Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/cplinicaecilisec00plin

# C. PLINI CAECILI SECUNDI

## EPISTULARUM LIBRI NOVEM
## EPISTULARUM AD TRAIANUM LIBER
## PANEGYRICUS

RECENSUIT

R. C. KUKULA

EDITIO ALTERA AUCTA ET EMENDATIOR

LIPSIAE IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI MCMXII

THE INSTITUTE OF MEDIÆVAL STUDIES
ST. MICHAEL'S COLLEGE
LIBRARY

JUN - 6 1938
10772

LIPSIAE: TYPIS B. G. TEUBNERI.

# PRAEFATIO.

Spe citius a bibliopola optime merito rogatus sum, ut primae editionis exemplaribus intra quadriennium divenditis alteram Secundi mei editionem pararem. Quae res, cum luculenter doceret studia Pliniana olim ab Henrico Keil laudabiliter culta hisce temporibus novo tandem impulsu refloruisse, iucundum mihi iniunxit officium, ut, quoad fieri posset, et commodiorem ad usum legentium et emendatiorem hunc librum redderem. Quapropter haud multas invenies paginas, in quibus non sit aliquid correctum vel additum, sive quod ipse textum iterato periculo purgare[1]) sive constantius optimorum codicum fidem sequi[2]) vel iam aliorum symbolas in meam rem convertere studueram. Etenim post Thomam Stangl, cuius ope in prima editione adornanda gavisus sum[3]), nunc grato animo nominandi sunt Elmer Truesdell Merrill, qui nuper insigni Exemplaris Bodleiani collatione, ab ipso fidelissime descripta, liberaliter me donavit, et Iacobus Rappold, qui magnam coniecturarum suarum seriem per litteras mecum communicavit[4]). Frederico Spatzek

---

1) vide e. g. ad huius editionis p. 65, 18; 281, 24 sq.; 284, 17; 286, 23; 288, 17; 307, 27; 313, 23; 347, 17; 349, 28; 358, 26; 371, 2; 373, 18; 392, 30; 393, 20; 400, 17; 402, 24; 407, 15; 414, 10.

2) in eo potissimum hic illic peccaveram, quod rectum verborum ordinem constiturus in *Epistulis* a codicum *M V* (veluti p. 24, 22; 89, 7; 139, 28; 259, 13, al.), in *Panegyrico* a codicis *A* lectione incautius recedebam (v. p. 332, 9; 335, 13; 336, 22; 342, 1; 364, 14; 19; 26; 372, 5, al.; sed cf. ad p. 397, 3).

3) obvia qua est humanitate integras codicum *RFM* collationes et observatiunculas quasdam coniecturasque tunc nondum editas in meum usum concesserat (v. edit. I. p. IV).

4) duas in textum recepi (v. ad p. 185, 3; 394, 5), plerasque in adparatu critico adscripsi.

sdiscipulo carissimo, qui me suasore infinitam illam de claulis rhetoricis quaestionem funditus redintegrare non haesitavit, quoniam rem tam lubricam sub novo utilique adspectu ponere sciebat, in altero huius praefationis capitulo suo Marte disserendi copiam facere libuit. Capitulis primo et tertio ea, quae de codicibus manu scriptis et recentiorum editionibus quaestionibusque comperias oportebit, cursim ipse exposui; nam copiosius disputare per legitimas *Bibliothecae Teubnerianae* angustias vetitus spero mox fore, ut editione maiore, quam cum Merrillio praeparo, feliciter absoluta vel ultimas recensionis meae rationes excutere possis

## I. DE RECENSIONIS SUBSIDIIS.

I. Codices, quos in recensendis *Epistularum libris IX* adhibui, hi sunt:

**R** codex Ashburnhamensis R. 98 (37), olim Riccardianus M. 11. 488, bibliothecae Mediceo-Laurentianae, saec. IX/X, continens libr. I—V 6,32 *(pererrat)*; contulerunt Stangl et Merrill.

**F** codex S. Marci 284 bibl. Mediceo-Laurentianae, saec. X/XI (fol. 77b saec. XV), contin. libr. I—V 8,4 *(curiosi)*; contulit Stangl, ipse rursus inspexi.

**M** codex XLVII 36 bibl. Mediceo-Laurentianae, saec. X, contin. libr. I—IX 26,8 (*ἐγὼ δὲ οἶμαι μέν*); post Stanglium denuo revolvi.

**V** codex Vaticanus lat. 3864, saec. IX/X, contin. libr. I—IV; post Keilium ipse contuli.

**D** codex Dresdensis D 166, saec. XV, contin. libr. I—VII, IX; contulit Keil.

**B** codex miscellaneus bibl. Bodleianae, saec. XV/XVI, ab Hardeio descriptus *Journ. of Philol. XVII* (1888) p. 95 sqq. et editionis suae p. 68 sqq., contin. inter ceteras Plini epistulas libr. VIII 8,3—18,11 et IX 16 (cf. infra p. 270).

Accedunt editiones antiquae:

**p** editio princeps Ludovici Carbonis a. 1471, contin. libr. I—VII, IX.

**r** editio Romana Ioannis Schureneri c. a. 1474, contin. libr. I—IX.

**a** editio Aldina, Venetiis a. 1508, contin. libr. I—IX.

**ς** exempla ante Aldum expressa, Pomponi Laeti a. 1490, Philippi Beroaldi a. 1498, Ioannis Mariae Catanaei a. 1506.

His igitur exemplaribus *RFMVDBpraς* Plini Epistularum libri novem hunc in modum servati extant:

**I—IV** *RFMVDBpraς:*
I 8; 12; 23; 24 om. *D.*
I 16, 1 *(vero)* — 20, 7 *(ederet);* III 1, 11 *(fuit)* — 3, 6 *(potes);* 9, 1—28 *(dixi diligenter)* om. *MV.*
II 4, 2 *(extiterim)* — 12, 3 *(monstrandumque)* et III 5, 20 *(quae te)* — 11, 9 *(pluris)* om. *R.*
IV 26 om. *RF.*
**V 1—8,** 4 *RFMDBpraς:*
6, 32—8, 4 om. *R.*
**V 8,** 4—**VII** *MDBpraς.*
**VIII** *MBraς:*
8, 3 *(quas obvias)* — 18, 11 *(amplissimos hortos)* om. *rς,* manu exarata addit *B.*
**IX 1—26,** 8 *MDBpraς:*
16 om. *Dprς,* manu exaratam addit *B.*
**IX 26,** 8—**40** *DBpraς.*

Atque propriam quidem librorum *MV* hanc esse laudem, quod plerumque rectiorem quam ceteri codices praestent verborum ordinem, iamdudum ex Stangli, Ottonis, Merrilli studiis compertum et exploratum habemus[1]); sed perinde adparet in ipsorum vocabulorum delectu classi *RF(a)* maiorem, ut fere fit, tribuendam esse auctoritatem quam illis *MV*, quos non scribarum tantum inscitia sicut et libros *RF* vexatos, sed insuper a docto quodam emendatore haud raro corruptos potius quam correctos esse permultis locis dilucidissime perspici potest. Qua re ad textum rite constituendum neutro horum codicum genere carere licebit. Neque vero libros quinto decimo saeculo scriptos neque editionem Aldinam neque exempla ante Aldum expressa neglegere concessum est iis praesertim locis, quibus codices vetustiores vel caecis hiant lacunis vel omnino deficiunt.

II. In *Epistulis Plini ad Traianum et Traiani ad Plinium* recensendis quasi criseos fundamento Exemplari Bodleiano **B** ab Hardeio reperto innitendum est *(v. ind. sigl. p. 270).*

---

1) vide e. g. ad p. 11, 16; 46, 10; 59, 12; 77, 31; 98, 27; 103, 2; 115, 23, al.

PA
6638
A2

Qua in re nunc Elmer Truesdell Merrillium potissimum mihi adiutorem accessisse iam supra testatus sum. Nam quanta cum levitate Hardeius ipse in editionis suae adparatu critico librum illum pretiosissimum tractaverit, neminem fugiet, qui integram Merrilli collationem vel primis, ut dicitur, labris degustare instituerit *(cf. Classical Philology 1907, p. 129 sqq.)*.

III. In exercenda *Panegyrici* recensione *(v. ind. sigl. p. 330)* praeter parvas reliquias Palimpsesti Ambrosiani optimus iam Aemilio Baehrens probabatur codex Upsaliensis **A**, cui adhuc servatus extat quasi geminus frater codex Harleianus **H**; e deteriorum turba proximos sequi Venetum Marcianum **M′** et Vaticanum **W** Suster docuit. Quam rerum condicionem num Guilielmus Baehrens, Aemili filius, qui nuper Panegyricos Latinos gloriosius sane quam facetius retractavit, infringere vel mutare potuerit, equidem ego vehementer addubito. Nam neque circumtonsum istud codicum stemma, quod *diss. p. 19, edit. p. XXIV* ut eruditionis suae *τεχνοπαίγνιον* proposuit, magnopere laudaverim neque de clausulis Plinianis quam attulit opinionem *(diss. p. 36—64)* probare sustineo neque tandem, quod ad Plini quidem Panegyricum attinet, magna illa 'lucra' video, quae codicis Harleiani praestantia nobis suppeditari potuisse tam impense praedicat novus propheta. Immo potius, nisi quis forte cum Guilielmo cap. 66, 3 p. 389, 15 *(p. 62, 2 Bae. fil.)* propter codicis Harleiani 'auctoritatem' *cabere* pro *cavere* aliaque alibi nefanda in textum Plinianum restituere velit, haud gravatim, opinor, Aemilio patri adsentietur, qui, cum libro Upsaliensi perlustrato etiam Harleianum contulisset *(v. Brugmans cod. Gron. catal. n. 568)*, codicem H ad textum redintegrandum post Upsaliensem nil fere novi adferre suo iure professus est. Itaque, ne neglegentiae crimine compeller, nunc et Harleiani lectiones recensionis meae adparatui inserendas curavi: sed nil est, cur Harleiano revelato prolatos philologiae fines vel nunc demum sanguinem et spiritum Plinio redditum esse credas.

## II. DE CLAUSULIS PLINIANIS

scripsit Fredericus Spatzek dr. phil.

Iam Arpinas ipse *de or. III 171—198; or. 149—226* Graecorum ingressus vestigiis[1]) verbosius scilicet quam apertius docuit numerosam tum demum fieri orationem, cum in intervallis alias brevioribus, alias amplioribus non solum longitudinum et brevitatum, sed etiam impressionum vel, ut alio utar vocabulo, vocum acutarum graviumque reiteratus quidam decursus compareat. Itaque oratori bono verborum seriem hunc in modum constituendam esse dicit, ut, ubicumque altius debeat adsurgere, et numerorum et vocum[2]) perfectam quandam rationem habeat. Nam quae musici, qui fuissent quondam idem poetae, machinati ad voluptatem essent, versum atque cantum, ut et verborum numero et vocum modo vincerent aurium satietatem, haec ait duo, vocis moderationem et verborum conclusionem, quoad orationis severitas pati posset, a poetica ad eloquentiam traduxisse Isocratem eiusque discipulos *(cf. Brut. 32 sqq.)*. Quantumvis igitur diversus sit versuum numerus ab eo, quod numerosum in oratione dicatur, artissima tamen propinquitate rhetoricam cum arte poetica esse coniunctam nec fere minorem numerorum vocumque diligentiam oratori haben-

---

1) v. Münscher, Charites Berol. 1911, p. 322 sqq.; cf. Gleditsch, Metrik p. 245 sqq.; Draheim, Wochschr. f. klass. Phil. 1902, 1210.

2) h. e. accentuum; cf. *Cic. or. 58 Wilk.:* 'In quo illud etiam notandum mihi videtur ad studium persequendae suavitatis in vocibus: ipsa enim natura, quasi modularetur hominum orationem, in omni verbo posuit acutam vocem nec una plus nec a postrema syllaba citra tertiam; quo magis naturam ducem ad aurium voluptatem sequatur industria'; *ibid. 173:* 'omnium longitudinum et brevitatum in sonis sicut acutarum graviumque vocum iudicium ipsa natura in auribus nostris conlocavit'; *de orat. III 185:* 'si numerosum est in omnibus sonis atque vocibus, quod habet quasdam impressiones (*h. e.* accentus) et quod metiri possumus intervallis aequalibus (*h. e.* quantitates), recte genus hoc numerorum, dum modo ne continui sint, in orationis laude ponitur.'

dam esse contendit quam poetae[1]). Nihilominus permulti adhuc viri docti exsurgunt, qui Ciceronis illa doctrina vel male neglecta vel perperam versa accentus, quos dicimus, verborum in clausulis componendis nullius plane vel minimi momenti fuisse pertinaciter adseverent[2]). Quae cum ita sint, non alienum hoc loco fuerit quam brevissime demonstrare Plinium minorem cum aliis in rebus *(v. ep. I 5, 11 sq.)* tum in clausulis conformandis Ciceronis haud dubie exemplum et disciplinam *(v. infra p. XIII)* diligentissime secutum esse:

I. Quibus metricis clausularum formis Plinius usus esset, Hofacker *diss. Bonn. 1903, p. 26* copiose docuit[3]); sunt vero hae:

| | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|
| **A** | _ ∪ _ _ ⊻ | **B** | _ ∪ _ ⊻ | **D** | _ _ _ ⊻ |
| **A₁** | _ ∪ _ ∪ ∪ ⊻ | **B₁** | _ ∪ ∪ ∪ ⊻ | **D₁** | _ _ ∪ ∪ ⊻ |
| **A₂** | _ ∪ ∪ ∪ _ ⊻ | **C** | _ ∪ _ _ ∪ ⊻ | **E** | _ ∪ ∪ _ _ ⊻ |
| **A₃** | ∪ ∪ ∪ _ _ ⊻ | **C₁** | ∪ ∪ ∪ _ _ ∪ ⊻ | **E₁** | _ ∪ ∪ _ _ ∪ ⊻ |
| | | **C₂** | _ ∪ ∪ ∪ _ ∪ ⊻ | **F** | _ ∪ _ ∪ ⊻ |
| | | **C₃** | _ _ _ ∪ _ ⊻ | **G** | _ _ _ ∪ ⊻ |

At si respexeris accentus, quibus formae illae metricae quasi devinctae compareant, facile cognosces unamquamque clausularum metricarum formam cum legitimis quibusdam accentuum dispositionibus (*v. infra § IV)* quasi necessario coniunctam fuisse; quod statim in tribus istis tritissimis clausularum formis, de quibus Eduardus Norden *Ant. Kunstpr. II 924* sagacissime disputavit, facile perspici potest[4]). Etenim clausulam illam cre-

1) quid valeat accentus in arte poetica, Iulius Cornu *Prag. deutsche Stud. 1908, 8; Sitzb. Wien. Akad. CLIX, 3 p. 34 sq.* luculenter in oculis posuit; cf. Schoell *Act. soc. Lips. VI 23 sq.;* Sievers *Abh. sächs. Ges. d. Wiss. XLVIII, 21 p. 31 sq;* Kukula *Στρωματεῖς p. 31 sq.;* Elter *Rhein. Mus. LXVI p. 225;* Immisch *N. Jahrb. XV p. 31 sq.*

2) salubrius iudicat Draheim *Wochschr. f. klass. Phil. 1910, 1294 sq. et 1353 sq.*

3) praeteriit suo iure formas quasdam minus usitatas veluti: _ ∪ ∪ _ ⊻ ([am]icus volebat *pan. c. 86, 2*), ∪ ∪ ∪ _ ⊻ (alius esset *10, 4*), _ ∪ ∪ _ ∪ ⊻ ([iu]raveris omnibus *68, 4*).

4) lustravi omnes clausulas, quaecumque interpunctione graviore (; . : ? !) a verbis sequentibus seiunguntur.

tico et trochaeo compositam his accentibus instructam esse videbis:

| | | | summae: |
|---|---|---|---|
| A | α | ⊥ ∪ ⊥ ⊥ ⊻: príncipì díci *(c. 2, 8)*, | 201 |
| | β | ⊥ ⏑ – ⊥ ⊻ (⊥ ⏑ – ⊥ ⊻): [clarissi]mò víro fúngi *(90, 3)*, [glori]àm prècarére *(10, 3)*, | 56 |
| | γ | – ⏑ – ⊥ ⊻ (– ⏑ – ⊥ ⊻): [praefec]ti mánum armávi *(67, 8)*, [ar]tes rèmovísti *(54, 2)*; | 39 |

clausulam ditrochaicam:

| | | | |
|---|---|---|---|
| B | α | ⊥ ∪ ⊥ ⊻ (⊥ ∪ ⊥ ⊻): [u]trúmque récte *(46, 3)*, sùstulísti *(42, 1)*, | 168 |
| | β | – ⏑ ⊥ ⊻: [ser]vos hàbéret *(42, 4)*; | 40 |

clausulam dicreticam:

| | | | |
|---|---|---|---|
| C | α | ⊥ ∪ ⊥ ⊥ ∪ ⏑̆: síngulìs créditùr *(62, 9)*, | 100 |
| | β | ⊥ ⏑ – ⊥ ∪ ⏑̆: sùb bóno príncipè *(36, 4)*, | 19 |
| | γ | – ⏑ – ⊥ ∪ ⏑̆: [u]sum pédum amíseràn̄t *(24, 5)*, | 14 |
| | δ | ⊥ ∪ ⊥ – ⏑ ⊻ (⊥ ∪ ⊥ – ⏑ ⊻): [gra]tásque térras précor *(31, 1)*, òbligátos pútent *(90, 1)*, | 17 |
| | ε | – ⏑̆ ⊥ – ⏑ ⊻: [mari]ti mìnóres érant *(83, 4)*, | 4 |
| | ζ | ⊥ ⏑ – ⊥ ⏑ –: ìpse ámet nòn pótest *(85, 4)*. | 2 |

Unde adparet Plinium certas quasdam clausulas veluti *Aα*: ⊥ ∪ ⊥ ⊥ ⊻ plerumque ad certae cuiusdam voculationis legem formasse ceterisque formis, metrica quidem ratione aequalibus, sed accentu diversis veluti *Aβ*: ⊥ ⏑ – ⊥ ⊻, *Aγ*: – ⏑ – ⊥ ⊻, mirum quantum praetulisse (201 : 56 : 39).

II. Quin immo in legitimis illis clausularum formis, quas in deliciis habebat, certas quasdam accentuum dispositiones Plinius utique vitavit; vitavit e. g.:

**A** ⊥ ∪ ⊥ – ⏑̆: [u]tríque múlti sùnt, – ⏑̆ ⊥ – ⏑̆: [le]ges tènéndae sùnt; **A**$_2$ ⊥ ∪ ⏑̆ ⏑ – ⏑̆: praémià bónis dát; **A**$_3$ ⏑ ∪ ⏑̆ ⊥ – ⏑̆ mágis àmáti sùnt; **B** – ⏑ – ⏑̆: [poe]nas málus dát, ⊥ ⏑ – ⏑̆: nòn pótest ìs[1]); **D** – ⊥ – ⏑̆: [mul]ti sérvi sùnt, ⊥ ⊥ – ⏑̆: àrmáti sùnt; – ⏑̆ ⏑ – ⏑̆ *(v. supra p. VIII not. 3)*: [ti]bi vèl éi sìt, ⊥ ∪ ⏑ – ⏑̆: [pul]sáta pédum ví, *al.*

Cuiusmodi clausulas[2]), quamquam facillime fingi po-

1) bis tantum Plinius ditrochaeum his instruxit accentibus: 'quò módo tú' *(74, 4)* et 'nòs lóqui vís' *(78, 4)*.

2) in clausularum fine monosyllaba ponuntur *pan. c. 50, 2* ([patri]monium maius est); *50, 7* (in quae adoptatus es); *61, 1* (illi quantusque tu); *62, 3* ([se]natui carus est), *al.*

terant, si tamen plane defugit Plinius, non alia ulla fastidii huius causa excogitari potest, nisi illud 'omnium longitudinum et brevitatum in sonis sicut acutarum graviumque vocum iudicium' *(Cic. or. 173)*.

III. Constat porro has clausulas:

| | | |
|---|---|---|
| **A** | ⊥ ∪ ⊥ ⏑ ∪ ⏓ grátiàs ágerè *(70, 9)*<br>⊥ ∪ ⏑ ∪ ⊥ ⏒ ésse mèliórem *(88, 7)*<br>⏑ ∪ ∪ ⊥ ⊥ ⏒ gérere nòn póssit *(77, 7)*<br>⏑ ∪ ∪ ⊥ ⏑ ∪ ⏑ [e]lígere quaè réferàm *(56, 1)* | spatio quidem pares esse clausulis<br>**A** _ ∪ _ _ ⏒, |
| **B** | ⊥ ∪ ⏑ ∪ ⏓ [pa]rénte lóquimùr *(2, 3)*<br>⏑ ∪ ⏑ ⊥ ⏒ mágis àmáre *(85, 8)* | **B** _ ∪ _ ⏒, |
| **C** | ⏑ ∪ ∪ ⊥ ⊥ ∪ ⏓ [e]lígere pàrcíssimòs *(55, 5)*<br>⊥ ∪ ⏑ ∪ ⊥ ∪ ⏓ [re]ténta pàtiéntiùs *(83, 4)* | **C** _ ∪ _ _ ∪ ⏒; |

nam veteres quoque paeonem (∪ ∪ ∪ _, _ ∪ ∪ ∪) cretico (_ ∪ _), tribrachum pedem (∪ ∪ ∪) spatio parem esse trochaeo (_ ∪) docuerunt. Sed iidem expressis verbis monuerunt syllabis neque paeonem cretico neque tribrachum trochaeo parem esse[1]). Itaque si in oratione ad rhythmum alliganda solam syllabarum quantitatem observassent antiqui, difficile esset intellectu, cur omnino et syllabarum numerum respexissent. At si verborum accentus observarunt, ultro patet syllabarum numerum summi fuisse momenti: nam syllabarum numero aucto mutatur quoque accentuum condicio ita quidem, ut e. g. clausula *B*, quae constat e tribracho pede et trochaeo: ⏑ ∪ ⏑ ⊥ ⏒ ('mágis àmáre'), a ditrochaeo, spatio quidem pari *(B*: ⊥ ∪ ⊥ ⏒ 'sùstulísti', *v. supra § I)*, toto tamen caelo diversa sit et, quod attinet ad accentum, aptius multo conveniat clausulis *A*: ⊥ ∪ ⊥ ⊥ ⏒ ('príncipì díci') aliisque formis eadem hac voculatione devinctis.

---

1) *Cic. or. 215:* 'et creticus, qui est e longa et brevi et longa, et eius aequalis paean, qui spatio par est, syllaba longior, quam commodissime putatur in solutam orationem inligari'; *ibid. 217:* 'iambus, qui est e brevi et longa, aut par choreo, qui habet tris brevis, trochaeus, sed spatio par, non syllabis . . . .'; *de or. III 183:* 'paean posterior non syllabarum numero, sed aurium mensura par fere cretico'; *cf. Blass, Rhythm. d. as. u. röm. Kunstpr. p. 110.*

IV. Quae in Plini Panegyrico extant clausulae, his fere accentibus sunt instructae[1]):

**1**: _ _ _ . ([u]trímque récte), **2**: _ . _ . _ ([ab]íre iússeràntˇ);
**3**: _ . _ _ . (nómen hìnc míssum), **4**: _ . _ _ . _ (ísta clàmávimùs), **5**: _ . _ _ . _ . (nóminè còntinétur);
**6**: _ . _ . _ . _ (tánto mínus súfficìt), **7**: _ . _ . _ . _ . ([blan]dásque vóces èdocére).

Quarum clausularum usum et rationem si oculis auribusque exploraveris, comprobabitur illud, quod dixit Seneca *ep. 114, 15:* 'quorundam non compositio, modulatio est: adeo blanditur et molliter labitur'[2]). Nam diversissimis hercle Panegyrici Pliniani locis observari licet clausulas non quantitatibus, immo vero accentibus inter se respondere. In cuius rei testimonium haec proferam exempla:

## cap. 6, 1 sq.

| | | | |
|---|---|---|---|
| Mágnum quìdem ìllud | _ . _ _ . | a | I |
| saéculò dédecùs, | _ . _ _ . _ [3]) | b | |
| mágnum réi públicaè | _ . _ . _ . _ [3]) | b′ | |
| vúlnus ìmpréssum est: | _ . _ _ . | a | |
| imperator et parens géneris hùmáni | _ . _ _ . [1]) | c | II |
| obsessus, cáptus, ìnclúsus, | _ . _ _ . | a | |
| ablata mitíssimò séni | _ . _ _ . | a | |
| servandorum hóminum pòtéstas | _ . _ _ . [1]) | c | |
| ereptúmque príncipì | _ . _ . _ | d | III |
| illud in principatu bèatíssimùm, | _ . _ . _ | d | |
| quod níhil cógitùr. | _ . _ . _ | d | |
| Si tamen haec sola èrat rátiò, | _ . _ . _ | d | |

1) syllabas accentu acuto vel gravi instructas lineola (_), ceteras puncto (·) notavi; rarissime formas invenies veluti: _ . _ _ . _ (móribus vìvámus *45, 5; cf. 6, 1*); _ . _ _ . _ . _ (íta quod fándo ìnaudítum *86, 2*); _ . _ _ . _ ([ad]díderat àréntibùs *30, 4*); _ . _ _ . _ (ìncidísset in té *8, 5*); _ . _ . _ . _ (nón ex ìngeréntibus sè *86, 2*).

2) *cf. Cic. or. 58:* 'illud etiam notandum mihi videtur ad studium persequendae suavitatis in vocibus: ipsa enim natura, quasi modularetur hominum orationem, in omni verbo posuit acutam vocem nec una plus nec a postrema syllaba citra tertiam; quo magis naturam ducem ad aurium voluptatem sequatur industria.'

3) v. Norden, Antike Kunstpr. II 916, not. 1.

quae te publicae salutis gubernáculìs àdmovéret, ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – [1]) b″
prope est, ut exclamem tánti fùísse. – ⏑ – ⏑ – a
Corrupta est disciplína càstrórum, – ⏑ – ⏑ – a
ut tu corrector emendatórque còntíngerès, – ⏑ – ⏑ – ⏑ – [1]) b
inductum péssimum ̆èxémplum, – ⏑ – ⏑ – a
ut óptimum ̆òppònerétur, – ⏑ – ⏑ – ⏑ – [1]) b″
postremo coactus princeps, quos nolébat, òccíderè, – ⏑ – ⏑ – ⏑ – [1]) b
ut daret principem, qui cógi nòn pósset. – ⏑ – ⏑ – a

## cap. 10, 4 sq.

Privatus tibi vìdebáris, – ⏑ – a
quam diu ìmperátor – ⏑ – a
et áliùs ésset. – ⏑ – ⏑ – b
Audíta sùnt tùa vóta, – ⏑ – ⏑ – ⏑ – c
séd in quántum ̆óptimo ̆ìlli – ⏑ – ⏑ – ⏑ – c
et sanctissimo seni útilè fúit, – ⏑ – ⏑ – b
quem di ideo caelo víndicàvérunt, – ⏑ – ⏑ – b
ne quid post íllud dìvínum – ⏑ – ⏑ – b
et inmortále fáctum – ⏑ – a
mortále fácerèt. – ⏑ – ⏑ – d
Deberi quippe máximo ̆óperì – ⏑ – ⏑ – d
hanc veneràtiónem, – ⏑ – a
ut novíssimum ̆ésset, – ⏑ – a
auctoremque eius statim cònsecrándum, – ⏑ – a
ut quandoque inter pósteròs quaèrerétur, – ⏑ – ⏑ – ⏑ – c
an illud iam déus fècísset. – ⏑ – ⏑ – b
Ita ille núllo mágis nóminè – ⏑ – ⏑ – ⏑ – c′
públicùs párens, – ⏑ – ⏑ – b
quam quìa túus. – ⏑ – a
Ingens glória ̆ìngénsque fáma; – ⏑ – ⏑ – ⏑ – c
cum abunde expértus ésset, – ⏑ – a
quam bene umeris tuis sedéret ìmpériùm, – ⏑ – ⏑ – c″
tíbi térras, – ⏑ – a
te térris rèlíquit – ⏑ – ⏑ – b
eo ipso carus omnibus ac desìderándus, – ⏑ – a
quod prospexerat, ne desìderàrétur. – ⏑ – ⏑ – b

## cap. 60, 5 sq.

Bellorum istud sóciìs ólim, – ⏑ – ⏑ – a
periculórum còns ̆ortibùs, – ⏑ – ⏑ – ⏑ – b

---

1) v. Norden, Antike Kunstpr. II 916, not. 1.

| | | | |
|---|---|---|---|
| parce tamen, tríbuèbátur, | –·––· | a | II |
| quod tu singuláribùs víris | –·––· | a | |
| ac de te quidem béne‿ac fórtitèr, | –·–·– | c | |
| sed in tóga méritìs | –·–·– | c | |
| praèstitísti. | –·–· | d | |
| Utriúsque cúra, | –·–· | d | |
| utriúsque vìgilántià | –·–·–·– | b′ | I′ |
| obstríctus ès, Caésar. | –·––· | a | |

## cap. 90, 1 sq.

| | | | |
|---|---|---|---|
| Scio, pátres cònscrípti, | –·––· | a | I |
| cum céteròs cíves | –·––· | a | |
| tum praecípuè cónsulès | –·––·– | b | |
| oportére síc ádficì, | –·––·– | b | |
| ut se publice magis quàm privátim | –·–· | c | |
| obligátos pútent. | –·–· | c | |
| Ut ènim málos príncipès | –·–·–·– | b′ | II |
| réctiùs pùlchriúsque‿est | –·–·–·· | b″ | |
| ex communibus iniuriis odísse quam‿èx própriìs, | –·–·–· | b | |
| ita boni speciosius amántur òb éa, | –·––· | a | |
| quae géneri‿hùmáno | –·––· | a | |
| quam quae homínibùs praéstant. | –·––· | a | II′ |
| Quia tamen in consuetúdinèm vértit, | –·––· | a | |
| ut consules publica gratiarum actióne pèrláta, | –·––· | a | |
| súo quóque nóminè | –·–·–·– | b′ | |
| quantum débeànt príncipì, | –·––·– | b | |
| profìteántur, | –·–· | c | III |
| concedite me nón pro mé mágis | –·––· | a | |
| múnere‿ísto | –·–· | c | |
| quam pro colléga méo | –·–· | c | |
| Cornúto Tèrtúllo, | –·––· | a | |
| clarissimo víro, fúngi. | –·–· | c | |

Prorsus eadem apud Ciceronem res fuisse videtur veluti:

## Verr. II/4, 106 sq.

| | | |
|---|---|---|
| Nam et nátas ésse hás | –·–·– | a |
| in his lócis déas | –·–· | b |
| et frúges ìn éa térra | –·–·–· | c |
| prímum rèpértas ésse | –·–·–· | c |
| àrbitrántur | –·–· | b |
| et raptam ésse Líberàm, | –·–·– | a |

| | | |
|---|---|---|
| quam eandem Prosérpinàm vócant, | –.–.–. | d |
| ex Hennénsiùm némorè. | –.–.–.– | c″ |
| Qui locus, quod in media ínsulà sítus, | –.–.–. | d |
| umbelicus Siciliae nòminátur. | –.–. | b |
| Quam cum investigáre‿et cònquírerè | –.–.–.– | c″ |
| Céres véllet | –.–. | b |
| dicitur inflammasse taédas íis ígnibùs, | –.–.–.–.– | c′ |
| qui ex Aetnae vértice‿èrúmpunt; | –.–.–. | d |
| quas sibi cum ípsa praèférret, | –.–.–. | d |
| orbem omnem peragrásse tèrrárum. | –.–.–. | d |
| Henna autem, ubi éa, quaè díco, | –.–.–. | d |
| gesta esse mèmoránturˌ | –.–. | b |
| est loco pèrexcélso‿atque‿éditò, | –.–.–.–.– | c′ |
| quó in súmmo‿est | –.–. | b |
| aequata ágri plànítiès | –.–.–.– | c″ |
| et áquae pèrénnes, | –.–.–. | d |
| tota véro‿ab ómni áditù | –.–.–.–.– | c′ |
| circumcisa átque dìrécta‿est. | –.–.–. | d |

Cuiusmodi voculationum concentus, ad ʿaurium voluptatem' factos *(v. supra p. XI not. 2)*, quis est qui caeco casu oratori in buccam venisse serio velit contendere?

V. Attamen adfirmare noluerim Plinium in arte sua exercenda syllabarum quantitatem parvi duxisse. Nihil enim repugnat, quin Plinium et quantitatibus et accentibus tantam vim tribuisse putemus, ut in clausulis componendis utrorumque, temporum dico et impressionum, decursum diligenter observaret; sed utrum certo quodam loco clausulam *A*: ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ (ʿpríncipì díci') an clausulam *B*: ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ (ʿmágis àmáre') praeferendam esse censeret, hunc scrupulum ἐξ ἤθους longitudinum et brevitatum *(cf. Quint. IX 4, 91)* et iuxta variandi legem expedivisse videtur: nam ʿcommutationibus variis si utemur, nec deprehendetur manifesto, quid a nobis de industria fiat, et occurretur satietati' *(Cic. or. 219)*. Certe iam in prosa Pliniana *A*: ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ et *B*: ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ idem fere valebant, et quidem ita, ut in rhythmica eiusdem periodi figuratione legitime possent inter se respondere *(cf. Clark, The Cursus in Mediaeval and Vulgar Latin, Oxford 1910; Immisch l. l. p. 33 sq.)*. Tanto religiosius cavebis, ne in textu recensendo cum Bornecquio, Hofackero, Baehrensi filio aliisque *propter clausulam* coniecturas vel verborum

transpositiones secteris, quas iam ideo parum fidas habebis, quia viri illi docti in clausularum arte exploranda accentuum nullam plane rationem duxerunt.

## III. INDICULUS LIBRORUM.

Superest, ut lecturos ad recentiores illas editiones disputationesque Plinianas revocem, quarum auctores in adparatu critico adornando mihi adesse volui:

**Arnold** C. F., Theolog. Stud. u. Skizz. aus Ostpreußen tom. I, Königsberg 1887.
**Baehrens** Aem., Rhein. Mus. XXX (1875), 463 sqq., cf. ibid. XXXVII 215 sqq.
—, XII Paneg. Lat., Lips. 1874, Bibl. Teubn.
— Guil., diss. Groning. 1910.
—, XII Paneg. Lat., ed. II, Lips. 1911, Bibl. Teubn.
Boot I. C. G., Mnemos. nov. ser. XVII (1889), p. 127, 170, 325, 367.
Burkhard C. I., Acta sem. Erlang. III (1884), 161 sqq.
—, Wien. Stud. VI (1884), 322 sqq.; IX (1887), 171 sqq.; XXXI (1909), 136 sqq.
—, Bursians Jahresb. 1895$^{II}$, 61 sqq.; 175 sqq.; 1897$^{II}$, 88 sqq.; 1901$^{II}$, 303 sqq.; 1903$^{II}$, 155 sqq.; 1911$^{II}$, 1 sqq.
—, Zeitschr. f. d. österr. Gymn. 1892, p. 296 sq.; 1903, p. 407 sqq.
Consoli S., Il neologismo negli scritti di Plinio, Palermo 1900.
**Dressel** H., Bull. dell' Inst. di corrisp. archeol. 1881, 15 sq.
**Eussner** A., Blätt. f. d. bayr. Gymnasialschulw. XVII (1881), 391 sqq.
**Guenther** O., Genethliacon Gotting., Halis Sax. 1888, p. 8 sqq.
**Hardy** E. G., Journ. of Philol. XVII (1888), 95 sqq.
—, Epistularum ad Trai. editio, Londini 1889.
Haupt M., Opuscula II 326; III 495 sqq.
Hofacker C., diss. Bonn. 1903.
Holstein H., progr. Naumburg. 1862 et Magdeburg. 1869.
Hosius C., Berl. philol. Wochschr. 1909, p. 1563 sqq.
**Keil** H., disp. I, II, progr. Univers. Erlang. aa. 1865 et 1866.
—, ind. schol. Halens. hib. 1869.
—, Plini editio minor stereot. a. 1853, Bibl. Teubn.
—, editio maior, Lips. 1870.
Klussmann E., Langenscheidtsche Bibliothek, tom. 102.
Kraut K., progr. Schönthal 1872.
Kukula R. C., Serta Harteliana, Vindob. 1896, p. 247 sqq.
—, Wien. Stud. XXV (1903), 308 sqq.; XXX (1908), 136 sqq.
—, Briefe d. jüng. Plin., Kommentar, 3. Auflage, Wien-Leipzig 1912 (Meisterw. d. Griech. u. Röm. IX).
**Lagergreen** I. P., Upsala Universitets Årsskrift 1871.

Leithaeuser G., Gratulationsschrift z. Jubelf. d. Gymn. Elberfeld 1874.
Madvig I. N., Adversaria critica vol. III, p. 215 sqq.
Mayor I. E. B., Journ. of Philol. XIII 230; Class. Review XVII 57.
Merrill E. Tr., American Journal of Philol. XVI (1895), p. 468 sqq.; XXIII (1902), p. 400 sqq.
—, Classical Review XVII (1903), p. 52 sqq.
—, Selected Letters of the younger Pliny, London 1903.
—, Classical Philology II (1907), 129 sqq.; V (1910), 175 sqq.; 451 sqq.
Mommsen Th., Hermes III (1868), 31 sqq.
—, Index nominum cum rerum enarratione *in Keili ed. mai.*
Mueller C. F. W., progr. Landsberg 1865. [*p. 397 sqq.*
—, Plini editio a. 1903, Bibl. Teubn.
— Iw., Bursians Jahresb. 1883[II], 161 sqq.
Novák R., Česke museum filologické IX (1903), 446 sqq.
—, Zeitschr. f. d. österr. Gymn. 1891, p. 1067 sqq.
Otto A., Hermes XXI (1886), 287 sqq.
—, Die Sprichwörter der Römer, Leipzig 1890.
Prollius W., Bibl. d. Gesamtliteratur d. In- u. Ausl., Nr. 2178, [Halle 1909.
Prosopographia Imperii Romani.
Rappold I., *vide supra p. III.*
Schenkl C., Wien. Stud. III (1881), p. 118 sqq.
Schnelle K., progr. Meißen 1879, p. 27 sqq., et Zittau 1882.
Skutsch F., Hermes XXVII 317.
Stangl Th., Philologus XVIII 310 sqq.; XLV 220 sqq.; 642 sqq.
—, Berl. philol. Wochschr. XXIV (1904), p. 486 sqq.; *vide et supra p. III.*
Stroebel E , Bursians Jahresb. 1890[II], p. 236 sqq.
Stroemberg E., Eranos II (1897), p. 46 sq.
—, diss. Upsal. 1902.
Suster G., Rivista di filologia XVI (1888), p. 512 sqq.; XVII, p. 516 sqq.; XVIII, p. 74 sqq.
Thoernell G., diss. Upsal. 1905.
Wilde C. G. I., De Plini et Traiani epistulis disputatio, Lugd. Batav. 1889.
Winterfeld P. de, Schedae criticae, Berol. 1895, p. 32 sqq.

Scripsimus Graecii Styriorum m. Iulio MCMXII.

## CORRIGENDA.

*Pag. 23, 17 lege* ut sit actio,
*p. 126, 26* malim* consurgis,
*p. 159, 8 lege* Pomponianum,
*p. 236, 13 lege* audisti, saepe legisti,
*p. 318, 5 lege* pastumque,
*p. 378, 3 lege* nos *pro* non,
*p. 394, 20 lege* facies alta,
*p. 400, 17 lege* gerere.

# C. PLINI CAECILI SECUNDI

# EPISTULARUM

## LIBRI NOVEM

# INDEX SIGLORUM.

De siglis ***R, F, M, V, D, B, p, r, a,*** ς vide praef. p. IV.

Ex ***B*** et ς pauca adscripta sunt; nostrorum temporum editiones, Keili minorem a. 1853, maiorem a. 1873 (***K. I*** et ***K. II = K.***), C. F. W. Muelleri a. 1903 (***Muell.***), Merrilli a. 1903 (***Merr.***), commentarii mei editionem III. (***Kuk.***[3]), passim adhibui: de ceterorum libris v. praef. cap. III.

***Prosopogr.*** Prosopographia Imperii Romani.
***Sprichw.*** Otto, Sprichwörter der Römer, Lips. 1890.
* Loci, quos meo periculo sanavi, asterisco notantur.

# C. PLINI CAECILI SECUNDI

# EPISTULARUM

## LIBER PRIMUS.

---

### I.

C. PLINIUS SEPTICIO SUO S.

Frequenter hortatus es, ut epistulas, quas paulo cura- 1
tius scripsissem, colligerem publicaremque. Collegi non servato temporis ordine (neque enim historiam componebam), sed ut quaeque in manus venerat. Superest, 2
ut nec te consilii nec me paeniteat obsequii. Ita enim fiet, ut eas, quae adhuc neglectae iacent, requiram et, si quas addidero, non supprimam. Vale.

### II.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Quia tardiorem adventum tuum prospicio, librum, 1
quem prioribus epistulis promiseram, exhibeo. Hunc rogo ex consuetudine tua et legas et emendes, eo magis, quod nihil ante peraeque eodem ζήλῳ scripsisse videor. Temptavi enim imitari Demosthenen semper tuum, 2
Calvum nuper meum, dumtaxat figuris orationis; nam

---

*LIBRI PRIMI codd. manu scripti et edd. antiq.: RFMVDBpraς, v. praef.*

6 paulo curatius *D, K., Stangl, cf. VII 9,8; IX 13,10,* p. accuratius *RFpr, Otto, Merr.,* siquas p. cura (*vel* curam) maiore *MVς, Muell.* 18 ante *RFDpa, K. I, Otto,* umquam *MVς, K. II.* — *ζήλῳ a, K. II, Iw. Müller, Otto, Merr.,* zelo *Dp,* stilo *RF, K. I,* stillo *V²r,* libro *M.*

vim tantorum virorum 'pauci, quos aequus ama-
3 vit', adsequi possunt. Nec materia ipsa huic (vereor, ne improbe dicam) aemulationi repugnavit; erat enim prope tota in contentione dicendi, quod me longae desidiae indormientem excitavit, si modo is sum ego, qui ex- 5
4 citari possim. Non tamen omnino Marci nostri ληκύθους fugimus, quotiens paulum itinere decedere non intempestivis amoenitatibus admonebamur; acres enim
5 esse, non tristes volebamus. Nec est, quod putes me sub hac exceptione veniam postulare. Nam, quo magis 10 intendam limam tuam, confitebor et ipsum me et contubernales ab editione non abhorrere, si modo tu for-
6 tasse errori nostro album calculum adieceris. Est enim plane aliquid edendum — atque utinam hoc potissimum, quod paratum est (audis desidiae votum)! — edendum 15 autem ex pluribus causis, maxime quod libelli, quos emisimus, dicuntur in manibus esse, quamvis iam gratiam novitatis exuerint; nisi tamen auribus nostris bibliopolae blandiuntur. Sed sane blandiantur, dum per hoc mendacium nobis studia nostra commendent. Vale. 20

## III.

### C. PLINIUS CANINIO RUFO SUO S.

1 Quid agit Comum, tuae meaeque deliciae? quid suburbanum amoenissimum? quid illa porticus verna semper? quid platanon opacissimus? quid euripus viridis 25 et gemmeus? quid subiectus et serviens lacus? quid illa mollis et tamen solida gestatio? quid balineum

---

1 tantam verborum *M V ς*. — *Verg. Aen. VI 129;* amavit *om. R F D r a, Merr. Class. Rev. XVII 52, cf. Sprichw. p. 5.* 5 ego ut exc. *M V ς*. 6 nostri *om. D M. — cf. Cic. Att. I 14, 3.* 7 quotiens . . . admonebamur *R F D p ς a,* ut etiam paulum itinere cedendo intempestivis amoenitatibus submovemur *M V r.* 9 non tristes esse vol. *R F p r.* 12 modo non fort. *M V.* 13 *v. Sprichw. p. 65; cf. infra VI 11, 3.* 14 aliquid plane *M V ς.* 15 audias *M V.* 19 blandiantur *om. R F p r.* 26 subiectus serviens *R F.*

illud, quod plurimus sol implet et circumit? quid triclinia illa popularia, illa paucorum? quid cubicula diurna, nocturna? Possident te et per vices partiuntur? an, ut solebas, intentione rei familiaris obeundae crebris 2
5 excursionibus avocaris? Si possident, felix beatusque es, si minus, 'unus ex multis'. Quin tu (tempus enim) 3 humiles et sordidas curas aliis mandas et ipse te in alto isto pinguique secessu studiis adseris? Hoc sit negotium tuum, hoc otium, hic labor, haec quies, in his
10 vigilia, in his etiam somnus reponatur. Effinge aliquid 4 et excude, quod sit perpetuo tuum. Nam reliqua rerum tuarum post te alium atque alium dominum sortientur, hoc numquam desinet esse, si semel coeperit, tuum. Scio, 5 quem animum, quod horter ingenium; tu modo enitere,
15 ut tibi ipse sis tanti, quanti videberis aliis, si tibi fueris. Vale.

## IV.

### C. PLINIUS POMPEIAE CELERINAE SOCRUI S.

Quantum copiarum in Ocriculano, in Narniensi, in 1
20 Carsulano, in Perusino tuo, in Narniensi vero etiam balineum! Ex epistulis meis (nam iam tuis opus non est) una illa brevis et vetus sufficit. Non mehercule 2 tam mea sunt, quae mea sunt, quam quae tua, hoc tamen differunt, quod sollicitius et intentius tui me
25 quam mei excipiunt. Idem fortasse eveniet tibi, si quando in nostra deverteris. Quod velim facias, primum 3 ut perinde nostris rebus ac nos tuis perfruaris, deinde ut mei expergiscantur aliquando, qui me secure ac prope neglegenter expectant. Nam mitium dominorum apud 4
30 servos ipsa consuetudine metus exolescit; novitatibus excitantur probarique dominis per alios magis quam per ipsos laborant. Vale.

---

5 si te poss. *M Vr, K.* 6 *v. Sprichw. p. 358.* — tempus est enim *M Vrꝯa.* 11 excude *pꝯa, K. I, Otto, Stangl, Lohmeyer Mus. Rh. LVIII 470,* excute *R Fr,* exclude *M VD, K. II.* 13 numq. des. esse, si sem. coep., tuum *M Vꝯ, Stangl,* numq. tuum des. esse, si sem. coep. *R FDa, K.* 22 suffecit *D fort. recte.*

## V.

C. PLINIUS VOCONIO ROMANO SUO S.

1 Vidistine quemquam M. Regulo timidiorem, humiliorem post Domitiani mortem? sub quo non minora flagitia commiserat quam sub Nerone, sed tectiora. Coepit vereri, ne sibi irascerer; nec fallebatur, irasce-
2 bar. Rustici Aruleni periculum foverat, exultaverat morte, adeo ut librum recitaret publicaretque, in quo Rusticum insectatur atque etiam 'Stoicorum simiam'
3 adpellat; adicit 'Vitelliana cicatrice stigmosum'. Agnoscis eloquentiam Reguli. Lacerat Herennium Senecionem tam intemperanter quidem, ut dixerit ei Mettius Carus: 'Quid tibi cum meis mortuis? numquid ego aut Crasso aut Camerino molestus sum?' quos ille sub Ne-
4 rone accusaverat. Haec me Regulus dolenter tulisse credebat ideoque, etiam cum recitaret librum, non adhibuerat. Praeterea reminiscebatur, quam capitaliter
5 ipsum me apud centumviros lacessisset. Aderam Arrionillae, Timonis uxori, rogatu Aruleni Rustici; Regulus contra. Nitebamur nos in parte causae sententia Metti Modesti, optimi viri: is tunc in exilio erat, a Domitiano relegatus. Ecce tibi Regulus: 'Quaero', inquit, 'Secunde, quid de Modesto sentias'. Vides, quod periculum, si respondissem 'bene', quod flagitium, si 'male'. Non possum dicere aliud tunc mihi quam deos adfuisse. 'Respondebo', inquam, 'quid sentiam, si de hoc centumviri iudicaturi sunt'. Rursus ille: 'Quaero, quid de Mo-
6 desto sentias'. Iterum ego: 'Solebant testes in reos, non in damnatos interrogari'. Tertio ille: 'Non iam, quid de
7 Modesto, sed quid de pietate Modesti sentias'. 'Quaeris', inquam, 'quid sentiam; at ego ne interrogare quidem

---

11 lace⟨ra⟩rat *Madv. prob. Muell., vide Mayor Journ. of Phil. XIII 230.* 13 aut Cr. *R F p r a, Otto, Stangl,* aut *om. M V D ς, K.* 21 tum *R F r.* 26 quid sentiam *om. M V D r, K.* 30 sentias quaero quaeris *M V ς, K. II.* 31 quid sentiam *del. Stangl.*

fas puto, de quo pronuntiatum est'. Conticuit: me laus et gratulatio secuta est, quod nec famam meam aliquo responso utili fortasse, inhonesto tamen, laeseram nec me laqueis tam insidiosae interrogationis invol-
5 veram. Nunc ergo conscientia exterritus adprehendit 8
Caecilium Celerem, mox Fabium Iustum, rogat, ut me sibi reconcilient, nec contentus pervenit ad Spurinnam; huic suppliciter, ut est, cum timet, abiectissimus: 'Rogo mane videas Plinium domi, sed plane mane (neque
10 enim diutius perferre sollicitudinem possum), et quo-
quo modo efficias, ne mihi irascatur'. Evigilaveram; 9
nuntius a Spurinna: 'Venio ad te'. 'Immo ego ad te'. Coimus in porticum Liviae, cum alter ad alterum tenderemus. Exponit Reguli mandata, addit preces
15 suas, ut decebat optimum virum pro dissimillimo,
parce. Cui ego: 'Dispicies ipse, quid renuntiandum 10
Regulo putes. Te decipi a me non oportet. Expecto Mauricum' (nondum ab exilio venerat): 'ideo nihil alterutram in partem respondere tibi possum facturus,
20 quidquid ille decreverit; illum enim esse huius consilii
ducem, me comitem decet'. Paucos post dies ipse me 11
Regulus convenit in praetoris officio; illuc persecutus secretum petit; ait timere se, ne animo meo penitus haereret, quod in centumvirali iudicio aliquando dixis-
25 set, cum responderet mihi et Satrio Rufo: 'Satrius
Rufus, cui non est cum Cicerone aemulatio, et qui contentus est eloquentia saeculi nostri'. Respondi nunc 12
me intellegere maligne dictum, quia ipse confiteretur, ceterum potuisse honorificum existimare. 'Est enim
30 mihi', inquam, 'cum Cicerone aemulatio, nec sum con-
tentus eloquentia saeculi nostri; nam stultissimum cre- 13
do ad imitandum non optima quaeque proponere. Sed tu, qui huius iudicii meministi, cur illius oblitus es, in

---

8 rogo inquit mane *Fpr, K. I, Otto.* 10 perferre *RF*, ferre *rell.* 13 porticum *RFDp, Catan., a, K. II, cf. V 1, 9*, porticu *MVrs, K. I.* 29 existimari *MVDpra, K.* 30 mihi inquam *MV*, inquam mihi *RFa.*

quo me interrogasti, quid de Metti Modesti pietate sentirem?' Expalluit notabiliter, quamvis palleat semper, et haesitabundus: 'Interrogavi, non ut tibi nocerem, sed ut Modesto.' Vide hominis crudelitatem, qui se non dissimulet exuli nocere voluisse. Subiunxit egregiam
14 causam: 'Scripsit', inquit, 'in epistula quadam, quae apud Domitianum recitata est: «Regulus, omnium bipedum nequissimus»'; quod quidem Modestus verissime scrip-
15 serat. Hic fere nobis sermonis terminus; neque enim volui progredi longius, ut mihi omnia libera servarem, dum Mauricus venit, nec me praeterit esse Regulum δυσκαθαίρετον; est enim locuples, factiosus, curatur a multis, timetur a pluribus, quod plerumque fortius
16 amore est. Potest tamen fieri, ut haec concussa labantur; nam gratia malorum tam infida est quam ipsi. Verum, ut idem dicam saepius, expecto Mauricum. Vir est gravis, prudens, multis experimentis eruditus, et qui futura possit ex praeteritis providere. Mihi et temptandi aliquid et quiescendi illo auctore ratio constabit.
17 Haec tibi scripsi, quia aequum erat te pro amore mutuo non solum omnia mea facta dictaque, verum etiam consilia cognoscere. Vale.

## VI.

C. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

1 Ridebis, et licet rideas. Ego Plinius ille, quem nosti, apros tres et quidem pulcherrimos cepi. 'Ipse?' inquis. Ipse; non tamen ut omnino ab inertia mea et quiete discederem. Ad retia sedebam; erat in proximo non venabulum aut lancea, sed stilus et pugillares; medi-

---

3 et *om. RFa.* — haesitabundus inquit interr. *Fpr,* haes. interr. inquit *Otto prob. Muell.* 7 *v. Sprichw. p. 56, cf. Kuk.*[3] *II p. 4sq.* 12 δυσκαθαίρετον *a*, δυσκαθέρετον *M V*, αὐκαθαίρετον *D*, ἀκαταπάλαιστον *B*, *Catan., om. RF, sed R in marg. man. 1a* αγεκα/ερετον, ἀκαθαίρετον *Beroald.*, καθαίρετον ἀκατάσθατον *Pompon. Laetus, cf. Wilde p. 115 sq.* 16 saepius dicam *RF.* 25 Plinius *RFpra, om. rell.*

tabar aliquid enotabamque, ut, si manus vacuas, plenas
tamen ceras reportarem. Non est, quod contemnas hoc 2
studendi genus; mirum est, ut animus agitatione motu-
que corporis excitetur; iam undique silvae et solitudo
5 ipsumque illud silentium, quod venationi datur, magna
cogitationis incitamenta sunt. Proinde, cum venabere, 3
licebit auctore me ut panarium et lagunculam sic etiam
pugillares feras: experieris non Dianam magis monti-
bus quam Minervam inerrare. Vale.

10

## VII.

C. PLINIUS OCTAVIO RUFO SUO S.

Vide, in quo me fastigio collocaris, cum mihi idem 1
potestatis idemque regni dederis quod Homerus Iovi
Optimo Maximo:

15 τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατήρ, ἕτερον δ' ἀνένευσεν

Nam ego quoque simili nutu ac renutu respondere 2
voto tuo possum. Etenim, sicut fas est mihi, praeser-
tim te exigente, excusare Baeticis contra unum homi-
nem advocationem, ita nec fidei nostrae nec constan-
20 tiae, quam diligis, convenit adesse contra provinciam,
quam tot officiis, tot laboribus, tot etiam periculis meis
aliquando devinxerim. Tenebo ergo hoc temperamen- 3
tum, ut ex duobus, quorum alterutrum petis, eligam id
potius, in quo non solum studio tuo, verum etiam iudicio
25 satisfaciam. Neque enim tantopere mihi considerandum
est, quid vir optimus in praesentia velis, quam quid
semper sis probaturus. Me circa Idus Octobres spero 4
Romae futurum eademque haec praesentem quoque tua
meaque fide Gallo confirmaturum; cui tamen iam nunc
30 licet spondeas de animo meo ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ'
ὀφρύσι νεῦσε. Cur enim non usquequaque Home- 5
ricis versibus agam tecum? quatenus tu me tuis agere
non pateris, quorum tanta cupiditate ardeo, ut videar

---

15 *Hom. Π 250.* 29 nunc iam *RFpa.* 30 *Hom. A 528.*

mihi hac sola mercede posse corrumpi, ut vel contra
6 Baeticos adsim. Paene praeterii, quod minime praetereundum fuit, accepisse me cariotas optimas, quae nunc cum ficis et boletis certandum habent. Vale.

## VIII.

C. PLINIUS POMPEIO SATURNINO SUO S.

1 Peropportune mihi redditae sunt litterae tuae, quibus flagitabas, ut tibi aliquid ex scriptis meis mitterem, cum ego id ipsum destinassem. Addidisti ergo calcaria sponte currenti pariterque et tibi veniam recusandi laboris et mihi exigendi verecundiam sustulisti.
2 Nam nec me timide uti decet eo, quod oblatum est, nec te gravari, quod depoposcisti. Non est tamen, quod ab homine desidioso aliquid novi operis expectes. Petiturus sum enim, ut rursus vaces sermoni, quem apud municipes meos habui bibliothecam dedicaturus.
3 Memini quidem te iam quaedam notasse, sed generaliter; ideo nunc rogo, ut non tantum universitati eius attendas, verum etiam particulas, qua soles lima, persequaris. Erit enim et post emendationem liberum
4 nobis vel publicare vel continere. Quin immo fortasse hanc ipsam cunctationem nostram in alterutram sententiam emendationis ratio deducet, quae aut indignum editione, dum saepius retractat, inveniet aut dignum,
5 dum id ipsum experitur, efficiet. Quamquam huius cunctationis meae causae non tam in scriptis quam in ipso materiae genere consistunt; est enim paulo quasi gloriosius et elatius: onerabit hoc modestiam nostram, etiamsi stilus ipse pressus demissusque fuerit, propterea quod cogimur cum de munificentia parentum

---

3 careotas *RFra*, *Muell.*, careopas *D*, caryotas *K*. 5 *epp. 8, 12, 23, 24 in D suis locis omittuntur, sed post IX 40 ab ipso librario ex F adscriptae sunt.* 9 *v. Sprichw. p. 102sq., cf. infra III 7, 15.* 17 notasse *RFpra*, adnotasse *MV, edd.*

nostrorum tum de nostra disputare. Anceps hic et 6
lubricus locus est, etiam cum illi necessitas lenocinatur. Etenim, si alienae quoque laudes parum aequis auribus accipi solent, quam difficile est obtinere, ne molesta videatur oratio de se aut de suis disserentis! Nam cum ipsi honestati tum aliquanto magis gloriae eius praedicationique invidemus atque ea demum recte facta minus detorquemus et carpimus, quae in obscuritate et silentio reponuntur. Qua ex causa saepe ipse 7
mecum, nobisne tantum, quidquid est istud, composuisse an et aliis debeamus. Ut nobis, admonet illud, quod pleraque, quae sunt agendae rei necessaria, eadem peracta nec utilitatem parem nec gratiam retinent. Ac, ne 8
longius exempla repetamus, quid utilius fuit quam munificentiae rationem etiam stilo prosequi? Per hoc enim adsequebamur, primum ut honestis cogitationibus inmoraremur, deinde ut pulchritudinem illarum longiore tractatu pervideremus, postremo ut subitae largitionis comitem paenitentiam caveremus. Nascebatur ex his
exercitatio quaedam contemnendae pecuniae. Nam, cum 9
omnes homines ad custodiam eius natura restrinxerit, nos contra multum ac diu pensitatus amor liberalitatis communibus avaritiae vinculis eximebat, tantoque laudabilior munificentia nostra fore videbatur, quod ad illam non impetu quodam, sed consilio trahebamur. Accedebat his causis, quod non ludos aut gladiatores, 10
sed annuos sumptus in alimenta ingenuorum pollicebamur. Oculorum porro et aurium voluptates adeo non egent commendatione, ut non tam incitari debeant oratione quam reprimi; ut vero aliquis libenter educationis 11
taedium laboremque suscipiat, non praemiis modo, verum etiam exquisitis adhortationibus impetrandum est. Nam, si medici salubres, sed voluptate carentes cibos 12
blandioribus adloquiis prosequuntur, quanto magis decuit publice consulentem utilissimum munus, sed non

---

35 sed perinde non pop. *RFpra.*

perinde populare comitate orationis inducere? praesertim cum enitendum haberemus, ut, quod parentibus dabatur, et orbis probaretur, honoremque paucorum ceteri
13 patienter et expectarent et mererentur. Sed, ut tunc communibus magis commodis quam privatae iactantiae studebamus, cum intentionem effectumque muneris nostri vellemus intellegi, ita nunc in ratione edendi veremur, ne forte non aliorum utilitatibus, sed propriae
14 laudi servisse videamur. Praeterea meminimus, quanto maiore animo honestatis fructus in conscientia quam in fama reponatur. Sequi enim gloria, non adpeti debet, nec, si casu aliquo non sequatur, idcirco, quod gloriam
15 non meruit, minus pulchrum est. Ii vero, qui benefacta sua verbis adornant, non ideo praedicare, quia fecerint, sed ut praedicarent, fecisse creduntur. Sic, quod magnificum referente alio fuisset, ipso, qui gesserat, recensente vanescit. Homines enim, cum rem destruere non possunt, iactationem eius incessunt. Ita, si silenda feceris, factum ipsum, si laudanda, quod non sileas, ipse
16 culparis. Me vero peculiaris quaedam impedit ratio. Etenim hunc ipsum sermonem non apud populum, sed apud decuriones habui, nec in propatulo, sed in curia.
17 Vereor ergo, ut sit satis congruens, cum in dicendo adsentationem vulgi acclamationemque defugerim, nunc eadem illa editione sectari, cumque plebem ipsam, cui consulebatur, limine curiae parietibusque discreverim, ne quam in speciem ambitionis inciderem, nunc eos etiam, ad quos ex munere nostro nihil pertinet praeter
18 exemplum, velut obvia ostentatione conquirere. Habes cunctationis meae causas; obsequar tamen consilio tuo, cuius mihi auctoritas pro ratione sufficit. Vale.

---

4 pat. expect. *Fpra.* 13 non *post* gloriam *add. RFpra, om. rell.* 19 laudanda quod non *RFpra, Muell.,* laudanda non *K. cum rell. codd.* 23 ergo ne sit *pr, Catan.* 29 ostentatione *RFpa, K. I, Otto, Muell.,* adsentatione *V corr. ex* adsentione *(M), K. II (disp. I 12),* assentatione *rς.* 31 sufficiet *M Vς.*

## IX.

C. PLINIUS MINICIO FUNDANO SUO S.

Mirum est, quam singulis diebus in urbe ratio aut 1
constet aut constare videatur, pluribus iunctisque non
constet. Nam, si quem interroges: 'Hodie quid egisti?', 2
respondeat: 'Officio togae virilis interfui, sponsalia aut
nuptias frequentavi, ille me ad signandum testamentum,
ille in advocationem, ille in consilium rogavit.' Haec 3
quo die feceris, necessaria, eadem, si cotidie fecisse te
reputes, inania videntur, multo magis cum secesseris.
Tunc enim subit recordatio: 'Quot dies quam frigidis
rebus absumpsi!' Quod evenit mihi, postquam in 4
Laurentino meo aut lego aliquid aut scribo aut etiam
corpori vaco, cuius fulturis animus sustinetur. Nihil 5
audio, quod audisse, nihil dico, quod dixisse paeniteat;
nemo apud me quemquam sinistris sermonibus carpit,
neminem ipse reprehendo, nisi tamen me, cum parum
commode scribo; nulla spe, nullo timore sollicitor,
nullis rumoribus inquietor: mecum tantum et cum
libellis loquor. O rectam sinceramque vitam, o dulce 6
otium honestumque ac paene omni negotio pulchrius!
O mare, o litus, verum secretumque *μουσεῖον*, quam
multa invenitis, quam multa dictatis! Proinde tu quo- 7
que strepitum istum inanemque discursum et multum
ineptos labores, ut primum fuerit occasio, relinque
teque studiis vel otio trade. Satius est enim, ut Ati- 8
lius noster eruditissime simul et facetissime dixit,
otiosum esse quam nihil agere. Vale.

## X.

C. PLINIUS ATTIO CLEMENTI SUO S.

Si quando urbs nostra liberalibus studiis floruit, 1
nunc maxime floret. Multa claraque exempla sunt; 2

---

2 Minicio *Momms. ind.*, Minutio *vel* Minucio *codd. et edd.* 4 pl. iunctisque *RFa*, *K. II (disp. I 12)*, *Muell.*, *Merr.*, pl. cunctisque *Dpr*, pl. cunctaque *MV*, *K. I*, pl. ⟨vacillet⟩ cunctaque? *Hofacker p. 62, thes. 4.* 16 me apud qu. *RFa*, *Merr.*

sufficeret unum, Euphrates philosophus. Hunc ego in
Syria, cum adulescentulus militarem, penitus et domi
inspexi amarique ab eo laboravi, etsi non erat labo-
randum. Est enim obvius et expositus plenusque hu-
3 manitate, quam praecipit. Atque utinam sic ipse,
quam spem tunc ille de me concepit, impleverim, ut
ille multum virtutibus suis addidit! aut ego nunc illas
magis miror, quia magis intellego. Quamquam ne nunc
4 quidem satis intellego. Ut enim de pictore, scalptore,
fictore nisi artifex iudicare, ita nisi sapiens non potest
5 perspicere sapientem. Quantum tamen mihi cernere
datur, multa in Euphrate sic eminent et elucent, ut
mediocriter quoque doctos advertant et adficiant. Dis-
putat subtiliter, graviter, ornate, frequenter etiam Pla-
tonicam illam sublimitatem et latitudinem effingit.
Sermo est copiosus et varius, dulcis in primis, et qui
6 repugnantes quoque ducat, impellat. Ad hoc proceritas
corporis, decora facies, demissus capillus, ingens et
cana barba; quae licet fortuita et inania putentur, illi
7 tamen plurimum venerationis adquirunt. Nullus horror
in cultu, nulla tristitia, multum severitatis; reverearis
occursum, non reformides. Vitae sanctitas summa,
comitas par; insectatur vitia, non homines, nec castigat
errantes, sed emendat. Sequaris monentem attentus et
pendens et persuaderi tibi, etiam cum persuaserit, cu-
8 pias. Iam vero liberi tres, duo mares, quos diligen-
tissime instituit. Socer Pompeius Iulianus cum cetera
vita tum vel hoc uno magnus et clarus, quod ipse
provinciae princeps inter altissimas condiciones generum
9 non honoribus principem, sed sapientia elegit. Quam-
quam quid ego plura de viro, quo mihi frui non licet?
an ut magis angar, quod non licet? Nam distringor
officio ut maximo sic molestissimo; sedeo pro tribu-

---

6 tunc ille de *RFDpraς*, tunc et de *MV*. 8 *prius* magis *om. RFpra*, magis miror quia magis *om. D*. 11 mihi tamen *RFa*, *Merr*. 25 persuadere *RFpra*. 29 princeps hunc inter *MVς*.

nali, subnoto libellos, conficio tabulas, scribo plurimas,
sed inlitteratissimas litteras. Soleo non numquam (nam 10
id ipsum quando contigit!) de his occupationibus apud
Euphraten queri. Ille me consolatur, adfirmat etiam
esse hanc philosophiae et quidem pulcherrimam par-
tem, agere negotium publicum, cognoscere, iudicare,
promere et exercere iustitiam, quaeque ipsi doceant,
in usu habere. Mihi tamen hoc unum non persuadet, 11
satius esse ista facere quam cum illo dies totos audiendo
discendoque consumere. Quo magis te, cui vacat, hor-
tor, cum in urbem proxime veneris (venias autem ob
hoc maturius), illi te expoliendum limandumque per-
mittas. Neque enim ego ut multi invideo aliis bonum, 12
quo ipse careo, sed contra sensum quendam voluptatem-
que percipio, si ea, quae mihi denegantur, amicis
video superesse. Vale.

## XI.

### C. PLINIUS FABIO IUSTO SUO S.

Olim mihi nullas epistulas mittis. Nihil est, inquis, 1
quod scribam. At hoc ipsum scribe, nihil esse, quod
scribas, vel solum illud, unde incipere priores solebant:
'Si vales, bene est; ego valeo.' Hoc mihi sufficit; est
enim maximum. Ludere me putas? serio peto. Fac 2
sciam, quid agas, quod sine sollicitudine summa nescire
non possum. Vale.

## XII.

### C. PLINIUS CALESTRIO TIRONI SUO S.

Iacturam gravissimam feci, si iactura dicenda est 1
tanti viri amissio. Decessit Corellius Rufus et quidem
sponte, quod dolorem meum exulcerat. Est enim luc-
tuosissimum genus mortis, quae non ex natura nec

---

12 extollendum *MV*. 13 bonum *RFDpra*, bono *MV*, *K., Muell., vide ad II 20, 8.* 26 *de cod. D vide supra ad ep. 8.*

2 fatalis videtur. Nam utcumque in illis, qui morbo finiuntur, magnum ex ipsa necessitate solacium est; in iis vero, quos accersita mors aufert, hic insanabilis
3 dolor est, quod creduntur potuisse diu vivere. Corellium quidem summa ratio, quae sapientibus pro necessitate est, ad hoc consilium compulit, quamquam plurimas vivendi causas habentem, optimam conscientiam, optimam famam, maximam auctoritatem, praeterea filiam, uxorem, nepotem, sorores interque tot
4 pignora veros amicos. Sed tam longa, tam iniqua valetudine conflictabatur, ut haec tanta pretia vivendi mortis rationibus vincerentur. Tertio et tricensimo anno, ut ipsum audiebam, pedum dolore correptus est. Patrius hic illi; nam plerumque morbi quoque per
5 successiones quasdam ut alia traduntur. Hunc abstinentia, sanctitate, quoad viridis aetas, vicit et fregit; novissime cum senectute ingravescentem viribus animi sustinebat, cum quidem incredibiles cruciatus et indi-
6 gnissima tormenta pateretur. Iam enim dolor non pedibus solis ut prius insidebat, sed omnia membra pervagabatur. Veni ad eum Domitiani temporibus in sub-
7 urbano iacentem. Servi e cubiculo recesserunt: habebat hoc moris, quotiens intrasset fidelior amicus; quin etiam uxor quamquam omnis secreti capacissima
8 digrediebatur. Circumtulit oculos et 'cur' inquit 'me putas hos tantos dolores tam diu sustinere? ut scilicet isti latroni vel uno die supersim.' Dedisses huic animo par corpus, fecisset, quod optabat. Adfuit tamen deus voto, cuius ille compos ut iam securus liberque moriturus multa illa vitae, sed minora retinacula abrupit.
9 Increverat valetudo, quam temperantia mitigare temptavit; perseverantem constantia fugit. Iam dies alter, tertius, quartus: abstinebat cibo. Misit ad me uxor

---

7 optimam conscientiam *om. M V*ς. 8 optimam famam *om. p.* 22 habebat hoc *R M V, K.*, h. enim h. *Fprς, Catan., Otto*, h. is h. *a, cf. infra ad III 5, 4.* 23 quin *om. M V.* 32 fregit *Momms.*

eius Hispulla communem amicum C. Geminium cum tristissimo nuntio destinasse Corellium mori nec aut suis aut filiae precibus flecti, solum superesse me, a quo revocari posset ad vitam. Cucurri. Perveneram 10
in proximum, cum mihi ab eadem Hispulla Iulius Atticus nuntiat nihil iam ne me quidem impetraturum: tam obstinate magis ac magis induruisse. Dixerat sane medico admoventi cibum: *Κέκρικα*, quae vox quantum admirationis in animo meo tantum desiderii
reliquit. Cogito, quo amico, quo viro caream. Imple- 11
vit quidem annum septimum et sexagensimum, quae aetas etiam robustissimis satis longa est; scio. Evasit perpetuam valetudinem; scio. Decessit superstitibus suis, florente re publica, quae illi omnibus suis carior
erat; et hoc scio. Ego tamen tamquam et iuvenis et 12
fortissimi morte doleo, doleo autem (licet me imbecillum putes) meo nomine. Amisi enim, amisi vitae meae testem, rectorem, magistrum. In summa dicam, quod recenti dolore contubernali meo Calvisio dixi: 'Vereor,
ne neglegentius vivam.' Proinde adhibe solacia mihi, 13
non haec: 'Senex erat, infirmus erat' (haec enim novi), sed nova aliqua, sed magna, quae audierim numquam, legerim numquam. Nam, quae audivi, quae legi, sponte succurrunt, sed tanto dolore superantur.
Vale.

## XIII.

C. PLINIUS SOSIO SENECIONI SUO S.

Magnum proventum poëtarum annus hic attulit: 1
toto mense Aprili nullus fere dies, quo non recitaret
aliquis. Iuvat me, quod vigent studia, proferunt se ingenia hominum et ostentant, tametsi ad audiendum pigre coitur. Plerique in stationibus sedent tempus- 2

---

3 pr. inflecti *M V*ς. 14 suis *om. M V*ς. 15 ego *R F p r a*ς, *K. II (disp. I 12), om. M V, K. I.* 16 fortissimi *R F p a*, firmissimi *M V*ς, sanctissimi *r.* — morte *R F p r a*, mortem *M V et edd. omnes praeter Merr.* 17 amisi *post* enim *om M V r*ς.

que audiendi fabulis conterunt ac subinde sibi nuntiari iubent, an iam recitator intraverit, an dixerit praefationem, an ex magna parte evolverit librum; tum demum ac tunc quoque lente cunctanterque veniunt nec tamen permanent, sed ante finem recedunt, alii dissimulanter et furtim, alii simpliciter et libere.
3 At hercule memoria parentum Claudium Caesarem ferunt, cum in Palatio spatiaretur audissetque clamorem, causam requisisse, cumque dictum esset recitare No-
4 nianum, subitum recitanti inopinatumque venisse. Nunc otiosissimus quisque multo ante rogatus et identidem admonitus aut non venit aut, si venit, queritur se diem,
5 quia non perdiderit, perdidisse. Sed tanto magis laudandi probandique sunt, quos a scribendi recitandique studio haec auditorum desidia vel superbia non retardat. Equidem prope nemini defui. Erant sane plerique amici; neque enim est fere quisquam, qui
6 studia, ut non simul et nos amet. His ex causis longius, quam destinaveram, tempus in urbe consumpsi. Possum iam repetere secessum et scribere aliquid, quod non recitem, ne videar, quorum recitationibus adfui, non auditor fuisse, sed creditor. Nam ut in ceteris rebus ita in audiendi officio perit gratia, si reposcatur. Vale.

## XIV.

### C. PLINIUS IUNIO MAURICO SUO S.

1 Petis, ut fratris tui filiae prospiciam maritum; quod merito mihi potissimum iniungis. Scis enim, quantopere summum illum virum suspexerim dilexerimque, quibus ille adulescentiam meam exhortationibus foverit, quibus etiam laudibus, ut laudandus viderer, effe-

---

4 tunc demum *vulg.*, tum demum *RFra recte (cf. III 14, 3; IV 14, 5; VI 20, 7; VIII 20, 7), sed* tunc quoque *ut paneg. 14, 5; 30, 2 (cf.* tunc quidem *ep. VI 20, 20).* 13 perdidit *Gierig.* 15 auditorum desidia *RFpa,* aud. vel des. *vulg. cum rell. codd., cf. I 22, 10.*

cerit. Nihil est, quod a te mandari mihi aut maius 2
aut gratius, nihil, quod honestius a me suscipi possit,
quam ut eligam iuvenem, ex quo nasci nepotes Aru-
leno Rustico deceat. Qui quidem diu quaerendus fu- 3
isset, nisi paratus et quasi provisus esset Minicius
Acilianus, qui me ut iuvenis iuvenem (est enim minor
pauculis annis) familiarissime diligit, reveretur ut se-
nem. Nam ita formari a me et institui cupit, ut ego
a vobis solebam. Patria est ei Brixia ex illa nostra 4
Italia, quae multum adhuc verecundiae, frugalitatis at-
que etiam rusticitatis antiquae retinet ac servat. Pater 5
Minicius Macrinus, equestris ordinis princeps, quia nihil
altius voluit; adlectus enim a divo Vespasiano inter
praetorios honestam quietem huic nostrae ambitioni
dicam an dignitati constantissime praetulit. Habet 6
aviam maternam Serranam Proculam e municipio Pa-
tavino. Nosti loci mores: Serrana tamen Patavinis
quoque severitatis exemplum est. Contigit et avun-
culus ei P. Acilius gravitate, prudentia, fide prope
singulari. In summa nihil erit in domo tota, quod non
tibi tamquam in tua placeat. Aciliano vero ipsi pluri- 7
mum vigoris, industriae, quamquam in maxima vere-
cundia. Quaesturam, tribunatum, praeturam honestis-
sime percucurrit ac iam pro se tibi necessitatem am-
biendi remisit. Est illi facies liberalis multo sanguine, 8
multo rubore suffusa, est ingenua totius corporis pul-
chritudo et quidam senatorius decor. Quae ego ne-
quaquam arbitror neglegenda; debet enim hoc castitati
puellarum quasi praemium dari. Nescio, an adiciam 9
esse patri eius amplas facultates. Nam, cum imaginor
vos, quibus quaerimus generum, silendum de faculta-
tibus puto; cum publicos mores atque etiam leges ci-
vitatis intueor, quae vel in primis census hominum
spectandos arbitrantur, ne id quidem praetereundum
videtur. Et sane de posteris et his pluribus cogitanti
hic quoque in condicionibus deligendis ponendus est

27 senatorius decor *codd., edd.,* dec. sen. *Hofacker p. 48.*

10 calculus. Tu fortasse me putes indulsisse amori meo supraque ista, quam res patitur, sustulisse. At ego fide mea spondeo futurum ut omnia longe ampliora, quam a me praedicantur, invenias. Diligo quidem adulescentem ardentissime, sicut meretur; sed hoc ipsum amantis est, non onerare eum laudibus. Vale.

## XV.

C. PLINIUS SEPTICIO CLARO SUO S.

1 Heus tu, promittis ad cenam nec venis! Dicitur ius: ad assem impendium reddes nec id modicum.
2 Paratae erant lactucae singulae, cochleae ternae, ova bina, halica cum mulso et nive (nam hanc quoque computabis, immo hanc in primis, quae perit in ferculo), olivae, betacei, cucurbitae, bulbi, alia mille non minus lauta. Audisses comoedos vel lectorem vel
3 lyristen vel, quae mea liberalitas, omnes. At tu apud nescio quem ostrea, vulvas, echinos, Gaditanas maluisti. Dabis poenas, non dico quas. Dure fecisti: invidisti, nescio an tibi, certe mihi, sed tamen et tibi. Quantum nos lusissemus, risissemus, studuissemus!
4 Potes adparatius cenare apud multos, nusquam hilarius, simplicius, incautius. In summa experire et, nisi postea te aliis potius excusaveris, mihi semper excusa. Vale.

## XVI.

C. PLINIUS ERUCIO SUO S.

1 Amabam Pompeium Saturninum (hunc dico nostrum) laudabamque eius ingenium, etiam antequam scirem, quam varium, quam flexibile, quam multiplex esset;
2 nunc vero totum me tenet, habet, possidet. Audivi

---

9 dicetur? *K. I.* 10 *v. Sprichw. p. 39.* 12 alica *a.* — haec *pro* hanc *RFp.* 13 perit *RFDpra*, periit *MVς.* 15 comoedum (comed.) *Fpra, Stangl, Otto, Muell.*, comoedū *(sed* ū *in litura al. man.) V*, comoedo *R*, comoedos *M*, *K.*, comoedes *D*, *cf. III 1, 9; V 3, 2; IX 36, 4; 40, 2 (vide Wien. St. XXX p. 139, cf. Kraut p. 3 'Konkreta kollektiv').* 30 nunc retomisisse idem pro *(p. 23, 9) M V omissis eis, quae interposita sunt* (vero . . . ede), *v. praef.*

causas agentem acriter et ardenter nec minus polite
et ornate, sive meditata sive subita proferret. Adsunt
aptae crebraeque sententiae, gravis et decora construc-
tio, sonantia verba et antiqua. Omnia haec mire pla-
5 cent, cum impetu quodam et flumine pervehuntur, pla-
cent, si retractentur. Senties quod ego, cum orationes 3
eius in manus sumpseris, quas facile cuilibet veterum,
quorum est aemulus, comparabis. Idem tamen in hi- 4
storia magis satisfaciet vel brevitate vel luce vel sua-
10 vitate vel splendore etiam et sublimitate narrandi.
Nam in contionibus idem qui in orationibus suis est,
pressior tantum et circumscriptior et adductior. Prae- 5
terea facit versus, quales Catullus aut Calvus, re vera
quales Catullus aut Calvus. Quantum illis leporis,
15 dulcedinis, amaritudinis, amoris! inserit sane, sed data
opera, mollibus levibusque duriusculos quosdam, et hoc
quasi Catullus aut Calvus. Legit mihi nuper epistulas; 6
uxoris esse dicebat: Plautum vel Terentium metro
solutum legi credidi. Quae sive uxoris sunt, ut ad-
20 firmat, sive ipsius, ut negat, pari gloria dignus est,
qui aut illa componat aut uxorem, quam virginem
accepit *indoctam*, tam doctam politamque reddiderit.
Est ergo mecum per diem totum; eundem, antequam 7
scribam, eundem, cum scripsi, eundem, etiam cum
25 remittor, non tamquam eundem lego. Quod te quoque
ut facias et hortor et moneo. Neque enim debet 8
operibus eius obesse, quod vivit. An, si inter eos,
quos numquam vidimus, floruisset, non solum libros

---

3 aptae *RFpra, K. II,* acutae *Dς, K. I.* 11 idem qui in orationibus suis *RFp, K. II, Otto, Merr.,* eadem quae in or. vis *Drςa, K. I, Muell.* 12 tantum *RF, Otto, Merr.,* tamen *Dpra, K.* 13 revera quales Catullus aut Calvus *add. post* Calvus *D, K. II (disp. I 14 sq.), cf. infra II 17, 20 et III 9, 37.* 17 epist. quas uxoris *Fpr, Otto, Muell.* 20 est *add. RFp.* 21 quam ignaram accepit, tam doctam *Barth.,* quam virginem acc. ⟨indoctam⟩, tam doctam *coni. anon. Phil. Anz. XIII 558 recte, nam dissimilis videtur ep. VIII 23, 7.* 27 an si *Dra,* at si *RFpς.*

eius, verum etiam imagines conquireremus, eiusdem nunc honor praesentis et gratia quasi satietate langue-
9 scit? At hoc pravum malignumque est, non admirari hominem admiratione dignissimum, quia videre, adloqui, audire, complecti nec laudare tantum, verum etiam amare contigit. Vale.

## XVII.

### C. PLINIUS CORNELIO TITIANO SUO S.

1 Est adhuc curae hominibus fides et officium, sunt, qui defunctorum quoque amicos agant. Titinius Capito ab imperatore nostro impetravit, ut sibi liceret
2 statuam L. Silani in foro ponere. Pulchrum et magna laude dignum amicitia principis in hoc uti, quantumque
3 gratia valeas, aliorum honoribus experiri. Est omnino Capitoni in usu claros viros colere; mirum est, qua religione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum domi, ubi potest, habeat. Idem clarissimi
4 cuiusque vitam egregiis carminibus exornat. Scias ipsum plurimis virtutibus abundare, qui alienas sic amat. Redditus est L. Silano debitus honor, cuius inmortalitati Capito prospexit pariter et suae. Neque enim magis decorum et insigne est statuam in foro populi Romani habere quam ponere. Vale.

## XVIII.

### C. PLINIUS SUETONIO TRANQUILLO SUO S.

1 Scribis te perterritum somnio vereri, ne quid adversi in actione patiaris, rogas, ut dilationem petam et pauculos dies, certe proximum, excusem. Difficile est, sed experiar: *καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν.*
2 Refert tamen, eventura soleas an contraria somniare. Mihi reputanti somnium meum istud, quod times tu,

---

1 requireremus *Dς.* 3 et hoc *RFp.* 4 adloqui audire *om. RFpa, add. Drς.* 6 contigit *RFD, vulg.,* contingit *pra, Hofacker p. 49.* 29 *Hom. A 63.*

egregiam actionem portendere videtur. Susceperam 3
causam Iuni Pastoris, cum mihi quiescenti visa est
socrus mea advoluta genibus, ne agerem, obsecrare.
Et eram acturus adulescentulus adhuc, eram in qua-
5 druplici iudicio, eram contra potentissimos civitatis
atque etiam Caesaris amicos; quae singula excutere
mentem mihi post tam triste somnium poterant. Egi 4
tamen λογισάμενος illud:

*Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνασθαι περὶ πάτρης.*

10 Nam mihi *pro* patria (etsi quid carius patria!) fides
videbatur. Prospere cessit, atque ideo illa actio mihi
aures hominum, illa ianuam famae patefecit. Proinde 5
dispice, an tu quoque sub hoc exemplo somnium istud
in bonum vertas, aut, si tutius putas illud cautissimi
15 cuiusque praeceptum: 'Quod dubites, ne feceris',
id ipsum rescribe. Ego aliquam stropham inveniam 6
agamque causam tuam, ut istam agere tu, cum voles,
possis. Est enim sane alia ratio tua, alia mea fuit.
Nam iudicium centumvirale differri nullo modo, istuc
20 aegre quidem, sed tamen potest. Vale.

## XIX.

### C. PLINIUS ROMATIO FIRMO SUO S.

Municeps tu meus et condiscipulus et ab ineunte 1
aetate contubernalis, pater tuus et matri et avunculo
25 meo, mihi etiam, quantum aetatis diversitas passa est,
familiaris: magnae et graves causae, cur suscipere,
augere dignitatem tuam debeam. Esse autem tibi 2
centum milium censum satis indicat, quod apud nos

---

9 *Hom. M 243.* 10* nam mihi patria et si quid carius patria fides *pr, K. II, Merr.,* patria *post* mihi *om. RFa, post* carius *om. K. I; Muell.,* nam mihi patria fides *D,* nam mihi ⟨pro⟩ patria (etsi quid carius patria!) fides *ego, vide I 8, 18; 12, 3; VII 11, 8; IX 7, 5 (cf. Wien. St. XXV p. 308; XXX p. 139).* 11 ideo *RFpa, Merr.,* adeo *Drς, K., Muell.* 15 *v. Sprichw. p. 122.* 17 istam *K. II,* ista *RF,* ipsam *Dpra, K. I, Muell.* 19 istuc *RFa,* istud *vulg.*

decurio es. Igitur, ut te non decurione solum, verum etiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equestres facultates trecenta milia nummum.
3 Te memorem huius muneris amicitiae nostrae diuturnitas spondet: ego ne illud quidem admoneo, quod admonere deberem, nisi scirem sponte facturum, ut dignitate a me data quam modestissime ut a me data
4 utare. Nam sollicitius custodiendus est honor, in quo etiam beneficium amici tuendum est. Vale.

## XX.

C. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

1 Frequens mihi disputatio est cum quodam docto homine et perito, cui nihil aeque in causis agendis ut
2 brevitas placet. Quam ego custodiendam esse confiteor, si causa permittat: alioqui praevaricatio est transire dicenda, praevaricatio etiam cursim et breviter attingere, quae sint inculcanda, infigenda, repetenda.
3 Nam plerisque longiore tractatu vis quaedam et pondus accedit, utque corpori ferrum sic oratio animo
4 non ictu magis quam mora imprimitur. Hic ille mecum auctoritatibus agit ac mihi ex Graecis orationes Lysiae ostentat, ex nostris Gracchorum Catonisque, quorum sane plurimae sunt circumcisae et breves: ego Lysiae Demosthenen, Aeschinen, Hyperiden multosque praeterea, Gracchis et Catoni Pollionem, Caesarem, Caelium, in primis M. Tullium oppono, cuius oratio optima fertur esse quae maxima. Et hercule ut aliae bonae res ita bonus liber melior est quisque quo
5 maior. Vides, ut statuas, signa, picturas, hominum denique multorumque animalium formas, arborum etiam, si modo sint decorae, nihil magis quam amplitudo commendet. Idem orationibus evenit, quin etiam voluminibus ipsis auctoritatem quandam et pulchri-

---

17 sint *RFpa, K. I, Otto, alii*, sunt *Drς, K. II.*
29 hominum deorumque animalium *Momms.*

tudinem adicit magnitudo. Haec ille multaque alia, 6
quae a me in eandem sententiam solent dici, ut est
in disputando incomprehensibilis et lubricus, ita eludit,
ut contendat hos ipsos, quorum orationibus nitar, pau-
5 ciora dixisse, quam ediderint. Ego contra puto. Testes 7
sunt multae multorum orationes et Ciceronis pro Mu-
rena, pro Vareno, in quibus brevis et nuda quasi sub-
scriptio quorundam criminum solis titulis indicatur.
Ex his adparet illum permulta dixisse, cum ederet,
10 omisisse. Idem pro Cluentio ait se totam causam ve- 8
tere instituto solum perorasse et pro C. Cornelio qua-
driduo egisse, ne dubitare possimus, quae per plu-
res dies, ut necesse erat, latius dixerit, postea recisa
ac purgata in unum librum grandem quidem, unum
15 tamen coartasse. At aliud est actio bona, aliud oratio. 9
Scio non nullis ita videri, sed ego (forsitan fallar)
persuasum habeo posse fieri, ut si actio bona, quae
non sit bona oratio, non posse non bonam actionem
esse, quae sit bona oratio. Est enim oratio actionis
20 exemplar et quasi ἀρχέτυπον. Ideo in optima quaque 10
mille figuras extemporales invenimus, in iis etiam, quas
tantum editas scimus, ut in Verrem: 'artificem
quem? quemnam? recte admones; Polyclitum esse dicebant.' Sequitur ergo, ut actio sit ab-
25 solutissima, quae maxime orationis similitudinem ex-
presserit, si modo iustum et debitum tempus accipiat;
quod si negetur, nulla oratoris, maxima iudicis culpa est.
Adsunt huic opinioni meae leges, quae longissima tem- 11
pora largiuntur nec brevitatem dicentibus, sed copiam,
30 hoc est diligentiam, suadent; quam praestare nisi in
angustissimis causis non potest brevitas. Adiciam, quod 12

---

9 permulta ⟨quae⟩ dixisse⟨t⟩ *Momms.*, dixisse *delet anon. Philol. Anz. XIII 559.* 10 *Cic. Cluent. 70, 199.* 14 purgata *R F r a*, repurgata *M V D p ς*. 18 posse non *R M V ς a*, posse autem non *F p r*, *Otto.* 22 *Cic. Verr. act. sec. IV 3, 5.* 26 accipiet *R F*, acceperit *pr.* 27 orationis *R F a.*

me docuit usus, magister egregius. Frequenter egi, frequenter iudicavi, frequenter in consilio fui: aliud alios movet, ac plerumque parvae res maxime trahuntur. Varia sunt hominum iudicia, variae voluntates. Inde, qui eandem causam simul audierunt, saepe diversum, interdum idem, sed ex diversis animi motibus sentiunt.
13 Praeterea suae quisque inventioni favet et quasi fortissimum amplectitur, cum ab alio dictum est, quod ipse praevidit. Omnibus ergo dandum est aliquid,
14 quod teneant, quod agnoscant. Dixit aliquando mihi Regulus, cum simul adessemus: 'Tu omnia, quae sunt in causa, putas exequenda, ego iugulum statim video, hunc premo.' Premit sane, quod elegit, sed in eligendo
15 frequenter errat. Respondi posse fieri, ut genu esset aut talus, ubi iugulum putaret. 'At ego', inquam, 'qui iugulum perspicere non possum, omnia pertempto,
16 omnia experior, *πάντα* denique *λίθον κινῶ*,' utque in cultura agri non vineas tantum, verum etiam arbusta, nec arbusta tantum, verum etiam campos curo et exerceo, utque in ipsis campis non far aut siliginem solam, sed hordeum, fabam ceteraque legumina sero, sic in actione plura quasi latius semina spargo, ut, quae pro-
17 venerint, colligam. Neque enim minus imperspicua, incerta, fallacia sunt iudicum ingenia quam tempestatum terrarumque. Nec me praeterit summum oratorem Periclen sic a comico Eupolide laudari:

---

1 *v. Sprichw. p. 359.* 3 maxime trahuntur *RFa (cf. V 4, 3)*, m. trahunt *p, Otto* (*vel* parvis rebus m. trahuntur), *Muell.*, maximas trahunt *MVDrς, K., Merr.* 8 ampl. *RMVDς, K.*, compl. *Fpra, Otto, Muell.* 14 genu esset (genuisset *R*) aut talus *RMVDςa, K., Merr.*, genuisset aut sibi aut aliis *Fp*, genu esset aut tibia aut talus *r*, *Beroald., Otto, Muell.* 15 ubi ille iug. *MVD, K., Muell.* 17 *λάον pro λίθον D, cf. Eur. Heracl. 1002, vide Dieterich, Die Grabschrift des Aberkios p. 24, adn. 4.* 22 latius semina *MVς*, semina latius *rell.*

*Πρὸς δέ γ' αὐτοῦ τῷ τάχει*
*πειθώ τις ἐπεκάθητο τοῖσι χείλεσιν.*
*οὕτως ἐκήλει, καὶ μόνος τῶν ῥητόρων*
*τὸ κέντρον ἐγκατέλειπε τοῖς ἀκροωμένοις.*

Verum huic ipsi Pericli nec illa *πειθώ* nec illud 18
*ἐκήλει* brevitate vel velocitate vel utraque (differunt enim) sine facultate summa contigisset. Nam delectare, persuadere copiam dicendi spatiumque desiderat, relinquere vero aculeum in audientium animis is demum potest, qui non pungit, sed infigit. Adde, quae 19
de eodem Pericle comicus alter:

*ἤστραπτ', ἐβρόντα, συνεκύκα τὴν Ἑλλάδα.*

Non enim amputata oratio et abscisa, sed lata et magnifica et excelsa tonat, fulgurat, omnia denique perturbat ac miscet. 'Optimus tamen modus est': 20
quis negat? sed non minus non servat modum, qui infra rem quam qui supra, qui adstrictius quam qui effusius dicit. Itaque audis frequenter ut illud: 'inmodice et 21
redundanter' ita hoc: 'ieiune et infirme'. Alius excessisse materiam, alius dicitur non implesse. Aeque uterque, sed ille imbecillitate, hic viribus peccat; quod certe, etsi non limatioris, maioris tamen ingenii vitium est. Nec vero, cum haec dico, illum Homericum 22
*ἀμετροεπῆ* probo, sed hunc:

*καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν,*

non quia non et ille mihi validissime placeat:

*παῦρα μέν, ἀλλὰ μάλα λιγέως·*

si tamen detur electio, illam orationem similem nivibus hibernis, id est crebram et adsiduam et largam,

---

1 *cf. schol. Arist. Ach. 504; Cic. de orat. III 138, Brut. 38, 59; Quinct. X 1, 82.* 10 *v. Sprichw. p. 4 not.* 11 *Arist. Ach. 531.* 13 *v. Merr. Class. Rev. XVII p. 53.* 15 *Sprichw. p. 226.* 24 *Hom. B 212.* 25 *Hom. Γ 222;* cui *vel* cuius *pro καὶ Boot.* 26 placeat ⟨qui⟩ *παῦρα Boot.* 27 *Hom. Γ 214.*

23 postremo divinam et caelestem volo. 'At est gratior multis actio brevis'. Est, sed inertibus, quorum delicias desidiamque quasi iudicium respicere ridiculum est. Nam, si hos in consilio habeas, non solum satius
24 est breviter dicere, sed omnino non dicere. Haec est adhuc sententia mea, quam mutabo, si dissenseris tu, sed plane, cur dissentias, explices rogo. Quamvis enim cedere auctoritati debeam tuae, rectius tamen arbitror
25 in tanta re ratione quam auctoritate superari. Proinde, si non errare videor, id ipsum quam voles brevi epistula, sed tamen scribe (confirmaris enim iudicium meum); si erravero, longissimam para. Num corrupi te, qui tibi, si mihi accederes, brevis epistulae necessitatem, si dissentires, longissimae imposui? Vale.

## XXI.

C. PLINIUS PLINIO PATERNO SUO S.

1 Ut animi tui iudicio sic oculorum plurimum tribuo, non quia multum, ne tibi placeas, sed quia tantum quantum ego sapis; quamquam hoc quoque multum est.
2 Omissis iocis credo decentes esse servos, qui sunt empti mihi ex consilio tuo. Superest, ut frugi sint, quod de venalibus melius auribus quam oculis iudicatur. Vale.

## XXII.

C. PLINIUS CATILIO SEVERO SUO S.

1 Diu iam in urbe haereo et quidem attonitus. Perturbat me longa et pertinax valetudo Titi Aristonis, quem singulariter et miror et diligo. Nihil est enim illo gravius, sanctius, doctius, ut mihi non unus homo,

---

2 oratio, *quod pro* actio *exhibent K. I et Muell., nusquam traditum est.* 5 *prius* est *om. MV.* 8 tuae debeam *RFra.* 11 confirmaris *Ra*, confirmaveris *Fpr, Otto, Muell.*, confirmabis *MVς, K.*, confirma *D.* 12 erravero *RFpra*, erraro *D*, errare *MVς, K.*

sed litterae ipsae omnesque bonae artes in uno homine summum periculum adire videantur. Quam pe- 2
ritus ille et privati iuris et publici! quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet! Nihil est, quod doceri velis, quod ille docere non possit; mihi certe, quotiens aliquid abditum quaero, ille thesaurus est. Iam quanta sermonibus eius fides, quanta 3
auctoritas, quam pressa et decora cunctatio! quid est, quod non statim sciat? Et tamen plerumque haesitat, dubitat diversitate rationum, quas acri magnoque iudicio ab origine causisque primis repetit, discernit, expendit. Ad hoc quam parcus in victu, quam modi- 4
cus in cultu! Soleo ipsum cubiculum illius ipsumque lectum ut imaginem quandam priscae frugalitatis adspicere. Ornat haec magnitudo animi, quae nihil ad 5
ostentationem, omnia ad conscientiam refert recteque facti non ex populi sermone mercedem, sed ex facto petit. In summa non facile quis quemquam ex istis, 6
qui sapientiae studium habitu corporis praeferunt, huic viro comparabit. Non quidem gymnasia sectatur aut porticus nec disputationibus longis aliorum otium suumque delectat, sed in toga negotiisque versatur, multos advocatione, plures consilio iuvat. Nemini tamen 7
istorum castitate, pietate, iustitia, fortitudine etiam primo loco cesserit. Mirareris, si interesses, qua patientia hanc ipsam valetudinem toleret, ut dolori resistat, ut sitim differat, ut incredibilem febrium ardorem inmotus opertusque transmittat. Nuper me paucosque 8
mecum, quos maxime diligit, advocavit rogavitque, ut medicos consuleremus de summa valetudinis, ut, si esset insuperabilis, sponte exiret e vita, si tantum difficilis et longa, resisteret maneretque: dandum enim pre- 9

---

5 doceri velis *R F p, Otto, Stangl, Muell.,* discere vel. *M V D r ς a, K.* 12 quam mod. in cultu *om. M V.* 13 illius *R F p r a, om. D,* eius *M V ς.* 18 quis *R F p a, om. M V D r ς.* 20 comparabit *Otto,* comparauit *R F,* comperabit *p,* compararit *a,* comparabis *M V D r ς, K.*

cibus uxoris, dandum filiae lacrimis, dandum etiam nobis amicis, ne spes nostras, si modo non essent
10 inanes, voluntaria morte desereret. Id ego arduum in primis et praecipua laude dignum puto. Nam impetu quodam et instinctu procurrere ad mortem commune 5 cum multis, deliberare vero et causas eius expendere, utque suaserit ratio, vitae mortisque consilium sus-
11 cipere vel ponere ingentis est animi. Et medici quidem secunda nobis pollicentur: superest, ut promissis deus adnuat tandemque me hac sollicitudine exsolvat; 10 qua liberatus Laurentinum meum, hoc est libellos et pugillares studiosumque otium, repetam. Nunc enim nihil legere, nihil scribere aut adsidenti vacat aut anxio
12 libet. Habes, quid timeam, quid optem, quid etiam in posterum destinem: tu quid egeris, quid agas, quid velis 15 agere, invicem nobis, sed laetioribus epistulis scribe. Erit confusioni meae non mediocre solacium, si tu nihil quereris. Vale.

## XXIII.

C. PLINIUS POMPEIO FALCONI SUO S. 20

1 Consulis, an existimem te in tribunatu causas agere debere. Plurimum refert, quid esse tribunatum putes, 'inanem umbram' et 'sine honore nomen' an potestatem sacrosanctam, et quam in ordinem cogi ut a
2 nullo ita ne a se quidem deceat. Ipse cum tribunus 25 essem, erraverim fortasse, qui me esse aliquid putavi, sed, tamquam essem, abstinui causis agendis: primum, quod deforme arbitrabar, cui adsurgere, cui loco cedere omnes oporteret, hunc omnibus sedentibus stare, et, qui iubere posset tacere quemcumque, huic silentium 30 clepsydra indici, et, quem interfari nefas esset, hunc

---

7 cons. susc. *RFpa*, cons. vel susc. *vulg.* 16 scripseris confusioni *RF*, *Otto.* 19 *de cod. D vide supra ad ep. 8.* 23 *cf. VIII 24, 4; Liv. V 18, 4; Sil. X 583; Lucan. II 303.* 26 qui me esse aliquid (aliquem *a*) *Ra*, qui me aliquid *Fpς*, aliquid (*om.* qui me esse) *MV*.

etiam convicia audire et, si inulta pateretur, inertem, si ulciscereturur, insolentem videri. Erat hic quoque 3
aestus ante oculos, si forte me adpellasset vel ille, cui adessem, vel ille, quem contra, intercederem et auxilium ferrem an quiescerem sileremque et quasi eiurato magistratu privatum ipse me facerem. His rationibus mo- 4
tus malui me tribunum omnibus exhibere quam paucis advocatum. Sed tu (iterum dicam) plurimum interest 5
quid esse tribunatum putes, quam personam tibi imponas; quae sapienti viro ita aptanda est, ut perferatur. Vale.

## XXIV.

### C. PLINIUS BAEBIO HISPANO SUO S.

Tranquillus, contubernalis meus, vult emere agellum, 1
quem venditare amicus tuus dicitur. Rogo cures, quanti 2
aequum est, emat; ita enim delectabit emisse. Nam mala emptio semper ingrata est eo maxime, quod exprobrare stultitiam domino videtur. In hoc autem agello, 3
si modo adriserit pretium, Tranquilli mei stomachum multa sollicitant, vicinitas urbis, opportunitas viae, mediocritas villae, modus ruris, qui avocet magis quam distringat. Scholasticis porro dominis, ut hic est, suffi- 4
cit abunde tantum soli, ut relevare caput, reficere oculos, reptare per limitem unamque semitam terere omnesque viticulas suas nosse et numerare arbusculas possint. Haec tibi exposui, quo magis scires, quantum esset ille mihi, ego tibi debiturus, si praediolum istud, quod commendatur his dotibus, tam salubriter emerit, ut paenitentiae locum non relinquat. Vale.

---

1 inulta *Ra*, multa *rell.* 12 *de cod. D vide supra ad ep. 8.* 17 est *RFpra, Otto, Muell., om. MVς, K., Stangl.* 26 esset ille *MV, K.,* ille esset *RFpra, Stangl, Muell.*

# C. PLINI CAECILI SECUNDI
# EPISTULARUM
## LIBER SECUNDUS.

---

### I.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

1 Post aliquot annos insigne atque etiam memorabile populi Romani oculis spectaculum exhibuit publicum funus Vergini Rufi, maximi et clarissimi civis et per-
2 inde felicis. Triginta annis gloriae suae supervixit; legit scripta de se carmina, legit historias et posteritati suae interfuit. Perfunctus est tertio consulatu, ut summum fastigium privati hominis impleret, cum prin-
3 cipis noluisset. Caesares, quibus suspectus atque etiam invisus virtutibus fuerat, evasit, reliquit incolumem optimum atque amicissimum, tamquam ad hunc ipsum
4 honorem publici funeris reservatus. Annum tertium et octogensimum excessit in altissima tranquillitate, pari veneratione. Usus est firma valetudine, nisi quod solebant ei manus tremere, citra dolorem tamen. Aditus tantum mortis durior longiorque, sed hic ipse lauda-
5 bilis. Nam, cum vocem praepararet acturus in consulatu principi gratias, liber, quem forte acceperat grandiorem, et seni et stanti ipso pondere elapsus est. Hunc dum sequitur colligitque, per leve et lubricum pavimentum fallente vestigio cecidit coxamque fregit,

---

*LIBRI SECUNDI codd. manu scripti et edd. antiq.: RFMVDBpraz, sed vide infra ad huius libri ep. 4, 2, cf. praef.*

8 Verg. *RFDp*, Virg. *rell.* — civis et perinde *RFpra*, civis perinde *rell.*

quae parum apte collocata reluctante aetate male coiit.
Huius viri exequiae magnum ornamentum principi, 6
magnum saeculo, magnum etiam foro et rostris attulerunt. Laudatus est a consule Cornelio Tacito; nam hic supremus felicitati eius cumulus accessit, laudator eloquentissimus. Et ille quidem plenus annis abiit, 7
plenus honoribus, illis etiam, quos recusavit: nobis tamen quaerendus ac desiderandus est ut exemplar aevi prioris, mihi vero praecipue, qui illum non solum publice quantum admirabar tantum diligebam; primum 8
quod utrique eadem regio, municipia finitima, agri etiam possessionesque coniunctae, praeterea quod ille mihi tutor relictus adfectum parentis exhibuit. Sic candidatum me suffragio ornavit, sic ad omnes honores meos ex secessibus accucurrit, cum iam pridem eiusmodi officiis renuntiasset, sic illo die, quo sacerdotes solent nominare, quos dignissimos sacerdotio iudicant, me semper nominabat. Quin etiam in hac 9
novissima valetudine veritus, ne forte inter quinqueviros crearetur, qui minuendis publicis sumptibus iudicio senatus constituebantur, cum illi tot amici senes consularesque superessent, me huius aetatis, per quem excusaretur, elegit his quidem verbis: 'Etiam si filium haberem, tibi mandarem.' Quibus ex causis necesse est 10
tamquam inmaturam mortem eius in sinu tuo defleam, si tamen fas est aut flere aut omnino mortem vocare, qua tanti viri mortalitas magis finita quam vita est. Vivit enim vivetque semper atque etiam latius in me- 11
moria hominum et sermone versabitur, postquam ab oculis recessit.

Volui tibi multa alia scribere, sed totus animus in 12
hac una contemplatione defixus est. Verginium cogito, Verginium video, Verginium iam vanis imaginibus, recentibus tamen, audio, adloquor, teneo; cui fortasse

---

5 eius supremus felic. *M V*ς. 9 aevi *R F D p r a*, vitae *M V*ς. 11 regio *om. R F*. 31 volo *R F D p a, Merr.* 32 cog. Verg. *om. M V*. 33 recentibus *om. R F*.

cives aliquos virtutibus pares et habemus et habebimus, gloria neminem. Vale.

## II.

### C. PLINIUS PAULINO SUO S.

1 Irascor, nec liquet mihi, an debeam, sed irascor. Scis, quam sit amor iniquus interdum, impotens saepe, μικραίτιος semper. Haec tamen causa magna est, nescio an iusta: sed ego, tamquam non minus iusta quam magna sit, graviter irascor, quod a te tam diu litterae
2 nullae. Exorare me potes uno modo, si nunc saltem plurimas et longissimas miseris. Haec mihi sola excusatio vera, ceterae falsae videbuntur. Non sum auditurus: 'Non eram Romae' vel: 'Occupatior eram'; illud enim nec di sinant, ut 'infirmior'. Ipse ad villam partim studiis, partim desidia fruor, quorum utrumque ex otio nascitur. Vale.

## III.

### C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

1 Magna Isaeum fama praecesserat, maior inventus est. Summa est facultas, copia, ubertas; dicit semper ex tempore, sed tamquam diu scripserit. Sermo Graecus, immo Atticus, praefationes tersae, graciles, dulces,
2 graves interdum et erectae. Poscit controversias plures, electionem auditoribus permittit, saepe etiam partes, surgit, amicitur, incipit: statim omnia ac paene pariter ad manum, sensus reconditi occursant, verba, sed qualia! quaesita et exculta. Multa lectio in subitis, multa
3 scriptio elucet. Prooemiatur apte, narrat aperte, pugnat acriter, colligit fortiter, ornat excelse, postremo docet, delectat, adficit, quid maxime, dubites: crebra

---

1 aliquos cives *RFpr, Stangl, Merr., Muell.* 4 Paullino? *v. Prosopogr. III 373, 108.* 13 non enim *pro* non eram *Mpr fortasse recte, cf. IV 25, 4; VIII 4, 6; paneg. 9, 5; v. Wien. St. XXX p. 139 et infra ad paneg. 70, 6.*

ἐνθυμήματα, crebri syllogismi, circumscripti et effecti, quod stilo quoque adsequi magnum est, incredibilis memoria, repetit altius, quae dixit ex tempore, ne verbo quidem labitur. Ad tantam ἕξιν studio et ex- 4
ercitatione pervenit; nam diebus et noctibus nihil aliud agit, nihil audit, nihil loquitur. Annum sexagensimum 5
excessit et adhuc scholasticus tantum est: quo genere hominum nihil aut sincerius aut simplicius aut melius. Nos enim, qui in foro verisque litibus terimur, multum
malitiae, quamvis nolimus, addiscimus: schola et au- 6
ditorium et ficta causa res inermis, innoxia est nec minus felix, senibus praesertim. Nam quid in senectute felicius, quam quod dulcissimum est in iuventa? Quare 7
ego Isaeum non disertissimum tantum, verum etiam beatissimum iudico; quem tu nisi cognoscere concupiscis, saxeus ferreusque es. Proinde, si non ob alia 8
nosque ipsos, at certe ut hunc audias, veni. Numquamne legisti Gaditanum quendam Titi Livi nomine gloriaque commotum ad visendum eum ab ultimo ter-
rarum orbe venisse statimque, ut viderat, abisse? Ἀφιλόκαλον, inlitteratum, iners ac paene etiam turpe est non putare tanti cognitionem, qua nulla est iucundior, nulla pulchrior, nulla denique humanior. Dices: 9
'Habeo hic, quos legam, non minus disertos.' Etiam: sed legendi semper occasio est, audiendi non semper. Praeterea multo magis, ut vulgo dicitur, viva vox adficit. Nam, licet acriora sint, quae legas, altius tamen in animo sedent, quae pronuntiatio, vultus, habitus, gestus etiam dicentis adfigit; nisi vero falsum putamus 10
illud Aeschinis, qui cum legisset Rhodiis orationem Demosthenis admirantibus cunctis adiecisse fertur: τί δέ, εἰ αὐτοῦ τοῦ θηρίου ἠκούσατε; et erat Aeschines, si Demostheni credimus, λαμπροφωνότατος.

---

10 nolumus *RFpr.* 16 *v. Sprichw. p. 134.* 26 *Sprichw. p. 378.* 31 *cf. Hieron. ad Paulin. ep. 53 p. 446, 6 Hilb. (Cic. de orat. III 213).* 33 *Dem. de cor. 313.*

Fatebatur tamen longe melius eadem illa pronuntiasse
11 ipsum, qui pepererat. Quae omnia huc tendunt, ut audias Isaeum, vel ideo tantum, ut audieris. Vale.

## IV.

### C. PLINIUS CALVINAE SUAE S.

1 Si pluribus pater tuus vel uni cuilibet alii quam mihi debuisset, fuisset fortasse dubitandum, an adires
2 hereditatem etiam viro gravem. Cum vero ego ductus adfinitatis officio dimissis omnibus, qui, non dico molestiores, sed diligentiores erant, creditor solus extiterim, cumque ego nubenti tibi in dotem centum milia contulerim praeter eam summam, quam pater tuus quasi de meo dixit (erat enim solvenda de meo), magnum habes facilitatis meae pignus, cuius fiducia debes famam defuncti pudoremque suscipere; ad quod te ne verbis magis quam rebus horter, quidquid mihi pater
3 tuus debuit, acceptum tibi fieri iubebo. Nec est, quod verearis, ne sit mihi onerosa ista donatio. Sunt quidem omnino nobis modicae facultates, dignitas sumptuosa, reditus propter condicionem agellorum nescio minor an incertior; sed, quod cessat ex reditu, frugalitate suppletur, ex qua velut e fonte liberalitas nostra
4 decurrit; quae tamen ita temperanda est, ne nimia profusione inarescat, sed temperanda in aliis, in te vero facile ratio constabit, etiamsi modum excesserit. Vale.

## V.

### C. PLINIUS LUPERCO SUO S.

1 Actionem et a te frequenter efflagitatam et a me saepe promissam exhibui tibi, nondum tamen totam;

---

10 *quae inter* solus *et* praebere *(ep. 12, 3 p. 45, 4) interposita leguntur* (extiterim . . . monstrandumque) *om. R., v. praef.* 11 cumque ego nubenti *M V,* cumque vivente eo nubenti *rell., K. II.* 22 e (ex) *Fpr, Otto, Muell., om. rell.,* ex quo velut fonte *? K.* 25 facile et ratio *FD,* f. ei r. *K. II (cf. paneg. 38, 4).*

adhuc enim pars eius perpolitur. Interim, quae abso- 2
lutiora mihi videbantur, non fuit alienum iudicio tuo
tradi. His tu rogo intentionem scribentis accommodes.
Nihil enim adhuc inter manus habui, cui maiorem
5 sollicitudinem praestare deberem. Nam in ceteris actio- 3
nibus existimationi hominum diligentia tantum et fides
nostra, in hac etiam pietas subicietur. Inde et liber
crevit, dum ornare patriam et amplificare gaudemus
pariterque et defensioni eius servimus et gloriae. Tu 4
10 tamen haec ipsa, quantum ratio exegerit, reseca. Quo-
tiens enim ad fastidium legentium deliciasque respicio,
intellego nobis commendationem et ex ipsa mediocri-
tate libri petendam. Idem tamen, qui a te hanc au- 5
steritatem exigo, cogor id, quod diversum est, postu-
15 lare, ut in plerisque frontem remittas. Sunt enim
quaedam adulescentium auribus danda, praesertim si
materia non refragetur; nam descriptiones locorum,
quae in hoc libro frequentiores erunt, non historice tan-
tum, sed prope poëtice prosequi fas est. Quod tamen si 6
20 quis extiterit, qui putet nos laetius fecisse, quam ora-
tionis severitas exigat, huius, ut ita dixerim, tristitiam
reliquae partes actionis exorare debebunt. Adnisi certe 7
sumus, ut quamlibet diversa genera lectorum per plures
dicendi species teneremus, ac, sicut veremur, ne quibus-
25 dam pars aliqua secundum suam cuiusque naturam non
probetur, ita videmur posse confidere, ut universitatem
omnibus varietas ipsa commendet. Nam et in ratione 8
conviviorum, quamvis a plerisque cibis singuli tempere-
mus, totam tamen cenam laudare omnes solemus, nec
30 ea, quae stomachus noster recusat, adimunt gratiam illis,
quibus capitur. Atque haec ego sic accipi volo, non 9
tamquam adsecutum me esse credam, sed tamquam adse-
qui laboraverim, fortasse non frustra, si modo tu curam
tuam admoveris interim istis, mox iis, quae sequentur.

---

9 pariterque et *Fpra*, *Otto*, *Muell.*, pariter et *rell.* 20 latius *Fpr*, lautius *a*, elatius *Otto*. 34 sequentur *Fpς*, *Otto*, secuntur *vulg.*

10 Dices te non posse satis diligenter id facere, nisi prius totam actionem cognoveris. Fateor: in praesentia tamen et ista tibi familiariora fient, et quaedam ex his talia
11 erunt, ut per partes emendari possint. Etenim, si avulsum statuae caput aut membrum aliquod inspiceres, non tu quidem ex illo posses congruentiam aequalitatemque deprehendere, posses tamen iudicare, an id ipsum satis
12 elegans esset; nec alia ex causa principiorum libri circumferuntur, quam quia existimatur pars aliqua etiam sine ceteris esse perfecta.

13 Longius me provexit dulcedo quaedam tecum loquendi; sed iam finem faciam, ne modum, quem etiam orationi adhibendum puto, in epistula excedam. Vale.

## VI.

C. PLINIUS AVITO SUO S.

1 Longum est altius repetere, nec refert, quemadmodum acciderit, ut homo minime familiaris cenarem apud quendam, ut sibi videbatur, lautum et diligen-
2 tem, ut mihi, sordidum simul et sumptuosum. Nam sibi et paucis opima quaedam, ceteris vilia et minuta ponebat. Vinum etiam parvulis lagunculis in tria genera discripserat, non ut potestas eligendi, sed ne ius esset recusandi, aliud sibi et nobis, aliud minoribus amicis (nam gradatim amicos habet), aliud suis no-
3 strisque libertis. Animadvertit, qui mihi proximus recumbebat, et, an probarem, interrogavit. Negavi. 'Tu ergo', inquit, 'quam consuetudinem sequeris?' 'Eadem omnibus pono; ad cenam enim, non ad notam invito cunctisque rebus exaequo, quos mensa et toro aequavi.'
4 'Etiamne libertos?' 'Etiam; convictores enim tunc, non libertos puto.' Et ille: 'Magno tibi constat.' 'Minime.' 'Qui fieri potest?' 'Quia scilicet liberti mei non idem

---

8 principia librorum ς. 20 optima *M V* ς. 27 sequeris respondi eadem *M V* ς. 31 minime fieri potest potest quia *F*, minime. qui fieri potest? potest, quia *Sichard*, *Merr.*

quod ego bibunt, sed idem ego quod liberti.' Et hercule, 5
si gulae temperes, non est onerosum, quo utaris, ipse
communicare cum pluribus. Illa ergo reprimenda, illa
quasi in ordinem redigenda est, si sumptibus parcas,
5 quibus aliquanto rectius tua continentia quam aliena
contumelia consulas.

Quorsus haec? ne tibi, optimae indolis iuveni, quo- 6
rundam in mensa luxuria specie frugalitatis imponat.
Convenit autem amori in te meo, quotiens tale aliquid
10 inciderit, sub exemplo praemonere, quid debeas fugere.
Igitur memento nihil magis esse vitandum quam istam 7
luxuriae et sordium novam societatem; quae cum sint
turpissima discreta ac separata, turpius iunguntur. Vale.

## VII.

15 C. PLINIUS MACRINO SUO S.

Here a senatu Vestricio Spurinnae principe auctore 1
triumphalis statua decreta est, non ita ut multis, qui
numquam in acie steterunt, numquam castra viderunt,
numquam denique tubarum sonum nisi in spectaculis
20 audierunt, verum ut illis, qui decus istud 'sudore et
sanguine' et factis adsequebantur. Nam Spurinna 2
Bructerum regem vi et armis induxit in regnum osten-
tatoque bello ferocissimam gentem, quod est pulcher-
rimum victoriae genus, terrore perdomuit. Et hoc qui- 3
25 dem virtutis praemium, illud solacium doloris accepit,
quod filio eius Cottio, quem amisit absens, habitus est
honor statuae. Rarum id in iuvene; sed pater hoc quo-
que merebatur, cuius gravissimo vulneri magno aliquo
fomento medendum fuit. Praeterea Cottius ipse tam 4
30 clarum specimen indolis dederat, ut vita eius brevis et
angusta debuerit hac velut inmortalitate proferri. Nam
tanta ei sanctitas, gravitas, auctoritas etiam, ut posset
senes illos provocare virtute, quibus nunc honore adae-

---

18 numq. in ac. st. *om. M V.* 20 *v. Sprichw. p. 334 s. v.* sudor.

5 quatus est. Quo quidem honore, quantum ego interpretor, non modo defuncti memoriae, dolori patris, verum etiam exemplo prospectum est. Acuent ad bonas artes iuventutem adulescentibus quoque, digni sint modo, tanta praemia constituta, acuent principes viros ad li- 5
6 beros suscipiendos et gaudia ex superstitibus et ex amissis tam gloriosa solacia. His ex causis statua Cotti publice laetor nec privatim minus. Amavi consummatissimum iuvenem tam ardenter, quam nunc impatienter requiro. Erit ergo pergratum mihi hanc effigiem eius 10 subinde intueri, subinde respicere, sub hac consistere,
7 praeter hanc commeare. Etenim, si defunctorum imagines domi positae dolorem nostrum levant, quanto magis hae, quibus in celeberrimo loco non modo species et vultus illorum, sed honor etiam et gloria refertur? Vale. 15

## VIII.

### C. PLINIUS CANINIO SUO S.

1 Studes an piscaris an venaris an simul omnia? Possunt enim omnia simul fieri ad Larium nostrum. Nam lacus piscem, feras silvae, quibus lacus cingitur, 20
2 studia altissimus iste secessus adfatim suggerunt. Sed, sive omnia simul sive aliquid facis, non possum dicere 'invideo'; angor tamen non et mihi licere, quae sic concupisco ut aegri vinum, balinea, fontes. Numquamne hos artissimos laqueos, si solvere negatur, 25
3 abrumpam? Numquam, puto. Nam veteribus negotiis nova accrescunt, nec tamen priora peraguntur: tot nexibus, tot quasi catenis maius in dies occupationum agmen extenditur. Vale.

---

4 quoque ut digni *Frς*, qu. utinam d. *coni. Otto.* 22 facias *Fpς a.* 24 numquam hos *F nescio an recte, cf. VII 24, 6; IX 23, 4.* 25 *v. Sprichw. p. 187.*

## IX.

C. PLINIUS APOLLINARI SUO S.

Anxium me et inquietum habet petitio Sexti Eruci 1
mei. Adficior cura et, quam pro me sollicitudinem
5 non adii, quasi pro me altero patior; et alioqui meus
pudor, mea existimatio, mea dignitas in discrimen ad-
ducitur. Ego Sexto latum clavum a Caesare nostro, 2
ego quaesturam impetravi, meo suffragio pervenit ad
ius tribunatum petendi, quem nisi obtinet in senatu,
10 vereor, ne decepisse Caesarem videar. Proinde adni- 3
tendum est mihi, ut talem eum iudicent omnes, qua-
lem esse princeps mihi credidit. Quae causa si studium
meum non incitaret, adiutum tamen cuperem iuvenem
probissimum, gravissimum, eruditissimum, omni deni-
15 que laude dignissimum et quidem cum tota domo.
Nam pater ei Erucius Clarus, vir sanctus, antiquus, 4
disertus atque in agendis causis exercitatus, quas summa
fide, pari constantia nec verecundia minore defendit.
Habet avunculum C. Septicium, quo nihil verius, nihil
20 simplicius, nihil candidius, nihil fidelius novi. Omnes 5
me certatim et tamen aequaliter amant, omnibus nunc
ego in uno referre gratiam possum. Itaque prenso
amicos, supplico, ambio, domos stationesque circumeo,
quantumque vel auctoritate vel gratia valeam, precibus
25 experior teque obsecro, ut aliquam oneris mei partem
suscipere tanti putes. Reddam vicem, si reposces, 6
reddam, et si non reposces. Diligeris, coleris, fre-
quentaris: ostende modo velle te, nec deerunt, qui,
quod tu velis, cupiant. Vale.

30

## X.

C. PLINIUS OCTAVIO SUO S.

Hominem te patientem vel potius durum ac paene 1
crudelem, qui tam insignes libros tam diu teneas!

---

25 te quoque *p, Catan., K. I, Muell.*, teque *K. II.* — oneris (honeris) *FDpra,* muneris *M V*ς.

2 Quousque et tibi et nobis invidebis, tibi maxima laude, nobis voluptate? Sine per ora hominum ferantur isdemque quibus lingua Romana spatiis pervagentur. Magna et iam longa expectatio est, quam frustrari
3 adhuc et differre non debes. Enotuerunt quidam tui versus et invito te claustra sua refregerunt. Hos nisi retrahes in corpus, quandoque ut errones aliquem,
4 cuius dicantur, invenient. Habe ante oculos mortalitatem, a qua adserere te hoc uno monimento potes; nam cetera fragilia et caduca non minus quam ipsi homines occidunt desinuntque. Dices, ut soles: 'amici
5 mei viderint.' Opto equidem amicos tibi tam fideles, tam eruditos, tam laboriosos, ut tantum curae intentionisque suscipere et possint et velint, sed dispice, ne sit parum providum sperare ex aliis, quod tibi ipse
6 non praestes. Et de editione quidem interim, ut voles: recita saltem, quo magis libeat emittere, utque tandem percipias gaudium, quod ego olim pro te non
7 temere praesumo. Imaginor enim, qui concursus, quae admiratio te, qui clamor, quod etiam silentium maneat; quo ego, cum dico vel recito, non minus quam clamore delector, sit modo silentium acre et intentum
8 et cupidum ulteriora audiendi. Hoc fructu tanto, tam parato desine studia tua infinita ista cunctatione fraudare; quae cum modum excedit, verendum est, ne inertiae et desidiae vel etiam timiditatis nomen accipiat. Vale.

## XI.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

1 Solet esse gaudio tibi, si quid actum est in senatu dignum ordine illo. Quamvis enim quietis amore secesseris, insidet tamen animo tuo maiestatis publicae

---

1 maximam (maxima *a*) laudem n. voluptatem *rsa*, maximas laudes n. voluptates *Dp, vide ad II 20, 8.* 6 tua *Fpra, om. s.* 7 retrahes *Fa, Otto, Muell.*, retrahis *MVDps, K.*, retrahas *r*.

cura. Accipe ergo, quod per hos dies actum est personae claritate famosum, severitate exempli salubre, rei magnitudine aeternum. Marius Priscus accusantibus 2
Afris, quibus pro consule praefuit, omissa defensione iudices petiit. Ego et Cornelius Tacitus adesse provincialibus iussi existimavimus fidei nostrae convenire notum senatui facere excessisse Priscum inmanitate et saevitia crimina, quibus dari iudices possent, cum ob innocentes condemnandos , interficiendos etiam, pecunias accepisset. Respondit Fronto Catius deprecatus- 3
que est, ne quid ultra repetundarum legem quaereretur, omniaque actionis suae vela vir movendarum lacrimarum peritissimus quodam velut vento miserationis implevit. Magna contentio, magni utrimque cla- 4
mores aliis cognitionem senatus lege conclusam, aliis liberam solutamque dicentibus, quantumque admisisset reus, tantum vindicandum. Novissime consul designa- 5
tus Iulius Ferox, vir rectus et sanctus, Mario quidem iudices interim censuit dandos, evocandos autem, qui-
bus diceretur innocentium poenas vendidisse. Quae 6
sententia non praevaluit modo, sed omnino post tantas dissensiones fuit sola frequens, adnotatumque experimentis, quod favor et misericordia acres et vehementes primos impetus habent, paulatim consilio et ratione
quasi restincta considunt. Unde evenit, ut, quod multi 7
clamore permixto tuentur, nemo tacentibus ceteris dicere velit; patescit enim, cum separaris a turba, contemplatio rerum, quae turba teguntur. Venerunt, qui 8
adesse erant iussi, Vitellius Honoratus et Flavius Marcianus; ex quibus Honoratus trecentis milibus exilium equitis Romani septemque amicorum eius ultimam poenam, Marcianus unius equitis Romani septingentis milibus plura supplicia arguebatur emisse; erat enim fustibus caesus, damnatus in metallum, strangulatus
in carcere. Sed Honoratum cognitioni senatus mors 9
opportuna subtraxit, Marcianus inductus est absente Prisco. Itaque Tuccius Cerialis consularis iure sena-

torio postulavit, ut Priscus certior fieret, sive quia
miserabiliorem, sive quia invidiosiorem fore arbitrabatur, si praesens fuisset, sive, quod maxime credo, quia
aequissimum erat commune crimen ab utroque defendi
10 et, si dilui non potuisset, in utroque puniri. Dilata
res est in proximum senatum, cuius ipse conspectus
augustissimus fuit. Princeps praesidebat (erat enim
consul), ad hoc Ianuarius mensis cum cetera tum praecipue senatorum frequentia celeberrimus; praeterea causae amplitudo auctaque dilatione expectatio et fama in- 1
situmque mortalibus studium magna et inusitata no-
11 scendi omnes undique exciverat. Imaginare, quae sollicitudo nobis, qui metus, quibus super tanta re in
illo coetu praesente Caesare dicendum erat. Equidem
in senatu non semel egi, quin immo nusquam audiri 1
benignius soleo: tunc me tamen ut nova omnia novo
12 metu permovebant. Obversabatur praeter illa, quae
supra dixi, causae difficultas: stabat modo consularis,
13 modo septemvir epulonum, iam neutrum. Erat ergo
perquam onerosum accusare damnatum, quem ut pre- 2
mebat atrocitas criminis, ita quasi peractae damnationis
14 miseratio tuebatur. Utcumque tamen animum cogitationemque collegi, coepi dicere non minore audientium
adsensu quam sollicitudine mea. Dixi horis paene quin-
que; nam duodecim clepsydris, quas spatiosissimas 2
acceperam, sunt additae quattuor. Adeo illa ipsa, quae
dura et adversa dicturo videbantur, secunda dicenti
15 fuerunt. Caesar quidem tantum mihi studium, tantam
etiam curam (nimium est enim dicere sollicitudinem)
praestitit, ut libertum meum post me stantem saepius 3
admoneret voci laterique consulerem, cum me vehementius putaret intendi, quam gracilitas mea perpeti
posset. Respondit mihi pro Marciano Claudius Mar-
16 cellinus. Missus deinde senatus et revocatus in poste-
rum; neque enim iam inchoari poterat actio, nisi ut 3

---

19 ergo *MVDrs*, *K.*, *Merr.*, igitur *Fpa*, *Otto*, *Muell.*
35 ut *om. Fpa.*

noctis interventu scinderetur. Postero die dixit pro 17
Mario Salvius Liberalis, vir subtilis, dispositus, acer,
disertus; in illa vero causa omnes artes suas protulit.
Respondit Cornelius Tacitus eloquentissime et, quod
5 eximium orationi eius inest, σεμνῶς. Dixit pro Mario 18
rursus Fronto Catius insigniter, utque iam locus ille
poscebat, plus in precibus temporis quam in defensione
consumpsit. Huius actionem vespera inclusit, non tamen
sic, ut abrumperet. Itaque in tertium diem probationes
10 exierunt. Iam hoc ipsum pulchrum et antiquum, sena-
tum nocte dirimi, triduo vocari, triduo contineri. Cor- 19
nutus Tertullus, consul designatus, vir egregius et pro
veritate firmissimus, censuit septingenta milia, quae
acceperat Marius, aerario inferenda, Mario urbe Ita-
15 liaque interdicendum, Marciano hoc amplius Africa. In
fine sententiae adiecit, quod ego et Tacitus iniuncta
advocatione diligenter et fortiter functi essemus, arbi-
trari senatum ita nos fecisse, ut dignum mandatis par-
tibus fuerit. Adsenserunt consules designati, omnes 20
20 etiam consulares usque ad Pompeium Collegam: ille et
septingenta milia aerario inferenda et Marcianum in
quinquennium relegandum, Marium repetundarum poe-
nae, quam iam passus esset, censuit relinquendum.
Erant in utraque sententia multi, fortasse etiam plures 21
25 in hac vel solutiore vel molliore. Nam quidam ex illis
quoque, qui Cornuto videbantur adsensi, hunc, qui post
ipsos censuerat, sequebantur. Sed, cum fieret discessio, 22
qui sellis consulum adstiterant, in Cornuti sententiam
ire coeperunt. Tum illi, qui se Collegae adnumerari pa-
30 tiebantur, in diversum transierunt, Collega cum paucis
relictus. Multum postea de impulsoribus suis, prae-
cipue de Regulo questus est, qui se in sententia, quam
ipse dictaverat, deseruisset. Est alioqui Regulo tam mo-
bile ingenium, ut plurimum audeat, plurimum timeat.

---

11 dirimi *MDp, Pomp. Laet., K., Merr., Muell.,* dirimit *V,* dimitti *Fra, Otto.*

23 Hic finis cognitionis amplissimae. Superest tamen *λιτούργιον* non leve, Hostilius Firminus, legatus Mari Prisci, qui permixtus causae graviter vehementerque vexatus est. Nam et rationibus Marciani et sermone, quem ille habuerat in ordine Leptitanorum, operam suam Prisco ad turpissimum ministerium commodasse stipulatusque de Marciano quinquaginta milia denariorum probabatur, ipse praeterea accepisse sestertia decem milia foedissimo quidem titulo, nomine 'unguentarii', qui titulus a vita hominis compti semper et pu-
24 micati non abhorrebat. Placuit censente Cornuto referri de eo proximo senatu; tunc enim, casu incertum an conscientia, afuerat.

25 Habes res urbanas: invicem rusticas scribe. Quid arbusculae tuae, quid vineae, quid segetes agunt, quid oves delicatissimae? In summa, nisi aeque longam epistulam reddis, non est, quod postea nisi brevissimam expectes. Vale.

## XII.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

1 *Λιτούργιον* illud, quod superesse Mari Prisci causae proxime scripseram, nescio an satis, circumcisum
2 tamen et adrasum est. Firminus inductus in senatum respondit crimini noto. Secutae sunt diversae sententiae consulum designatorum: Cornutus Tertullus censuit ordine movendum, Acutius Nerva in sortitione provinciae rationem eius non habendam. Quae sententia tamquam mitior vicit, cum sit alioqui durior
3 tristiorque. Quid enim miserius quam exectum et

---

2 *ΛΙΗΟΥΡΓΙΟΝ R in indice, ΛΙΓΟΥΡΓΙΟΝ F, ΛΙΠΟΥΡΤΙΟΝ M V, λειτούργιον Da ς, vulg., in lacuna om. pr, cf. Merr. Class. Rev. XVII 53 et infra 12, 1; λιτούργιον i. q. πανούργευμα? v. Wien. St. XXX p. 140.* 8 sestertium ς, *Momms., cf. Merr. l. l.* 12 casu incertum an *Fpr, Otto, Muell.,* incertum *om. rell., K., Merr.* 21 *ΛΙΓΟΥΡΓΙΟΝ F, ΛΙΠΟΥΡΤΙΟΝ M V; cf. ad 11, 23.*

exemptum honoribus senatoriis labore et molestia non carere? quid gravius quam tanta ignominia adfectum non in solitudine latere, sed in hac altissima specula conspiciendum se monstrandumque praebere? praeterea 4 quid publice minus aut congruens aut decorum *quam* notatum a senatu in senatu sedere ipsisque illis, a quibus sit notatus, aequari, summotum a proconsulatu, quia se in legatione turpiter gesserat, de proconsulibus iudicare damnatumque sordium vel damnare alios vel absolvere? Sed hoc pluribus visum est. Numerantur 5 enim sententiae, non ponderantur; nec aliud in publico consilio potest fieri, in quo nihil est tam inaequale quam aequalitas ipsa. Nam, cum sit impar prudentia, par omnium ius est. Implevi promissum 6 priorisque epistulae fidem exsolvi, quam ex spatio temporis iam recepisse te colligo; nam et festinanti et diligenti tabellario dedi; nisi quid impedimenti in via passus est. Tuae nunc partes, ut primum illam, 7 deinde hanc remunereris litteris, quales istinc redire uberrimae possunt. Vale.

## XIII.

C. PLINIUS PRISCO SUO S.

Et tu occasiones obligandi me avidissime amplec- 1 teris et ego nemini libentius debeo. Duabus ergo 2 de causis a te potissimum petere constitui, quod impetratum maxime cupio. Regis exercitum amplissimum: hinc tibi beneficiorum larga materia, longum praeterea tempus, quo amicos tuos exornare potuisti. Conver- 3 tere ad nostros nec hos multos. Malles tu quidem

---

5 quam *add. Sichard., K. II (disp. I p. 15 sq.), Merr., Muell., videlicet ut concinnitas orationis (v. supra l. 2 et p. 44, 29) servetur; attamen scrupulus restat (cf. II 11, 18; III 9, 25; 16, 6; VIII 22, 4).* 6 notandum *RFp.* 7 et *ante* summot. *add. codd. praeter RFa, prob. K., del. Stangl.* 10 sed hoc *om. RF fortasse recte.* 28 convertere *RFMVDpra* (*cf. infra VII 3, 3* terere), converte te *Sichard., K. II.*

multos, sed meae verecundiae sufficit unus aut alter
4 ac potius unus. Is erit Voconius Romanus. Pater ei
in equestri gradu clarus, clarior vitricus, immo pater
alius (nam huic quoque nomini pietate successit), ma-
ter e primis. Ipse citerioris Hispaniae (scis, quod
iudicium provinciae illius, quanta sit gravitas) flamen
5 proxime fuit. Hunc ego, cum simul studeremus, arte
familiariterque dilexi: ille meus in urbe, ille in secessu
contubernalis, cum hoc seria, cum hoc iocos miscui.
6 Quid enim illo aut fidelius amico aut sodale iucundius?
Mira in sermone, mira etiam in ore ipso vultuque
7 suavitas. Ad hoc ingenium excelsum, subtile, dulce,
facile, eruditum in causis agendis; epistulas quidem
8 scribit, ut Musas ipsas Latine loqui credas. Amatur
a me plurimum nec tamen vincitur. Equidem iuvenis
statim iuveni, quantum potui per aetatem, avidissime
contuli et nuper ab optimo principe trium liberorum
ius impetravi. Quod quamquam parce et cum delectu
9 daret, mihi tamen, tamquam liceret, indulsit. Haec
beneficia mea tueri nullo modo melius, quam ut au-
geam, possum, praesertim cum ipse illa tam grate
interpretetur, ut, dum priora accipit, posteriora me-
10 reatur. Habes, qualis, quam probatus carusque sit
nobis, quem rogo pro ingenio, pro fortuna tua exor-
nes. In primis ama hominem; nam, licet tribuas ei,
quantum amplissimum potes, nihil tamen amplius po-
tes amicitia tua; cuius esse eum usque in intimam fa-
miliaritatem capacem quo magis scires, breviter tibi

---

2 *vide Hofacker p. 54.* 4 huius quoque nomine et pietati (pietate *a*) successit *RFa.* 5 primis ipse citer. *RFVDpra, Catan., Momms. ad CIL. II 3866,* pr. ipsa cit. ς, primis citerioris *M, quem K. sequebatur ita interpungens:* mater e primis citerioris Hispaniae: scis . . . . . gravitas. ipse flamen *cett.* 6 ipse flamen '*vulgo ex Catanaei editione secunda, ut videtur*' *K. II,* ipse *om. rell., cf. infra VI 26, 1.* 9 *v. Sprichw. p. 176 sq.* 10 aut illo *RFpra.* 16 statim *om. MVς.* 19 liceret *MVrς, Hofacker,* eligeret *RFDpa edd.* 25 ama *pro* nam *RF.* 27 in *RFa, Otto,* ad *rell.*

studia, mores, omnem denique vitam eius expressi.
Extenderem preces, nisi et tu rogari diu nolles et ego 11
tota hoc epistula fecissem; rogat enim et quidem efficacissime, qui reddit causas rogandi. Vale.

## XIV.

### C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Verum opinaris: distringor centumviralibus causis, 1
quae me exercent magis quam delectant. Sunt enim pleraeque parvae et exiles; raro incidit vel personarum claritate vel negotii magnitudine insignis. Ad hoc 2
perpauci, cum quibus iuvet dicere, ceteri audaces atque etiam magna ex parte adulescentuli obscuri ad declamandum huc transierunt tam inreverenter et temere, ut mihi Atilius noster expresse dixisse videatur sic in foro pueros a centumviralibus causis auspicari ut ab Homero in scholis. Nam hic quoque ut illic primum coepit esse, quod maximum est. At hercule 3
ante memoriam meam (ita maiores natu solent dicere) ne nobilissimis quidem adulescentulis locus erat nisi aliquo consulari producente: tanta veneratione pulcherrimum opus colebatur. Nunc refractis pudoris et 4
reverentiae claustris omnia patent omnibus, nec inducuntur, sed inrumpunt. Sequuntur auditores actoribus similes, conducti et redempti; manceps convenitur in media basilica: tam palam sportulae quam in triclinio dantur; ex iudicio in iudicium pari mercede trans-

---

9 exilis *M, K. I,* exillis *V,* ex illis ς. 11 perpauci *Fpra, Otto, Stangl, Merr., Muell.,* in *(sed in rasura)* pauci *R,* pauci *MVDς, K.* — iuvet *MVD,* iuvat *RFpaς.* 19 adulescentulis *RFpr*, adulescentibus *MVDς a.* 24* conducti et redempti convenitur in media *R* (*om.* manceps), convenitur a conductis et redemptis in media *F* (*om.* manceps), *cf. Otto 291*, conducti et redempti mancipes. convenitur (convenit *r*) a conductis et redemptis in media *pra*, conducti et redempti: manceps convenitur: in media *K. ex MVDς,* conducti ed redempti; manceps convenitur in media basilica: tam *ego*, *cf. infra IX 15, 1; paneg. 22, 5; 30, 5 (Wien. St. XXX p. 140).*

5 itur. Inde iam non inurbane Σοφοκλεῖς vocantur [ἀπὸ
τοῦ σοφῶς καὶ καλεῖσθαι]; isdem Latinum nomen
6 impositum est 'Laudiceni'. Et tamen crescit in dies
foeditas utraque lingua notata. Here duo nomenclatores mei (habent sane aetatem eorum, qui nuper togas sumpserunt) ternis denariis ad laudandum trahebantur. Tanti constat, ut sis disertissimus. Hoc pretio quamlibet numerosa subsellia implentur, hoc ingens corona colligitur, hoc infiniti clamores commoventur, cum me-
7 sochorus dedit signum. Opus est enim signo apud
non intellegentes, ne audientes quidem; nam plerique
8 non audiunt, nec ulli magis laudant. Si quando transibis per basilicam et voles scire, quo modo quisque dicat, nihil est, quod tribunal ascendas, nihil, quod praebeas aurem; facilis divinatio: scito eum pessime
9 dicere, qui laudabitur maxime. Primus hunc audiendi morem induxit Larcius Licinius, hactenus tamen, ut auditores corrogaret. Ita certe ex Quintiliano, prae-
10 ceptore meo, audisse memini. Narrabat ille: 'Adsectabar Domitium Afrum. Cum apud centumviros diceret graviter et lente (hoc enim illi actionis genus erat), audiit ex proximo inmodicum insolitumque clamorem. Admiratus reticuit. Ubi silentium factum est, repetiit,
11 quod abruperat. Iterum clamor, iterum reticuit, et post silentium coepit idem tertio. Novissime, quis diceret, quaesivit. Responsum est: «Licinius.» Tum intermissa causa «Centumviri» inquit, «hoc artificium periit»'.
12 Quod alioqui perire incipiebat, cum perisse Afro videretur, nunc vero prope funditus extinctum et eversum est. Pudet referre, quae quam fracta pronuntiatione dican-
13 tur, quibus quam taetris clamoribus excipiantur. Plau-

---

6 sumpserunt *RFpra*, sumpserint *MVD* 17 Larcius *RFa*, *Otto*, *v. Momms. ind. K. II p. 416*, Largius *MVDpr*, *K.* — Licinius *RFDpra*, *Otto*, *cf. III 5, 17*, Licinus *MV*, *edd.*, *Prosopogr. II 263, 54.* 22 audiit *aς*, audit *K.* 23 ubi sibi silentium *RF.* — repetit *K. II tacite.* 26 Licinius *aς*, Licentius *R* (-en- *in ras.*) *Fpr*, Licinus *MVD.* 31 taetris *Momms.*, *K. II*, *Muell.*, teneris *vulg.*

sus tantum ac potius sola cymbala et tympana illis canticis desunt: ululatus quidem (neque enim alio vocabulo potest exprimi theatris quoque indecora laudatio) large supersunt. Nos tamen adhuc et utilitas 14
amicorum et ratio aetatis moratur ac retinet; veremur enim, ne forte non has indignitates reliquisse, sed laborem fugisse videamur. Sumus tamen solito rariores, quod initium est gradatim desinendi. Vale.

## XV.

C. PLINIUS VALERIANO SUO S.

Quo modo te veteres Marsi tui? quo modo emptio 1
nova? Placent agri, postquam tui facti sunt? Rarum id quidem; nihil enim aeque gratum est adeptis quam concupiscentibus. Me praedia materna parum commode 2
tractant, delectant tamen ut materna, et alioqui longa patientia occallui. Habent hunc finem adsiduae querellae, quod queri pudet. Vale.

## XVI.

C. PLINIUS ANNIO SUO S.

Tu quidem pro cetera tua diligentia admones me 1
codicillos Aciliani, qui me ex parte instituit heredem, pro non scriptis habendos, quia non sint confirmati testamento; quod ius ne mihi quidem ignotum est, cum sit iis etiam notum, qui nihil aliud sciunt. Sed 2
ego propriam quandam legem mihi dixi, ut defunctorum voluntates, etiamsi iure deficerentur, quasi perfectas tuerer. Constat autem codicillos istos Aciliani manu scriptos. Licet ergo non sint confirmati testa- 3
mento, a me tamen ut confirmati observabuntur, praesertim cum delatori locus non sit. Nam, si verendum 4
esset, ne, quod ego dedissem, populus eriperet, cunc-

---

19 Annio *R F a*, *Catan.*, *Otto*, Anniano *M V D p ς*, *K.*, Ammiano *r*.

tantior fortasse et cautior esse deberem; cum vero liceat heredi donare, quod in hereditate subsedit, nihil est, quod obstet illi meae legi, cui publicae leges non repugnant. Vale.

## XVII.

C. PLINIUS GALLO SUO S.

1 Miraris, cur me Laurentinum vel, si ita mavis, Laurens meum tanto opere delectet: desines mirari, cum cognoveris gratiam villae, opportunitatem loci,
2 litoris spatium. Decem et septem milibus passuum ab urbe secessit, ut peractis, quae agenda fuerint, salvo iam et composito die possis ibi manere. Aditur non una via; nam et Laurentina et Ostiensis eodem ferunt, sed Laurentina a quarto decimo lapide, Ostiensis ab undecimo relinquenda est. Utrimque excipit iter aliqua ex parte harenosum iunctis paulo gravius et lon-
3 gius, equo breve et molle. Varia hinc atque inde facies; nam modo occurrentibus silvis via coartatur, modo latissimis pratis diffunditur et patescit; multi greges ovium, multa ibi equorum, boum armenta, quae montibus hieme depulsa herbis et tepore verno nitescunt. Villa usibus capax, non sumptuosa tutela.
4 Cuius in prima parte atrium frugi nec tamen sordidum, deinde porticus in D litterae similitudinem circumactae, quibus parvula, sed festiva area includitur. Egregium hae adversus tempestates receptaculum; nam specularibus ac multo magis inminentibus tectis muniuntur.
5 Est contra medias cavaedium hilare, mox triclinium satis pulchrum, quod in litus excurrit ac, si quando Africo mare impulsum est, fractis iam et novissimis fluctibus leviter adluitur. Undique valvas aut fenestras

---

3 cui *om. RF fortasse recte.* 10 et *om. MVR.* 11 recessit *K. II (disp. I p. 16), cf. infra V 6, 2.* 20 boumque *Frsa, Otto, Muell., sed cf. III 1, 10.* 21 tepore *RFVsa,* tempore *MDpr, cf. V 6, 4.* 24 in O litterae *pra.* 26 hae *FDp,* e *R,* haec *a, om. MVrs.* 30 simul *pro* iam *MV.*

non minores valvis habet atque ita a lateribus, a fronte quasi tria maria prospectat; a tergo cavaedium, porticum, aream, porticum rursus, mox atrium, silvas et longinquos respicit montes. Huius a laeva retractius 6
5 paulo cubiculum est amplum, deinde aliud minus, quod altera fenestra admittit orientem, occidentem altera retinet, hac et subiacens mare longius quidem, sed securius intuetur. Huius cubiculi et triclinii illius 7
obiectu includitur angulus, qui purissimum solem con-
10 tinet et accendit. Hoc hibernaculum, hoc etiam gymnasium meorum est; ibi omnes silent venti exceptis, qui nubilum inducunt et serenum ante quam usum loci eripiunt. Adnectitur angulo cubiculum in hapsida 8
curvatum, quod ambitum solis fenestris omnibus se-
15 quitur. Parieti eius in bibliothecae speciem armarium insertum est, quod non legendos libros, sed lectitandos capit. Adhaeret dormitorium membrum transitu inter- 9
iacente, qui suspensus et tubulatus conceptum vapo-
rem salubri temperamento huc illuc digerit et mini-
20 strat. Reliqua pars lateris huius servorum libertorumque usibus detinetur plerisque tam mundis, ut accipere hospites possint. Ex alio latere cubiculum est poli- 10
tissimum; deinde vel cubiculum grande vel modica cenatio, quae plurimo sole, plurimo mari lucet; post
25 hanc cubiculum cum procoetone, altitudine aestivum, munimentis hibernum; est enim subductum omnibus ventis. Huic cubiculo aliud et procoeton communi pariete iunguntur. Inde balinei cella frigidaria spa- 11
tiosa et effusa, cuius in contrariis parietibus duo ba-
30 ptisteria velut eiecta sinuantur, abunde capacia, si mare in proximo cogites. Adiacet unctorium, hypocauston, adiacet propnigeon balinei, mox duae cellae

---

4 prospicit ? *K. coll. p. 52, 7.* 9 plurissimum *D*, plurimum *Momms., cf. infra l 24.* — *v. Hofacker p. 54.* 24 plurimo sole *om. M V.* 30 si mare *M V D r ς*, *K.*, *Merr.*, sin mare *R Fp*, si innare *a*, si nare *Catan.*, *Otto*, *Muell.*, ni (*vel* nisi) mare *Klußmann.*

magis elegantes quam sumptuosae; cohaeret calida piscina mirifica, ex qua natantes mare adspiciunt, nec procul sphaeristerium, quod calidissimo soli inclinato
12 iam die occurrit. Hic turris erigitur, sub qua diaetae duae, totidem in ipsa, praeterea cenatio, quae latissimum mare, longissimum litus, villas amoenissimas
13 prospicit. Est et alia turris. In hac cubiculum, in quo sol nascitur conditurque, lata post apotheca et horreum, sub hoc triclinium, quod turbati maris non nisi fragorem et sonum patitur eumque iam languidum ac desinentem; hortum et gestationem videt, qua hor-
14 tus includitur. Gestatio buxo aut rore marino, ubi deficit buxus, ambitur; nam buxus, qua parte defenditur tectis, abunde viret; aperto caelo apertoque vento et quamquam longinqua aspergine maris inarescit.
15 Adiacet gestationi interiore circumitu vi[ne]a tenera et umbrosa nudisque etiam pedibus mollis et cedens. Hortum morus et ficus frequens vestit, quarum arborum illa vel maxime ferax terra est, malignior ceteris. Hac non deteriore quam maris facie cenatio remota a mari fruitur, cingitur diaetis duabus a tergo, quarum fenestris subiacet vestibulum villae et hortus alius
16 pinguis et rusticus. Hinc cryptoporticus prope publici operis extenditur. Utrimque fenestrae, a mari plures, ab horto singulis ex alternis pauciores. Hae, cum serenus dies et inmotus, omnes, cum hinc vel inde ventis inquietus, qua venti quiescunt, sine iniuria pa-
17 tent. Ante cryptoporticum xystus violis odoratus. Teporem solis infusi repercussu cryptoporticus auget, quae ut tenet solem sic aquilonem inhibet summovet-

---

6 amoen. villas *RFpra.* 16* vinea *vulg.*, via *ego (Serta Hartel. p. 247 sq.).* 21 vincitur *MV.* 25* singulae sed (*vel* et) alternis pauciores *codd.*, *Muell.*, pauciores, sed alternis singulae *? K. prob. Merr.*, singulis ex alternis pauciores *ego Wien. St. XXV p. 308.* 27 ventis *MVD*, *K. II*, ventus *RFpra*, *K. I*, *Otto*, *Muell.*, *Merr.* 28 ante — 30 tenet *RFpra*, ante cryptoporticum area (auget *D*) quae ut tenet *MVD.* 30 inhibet continetque *MV.*

que, quantumque caloris ante tantum retro frigoris. Similiter Africum sistit atque ita diversissimos ventos alium alio latere frangit et finit. Haec iucunditas eius hieme, maior aestate. Nam ante meridiem xystum, 18
5 post meridiem gestationis hortique proximam partem umbra sua temperat, quae, ut dies crevit decrevitve, modo brevior, modo longior hac vel illa cadit. Ipsa 19
vero cryptoporticus tum maxime caret sole, cum ardentissimus culmini eius insistit. Ad hoc patentibus
0 fenestris favonios accipit transmittitque nec umquam aëre pigro et manente ingravescit. In capite xysti 20
deinceps [cryptoporticus horti] diaeta est, amores mei, re vera amores: ipse posui. In hac heliocaminus quidem alia xystum, alia mare, utraque solem, cubiculum
5 autem valvis cryptoporticum, fenestra prospicit qua mare. Contra parietem medium zotheca perquam ele- 21
ganter recedit, quae specularibus et velis obductis reductisve modo adicitur cubiculo, modo aufertur. Lectum et duas cathedras capit; a pedibus mare, a tergo villae,
0 a capite silvae: tot facies locorum totidem fenestris et distinguit et miscet. Iunctum est cubiculum noctis 22
et somni. Non illud voces servulorum, non maris murmur, non tempestatum motus, non fulgurum lumen ac ne diem quidem sentit nisi fenestris apertis. Tam
5 alti abditique secreti illa ratio, quod interiacens andron parietes cubiculi hortique distinguit atque ita omnem sonum media inanitate consumit. Adplicitum est cubi- 23
culo hypocauston perexiguum, quod angusta fenestra suppositum calorem, ut ratio exigit, aut effundit aut
0 retinet. Procoeton inde et cubiculum porrigitur in solem, quem orientem statim exceptum ultra meridiem

---

8 tunc m. *RFpra.* 12 cryptop. horti *del. K. II (disp. I 17).* 15 prospicit (respicit *F*) qua mare *RFra, Otto,* prospicit mare *rell.* 16 *vocem* ζωθήκη *nunc a Schneidero, Griech. Poliorket., Berol. 1908, etiam in Apollod. poliorc. p. 145, 1 certa emendatione restitutam esse H. Schöne me monet; ceterum v. Kuk.*[3] *II p. 30 et 53.* 26 parietem *codd., vulg.,* parietes *Guenther,*

24 obliquum quidem, sed tamen servat. In hanc ego diaetam cum me recepi, abesse mihi etiam a villa mea videor magnamque eius voluptatem praecipue Saturnalibus capio, cum reliqua pars tecti licentia dierum festisque clamoribus personat; nam nec ipse meorum
25 lusibus nec illi studiis meis obstrepunt. Haec utilitas, haec amoenitas deficitur aqua salienti, sed puteos ac potius fontes habet; sunt enim in summo. Et omnino litoris illius mira natura: quocumque loco moveris humum, obvius et paratus umor occurrit isque sincerus ac ne leviter quidem tanta maris vicinitate cor-
26 ruptus. Suggerunt adfatim ligna proximae silvae; ceteras copias Ostiensis colonia ministrat. Frugi quidem homini sufficit etiam vicus, quem una villa discernit. In hoc balinea meritoria tria, magna commoditas, si forte balineum domi vel subitus adventus vel brevior
27 mora calfacere dissuadeat. Litus ornant varietate gratissima nunc continua, nunc intermissa tecta villarum, quae praestant multarum urbium faciem, sive mari sive ipso litore utare; quod non numquam longa tranquillitas mollit, saepius frequens et contrarius fluctus
28 indurat. Mare non sane pretiosis piscibus abundat, soleas tamen et squillas optimas egerit. Villa vero nostra etiam mediterraneas copias praestat, lac in primis; nam illuc e pascuis pecora conveniunt, si quando aquam umbramque sectantur.

29 Iustisne de causis iam tibi videor incolere, inhabitare, diligere secessum? quem tu nimis urbanus es nisi concupiscis. Atque utinam concupiscas! ut tot tantisque dotibus villulae nostrae maxima commendatio ex tuo contubernio accedat. Vale.

---

3 eius voluptatem (voluntatem *M V*) praecipue saturnalibus *M V r ς*, eius vol. ecce pr. sat. *R F a(p)*, eius vol. ex ea (ea *in litura al. man.*) pr. sat. *D*, eius secessus voluptatem *? Muell.*, e secessu voluptatem *Stangl.* 8 potiles *pro* potius *Momms.* 11 corruptus *R F D p a*, salsus *M V ς*. 16 domini *pro* domi *R F r ς*. 23 egerit *codd., K., vulg.*, suggerit *r ς*, *Muell.* 26 umbramque *R F*, umbramve *vulg.* 27 eum *pro* iam *R F p a*.

## XVIII.

C. PLINIUS MAURICO SUO S.

Quid a te mihi iucundius potuit iniungi, quam ut 1
praeceptorem fratris tui liberis quaererem? Nam be-
5 neficio tuo in scholam redeo et illam dulcissimam
aetatem quasi resumo: sedeo inter iuvenes, ut solebam,
atque etiam experior, quantum apud illos auctoritatis
ex studiis habeam. Nam proxime frequenti auditorio 2
inter se coram multis ordinis nostri clare iocabantur:
0 intravi, conticuerunt; quod non referrem, nisi ad illo-
rum magis laudem quam ad meam pertineret, ac nisi
sperare te vellem posse fratris tui filios probe discere.
Quod superest, cum omnes, qui profitentur, audiero, 3
quid de quoque sentiam, scribam efficiamque, quantum
5 tamen epistula consequi potero, ut ipse omnes audisse
videaris. Debeo enim tibi, debeo memoriae fratris 4
tui hanc fidem, hoc studium, praesertim super tanta
re. Nam quid magis interest vestra, quam ut liberi (di-
cerem tui, nisi nunc illos magis amares) digni illo
0 patre, te patruo reperiantur? quam curam mihi, etiam
si non mandasses, vindicassem. Nec ignoro suscipien- 5
das offensas in eligendo praeceptore, sed oportet me
non modo offensas, verum etiam simultates pro fratris
tui filiis tam aequo animo subire quam parentes pro
5 suis. Vale.

## XIX.

C. PLINIUS CERIALI SUO S.

Hortaris, ut orationem amicis pluribus recitem. 1
Faciam, quia hortaris, quamvis vehementer addubitem.
0 Neque enim me praeterit actiones, quae recitantur, 2
impetum omnem caloremque ac prope nomen suum
perdere, ut quas soleant commendare simul et accen-

---

9 iocabantur *RFDpra, K. I, Otto, Muell.*, loquebantur *MVς, K. II (disp. I 17).* 27 *Velio Ceriali? cf. ep. IV 21, v. Prosopogr. I 338, 559.*

dere iudicum consessus, celebritas advocatorum, expectatio eventus, fama non unius actoris diductumque in partes audientium studium, ad hoc dicentis gestus, incessus, discursus etiam omnibusque motibus animi
3 consentaneus vigor corporis. Unde accidit, ut ii, qui sedentes agunt, quamvis illis maxima ex parte supersint eadem illa quae stantibus, tamen hoc, quod sedent,
4 quasi debilitentur et deprimantur. Recitantium vero praecipua pronuntiationis adiumenta, oculi, manus, praepediuntur. Quo minus mirum est, si auditorum intentio relanguescit nullis extrinsecus aut blandimen-
5 tis capta aut aculeis excitata. Accedit his, quod oratio, de qua loquor, pugnax et quasi contentiosa est. Porro ita natura comparatum est, ut ea, quae scripsimus cum
6 labore, etiam cum labore audiri putemus. Et sane quotus quisque tam rectus auditor, quem non potius dulcia haec et sonantia quam austera et pressa delectent? Est quidem omnino turpis ista discordia, est tamen, quia plerumque evenit, ut aliud auditores, aliud iudices exigant, cum alioquin iis praecipue auditor adfici debeat, quibus idem, si foret iudex, maxime permo-
7 veretur. Potest tamen fieri, ut quamquam in his difficultatibus libro isti novitas lenocinetur, novitas apud nostros; apud Graecos enim est quiddam quamvis ex
8 diverso, non tamen omnino dissimile. Nam, ut illis erat moris leges, quas ut contrarias prioribus legibus arguebant, aliarum collatione convincere, ita nobis inesse repetundarum legi, quod postularemus, cum hac ipsa lege tum aliis colligendum fuit; quod nequaquam blandum auribus imperitorum tanto maiorem apud doctos habere gratiam debet, quanto minorem apud indoc-

---

11 intentio relanguescit *RFDpr, K., Muell.*, intentione languescit *MV, Pomp. Laet., a*, intentio languescit *Beroald., Novák ZföG. 1891, p. 1067.* 13 quasi *MVς, om. RFDpra, K., cf. infra VII 9, 7.* 19 quia *MV, K. II*, quae *RFa, K. I*, qui *D*, quod *pr.* 20 alioqui iis *K. II, Muell.*, alioqui his *MVς, K. I*, alioqui is *D*, alloquiis *RF*, alioquin *pr*, alioqui *a*. 28 esse *RFp*, inesse *rell.*

tos habet. Nos autem, si placuerit recitare, adhibituri 9
sumus eruditissimum quemque. Sed plane adhuc, an
sit recitandum, examina tecum omnesque, quos ego
movi, in utraque parte calculos pone idque elige, in
quo vicerit ratio. A te enim ratio exigetur, nos excu-
sabit obsequium. Vale.

## XX.

### C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Assem para et accipe auream fabulam, fabulas immo; 1
nam me priorum nova admonuit, nec refert, a qua
potissimum incipiam. Verania Pisonis graviter iacebat, 2
huius dico Pisonis, quem Galba adoptavit. Ad hanc
Regulus venit. Primum impudentiam hominis, qui ve-
nerit ad aegram, cuius marito inimicissimus, ipsi in-
visissimus fuerat! Esto, si venit tantum: at ille etiam 3
proximus toro sedit, quo die, qua hora nata esset, in-
terrogavit. Ubi audiit, componit vultum, intendit ocu-
los, movet labra, agitat digitos, computat. Nihil. Ut
diu miseram expectatione suspendit, 'Habes', inquit,
'climactericum tempus, sed evades. Quod ut tibi magis 4
liqueat, haruspicem consulam, quem sum frequenter
expertus'. Nec mora, sacrificium facit, adfirmat exta 5
cum siderum significatione congruere. Illa ut in peri-
culo credula poscit codicillos, legatum Regulo scribit.
Mox ingravescit, clamat moriens hominem nequam,
perfidum ac plus etiam quam periurum, qui sibi per
salutem filii peierasset. Facit hoc Regulus non minus 6
scelerate quam frequenter, quod iram deorum, quos
ipse cotidie fallit, in caput infelicis pueri detestatur.

---

5 exigetur *RFpς*, *Stangl*, exigit *MV*, exigitur *D*, *K.*, exigere *r*. 14 ipsi invisissimus *om MVrς*. 25 *in R ante* hominem *una littera erasa*, o hominem *Fpra*, *quod tueri possis cum Muell. et Merr. ita interpungens:* 'O hominem . . . . . periurum!' qui. 27 perierasset *K. II*, perierierasset *MV*, peierasset *RFpra*, *K. I*, perieras sed *D*.

7 Velleius Blaesus, ille locuples consularis, novissima valetudine conflictabatur: cupiebat mutare testamentum. Regulus, qui speraret aliquid ex novis tabulis, quia nuper captare eum coeperat, medicos hortari, ro-
8 gare, quoquo modo spiritum homini prorogarent. Postquam signatum est testamentum, mutat personam, vertit adlocutionem isdemque medicis: 'Quousque miserum cruciatis? quid invidetis bona mortis, cui dare vitam non potestis?' Moritur Blaesus et, tamquam
9 omnia audisset, Regulo ne tantulum quidem. Sufficiunt duae fabulae, an scholastica lege tertiam poscis? est, unde fiat.

10 Aurelia, ornata femina, signatura testamentum sumpserat pulcherrimas tunicas. Regulus cum venisset ad
11 signandum, 'Rogo', inquit, 'has mihi leges'. Aurelia ludere hominem putabat, ille serio instabat; ne multa, coëgit mulierem aperire tabulas ac sibi tunicas, quas erat induta, legare; observavit scribentem, inspexit, an scripsisset. Et Aurelia quidem vivit, ille tamen istud tamquam morituram coëgit. Et hic hereditates, hic legata, quasi mereatur, accipit.

12 *Ἀλλὰ τί διατείνομαι* in ea civitate, in qua iam pridem non minora praemia, immo maiora nequitia et
13 improbitas quam pudor et virtus habent? Adspice Regulum, qui ex paupere et tenui ad tantas opes per flagitia processit, ut ipse mihi dixerit, cum consuleret, quam cito sestertium sescenties impleturus esset, invenisse se exta duplicata, quibus portendi milies et du-
14 centies habiturum. Et habebit, si modo, ut coepit, aliena testamenta, quod est improbissimum genus falsi, ipsis, quorum sunt illa, dictaverit. Vale.

---

8 bona mortis *RF (cf. paneg. 32, 2; 36, 4)*, bona morte *MV, K., Muell.*, bonam mortem *Dpra, vide ad I 10, 12; II 10, 2; III 8, 2; VII 28, 2; IX 13, 5; paneg. 86, 2 (cf. Quintil. IX 3, 1); Wien. St. XXX p. 139 sq.* 9 moriturus Blaesus tamquam *MV.* 28 duplicata *RFpa, Otto,* duplicia *MVDrς, vulg.*

# C. PLINI CAECILI SECUNDI
# EPISTULARUM
## LIBER TERTIUS.

---

### I.

C. PLINIUS CALVISIO RUFO SUO S.

Nescio, an ullum iucundius tempus exegerim, quam 1
quo nuper apud Spurinnam fui, adeo quidem, ut neminem magis in senectute, si modo senescere datum est, aemulari velim; nihil est enim illo vitae genere distinctius. Me autem ut certus siderum cursus ita 2
vita hominum disposita delectat, senum praesertim. Nam iuvenes confusa adhuc quaedam et quasi turbata non indecent, senibus placida omnia et ordinata conveniunt, quibus industria sera, turpis ambitio est. Hanc 3
regulam Spurinna constantissime servat; quin etiam parva haec, parva, si non cotidie fiant, ordine quodam et velut orbe circumagit. Mane lectulo continetur, hora 4
secunda calceos poscit, ambulat milia passuum tria nec minus animum quam corpus exercet. Si adsunt amici, honestissimi sermones explicantur, si non, liber legitur, interdum etiam praesentibus amicis, si tamen illi non gravantur. Deinde considit, et liber rursus 5
aut sermo libro potior; mox vehiculum ascendit, adsumit uxorem singularis exempli vel aliquem amicorum ut me proxime. Quam pulchrum illud, quam dulce

---

*LIBRI TERTII codd. manu scripti et edd. antiq.: RFMVDBpraς; sed vide ad huius libri ep. 1, 11—3, 6; 5, 20—11, 9; 9, 1—28, cf. praef.*

5 Rufo *add. ex solo R.* 12 adhuc confusa *RFpra.* 15 qui etiam *RFp*, *Stangl.*

secretum! quantum ibi antiquitatis! quae facta, quos viros audias! quibus praeceptis imbuare! quamvis ille hoc temperamentum modestiae suae indixerit, ne prae-
7 cipere videatur. Peractis septem milibus passuum iterum ambulat mille, iterum residit vel se cubiculo ac stilo reddit. Scribit enim et quidem utraque lingua lyrica doctissima; mira illis dulcedo, mira suavitas, mira hila-
8 ritas, cuius gratiam cumulat sanctitas scribentis. Ubi hora balinei nuntiata est (est autem hieme nona, aestate octava), in sole, si caret vento, ambulat nudus. Deinde movetur pila vehementer et diu; nam hoc quoque exercitationis genere pugnat cum senectute. Lotus accubat et paulisper cibum differt; interim audit legentem remissius aliquid et dulcius. Per hoc omne tempus liberum est amicis vel eadem facere vel alia, si malint. 1
9 Adponitur cena non minus nitida quam frugi in argento puro et antiquo; sunt in usu et Corinthia, quibus delectatur nec adficitur. Frequenter comoedis cena distinguitur, ut voluptates quoque studiis condiantur. Sumit aliquid de nocte et aestate: nemini hoc longum 2
10 est; tanta comitate convivium trahitur. Inde illi post septimum et septuagensimum annum aurium, oculorum vigor integer, inde agile et vividum corpus solaque
11 ex senectute prudentia. Hanc ego vitam voto et cogitatione praesumo ingressurus avidissime, ut primum 2 ratio aetatis receptui canere permiserit. Interim mille laboribus conteror, quorum mihi et solacium et exemplum est idem Spurinna; nam ille quoque, quoad honestum fuit, obiit officia, gessit magistratus, pro-
12 vincias rexit multoque labore hoc otium meruit. Igi- 3

---

7 doctissima *RFDpa, K. I, Otto* (lyrica, doctissima), doctissime *rell.* 9 *prius* est *del. Stangl, cf. VI 16, 20 et IX 36, 3.* 13 lotus *RFDrϛa*, locus *p*, illic *MV.* 13* set *pro* et *Guenther, malim* at. 18 nec *MVD*, et *RFpra.* 22 oculorum *RMVD, K.*, oculorumque *Fpra, Otto, Muell., sed cf. supra II 17, 3.* 25 *v. Sprichw. p. 295.* 28 *quae inter* honestum *et* nam *(ep. 3, 6 p. 62, 19) interposita leguntur* (fuit . . . . potes) *om. MV, cf. praef.*

tur eundem mihi cursum, eundem terminum statuo idque iam nunc apud te subsigno, ut, si me longius evehi videris, in ius voces ad hanc epistulam meam et quiescere iubeas, cum inertiae crimen effugero. Vale.

## II.

C. PLINIUS VIBIO MAXIMO SUO S.

Quod ipse amicis tuis obtulissem, si mihi eadem 1
materia suppeteret, id nunc iure videor a te meis petiturus. Arrianus Maturus Altinatium est princeps: cum 2
dico princeps, non de facultatibus loquor, quae illi large supersunt, sed de castitate, iustitia, gravitate, prudentia. Huius ego consilio in negotiis, iudicio in 3
studiis utor; nam plurimum fide, plurimum veritate, plurimum intellegentia praestat. Amat me, nihil pos- 4
sum ardentius dicere, ut tu. Caret ambitu; ideo se in equestri gradu tenuit, cum facile posset ascendere altissimum. Mihi tamen ornandus excolendusque est. Itaque magni aestimo dignitati eius aliquid adstruere 5
inopinantis, nescientis, immo etiam fortasse nolentis, adstruere autem, quod sit splendidum nec molestum. Cuius generis, quae prima occasio tibi, conferas in eum 6
rogo: habebis me, habebis ipsum gratissimum debitorem. Quamvis enim ista non adpetat, tam grate tamen excipit, quam si concupiscat. Vale.

## III.

C. PLINIUS CORELLIAE HISPULLAE SUAE S.

Cum, patrem tuum, gravissimum et sanctissimum 1
virum, suspexerim magis an amaverim, dubitem teque et in memoriam eius et in honorem tuum unice diligam, cupiam necesse est atque etiam, quantum in me fuerit, enitar, ut filius tuus avo similis existat, equidem malo materno: quamquam illi paternus etiam clarus

---

6 Vibio *ex solo R.*

spectatusque contigerit, pater quoque et patruus in-
2 lustri laude conspicui. Quibus omnibus ita demum
similis adolescet, si imbutus honestis artibus fuerit,
3 quas plurimum refert a quo potissimum accipiat. Ad-
huc illum pueritiae ratio intra contubernium tuum 5
tenuit, praeceptores domi habuit, ubi est erroribus
modica vel etiam nulla materia. Iam studia eius extra
limen proferenda sunt, iam circumspiciendus rhetor La-
tinus, cuius scholae severitas, pudor, in primis castitas
4 constet. Adest enim adulescenti nostro cum ceteris 10
naturae fortunaeque dotibus eximia corporis pulchri-
tudo, cui in hoc lubrico aetatis non praeceptor modo,
5 sed custos etiam rectorque quaerendus est. Videor ergo
demonstrare tibi posse Iulium Genitorem. Amatur a
me; iudicio tamen meo non obstat caritas hominis, 15
quae ex iudicio nata est. Vir est emendatus et gra-
vis, paulo etiam horridior et durior ut in hac licentia
6 temporum. Quantum eloquentia valeat, pluribus credere
potes; nam dicendi facultas aperta et exposita statim
cernitur. Vita hominum altos recessus magnasque late- 20
bras habet; cuius pro Genitore me sponsorem accipe.
7 Nihil ex hoc viro filius tuus audiet nisi profuturum,
nihil discet, quod nescisse rectius fuerit, nec minus
saepe ab illo quam a te meque admonebitur, quibus
imaginibus oneretur, quae nomina et quanta sustineat. 25
Proinde faventibus dis trade eum praeceptori, a quo
mores primum, mox eloquentiam discat, quae male
sine moribus discitur. Vale.

## IV.

### C. PLINIUS CAECILIO MACRINO SUO S. 30

1 Quamvis et amici, quos praesentes habebam, et ser-
mones hominum factum meum comprobasse videantur,
2 magni tamen aestimo scire, quid sentias tu. Nam,

---

13 ego *pro* ergo *Sichard. fortasse recte*, *cf. ad Trai. 23 (34), 1.* 30 Caecilio *ex solo R.*

cuius integra re consilium exquirere optassem, huius
etiam peracta iudicium nosse mire concupisco. Cum
publicum opus mea pecunia inchoaturus in Tuscos
excucurrissem accepto ut praefectus aerari commeatu,
5 legati provinciae Baeticae questuri de proconsulatu Cae-
cili Classici advocatum me a senatu petierunt. Collegae 3
optimi meique amantissimi de communis officii necessi-
tatibus praelocuti excusare me et eximere temptarunt.
Factum est senatus consultum perquam honorificum,
0 ut darer provincialibus patronus, si ab ipso me impe-
trassent. Legati rursus inducti iterum me iam praesen- 4
tem advocatum postulaverunt implorantes fidem meam,
quam essent contra Massam Baebium experti, adlegan-
tes patrocinii foedus. Secuta est senatus clarissima ad-
5 sensio, quae solet decreta praecurrere. Tum ego 'Desino'
inquam, 'patres conscripti, putare me iustas excusatio-
nis causas attulisse'. Placuit et modestia sermonis et 5
ratio. Compulit autem me ad hoc consilium non solum
consensus senatus, quamquam hic maxime, verum et
0 alii quidam minores, sed tamen numeri. Veniebat in
mentem priores nostros etiam singulorum hospitum in-
iurias voluntariis accusationibus executos; quo defor-
mius arbitrabar publici hospitii iura neglegere. Prae- 6
terea cum recordarer, quanta pro isdem Baeticis priore
5 advocatione etiam pericula subissem, conservandum
veteris officii meritum novo videbatur. Est enim ita
comparatum, ut antiquiora beneficia subvertas, nisi illa
posterioribus cumules. Nam quamlibet saepe obligati,
si quid unum neges, hoc solum meminerunt, quod ne-
0 gatum est. Ducebar etiam, quod decesserat Classicus, 7
amotumque erat, quod in eiusmodi causis solet esse
tristissimum, periculum senatoris. Videbam ergo ad-

---

16 inquam p. c. putare *MVDpra*, inquam reputare *RF*. 22 acc. voluntar. *RFpra*. 24 priore *RFra*, *Otto*, prior *p*, superiore *rell.* 26 ita natura comparatum *Sichard. et codex Modii novant. lect. 107 Grut. lamp. V p. 277, sed cf. infra paneg. 46, 7.*

vocationi meae non minorem gratiam, quam si viveret
8 ille, propositam, invidiam nullam. In summa computabam, si munere hoc iam tertio fungerer, faciliorem mihi excusationem fore, si quis incidisset, quem non deberem accusare. Nam, cum est omnium officiorum finis aliquis, tum optime libertati venia obsequio prae-
9 paratur. Audisti consilii mei motus: superest alterutra ex parte iudicium tuum, in quo mihi aeque iucunda erit simplicitas dissentientis quam comprobantis auctoritas. Vale.

## V.

### C. PLINIUS BAEBIO MACRO SUO S.

1 Pergratum est mihi, quod tam diligenter libros avunculi mei lectitas, ut habere omnes velis quaerasque,
2 qui sint omnes. Fungar indicis partibus atque etiam, quo sint ordine scripti, notum tibi faciam; est enim
3 haec quoque studiosis non iniucunda cognitio. 'De iaculatione equestri unus'; hunc, cum praefectus alae militaret, pari ingenio curaque composuit. 'De vita Pomponi Secundi duo'; a quo singulariter amatus hoc
4 memoriae amici quasi debitum munus exsolvit. 'Bellorum Germaniae viginti'; quibus omnia, quae cum Germanis gessimus bella, collegit. Inchoavit, cum in Germania militaret, somnio monitus: adstitit ei quiescenti Drusi Neronis effigies, qui Germaniae latissime victor ibi periit, commendabat memoriam suam orabatque, ut se ab iniuria oblivionis adsereret. 'Studiosi tres', in sex
5 volumina propter amplitudinem divisi, quibus oratorem ab incunabulis instituit et perfecit. 'Dubii sermonis octo' scripsit sub Nerone novissimis annis, cum omne studiorum genus paulo liberius et erectius periculosum

---

3 iam *om. RFa.* 12 Baebio *ex solo R.* 24 adst. enim ei *Fp, Otto, v. K. disp. I 9 et Opitz Wochschr. f. kl. Phil. XX (1903), p. 1118, cf. supra ad I 12, 7.* 25 *cf Verg. Aen. I 21, Hor. III 17, 9 (Hom. A 102).* 29 perfecit *RFVra, Otto, Stangl, Merr., Muell.,* perficit *rell.*

servitus fecisset. 'A fine Aufidi Bassi triginta unus.' 6
'Naturae historiarum triginta septem', opus diffusum,
eruditum nec minus varium quam ipsa natura. Miraris, 7
quod tot volumina multaque in his tam scrupulosa
homo occupatus absolverit, magis miraberis, si scieris
illum aliquandiu causas actitasse, decessisse anno sexto
et quinquagensimo, medium tempus distentum impe-
ditumque qua officiis maximis qua amicitia principum
egisse. Sed erat acre ingenium, incredibile studium, 8
summa vigilantia. Lucubrare Vulcanalibus incipiebat,
non auspicandi causa, sed studendi, statim a nocte
multa, hieme vero ab hora septima vel, cum tardis-
sime, octava, saepe sexta. Erat sane somni paratissimi,
non numquam etiam inter ipsa studia instantis et
deserentis. Ante lucem ibat ad Vespasianum imperato- 9
rem (nam ille quoque noctibus utebatur), inde ad dele-
gatum sibi officium. Reversus domum, quod reliquum
temporis, studiis reddebat. Post cibum nempe, quem 10
interdiu levem et facilem veterum more sumebat, aesta-
te, si quid otii, iacebat in sole, liber legebatur, adnota-
bat excerpebatque. Nihil enim legit, quod non excer-
peret; dicere etiam solebat nullum esse librum tam ma-
lum, ut non aliqua parte prodesset. Post solem plerum- 11
que frigida lavabatur, deinde gustabat dormiebatque
minimum; mox quasi alio die studebat in cenae tem-
pus. Super hanc liber legebatur, adnotabatur et quidem
cursim. Memini quendam ex amicis, cum lector quae- 12
dam perperam pronuntiasset, revocasse et repeti coëgisse;
huic avunculum meum dixisse: 'Intellexeras nempe'.
Cum ille adnuisset, 'Cur ergo revocabas? decem amplius
versus hac tua interpellatione perdidimus.' Tanta erat 13
parsimonia temporis. Surgebat aestate a cena luce,
hieme intra primam noctis et tamquam aliqua lege
cogente. Haec inter medios labores urbisque fremitum; 14

---

18* *pro* saepe, *quod habent codd. et edd. omnes, nunc* nempe *restitui coll. infra l. 29; ep. III 18, 6; paneg. 78, 3.* 22 *v. Sprichw. p. 207 sq.* 34 fremitu *FM,* tremitu *V.*

in secessu solum balinei tempus studiis eximebatur:
cum dico balinei, de interioribus loquor; nam, dum
destringitur tergiturque, audiebat aliquid aut dictabat.
15 In itinere quasi solutus ceteris curis huic uni vacabat:
ad latus notarius cum libro et pugillaribus, cuius ma- 5
nus hieme manicis muniebantur, ut ne caeli quidem
asperitas ullum studiis tempus eriperet; qua ex causa
16 Romae quoque sella vehebatur. Repeto me correptum
ab eo, cur ambularem: 'poteras', inquit, 'has horas non
perdere'; nam perire omne tempus arbitrabatur, quod 10
17 studiis non impertiretur. Hac intentione tot ista volu-
mina peregit electorumque commentarios centum se-
xaginta mihi reliquit, opisthographos quidem et minu-
tissimis scriptos; qua ratione multiplicatur hic numerus.
Referebat ipse potuisse se, cum procuraret in Hispania, 15
vendere hos commentarios Larcio Licinio quadringentis
milibus nummum, et tunc aliquanto pauciores erant.
18 Nonne videtur tibi recordanti, quantum legerit, quan-
tum scripserit, nec in officiis ullis nec in amicitia prin-
cipis fuisse, rursus, cum audis, quid studiis laboris 20
impenderit, nec scripsisse satis nec legisse? Quid est
enim, quod non aut illae occupationes impedire aut haec
19 instantia non possit efficere? Itaque soleo ridere, cum
me quidam studiosum vocant, qui, si comparer illi,
sum desidiossimus. Ego autem tantum, quem partim 25
publica, partim amicorum officia distringunt? quis ex
istis, qui tota vita litteris adsident, collatus illi non
quasi somno et inertiae deditus erubescat?
20 Extendi epistulam, cum hoc solum, quod require-

---

2 immersionibus *pro* interioribus *Boot ad Cic. Att. XVI 15, 5,* ipsis lavationibus *coni. Gierig.,* intinctionibus? *Muell., sed cf. infra VII 27, 7.* 7 studii *codd.,* studiis *Cellarius.* 9 *cf. Sprichw. p. 114.* 11 inpertiretur *RFpra, Otto, Muell., Merr., cf. 15, 1; IV 23, 3,* inpenderetur *MV, K.* 13 minutissimis *RFDpa, Otto,* minutissime *MVrς, edd.* 16 Larcio *Rp, Otto,* lartio *Fa,* Laertio *r,* Largio *MVD, K.* — Licino *MV, edd.,* Licinio *RFDpra. Otto; cf. ad II 14, 9.* 24 compararer *R.* 29 cum *RFDra,* quamvis *MVς.*

bas, scribere destinassem, quos libros reliquisset; confido tamen haec quoque tibi non minus grata quam ipsos libros futura, quae te non tantum ad legendos eos, verum etiam ad simile aliquid elaborandum possunt aemulationis stimulis excitare. Vale.

## VI.

### C. PLINIUS ANNIO SEVERO SUO S.

Ex hereditate, quae mihi obvenit, emi proxime 1
Corinthium signum modicum quidem, sed festivum et expressum, quantum ego sapio, qui fortasse in omni re, in hac certe perquam exiguum sapio: hoc tamen signum ego quoque intellego. Est enim nudum nec 2
aut vitia, si qua sunt, celat aut laudes parum ostentat. Effingit senem stantem; ossa, musculi, nervi, venae, rugae etiam ut spirantis adparent, rari et cedentes capilli, lata frons, contracta facies, exile collum, pendent lacerti, papillae iacent, venter recessit; a tergo quoque eadem aetas ut a tergo. Aes ipsum, quantum verus 3
color indicat, vetus et antiquum; talia denique omnia, ut possint artificum oculos tenere, delectare imperitorum. Quod me quamquam tirunculum sollicitavit ad 4
emendum. Emi autem, non ut haberem domi (neque enim ullum adhuc Corinthium domi habeo), verum ut in patria nostra celebri loco ponerem, ac potissimum in Iovis templo; videtur enim dignum templo, dignum deo donum. Tu ergo, ut soles omnia, quae a me tibi 5
iniunguntur, suscipe hanc curam et iam nunc iube basim fieri, ex quo voles marmore, quae nomen meum honoresque capiat, si hos quoque putabis addendos. Ego signum ipsum, ut primum invenero aliquem, qui 6

---

3 *quae inter* futura *et* amicos *(ep. 11, 9 p. 78, 1) interposita leguntur* (quae te . . . pluris) *om. R, v. praef.* 7 Annio *ex solo R.* 17 recessit venter *Fpra, Muell.* 18 ut ante. Aerugo aes ipsum *Stahl, Mus. Rhen. XXIX 365.*

non gravetur, mittam tibi vel ipse, quod mavis, adferam mecum. Destino enim, si tamen officii ratio per-
7 miserit, excurrere isto. Gaudes, quod me venturum esse polliceor, sed contrahes frontem, cum adiecero ad paucos dies: neque enim diutius abesse me eadem haec quae nondum exire patiuntur. Vale.

## VII.

C. PLINIUS CANINIO RUFO SUO S.

1 Modo nuntiatus est Silius Italicus in Neapolitano
2 suo inedia finisse vitam. Causa mortis valetudo. Erat illi natus insanabilis clavus, cuius taedio ad mortem inrevocabili constantia decucurrit usque ad supremum diem beatus et felix, nisi quod minorem ex liberis duobus amisit, sed maiorem melioremque florentem
3 atque etiam consularem reliquit. Laeserat famam suam sub Nerone (credebatur sponte accusasse), sed in Vitelli amicitia sapienter se et comiter gesserat, ex proconsulatu Asiae gloriam reportaverat, maculam veteris
4 industriae laudabili otio abluerat. Fuit inter principes civitatis sine potentia, sine invidia: salutabatur, colebatur multumque in lectulo iacens cubiculo semper non ex fortuna frequenti doctissimis sermonibus dies trans-
5 igebat, cum a scribendo vacaret. Scribebat carmina maiore cura quam ingenio, non numquam iudicia ho-
6 minum recitationibus experiebatur. Novissime ita suadentibus annis ab urbe secessit seque in Campania tenuit ac ne adventu quidem novi principis inde com-
7 motus est: magna Caesaris laus, sub quo hoc liberum fuit, magna illius, qui hac libertate ausus est uti. Erat
8 φιλόκαλος usque ad emacitatis reprehensionem. Plures isdem in locis villas possidebat adamatisque novis priores neglegebat. Multum ubique librorum, multum statuarum, multum imaginum, quas non habebat modo,

---

1 magis *V*, maius *r*, maius est *p*, mavis *rell.* 5 me ⟨sinunt⟩ eadem *Sichard.* 22 frequenti *FDpra*, praesenti *MV*.

verum etiam venerabatur, Vergili ante omnes, cuius natalem religiosius quam suum celebrabat, Neapoli maxime, ubi monimentum eius adire ut templum solebat. In hac tranquillitate annum quintum et septua- 9
5 gensimum excessit delicato magis corpore quam infirmo; utque novissimus a Nerone factus est consul, ita postremus ex omnibus, quos Nero consules fecerat, decessit. Illud etiam notabile: ultimus ex Neronianis con- 10
sularibus obiit, quo consule Nero periit. Quod me re-
10 cordantem fragilitatis humanae miseratio subit. Quid 11
enim tam circumcisum, tam breve quam hominis vita longissima? An non videtur tibi Nero modo modo fuisse? cum interim ex iis, qui sub illo gesserant consulatum, nemo iam superest. Quamquam quid hoc miror? 12
15 nuper L. Piso, pater Pisonis illius, qui a Valerio Festo per summum facinus in Africa occisus est, dicere solebat neminem se videre in senatu, quem consul ipse sententiam rogavisset. Tam angustis terminis tantae mul- 13
titudinis vivacitas ipsa concluditur, ut mihi non venia
20 solum dignae, verum etiam laude videantur illae regiae lacrimae. Nam ferunt Xerxen, cum inmensum exercitum oculis obisset, inlacrimasse, quod tot milibus tam brevi inmineret occasus. Sed tanto magis hoc, quid- 14
quid est temporis futilis et caduci, si non datur factis
25 (nam horum materia in aliena manu), certe studiis proferamus et, quatenus nobis denegatur diu vivere, relinquamus aliquid, quo nos vixisse testemur. Scio te sti- 15
mulis non egere: me tamen tui caritas evocat, ut currentem quoque instigem, sicut tu soles me. Ἀγαθὴ δ' ἔρις,
30 cum invicem se mutuis exhortationibus amici ad amorem inmortalitatis exacuunt. Vale.

---

1 Verg. *MVa*, Virg. *FD*. 12 *alterum* modo *om. Fpra*. 23 brevis *codd.*, *edd.*, brevi *Leithäuser*. — tanto *FDpa*, eo *MVrς*. 25 manu nos certe *Mς*, manu noscere *V*; manu posita), certe *coni. Muell.* 28 me *om. F*. — *v. ad I 8, 1*. 29 *Hesiod. op. 24*.

## VIII.

C. PLINIUS SUETONIO TRANQUILLO SUO S.

1 Facis pro cetera reverentia, quam mihi praestas, quod tam sollicite petis, ut tribunatum, quem a Neratio Marcello, clarissimo viro, impetravi tibi, in Caesennium Sil-
2 vanum, propinquum tuum, transferam. Mihi autem sicut iucundissimum ipsum te tribunum ita non minus gratum alium per te videre. Neque enim esse congruens arbitror, quem augere honoribus cupias, huic pietatis titulis invi-
3 dere, qui sunt omnibus honoribus pulchriores. Video etiam, cum sit egregium et mereri beneficia et dare, utramque te laudem simul adsecuturum, si, quod ipse [illegible] sti, alii tribuas. Praeterea intellego mihi quoque [illegible]e fore, si ex hoc tuo facto non fuerit ignotum [illegible]s meos non gerere tantum tribunatus posse, verum [illegible] dare. Quare ego vero honestissimae voluntati tuae [illegible]. Neque enim adhuc nomen in numeros relatum [illegible]leoque liberum est nobis Silvanum in locum tuum [illegible]re: cui cupio tam gratum esse munus tuum, quam [illegible]eum est. Vale.

## IX.

C. PLINIUS CORNELIO MINICIANO SUO S.

[illegible]ssum iam perscribere tibi, quantum in publica [illegible]nciae Baeticae causa laboris exhauserim. Nam fuit [illegible]plex actaque est saepius cum magna varietate.
2 Unde varietas, unde plures actiones? Caecilius Classicus, homo foedus et aperte malus, proconsulatum in ea non minus violenter quam sordide gesserat eodem
3 anno quo in Africa Marius Priscus. Erat autem Priscus ex Baetica, ex Africa Classicus. Inde dictum Baeticorum, ut plerumque dolor etiam venustos facit, non

---

6 sicut est iucund *Dpr.* 9 honoribus *om. M Vr.* — titulis *omnes, v. ad II 20, 8.* 20 *quae inter* meum *et* succurrit *(ep. 9, 28 p. 74, 17) interposita leguntur* (est vale ... dixi diligenter) *om. M V, v. praef.*

inlepidum ferebatur: 'Dedi malum et accepi.' Sed Ma- 4
rium una civitas publice multique privati reum perege-
runt, in Classicum tota provincia incubuit. Ille accu- 5
sationem vel fortuita vel voluntaria morte praevertit.
5 Nam fuit mors eius infamis, ambigua tamen: ut enim
credibile videbatur voluisse exire de vita, cum defendi
non posset, ita mirum pudorem damnationis morte
fugisse, quem non puduisset damnanda committere.
Nihilo minus Baetica etiam in defuncti accusatione 6
10 perstabat. Provisum hoc legibus, intermissum tamen
et post longam intercapedinem tunc reductum. Ad-
diderunt Baetici, quod simul socios ministrosque Clas-
sici detulerunt nominatimque in eos inquisitionem po-
stulaverunt. Aderam Baeticis mecumque Lucceius Al- 7
15 binus, vir in dicendo copiosus, ornatus; quem ego cum
olim mutuo diligerem, ex hac officii societate amare
ardentius coepi. Habet quidem gloria, in studiis prae- 8
sertim, quiddam ἀκοινονόητον, nobis tamen nullum cer-
tamen, nulla contentio, cum uterque pari iugo non pro
20 se, sed pro causa niteretur; cuius et magnitudo et
utilitas visa est postulare, ne tantum oneris singulis
actionibus subiremus. Verebamur, ne nos dies, ne vox, 9
ne latera deficerent, si tot crimina, tot reos uno velut
fasce complecteremur, deinde ne iudicum intentio mul-
25 tis nominibus multisque causis non lassaretur modo,
verum etiam confunderetur; mox ne gratia singulorum
collata atque permixta pro singulis quoque vires om-
nium acciperet; postremo ne potentissimi vilissimo
quoque quasi piaculari dato alienis poenis elaberentur.
30 Etenim tum maxime favor et ambitio dominatur, cum 10

---

1 *v. Sprichw. p. 106.* 5 nam *codd., edd.,* non *Schottmüller, De C. Plini libris grammat., Berol. 1858, thes. 3;* non f m. e. in fatis *coni. Rappold coll. I 12, 1.* 17 gloria *a, Beroald.,* gloriam *FDpr.* 18 *AKOINONOHTON et in marg.* ακοινωνητον incommunicabile *F, ἀκοινώνητον Da, Catan., ἀκοινωνιτον ς, in lacuna om. pr, v. Muell. adn. crit. Cic. Att. p. 162, 28.* 19 *v. Sprichw. p. 178.* 25 lassaretur *FDrς a, K. I, Muell.,* lasseretur *p,* laxaretur *K. II.*

sub aliqua specie severitatis delitescere potest. Erat in consilio Sertorianum illud exemplum, qui robustissimum et infirmissimum militem iussit caudam equi —
11 reliqua nosti. Nam nos quoque tam numerosum agmen reorum ita demum videbamus posse superari, si per
12 singulos carperetur. Placuit in primis ipsum Classicum ostendere nocentem: hic aptissimus ad socios eius et ministros transitus erat, quia socii ministrique probari nisi illo nocente non poterant; ex quibus duos statim Classico iunximus, Baebium Probum et Fabium Hispanum, utrumque gratia, Hispanum etiam facundia vali-
13 dum. Et circa Classicum quidem brevis et expeditus labor. Sua manu reliquerat scriptum, quid ex quaque
uid ex quaque causa accepisset; miserat etiam
ulas Romam ad amiculam quandam iactantes et
osas his quidem verbis: 'Io io, liber ad te venio;
sestertium quadragies redegi parte vendita Baetin.' Circa Hispanum et Probum multum sudoris.
m ante quam crimina ingrederer, necessarium creelaborare, ut constaret ministerium crimen esse:
nisi fecissem, frustra ministros probassem. Neque
ita defendebantur, ut negarent, sed ut necessitati
m precarentur; esse enim se provinciales et ad
proconsulum imperium metu cogi. Solet dicere
ius Restitutus, qui mihi respondit, vir exercitatus
vigilans et quamlibet subitis paratus, numquam sibi tantum caliginis, tantum perturbationis offusum, quam cum praerepta et extorta defensioni suae cerneret, in
17 quibus omnem fiduciam reponebat. Consilii nostri exitus fuit: bona Classici, quae habuisset ante provinciam, placuit senatui a reliquis separari, illa filiae, haec spoliatis relinqui. Additum est, ut pecuniae, quas creditoribus solverat, revocarentur. Hispanus et Probus in quinquennium relegati. Adeo grave visum est, quod

---

3* *malim:* equi ⟨revellere⟩, reliqua; *v. Val. Max. VII 3, 6; Plut. Sert. 16, al.* 17 praeda *pro* parte *coni. Momms.*

initio dubitabatur an omnino crimen esset. Post paucos 18
dies Claudium Fuscum, Classici generum, et Stilonium
Priscum, qui tribunus cohortis sub Classico fuerat, ac-
cusavimus dispari eventu: Prisco in biennium Italia
5 interdictum, absolutus est Fuscus. Actione tertia com- 19
modissimum putavimus plures congregare, ne, si longius
esset extracta cognitio, satietate et taedio quodam iusti-
tia cognoscentium severitasque languesceret; et alioqui
supererant minores rei data opera hunc in locum reser-
10 vati, excepta tamen Classici uxore, quae sicut implicita
suspicionibus ita non satis convinci probationibus visa
est. Nam Classici filia, quae et ipsa inter reos erat, 20
ne suspicionibus quidem haerebat. Itaque, cum ad
nomen eius in extrema actione venissem (neque enim
15 ut initio sic etiam in fine verendum erat, ne per hoc
totius accusationis auctoritas minueretur), honestissi-
mum credidi non premere inmerentem idque ipsum
dixi et libere et varie. Nam modo legatos interroga- 21
bam, docuissentne me aliquid, quod re probari posse
20 confiderent, modo consilium a senatu petebam, puta-
retne debere me, si quam haberem in dicendo facul-
tatem, in iugulum innocentis quasi telum aliquod in-
tendere; postremo totum locum hoc fine conclusi:
'Dicet aliquis «Iudicas ergo?», ego vero non iudico,
25 memini tamen me advocatum ex iudicibus datum.'
Hic numerosissimae causae terminus fuit quibusdam 22
absolutis, pluribus damnatis atque etiam relegatis, aliis
in tempus, aliis in perpetuum.

Eodem senatus consulto industria, fides, constantia 23
30 nostra plenissimo testimonio comprobata est, dignum
solumque par pretium tanti laboris. Concipere animo 24
potes, quam simus fatigati, quibus totiens agendum,
totiens altercandum, tam multi testes interrogandi,
sublevandi, refutandi. Iam illa quam ardua, quam 25

---

2 Claudium *Fpς, K. I, Muell.,* Clau *r,* Clavium *a,* Cluvium *D, K. II.*

molesta, tot reorum amicis secreto rogantibus negare,
adversantibus palam obsistere! Referam unum aliquid
ex iis, quae dixi. Cum mihi quidam e iudicibus ipsis
pro reo gratiosissimo reclamarent, 'Non minus', in-
26 quam, 'hic innocens erit, si ego omnia dixero'. Con-
iectabis ex hoc, quantas contentiones, quantas etiam
offensas subierimus dumtaxat ad breve tempus; nam
fides in praesentia eos, quibus resistit, offendit, deinde
ab illis ipsis suspicitur laudaturque. Non potui magis
27 te in rem praesentem perducere. Dices: 'Non fuit 10
tanti; quid enim mihi cum tam longa epistula?' No-
lito ergo identidem quaerere, quid Romae geratur. Et
tamen memento non esse epistulam longam, quae tot
dies, tot cognitiones, tot denique reos causasque com-
28 plexa sit. Quae omnia videor mihi non minus breviter 15
quam diligenter persecutus. Temere dixi 'diligenter':
succurrit, quod praeterieram, et quidem sero, sed, quam-
quam praepostere, reddetur. Facit hoc Homerus multi-
que illius exemplo, est alioqui perdecorum, a me ta-
men non ideo fiet. 20

29 E testibus quidam sive iratus, quod evocatus esset
invitus, sive subornatus ab aliquo reorum, ut accusatio-
nem exarmaret, Norbanum Licinianum, legatum et in-
quisitorem, reum postulavit, tamquam in causa Castae
30 (uxor haec Classici) praevaricaretur. Est lege cautum, 25
ut reus ante peragatur, tunc de praevaricatore quae-
ratur, videlicet quia optime ex accusatione ipsa accu-
31 satoris fides aestimatur. Norbano tamen non ordo le-
gis, non legati nomen, non inquisitionis officium prae-
sidio fuit; tanta conflagravit invidia homo alioqui fla- 30
gitiosus et Domitiani temporibus usus ut multi electus-
que tunc a provincia ad inquirendum non tamquam
32 bonus et fidelis, sed tamquam Classici inimicus. Erat
ab illo relegatus. Dari sibi diem ad diluenda crimina

---

10 fui *Fpr.* 34 diem ad diluenda crimina *Fpra, Otto, Muell.,* idem et edi cr. *M V,* diem et edi cr. *K.,* diem edi cr. *D, Stangl.*

postulavit. Neutrum impetravit, coactus est sta respondere; respondit, malum pravumque ingenium hominis facit ut dubitem, confidenter an constanter, certe paratissime. Obiecta sunt multa, quae magis quam 33
praevaricatio nocuerunt; quin etiam duo consulares, Pomponius Rufus et Libo Frugi, laeserunt eum testimonio, tamquam apud iudicem sub Domitiano Salvi Liberalis accusatoribus adfuisset. Damnatus et in in- 34
sulam relegatus est. Itaque, cum Castam accusarem, nihil magis pressi, quam quod accusator eius praevaricationis crimine corruisset; pressi tamen frustra; accidit enim res contraria et nova, ut accusatore praevaricationis damnato rea absolveretur. Quaeris, quid 35
nos, dum haec aguntur? Indicavimus senatui ex Norbano dedicisse nos publicam causam rursusque debere ex integro discere, si ille praevaricator probaretur, atque ita, dum ille peragitur reus, sedimus. Postea Norbanus omnibus diebus cognitionis interfuit eandemque usque ad extremum vel constantiam vel audaciam pertulit.

Interrogo ipse me, an aliquid omiserim rursus, et 36
rursus paene omisi. Summo die Salvius Liberalis reliquos legatos graviter increpuit, tamquam non omnes, quos mandasset provincia, reos peregissent, atque, ut est vehemens et disertus, in discrimen adduxit. Protexi viros optimos eosdemque gratissimos: mihi certe debere se praedicant, quod illum turbinem evaserint. Hic erit epistulae finis, re vera finis; litteram non ad- 37
dam, etiamsi adhuc aliquid praeterisse me sensero. Vale.

## X.

C. PLINIUS VESTRICIO SPURINNAE SUO ET COTTIAE S.

Composuisse me quaedam de filio vestro non dixi 1
vobis, cum proxime apud vos fui, primum quia non

---

1 postulavit *Fpra, Otto, Muell.,* postulabat *MVD, K.* 28 erit *om. F.* 31 Vestricio *ex solo R.* 33 quidem *pro* quia *M.*

ideo scripseram, ut dicerem, sed ut meo amori, meo
dolori satisfacerem, deinde quia te, Spurinna, cum au-
disses recitasse me, ut mihi ipse dixisti, quid recitas-
2 sem, simul audisse credebam. Praeterea veritus sum,
ne vos festis diebus confunderem, si in memoriam
gravissimi luctus reduxissem. Nunc quoque paulisper
haesitavi, id solum, quod recitavi, mitterem exigentibus
vobis an adicerem, quae in aliud volumen cogito re-
3 servare. Neque enim adfectibus meis uno libello ca-
rissimam mihi et sanctissimam memoriam prosequi
satis est, cuius famae latius consuletur, si dispensata
4 et digesta fuerit. Verum haesitanti mihi, omnia, quae
iam composui, vobis exhiberem an adhuc aliqua differ-
rem, simplicius et amicius visum est omnia, praecipue
cum adfirmetis intra vos futura, donec placeat emittere.
5 Quod superest, rogo, ut pari simplicitate, si qua exi-
stimabitis addenda, commutanda, omittenda, indicetis
6 mihi. Difficile est hucusque intendere animum in do-
lore; difficile, sed tamen, ut scalptorem, ut pictorem,
qui filii vestri imaginem faceret, admoneretis, quid
exprimere, quid emendare deberet, ita me quoque for-
mate, regite, qui non fragilem et caducam, sed inmor-
talem, ut vos putatis, effigiem conor efficere: quae
hoc diuturnior erit, quo verior, melior, absolutior
fuerit. Valete.

## XI.

C. PLINIUS IULIO GENITORI SUO S.

1 Est omnino Artemidori nostri tam benigna natura,
ut officia amicorum in maius extollat. Inde etiam
meum meritum ut vera ita supra meritum praedica-
2 tione circumfert. Equidem, cum essent philosophi ab
urbe summoti, fui apud illum in suburbano et, quo

---

17 indicetis. Mihi diff. est .... dolore, difficile et vobis, sed *Sichard. et codex Modii novant. lect. 107 Grut. lamp. V p. 277.* 19 scalptorem *Fa,* sculptorem *Dpr,* scriptorem *M V.* 25 valete *Gierig.,* vale *codd., om. rs.*

notabilius, hoc est periculosius, esset, fui praetor. Pecuniam etiam, qua tunc illi ampliore opus erat, ut aes alienum exsolveret contractum ex pulcherrimis causis, mussantibus magnis quibusdam et locupletibus amicis mutuatus ipse gratuitam dedi. Atque haec feci, 3 cum septem amicis meis aut occisis aut relegatis, occisis Senecione, Rustico, Helvidio, relegatis Maurico, Gratilla, Arria, Fannia, tot circa me iactis fulminibus quasi ambustus mihi quoque impendere idem exitium certis quibusdam notis augurarer. Non ideo tamen 4 eximiam gloriam meruisse me, ut ille praedicat, credo, sed tantum effugisse flagitium. Nam et C. Musonium, 5 socerum eius, quantum licitum est per aetatem, cum admiratione dilexi et Artemidorum ipsum iam tum, cum in Syria tribunus militarem, arta familiaritate complexus sum idque primum non nullius indolis dedi specimen, quod virum aut sapientem aut proximum simillimumque sapienti intellegere sum visus. Nam 6 ex omnibus, qui nunc se philosophos vocant, vix unum aut alterum invenies tanta sinceritate, tanta veritate. Mitto, qua patientia corporis hiemes iuxta et aestates ferat, ut nullis laboribus cedat, ut nihil in cibo, in potu voluptatibus tribuat, ut oculos animumque contineat. Sunt haec magna, sed in alio, in hoc vero 7 minima, si ceteris virtutibus comparentur, quibus meruit, ut a C. Musonio ex omnibus omnium ordinum adsectatoribus gener adsumeretur. Quae mihi recor- 8 danti est quidem iucundum, quod me cum apud alios tum apud te tantis laudibus cumulat, vereor tamen, ne modum excedat, quem benignitas eius (illuc enim, unde coepi, revertor) solet non tenere. Nam in hoc 9 uno interdum vir alioqui prudentissimus honesto qui-

---

1 notabilius hoc periculosius *Dp*, notab. hoc periculosiusque *Sichard. et cod. Modii*, notab. hoc et periculosius *Cortius*. 31 solet non *MVDς*, *K. II*, non solet *Fpra*, *K. I*, *Muell.*, *Merr.*

dem, sed tamen errore versatur, quod pluris amicos suos, quam sunt, arbitratur. Vale.

## XII.

C. PLINIUS CATILIO SEVERO SUO S.

1 Veniam ad cenam, sed iam nunc paciscor, expedita sit, parca, Socraticis tantum sermonibus abundet, in 2 his quoque teneat modum. Erunt officia antelucana, in quae incidere impune ne Catoni quidem licuit, quem 3 tamen C. Caesar ita reprehendit, ut laudet. Describit enim eos, quibus obvius fuerit, cum caput ebrii retexissent, erubuisse; deinde adicit: 'Putares non ab illis Catonem, sed illos a Catone deprehensos.' Potuitne plus auctoritatis tribui Catoni, quam si ebrius 4 quoque tam venerabilis erat? Nostrae tamen cenae ut adparatus et impendii sic temporis modus constet. Neque enim ii sumus, quos vituperare ne inimici quidem possint, nisi ut simul laudent. Vale.

## XIII.

C. PLINIUS VOCONIO ROMANO SUO S.

1 Librum, quo nuper optimo principi consul gratias egi, misi exigenti tibi missurus, etsi non exegisses. In hoc consideres velim ut pulchritudinem materiae ita 2 difficultatem. In ceteris enim lectorem novitas ipsa intentum habet, in hac nota, vulgata, dicta sunt omnia; quo fit, ut quasi otiosus securusque lector tantum elocutioni vacet, in qua satisfacere difficilius est, cum 3 sola aestimatur. Atque utinam ordo saltem et transitus et figurae simul spectarentur! Nam invenire praeclare, enuntiare magnifice interdum etiam barbari solent, disponere apte, figurare varie nisi eruditis nega- 4 tum est. Nec vero adfectanda sunt semper elata et

---

5 paciscor expedita sit p. *RFr*, paciscor, sit exp., sit p. *vulg.* 9 *v. Plut. Caes. 54, al.* 10 fuerat *MVr, K. I,* fuit *p.*

excelsa. Nam, ut in pictura lumen non alia res magis quam umbra commendat, ita orationem tam summittere quam attollere decet. Sed quid ego haec doctissimo viro! quin potius illud: adnota, quae putaveris corrigenda. Ita enim magis credam cetera tibi placere, si quaedam displicuisse cognovero. Vale.

## XIV.

C. PLINIUS ACILIO SUO S.

Rem atrocem nec tantum epistula dignam Larcius 1
Macedo, vir praetorius, a servis suis passus est, superbus alioqui dominus et saevus, et qui servisse patrem suum parum, immo nimium meminisset. Lavabatur 2
in villa Formiana: repente eum servi circumsistunt; alius fauces invadit, alius os verberat, alius pectus et ventrem atque etiam, foedum dictu, verenda contundit; et, cum exanimem putarent, abiciunt in fervens pavimentum, ut experirentur, an viveret. Ille, sive quia non sentiebat, sive quia non sentire simulabat, inmobilis et extentus fidem peractae mortis implevit.
Tum demum quasi aestu solutus effertur; excipiunt 3
servi fideliores, concubinae cum ululatu et clamore concurrunt. Ita et vocibus excitatus et recreatus loci frigore sublatis oculis agitatoque corpore vivere se (et iam tutum erat) confitetur. Diffugiunt servi; 4
quorum magna pars comprehensa est, ceteri requiruntur. Ipse paucis diebus aegre focilatus non sine ultionis solacio decessit ita vivus vindicatus, ut occisi solent. Vides, quot periculis, quot contumeliis, quot 5
ludibriis simus obnoxii; nec est, quod quisquam possit esse securus, quia sit remissus et mitis; non enim iudicio domini, sed scelere perimuntur. Verum haec hactenus.

---

8 *P. Acilio, Minici Aciliani avunculo (v. ep. I 14, 6), epistulam dicatam esse putat Stangl.* 9 Larcius *Dr, Momms. ind. p. 416,* Largius *vulg.* 18 quia non sentire *RFrsa,* quia se non sent. *rell.*

6 Quid praeterea novi? quid? nihil; alioqui subiungerem: nam et charta adhuc superest, et dies feriatus patitur plura contexi. Addam, quod opportune de eodem Macedone succurrit. Cum in publico Romae lavaretur, notabilis atque etiam, ut exitus docuit, 5
7 ominosa res accidit. Eques Romanus a servo eius, ut transitum daret, manu leviter admonitus convertit se nec servum, a quo erat tactus, sed ipsum Macedonem
8 tam graviter palma percussit, ut paene concideret. Ita balineum illi quasi per gradus quosdam primum 10 contumeliae locus, deinde exitii fuit. Vale.

## XV.

C. PLINIUS SILIO PROCULO SUO S.

1 Petis, ut libellos tuos in secessu legam, examinem, an editione sint digni, adhibes preces, adlegas exem- 15 plum; rogas enim, ut aliquid subsicivi temporis studiis meis subtraham, impertiam tuis, adicis M. Tullium
2 mira benignitate poëtarum ingenia fovisse. Sed ego nec rogandus sum nec hortandus; nam et poëticen ipsam religiosissime veneror et te validissime diligo. Faciam 20 ergo, quod desideras, tam diligenter quam libenter.
3 Videor autem iam nunc posse rescribere esse opus pulchrum nec supprimendum, quantum aestimare licuit ex iis, quae me praesente recitasti, si modo mihi non imposuit recitatio tua; legis enim suavissime et peri- 25
4 tissime. Confido tamen me non sic auribus duci, ut omnes aculei iudicii mei illarum delenimentis refringantur: hebetentur fortasse et paululum retundantur,
5 revelli quidem extorquerique non possunt. Igitur non temere iam nunc de universitate pronuntio, de parti- 30 bus experiar legendo. Vale.

---

9 palma *RFpra*, palam *MD*, palamque *V*. 13 Proculo *ex solo R*. 24 iis *R*, *K. II*, his *rell*. 28 paululum *RFpra*, *Otto*, paulum *rell*. 29 revelli *RFra*, evelli *MVDpς*, *edd*.

## XVI.

### C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

Adnotasse videor facta dictaque virorum femina- 1
rumque alia clariora esse, alia maiora. Confirmata est
5 opinio mea hesterno Fanniae sermone. Neptis haec 2
Arriae illius, quae marito et solacium mortis et exem-
plum fuit. Multa referebat aviae suae non minora
hoc, sed obscuriora; quae tibi existimo tam mirabilia
legenti fore, quam mihi audienti fuerunt. Aegrotabat 3
10 Caecina Paetus, maritus eius, aegrotabat et filius, uter-
que mortifere, ut videbatur. Filius decessit eximia
pulchritudine, pari verecundia et parentibus non minus
ob alia carus, quam quod filius erat. Huic illa ita 4
funus paravit, ita duxit exequias, ut ignoraret maritus;
15 quin immo, quotiens cubiculum eius intraret, vivere
filium atque etiam commodiorem esse simulabat ac
persaepe interroganti, quid ageret puer, respondebat:
'Bene quievit, libenter cibum sumpsit.' Deinde, cum 5
diu cohibitae lacrimae vincerent prorumperentque,
20 egrediebatur: tum se dolori dabat; satiata siccis oculis,
composito vultu redibat, tamquam orbitatem foris re-
liquisset. Praeclarum quidem illud eiusdem, ferrum 6
stringere, perfodere pectus, extrahere pugionem, por-
rigere marito, addere vocem inmortalem ac paene di-
25 vinam: 'Paete, non dolet'. Sed tamen ista facienti,
dicenti gloria et aeternitas ante oculos erant; quo
maius est sine praemio aeternitatis, sine praemio gloriae
abdere lacrimas, operire luctum amissoque filio matrem
adhuc agere. Scribonianus arma in Illyrico contra 7
30 Claudium moverat; fuerat Paetus in partibus, occiso
Scriboniano Romam trahebatur. Erat ascensurus na- 8
vem. Arria milites orabat, ut simul imponeretur.

---

3 *cf. VI 24, 1.* 10 maritus eius *om. MV.* 20 tum *RFp,* tamen *r,* tunc *vulg.* 25 ista facienti dicenti *RFpa,* ista facienti ista dicenti *MVD,* ista facienti dicentique *rς.* 30 et *ante* occiso *add. MVD, K., om. RFpra.*

'Nempe enim', inquit, 'daturi estis consulari viro servulos aliquos, quorum e manu cibum capiat, a quibus
9 vestiatur, a quibus calcietur; omnia sola praestabo.' Non impetravit: conduxit piscatoriam naviculam ingensque navigium minimo secuta est. Eadem apud Claudium uxori Scriboniani, cum illa profiteretur indicium, 'Ego', inquit, te audiam, cuius in gremio Scribonianus occisus est, et vivis?' Ex quo manifestum est ei con-
10 silium pulcherrimae mortis non subitum fuisse. Quin etiam, cum Thrasea, gener eius, deprecaretur, ne mori pergeret, interque alia dixisset: 'Vis ergo filiam tuam, si mihi pereundum fuerit, mori mecum?', respondit: 'Si tam diu tantaque concordia vixerit tecum quam
11 ego cum Paeto, volo.' Auxerat hoc responso curam suorum, attentius custodiebatur: sensit et 'Nihil agitis' inquit; 'potestis enim efficere, ut male moriar, ut
12 non moriar, non potestis.' Dum haec dicit, exiluit cathedra adversoque parieti caput ingenti impetu impegit et corruit. Focilata 'Dixeram' inquit 'vobis inventuram me quamlibet duram ad mortem viam, si vos facilem
13 negassetis.' Videntur ne haec tibi maiora illo 'Paete, non dolet', ad quod per haec perventum est? cum interim illud quidem ingens fama, haec nulla circumfert. Unde colligitur, quod initio dixi, alia esse clariora, alia maiora. Vale.

## XVII.

C. PLINIUS IULIO SERVIANO SUO S.

1 Rectene omnia, quod iam pridem epistulae tuae cessant? an omnia recte, sed occupatus es tu? an tu non occupatus, sed occasio scribendi vel rara vel nulla?
2 Exime hunc mihi scrupulum, cui par esse non possum, exime autem vel data opera tabellario misso. Ego viati-

---

16 moriar, ut non m. *RMVD, K., Merr.*, moriar, ne m. *Epra, Otto, Muell.* 22 dolet at per quod ad hoc *p*, dolet, per quod ad haec *Momms.* 27 Iulio *ex solo R.*

cum, ego etiam praemium dabo, nuntiet modo, quod opto. Ipse valeo, si valere est suspensum et anxium 3 vivere expectantem in horas timentemque pro capite amicissimo, quidquid accidere homini potest. Vale.

## XVIII.

C. PLINIUS VIBIO SEVERO SUO S.

Officium consulatus iniunxit mihi, ut rei publicae 1 nomine principi gratias agerem. Quod ego in senatu cum ad rationem et loci et temporis ex more fecissem, bono civi convenientissimum credidi eadem illa spatiosius et uberius volumine amplecti, primum ut im- 2 peratori nostro virtutes suae veris laudibus commendarentur, deinde ut futuri principes non quasi a magistro, sed tamen sub exemplo praemonerentur, qua potissimum via possent ad eandem gloriam niti. Nam praecipere, 3 qualis esse debeat princeps, pulchrum quidem, sed onerosum ac prope superbum est, laudare vero optimum principem ac per hoc posteris velut e specula lumen, quod sequantur, ostendere idem utilitatis habet, adrogantiae nihil. Cepi autem non mediocrem volup- 4 tatem, quod, hunc librum cum amicis recitare voluissem, non per codicillos, non per libellos, sed 'si commodum' et 'si valde vacaret' admoniti (numquam porro aut valde vacat Romae aut commodum est audire recitantem), foedissimis insuper tempestatibus per biduum convenerunt, cumque modestia mea finem recitationi facere voluisset, ut adicerem tertium diem, exegerunt. Mihi hunc honorem habitum putem an 5 studiis? studiis malo, quae prope extincta refoventur. At cui materiae hanc sedulitatem praestiterunt? nempe 6

---

1 nuntiet (nuntia *r*) modo *RFDprsa*, nunt. mihi modo *rell.* 6 Vibio Severo *Momms. ind. p. 429*, Curio Severo *Fpr*, *K.*, Severo *MVD*, Servo *R* (*sed in indice* ad virium severum), *a*. 19* *pro* idem *malueram* tantundem *vel* multum *vel* ⟨multum⟩ idem *coll. 21, 1; V 3, 11, sed v. I 7, 1; VI 17, 4; paneg. 77, 6.*

quam in senatu quoque, ubi perpeti necesse erat, gravari tamen vel puncto temporis solebamus, eandem nunc, et qui recitare et qui audire triduo velint, inveniuntur, non quia eloquentius quam prius, sed quia
7 liberius ideoque etiam libentius scribitur. Accedet ergo hoc quoque laudibus principis nostri, quod res antea tam invisa quam falsa nunc ut vera ita amabilis
8 facta est. Sed ego cum studium audientium tum iudicium mire probavi; animadverti enim severissima quae-
9 que vel maxime satisfacere. Memini quidem me non multis recitasse, quod omnibus scripsi, nihilo minus tamen, tamquam sit eadem omnium futura sententia, hac severitate aurium laetor ac, sicut olim theatra male musicos canere docuerunt, ita nunc in spem adducor posse fieri, ut eadem theatra bene canere mu-
10 sicos doceant. Omnes enim, qui placendi causa scribunt, qualia placere viderint, scribent. Ac mihi quidem confido in hoc genere materiae laetioris stili constare rationem, cum ea potius, quae pressius et adstrictius, quam illa, quae hilarius et quasi exultantius scripsi, possint videri accersita et inducta. Non ideo tamen segnius precor, ut quandoque veniat dies (utinamque iam venerit!), quo austeris illis severisque dulcia haec blandaque vel iusta possessione decedant.

11 Habes acta mea tridui; quibus cognitis volui tantum te voluptatis absentem et studiorum nomine et meo capere, quantum praesens percipere potuisses. Vale.

## XIX.

C. PLINIUS CALVISIO RUFO SUO S.

1 Adsumo te in consilium rei familiaris, ut soleo. Praedia agris meis vicina atque etiam inserta venalia sunt. In his me multa sollicitant, aliqua nec minora
2 deterrent. Sollicitat primum ipsa pulchritudo iungendi, deinde, quod non minus utile quam voluptuosum, posse utraque eadem opera, eodem viatico invisere, sub eodem

procuratore ac paene isdem actoribus habere, unam villam colere et ornare, alteram tantum tueri. Inest 3 huic computationi sumptus supellectilis, sumptus atriensium, topiariorum, fabrorum atque etiam venatorii instrumenti; quae plurimum refert unum in locum conferas an in diversa dispergas. Contra vereor, ne 4 sit incautum rem tam magnam isdem tempestatibus, isdem casibus subdere; tutius videtur incerta fortunae possessionum varietatibus experiri. Habet etiam multum iucunditatis soli caelique mutatio ipsaque illa peregrinatio inter sua. Iam, quod deliberationis nostrae 5 caput est, agri sunt fertiles, pingues, aquosi, constant campis, vineis, silvis, quae materiam et ex ea reditum sicut modicum ita statum praestant. Sed haec felicitas 6 terrae imbecillis cultoribus fatigatur. Nam possessor prior saepius vendidit pignora et, dum reliqua colonorum minuit ad tempus, vires in posterum exhausit, quarum defectione rursus reliqua creverunt. Sunt ergo 7 instruendi eo plures, quod frige*nt*, mancipiis; nam nec ipse usquam vinctos habeo nec ibi quisquam. Superest, ut scias, quanti videantur posse emi. Sestertio tricies, non quia non aliquando quinquagies fuerint, verum et hac paenuria colonorum et communi temporis iniquitate ut reditus agrorum sic etiam pretium retro abiit. Quaeris, an hoc ipsum tricies facile colligere possimus: 8 sum quidem prope totus in praediis, aliquid tamen fenero, nec molestum erit mutuari; accipiam a socru, cuius arca non secus ac mea utor. Proinde hoc te non 9 moveat, si cetera non refragantur, quae velim quam diligentissime examines. Nam cum in omnibus rebus tum in disponendis facultatibus plurimum tibi et usus et providentiae superest. Vale.

---

19* eo pluris (plures *RFpa*) quod frugi mancipiis (mancipis *D*) *codd.*, *K.*, complures frugi mancipes *Catan.*, *Muell.*, eo plures, quod frigent (*i. q.* torpent, *sc.* cultores, *an* frigidi *?*), mancipiis *ego, cf. supra l. 15* imbecillis cultoribus *et IX 37, 2—5 (Wien. St. XXX p. 140 sq.).*

## XX.

C. PLINIUS MESSIO MAXIMO SUO S.

1 Meministine te saepe legisse, quantas contentiones excitarit lex tabellaria, quantumque ipsi latori vel
2 gloriae vel reprehensionis attulerit? At nunc in senatu sine ulla dissensione hoc idem ut optimum placuit:
3 omnes comitiorum die tabellas postulaverunt. Excesseramus sane manifestis illis apertisque suffragiis licentiam contionum. Non tempus loquendi, non tacendi modestia, non denique sedendi dignitas custodiebatur.
4 Magni undique dissonique clamores, procurrebant omnes cum suis candidatis, multa agmina in medio multique circuli et indecora confusio; adeo desciveramus a consuetudine parentum, apud quos omnia disposita, moderata, tranquilla maiestatem loci pudoremque retine-
5 bant. Supersunt senes, ex quibus audire soleo hunc ordinem comitiorum: citato nomine candidati silentium summum; dicebat ipse pro se, explicabat vitam suam, testes et laudatores dabat vel eum, sub quo militaverat, vel eum, cui quaestor fuerat, vel utrumque, si poterat, addebat quosdam ex suffragatoribus; illi gra-
6 viter et paucis loquebantur. Plus hoc quam preces proderat. Non numquam candidatus aut natales competitoris aut annos aut etiam mores arguebat. Audiebat senatus gravitate censoria. Ita saepius digni quam
7 gratiosi praevalebant. Quae nunc inmodico favore corrupta ad tacita suffragia quasi ad remedium decucurrerunt; quod interim plane remedium fuit; erat enim
8 novum et subitum. Sed vereor, ne procedente tempore ex ipso remedio vitia nascantur. Est enim periculum, ne tacitis suffragiis impudentia inrepat. Nam quoto cuique eadem honestatis cura secreto quae palam?
9 Multi famam, conscientiam pauci verentur. Sed nimis

---

2 Maesio *R in indice ut infra IV 25, Prosop. II 322, 61.*
19 sub quo militaverat *RFDpra,* sub quo legatus *MVς.*

cito de futuris: interim beneficio tabellarum habebimus magistratus, qui maxime fieri debuerunt. Nam ut in reciperatoriis iudiciis sic nos in his comitiis quasi repente adprehensi sinceri iudices fuimus.

5 Haec tibi scripsi, primum ut aliquid novi scriberem, 10
deinde ut non numquam de re publica loquerer, cuius materiae nobis quanto rarior quam veteribus occasio tanto minus omittenda est. Et hercule quousque illa 11
vulgaria 'Quid agis? ecquid commode vales?' Habeant
10 nostrae quoque litterae aliquid non humile nec sordidum nec privatis rebus inclusum. Sunt quidem cuncta 12
sub unius arbitrio, qui pro utilitate communi solus omnium curas laboresque suscepit; quidam tamen salubri temperamento ad nos quoque velut rivi ex illo
15 benignissimo fonte decurrunt, quos et haurire ipsi et absentibus amicis quasi ministrare epistulis possumus. Vale.

## XXI.

### C. PLINIUS CORNELIO PRISCO SUO S.

20 Audio Valerium Martialem decessisse et moleste 1
fero. Erat homo ingeniosus, acutus, acer, et qui plurimum in scribendo et salis haberet et fellis nec candoris minus. Prosecutus eram viatico secedentem; 2
dederam hoc amicitiae, dederam etiam versiculis, quos
25 de me composuit. Fuit moris antiqui eos, qui vel 3
singulorum laudes vel urbium scripserant, aut honoribus aut pecunia ornare; nostris vero temporibus ut alia speciosa et egregia ita hoc in primis exolevit. Nam, postquam desiimus facere laudanda, laudari quo-
30 que ineptum putamus. Quaeris, qui sint versiculi, qui- 4
bus gratiam rettuli. Remitterem te ad ipsum volumen, nisi quosdam tenerem; tu, si placuerint hi, ceteros in libro requires. Adloquitur Musam, mandat, ut domum 5
meam Esquiliis quaerat, adeat reverenter:

---

25 antiquis *Frς, Otto, Boot, Muell., in R corr. m. 2 ex* antiqui, *quod habent rell. probantibus K. et Merr.*

Sed ne tempore non tuo disertam
pulses ebria ianuam, videto.
Totos dat tetricae dies Minervae,
dum centum studet auribus virorum
hoc, quod saecula posterique possint 5
Arpinis quoque comparare chartis.
Seras tutior ibis ad lucernas:
haec hora est tua, cum furit Lyaeus,
cum regnat rosa, cum madent capilli.
Tunc me vel rigidi legant Catones. 10

6 Meritone eum, qui haec de me scripsit, et tunc dimisi amicissime et nunc ut amicissimum defunctum esse doleo? Dedit enim mihi, quantum maximum potuit, daturus amplius, si potuisset. Tametsi quid homini potest dari maius quam gloria et laus et aeternitas 15 harum? At non erunt aeterna, quae scripsit: non erunt fortasse, ille tamen scripsit, tamquam essent futura. Vale.

---

# C. PLINI CAECILI SECUNDI
# EPISTULARUM 20
## LIBER QUARTUS.

### I.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

1 Cupis post longum tempus neptem tuam meque una videre. Gratum est utrique nostrum, quod cupis, mutuo 25

---

1 *Martial. X 19, 12.* 2 vide *MFR, sed F man. 3 corr.* videto. 15 laus et aeternitas harum at *RF,* laus aeternitatis at *r,* laus et aeternitas? at *vulg.*

*LIBRI QUARTI codd. manu scripti et edd. antiq.: RFMVDBpras, sed vide ad huius libri ep. 26, cf. praef.*

mehercule. Nam invicem nos incredibili quodam de- 2
siderio vestri tenemur, quod non ultra differemus;
atque adeo iam sarcinulas alligamus festinaturi,
quantum itineris ratio permiserit. Erit una, sed bre- 3
vis mora: deflectemus in Tuscos, non ut agros remque
familiarem oculis subiciamus (id enim postponi potest),
sed ut fungamur necessario officio. Oppidum est prae- 4
diis nostris vicinum (nomen Tifernum Tiberinum), quod
me paene adhuc puerum patronum cooptavit tanto maiore
studio quanto minore iudicio. Adventus meos celebrat,
profectionibus angitur, honoribus gaudet. In hoc ego, 5
ut referrem gratiam (nam vinci in amore turpissimum
est), templum pecunia mea extruxi, cuius dedicationem,
cum sit paratum, differre longius inreligiosum est.
Erimus ergo ibi dedicationis die, quem epulo celebrare 6
constitui. Subsistemus fortasse et sequenti, sed tanto
magis viam ipsam corripiemus: contingat modo te 7
filiamque tuam fortes invenire! nam hilares certum
est, si nos incolumes receperitis. Vale.

## II.

### C. PLINIUS ATTIO CLEMENTI SUO S.

Regulus filium amisit hoc uno malo indignus, quod 1
nescio an malum putet. Erat puer acris ingenii, sed
ambigui, qui tamen posset recta sectari, si patrem non
referret. Hunc Regulus emancipavit, ut heres matris 2
existeret; mancipatum (ita vulgo ex moribus hominis
loquebantur) foeda et insolita parentibus indulgentiae
simulatione captabat. Incredibile, sed Regulum cogita.
Amissum tamen luget insane. Habebat puer mannulos 3

---

7 necess. offic. *codd., edd.,* offic. necess. *Hofacker p. 48.* 8 tifernium (tifernum *F*) tiberinum *RFra,* trifernium tyberinum *p,* tiferni (tiferali *D*) tiberini *MVDς, vulg.* 18 nam hil. certum est *RFpra, Otto, Muell.,* nam continget hil. *MVD, K. (disp. I 9),* nam hil. continget *Stangl.* 21 Attio *ex solo R.* 26 mancip. *RFpa,* emancip. *MVDrς.* — homines *MV.* 29 insane *om. RF, sed cf. infra 7, 1; 4.*

multos et iunctos et solutos, habebat canes maiores minoresque, habebat luscinias, psittacos, merulas: omnes
4 Regulus circa rogum trucidavit. Nec dolor erat ille, sed ostentatio doloris. Convenitur ad eum mira celebritate. Cuncti detestantur, oderunt et, quasi probent, quasi diligant, cursant, frequentant, utque breviter, quod sentio, enuntiem, in Regulo demerendo Regulum
5 imitantur. Tenet se trans Tiberim in hortis, in quibus latissimum solum porticibus inmensis, ripam statuis suis occupavit, ut est in summa avaritia sumptuosus,
6 in summa infamia gloriosus. Vexat ergo civitatem insaluberrimo tempore et, quod vexat, solacium putat. Dicit se velle ducere uxorem, hoc quoque sicut alia
7 perverse. Audies brevi nuptias lugentis, nuptias senis; quorum alterum inmaturum, alterum serum est. Unde
8 hoc augurer, quaeris. Non quia adfirmat ipse, quo mendacius nihil est, sed quia certum est Regulum esse facturum, quidquid fieri non oportet. Vale.

## III.

C. PLINIUS ARRIO ANTONINO SUO S.

1 Quod semel atque iterum consul fuisti similis antiquis, quod proconsul Asiae, qualis ante te, qualis post te vix unus alter (non sinit enim me verecundia tua dicere nemo), quod sanctitate, quod auctoritate, aetate quoque princeps civitatis, est quidem venerabile et pulchrum; ego tamen te vel magis in
2 remissionibus miror. Nam severitatem istam pari iucunditate condire summaeque gravitati tantum comitatis adiungere non minus difficile quam magnum est. Id tu cum incredibili quadam suavitate sermonum tum
3 vel praecipue stilo adsequeris. Nam et loquenti tibi illa Homerici senis mella profluere et, quae scribis,

---

20 Arrio *R, K. I, om. rell.* 23 unus altero non *RF,* unus aut alter non *rell.* 32 *v. Sprichw. p. 242.*

complere apes floribus et innectere videntur. Ita certe sum adfectus ipse, cum Graeca epigrammata tua, cum mimiambos proxime legerem. Quantum ibi humanitatis, venustatis, quam dulcia illa, quam antiqua, quam arguta, quam recta! Callimachum me vel Heroden vel si quid his melius, tenere credebam; quorum tamen neuter utrumque aut absolvit aut attigit. Hominemne Romanum tam Graece loqui? Non medius fidius ipsas Athenas tam Atticas dixerim. Quid multa? invideo Graecis, quod illorum lingua scribere maluisti. Neque enim coniectura eget, quid sermone patrio exprimere possis, cum hoc insiticio et inducto tam praeclara opera perfeceris. Vale.

## IV.

### C. PLINIUS SOSIO SENECIONI SUO S.

Varisidium Nepotem validissime diligo, virum industrium, rectum, disertum, quod apud me vel potentissimum est. Idem C. Calvisium, contubernalem meum, amicum tuum, arta propinquitate complectitur; est enim filius sororis. Hunc rogo semestri tribunatu splendidiorem et sibi et avunculo suo facias. Obligabis me, obligabis Calvisium nostrum, obligabis ipsum, non minus idoneum debitorem, quam nos putas. Multa beneficia in multos contulisti: ausim contendere nullum te melius, aeque bene unum aut alterum collocasse. Vale.

---

1 floribus et nectare videntur *Sichard.*, fl. et inde n. v. *Barth.*, e floribus Hymettiis nectare v. *Momms.*, *sed cf. Sprichw. p. 30 s. v.* apis *et p. 168 s. v.* Hybla. 2 sum refectus *RFa.* 3 mimiambos, *quod solus D exhibet, iam Gruterus ex Palatini lectione* micuambos *restituit, Skutsch,* iambos *rell., cf. ad VI 21, 4.* 4 antiqua *RFa, Otto, Muell.,* amantia *MVDpς, K. (disp. I 9), om. r.* 8 fidius *om. RF.* 15 Senecioni *ex R add.* 18 potissimum *Fpr.*

## V.

C. PLINIUS IULIO SPARSO SUO S.

1 Aeschinen aiunt petentibus Rhodiis legisse orationem suam, deinde Demosthenis, summis utramque clamori-
2 bus. Quod tantorum virorum scriptis contigisse non miror, cum orationem meam proxime doctissimi homines hoc studio, hoc adsensu, hoc etiam labore per biduum audierint, quamvis intentionem eorum nulla hinc et inde collatio, nullum quasi certamen accenderet.
3 Nam Rhodii cum ipsis orationum virtutibus tum etiam comparationis aculeis excitabantur, nostra oratio sine aemulationis gratia probabatur. An merito, scies, cum legeris librum, cuius amplitudo non sinit me longiore
4 epistula praeloqui. Oportet enim nos in hac certe, in qua possumus, breves esse, quo sit excusatius, quod librum ipsum, non tamen ultra causae amplitudinem, extendimus. Vale.

## VI.

C. PLINIUS IULIO NASONI SUO S.

1 Tusci grandine excussi, in regione Transpadana summa abundantia, sed par vilitas nuntiatur: solum
2 mihi Laurentinum meum in reditu. Nihil quidem ibi possideo praeter tectum et hortum statimque harenas, solum tamen mihi in reditu. Ibi enim plurimum scribo nec agrum, quem non habeo, sed ipsum me studiis excolo; ac iam possum tibi ut aliis in locis
3 horreum plenum sic ibi scrinium ostendere. Igitur tu quoque, si certa et fructuosa praedia concupiscis, aliquid in hoc litore para. Vale.

## VII.

C. PLINIUS CATIO LEPIDO SUO S.

1 Saepe tibi dico inesse vim Regulo. Mirum est, quam efficiat, in quod incubuit. Placuit ei lugere

---

2 Iulio *ex solo R add.* 3 *v. supra ad p. 33, 31.* 5 scriptis contigisse *MVDς, K.,* cont. script. *RFpra, Stangl, Muell.* 19 Iulio *solus R, K.* 31 Catio *ex R.*

filium: luget ut nemo; placuit statuas eius et imagines quam plurimas facere: hoc omnibus officinis agit, illum coloribus, illum cera, illum aere, illum argento, illum auro, ebore, marmore effingit. Ipse vero et nuper adhi- 2
bito ingenti auditorio librum de vita eius recitavit, de vita pueri, recitavit tamen; eundem librum in exemplaria mille transscriptum per totam Italiam provinciasque dimisit. Scripsit publice, ut a decurionibus eligeretur vocalissimus aliquis ex ipsis, qui legeret eum populo: factum est. Hanc ille vim, seu quo alio no- 3
mine vocanda est intentio, quidquid velis, obtinendi, si ad potiora vertisset, quantum boni efficere potuisset! Quamquam minor vis bonis quam malis inest, ac, sicut ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει, ita recta ingenia debilitat verecundia, perversa confir-
mat audacia. Exemplo est Regulus. Imbecillum latus, 4
os confusum, haesitans lingua, tardissima inventio, memoria nulla, nihil denique praeter ingenium insanum, et tamen eo impudentia ipsoque illo furore pervenit, ut plurimis orator habeatur. Itaque Herennius Se- 5
necio mirifice Catonis illud de oratore in hunc e contrario vertit: 'Orator est vir malus dicendi imperitus.' Non mehercule Cato ipse tam bene verum oratorem quam hic Regulum expressit. Habesne, quo 6
tali epistulae parem gratiam referas? Habes, si scripseris, num aliquis in municipio vestro ex sodalibus meis, num etiam ipse tu hunc luctuosum Reguli librum ut circulator in foro legeris, ἐπάρας scilicet, ut ait

---

4 nuper *MV, vulg.*, et nuper *RFpra, Stangl, v. Wien. St. XXX p. 141.* 5 de vita pueri recit. *om. RFra.* 6 librum *om. MVD, K., cum rell. codd. add. Otto, Stangl, Muell., Merr.* 7 transscr. mille *RFa, Merr., sed cf. V 6, 35* in formas mille discripta. 12 efficere potuisset *codd., edd.*, pot. eff. *Hofacker p. 48.* 14 *Thuc. II 40, 3; cf. Sprichw. p. 172.* 20 ut plurimis orator *RFpr (vide infra ad 13, 9; cf. VI 24, 5; VII 27, 6; paneg. 88, 3)*, ut a plurimis or. *a, Catan., Otto, Muell.*, ut orator *MVD, K., Stangl, Merr.* 22 *cf. Quint. XII 1, 1.*

Demosthenes, τὴν φωνὴν καὶ γεγηθὼς καὶ λα-
7 ρυγγίζων. Est enim tam ineptus, ut risum magis possit exprimere quam gemitum: credas non de puero scriptum, sed a puero. Vale.

## VIII.

C. PLINIUS MATURO ARRIANO SUO S.

1 Gratularis mihi, quod aceperim auguratum: iure gratularis, primum quod gravissimi principis iudicium in minoribus etiam rebus consequi pulchrum est, deinde quod sacerdotium ipsum cum priscum et religiosum tum hoc quoque sacrum plane et insigne est, quod
2 non adimitur viventi. Nam cetera quamquam dignitate propemodum paria ut tribuuntur sic auferuntur, in hoc
3 fortunae hactenus licet, ut dari possit. Mihi vero illud etiam gratulatione dignum videtur, quod successi Iulio Frontino, principi viro, qui me nominationis die per hos continuos annos inter sacerdotes nominabat, tamquam in locum suum cooptaret; quod nunc eventus
4 ita comprobavit, ut non fortuitum videretur. Te quidem, ut scribis, ob hoc maxime delectat auguratus meus, quod M. Tullius augur fuit. Laetaris enim, quod honoribus eius insistam, quem aemulari in studiis cupio.
5 Sed utinam, ut sacerdotium idem, ut consulatum multo etiam iuvenior quam ille sum consecutus, ita senex saltem ingenium eius aliqua ex parte adsequi possim!
6 Sed nimirum, quae sunt in manu hominum, et mihi et multis contigerunt, illud vero ut adipisci arduum sic etiam sperare nimium est, quod dari non nisi a dis potest. Vale.

---

1 *Dem. cor. 291.* 2 risum — 3 gemitum *om. M V D.* 6 Arriano *add. ex R.* 12 cetera *R Fa, Otto, Muell.,* alia *rell.* — quamquam dign. propem. paria *om. R F.* 14 etiam illud *R Fpa.* 22 in *R Fpra, om. rell., K.* 23 ut *post* idem *om. R F.* 25 possem *M Vς, K. I.*

## IX.

### C. PLINIUS CORNELIO URSO SUO S.

Causam per hos dies dixit Iulius Bassus, homo la- 1
boriosus et adversis suis clarus. Accusatus est sub
Vespasiano a privatis duobus, ad senatum remissus diu
pependit, tandem absolutus vindicatusque. Titum ti- 2
muit ut Domitiani amicus, a Domitiano relegatus est;
revocatus a Nerva sortitusque Bithyniam rediit reus,
accusatus non minus acriter quam fideliter defensus.
Varias sententias habuit, plures tamen quasi mitiores.
Egit contra eum Pomponius Rufus, vir paratus et ve- 3
hemens; Rufo successit Theophanes, unus ex legatis,
fax accusationis et origo. Respondi ego. Nam mihi 4
Bassus iniunxerat, ut totius defensionis fundamenta
iacerem, dicerem de ornamentis suis, quae illi et ex
generis claritate et ex periculis ipsis magna erant,
dicerem de conspiratione delatorum, quam in quaestu 5
habebant, dicerem causas, quibus factiosissimum quem-
que ut illum ipsum Theophanen offendisset. Eundem
me voluerat occurrere crimini, quo maxime premebatur.
In aliis enim quamvis auditu gravioribus non absolu-
tionem modo, verum etiam laudem merebatur, hoc 6
illum onerabat, quod homo simplex et incautus quae-
dam a provincialibus ut amicus acceperat; nam fuerat
in eadem provincia quaestor. Haec accusatores furta
ac rapinas, ipse munera vocabat; sed lex munera quo-
que accipi vetat. Hic ego quid agerem, quod iter 7
defensionis ingrederer? Negarem? verebar, ne plane
furtum videretur, quod confiteri timerem. Praeterea
rem manifestam infitiari augentis erat crimen, non di-
luentis, praesertim cum reus ipse nihil integrum advo-
catis reliquisset. Multis enim atque etiam principi
dixerat sola se munuscula dumtaxat natali suo aut

---

2 Cornelio *add. ex R.* 14 ut *om. MV.* 25 prov. ead. *RFpra.* 26 ac *RDa,* et *MVpr,* aut *F.*

8 Saturnalibus accepisse et plerisque misisse. Veniam ergo peterem? iugularem reum, quem ita deliquisse concederem, ut servari nisi venia non posset. Tamquam recte factum tuerer? non illi profuissem, sed ipse
9 impudens extitissem. In hac difficultate placuit medium quiddam tenere: videor tenuisse. Actionem meam, ut proelia solet, nox diremit. Egeram horis tribus et dimidia, supererat sesquihora. Nam, cum e lege accusator sex horas, novem reus accepisset, ita diviserat tempora reus inter me et eum, qui dicturus post erat,
10 ut ego quinque horis, ille reliquis uteretur. Mihi successus actionis silentium finemque suadebat. Temerarium est enim secundis non esse contentum. Ad hoc verebar, ne me corporis vires iterato labore desererent,
11 quem difficilius est repetere quam iungere. Erat etiam periculum, ne reliqua actio mea et frigus ut deposita et taedium ut resumpta pateretur. Ut enim faces ignem adsidua concussione custodiunt, dimissum aegerrime reparant, sic et dicentis calor et audientis intentio continuatione servatur, intercapedine et quasi remissione
12 languescit. Sed Bassus multis precibus, paene etiam lacrimis obsecrabat implerem meum tempus. Parui utilitatemque eius praetuli meae. Bene cessit: inveni ita erectos animos senatus, ita recentes, ut priore
13 actione incitati magis quam satiati viderentur. Successit mihi Lucceius Albinus tam apte, ut orationes nostrae varietatem duarum, contextum unius habuisse credan-
14 tur. Respondit Herennius Pollio instanter et graviter, deinde Theophanes rursus. Fecit enim hoc quoque ut cetera impudentissime, quod post duos et consulares et disertos tempus sibi et quidem laxius vindicavit. Dixit
15 in noctem atque etiam inlatis lucernis. Postero die

---

2 iugularem *RFpra, Otto,* iugulassem *MVς, vulg.,* iugulasset *D.* 14 lab. deficerent qu. *Dpr.* 16 ut frigus ui deposita et (et *om. F*) taedium aut risum pateretur *RF.* 32 nocte *post* etiam *add. MVDς, edd., om. RFpra.*

egerunt pro Basso Titius Homullus et Fronto mirifice;
quartum diem probationes occuparunt. Censuit Baebius 16
Macer, consul designatus, lege repetundarum Bassum
teneri, Caepio Hispo, salva dignitate iudices dandos,
5 uterque recte. 'Qui fieri potest', inquis, 'cum tam diversa 17
censuerint?' Quia scilicet et Macro legem intuenti con-
sentaneum fuit damnare eum, qui contra legem munera
acceperat, et Caepio, cum putaret licere senatui, sicut
licet, et mitigare leges et intendere, non sine ratione
10 veniam dedit facto vetito quidem, non tamen inusitato.
Praevaluit sententia Caepionis, quin immo consurgenti 18
ei ad censendum acclamatum est, quod solet residen-
tibus. Ex quo potes aestimare, quanto consensu sit ex-
ceptum, cum diceret, quod tam favorabile fuit, cum dic-
15 turus videretur. Sunt tamen ut in senatu ita in ci- 19
vitate in duas partes hominum iudicia divisa. Nam,
quibus sententia Caepionis placuit, sententiam Macri
ut rigidam duramque reprehendunt; quibus Macri, illam
alteram dissolutam atque etiam incongruentem vocant;
20 negant enim congruens esse retinere in senatu, cui
iudices dederis. Fuit et tertia sententia. Valerius Pau- 20
linus adsensus Caepioni hoc amplius censuit referendum
de Theophane, cum legationem renuntiasset. Argueba-
tur enim multa in accusatione fecisse, quae illa ipsa
25 lege, qua Bassum accusaverat, tenerentur. Sed hanc 21
sententiam consules, quamquam maximae parti senatus
mire probabatur, non sunt persecuti. Paulinus tamen
et iustitiae famam et constantiae tulit. Misso senatu 22
Bassus magna hominum frequentia, magno clamore,
30 magno gaudio exceptus est. Fecerat eum favorabilem
renovata discriminum vetus fama notumque periculis
nomen et in procero corpore maesta et squalida senectus.

---

1 *post* Basso *add.* Titius *MVς, K. I, Muell.* 5 *post* inquis *add.* ut uterque recte *MV, Muell., secl. K. II, om. RFpra, K. I.* — cum tam diversa censuerint (censuerunt *rς*) *RFpraς, K. II, om. MVD, K. I; cf. Stangl p. 672 sq., K. disp. I p. 15.* 12 ei *om. MV.*

23 Habebis hanc interim epistulam ut πρόδρομον, expectabis orationem plenam onustamque, expectabis diu; neque enim leviter et cursim ut de re tanta retractanda est. Vale.

## X.

### C. PLINIUS STATIO SABINO SUO S.

1 Scribis mihi Sabinam, quae nos reliquit heredes, Modestum, servum suum, nusquam liberum esse iussisse, eidem tamen sic adscripsisse legatum: 'Modesto, quem
2 liberum esse iussi.' Quaeris, quid sentiam. Contuli cum prudentibus. Convenit inter omnes nec libertatem deberi, quia non sit data, nec legatum, quia servo suo dederit. Sed mihi manifestus error videtur, ideoque puto nobis, quasi scripserit Sabina, faciendum, quod
3 ipsa scripsisse se credidit. Confido accessurum te sententiae meae, cum religiosissime soleas custodire defunctorum voluntatem, quam bonis heredibus intellexisse pro iure est. Neque enim minus apud nos hone-
4 stas quam apud alios necessitas valet. Moretur ergo in libertate sinentibus nobis, fruatur legato, quasi omnia diligentissime caverit. Cavit enim, quae heredes bene elegit. Vale.

## XI.

### C. PLINIUS CORNELIO MINICIANO SUO S.

1 Audistine Valerium Licinianum in Sicilia profiteri? nondum te puto audisse; est enim recens nuntius. Praetorius modo hic inter eloquentissimos causarum actores habebatur, nunc eo decidit, ut exul de senatore,
2 rhetor de oratore fieret. Itaque ipse in praefatione dixit dolenter et graviter: 'Quos tibi, Fortuna, ludos facis? facis enim ex professoribus se-

6 Statio *add. ex R.* 11 cum prudentibus *RFa, Otto, Stangl,* cum peritis *MVDς, K.,* cum prudentibus cum peritis iuris (uiris *p*) *pr.* 27 modo hic *MVς, Stangl,* hic modo *vulg.* 30 *cf. J.-A. Hild ad Iuv. VII 197 sq.* 31 ex prof. sen., ex sen. prof. *RFpra, Catan., Merr.,* ex senat. professores, ex profess. senatores *MVDς, K., Muell.*

natores, ex senatoribus professores'. Cui sententiae tantum bilis, tantum amaritudinis inest, ut mihi videatur ideo professus, ut hoc diceret. Idem, cum 3
Graeco pallio amictus intrasset (carent enim togae iure,
5 quibus aqua et igni interdictum est), postquam se composuit circumspexitque habitum suum, 'Latine', inquit, 'declamaturus sum'. Dices tristia et miseranda, dignum 4
tamen illum, qui haec ipsa studia incesti scelere maculari. Confessus est quidem incestum, sed incertum, 5
10 utrum quia verum erat, an quia graviora metuebat, si negasset. Fremebat enim Domitianus aestuabatque in ingenti invidia destitutus. Nam cum Corneliam, Vesta- 6
lium maximam, defodere vivam concupisset, ut qui inlustrari saeculum suum eiusmodi exemplo arbitraretur,
15 pontificis maximi iure seu potius inmanitate tyranni, licentia domini reliquos pontifices non in Regiam, sed in Albanam villam convocavit. Nec minore scelere, quam quod ulcisci videbatur, absentem inauditamque damnavit incesti, cum ipse fratris filiam incesto non pol-
20 luisset solum, verum etiam occidisset; nam vidua abortu periit. Missi statim pontifices, qui defodiendam ne- 7
candamque curarent. Illa nunc ad Vestam, nunc ad ceteros deos manus tendens multa, sed hoc frequentissime clamitabat: 'Me Caesar incestam putat, qua sacra fa-
25 ciente vicit, triumphavit!' Blandiens haec an inridens, 8
ex fiducia sui an ex contemptu principis dixerit, dubium est. Dixit, donec ad supplicium, nescio an innocens, certe tamquam innocens ducta est. Quin etiam, 9
cum in illud subterraneum cubiculum demitteretur,
30 haesissetque descendenti stola, vertit se ac recollegit, cumque ei manum carnifex daret, aversata est et resi-

---

11 in *RFD, K. II, om. rell.* 12 corneliam maximillam vestalem *RFpra.* 13 cupisset (*om.* con-) *RFa.* 14 exemplo *RFa,* exemplis *rell., vulg.* 28 tamq. innocens *MVD, K., Merr., Muell.,* tamq. nocens *R* (*sed hic corr. ex* innoc.), *Fpra.* 29 cubiculum *add. RFpra, Otto, Muell., Merr., om. MVD, K. (disp. 1 9), Stangl.* 31 carnif. man. *RFpra.*

luit foedumque contagium quasi plane a casto puroque corpore novissima sanctitate reiecit omnibusque numeris pudoris πολλὴν πρόνοιαν ἔσχεν εὐσχήμων πεσεῖν. Praeterea Celer, eques Romanus, cui Cornelia obiciebatur, cum in comitio virgis caederetur, in hac voce perstiterat: 'Quid feci? nihil feci.' Ardebat ergo Domitianus et crudelitatis et iniquitatis infamia. Adripit Licinianum, quod in agris suis occultasset Corneliae libertam. Ille ab iis, quibus erat curae, praemonetur, si comitium et virgas pati nollet, ad confessionem confugeret quasi ad veniam: fecit. Locutus est pro absente Herennius Senecio tale quiddam, quale est illud: κεῖται Πάτροκλος. Ait enim: 'Ex advocato nuntius factus sum; Licinianus recessit.' Gratum hoc Domitiano adeo quidem, ut gaudio proderetur diceretque: 'Absolvit nos Licinianus.' Adiecit etiam non esse verecundiae eius instandum; ipsi vero permisit, si qua posset, ex rebus suis raperet, ante quam bona publicarentur, exiliumque molle velut praemium dedit. Ex quo tamen postea clementia divi Nervae translatus est in Siciliam, ubi nunc profitetur seque de fortuna praefationibus vindicat.

Vides, quam obsequenter paream tibi, qui non solum res urbanas, verum etiam peregrinas tam sedulo scribo, ut altius repetam. Et sane putabam te, quia tunc afuisti, nihil aliud de Liciniano audisse quam relegatum ob incestum. Summam enim rerum nuntiat fama, non ordinem. Mereor, ut vicissim, quid in oppido tuo, quid in finitimis agatur (solent enim notabilia quaedam incidere), perscribas, denique, quidquid voles, dum modo non minus longa epistula, nunties.

---

1 contagium *RFa*, *Otto*, *Muell.*, *Herr.*, contactum *MVDpr*, *K.* — plane *om. RFr*, plane quasi *Schäfer*. 3 *Eur. Hec. 569.* 6 persteterat *MVD*, *Muell.* 13 *Hom.* 2, 20. 13 rec. Lic. *RFa.* 29 notab. quaed. *RFpra*, quaed. notab. *MVs*, *cf. III 1, 2; paneg. 35, 4; 66, 6.* 31 nuntia *MVD*, *K.*

INSTITUTE OF MEDIÆVAL STUDIES ST. MICHAEL'S COLLEGE LIBRARY

Ego non paginas tantum, sed versus etiam syllabasque numerabo. Vale.

## XII.

C. PLINIUS MATURO ARRIANO SUO S.

Amas Egnatium Marcellinum atque etiam mihi 1
saepe commendas magisque commendabis, si cognoveris
eius recens factum. Cum in provinciam quaestor 2
exisset scribamque, qui sorte obtigerat, ante legitimum
salarii tempus amisisset, quod acceperat scribae daturus,
intellexit et statuit subsidere apud se non oportere.
Itaque reversus Caesarem, deinde Caesare auctore 3
senatum consuluit, quid fieri de salario vellet. Parva
quaestio, sed tamen quaestio. Heredes scribae sibi,
praefecti aerari populo vindicabant. Acta causa est; 4
dixit heredum advocatus, deinde populi, uterque per-
commode. Caecilius Strabo aerario censuit inferendum,
Baebius Macer heredibus dandum: obtinuit Strabo.
Tu lauda Marcellinum, ut ego statim feci. Quamvis 5
enim abunde sufficiat illi, quod est et a principe et
a senatu probatus, gaudebit tamen testimonio tuo.
Omnes enim, qui gloria famaque ducuntur, mirum in 6
modum adsensio et laus a minoribus etiam profecta
delectat. Te vero Marcellinus ita veretur, ut iudicio
tuo plurimum tribuat. Accedit his, quod, si cogno- 7
verit factum suum isto usque penetrasse, necesse est
laudis suae spatio et cursu et peregrinatione laetetur.
Etenim nescio quo pacto vel magis homines iuvat
gloria lata quam magna. Vale.

---

1 etiam versus *RFpra.* 4 Maturo *ex R.* 6 commendas magisque comm. si *RF,* commendas amabis magis commendabisque si *rell., vulg.* 7 rec. eius *RFa.* 8 sorte *FDς,* forte *Rpr,* sorti *MV.,* sorte ei *Boot, cf. Kraut p. 16, adn. 1.* 14 aerario populo *R (sed m. 2. add.* q;*), D,* aerario populoque *Fpra, vel sic vel* aerarii aerario populoque *(ita Casaubon.) Otto,* aerari populo *K., Muell.* 23 ita reveretur *MV, K. I.*

## XIII.

C. PLINIUS CORNELIO TACITO SUO S.

1 Salvum *te* in urbem venisse gaudeo; venisti autem, si quando alias, nunc maxime mihi desideratus. Ipse pauculis adhuc diebus in Tusculano commorabor, ut
2 opusculum, quod est in manibus, absolvam. Vereor enim, ne, si hanc intentionem iam in fine laxavero, aegre resumam. Interim, ne quid festinationi meae pereat, quod sum praesens petiturus, hac quasi prae-
3 cursoria epistula rogo. Sed prius accipe causas rogandi, deinde ipsum, quod peto. Proxime cum in patria mea fui, venit ad me salutandum municipis mei filius praetextatus. Huic ego 'Studes?' inquam. Respondit: 'Etiam.' 'Ubi?' 'Mediolani.' 'Cur non hic?' Et pater eius (erat enim una atque etiam ipse adduxerat puerum): 'Quia nullos hic praeceptores habe-
4 mus.' 'Quare nullos? nam vehementer intererat vestra, qui patres estis' (et opportune complures patres audiebant), 'liberos vestros hic potissimum discere. Ubi enim aut iucundius morarentur quam in patria aut pudicius continerentur quam sub oculis parentum aut
5 minore sumptu quam domi? Quantulum est ergo collata pecunia conducere praeceptores, quodque nunc in habitationes, in viatica, in ea, quae peregre emuntur (omnia autem peregre emuntur), impenditis, adicere mercedibus? Atque adeo ego, qui nondum liberos habeo, paratus sum pro re publica nostra quasi pro filia vel parente tertiam partem eius, quod conferre
6 vobis placebit, dare. Totum etiam pollicerer, nisi timerem, ne hoc munus meum quandoque ambitu cor-

---

2 Cornelio *ex R.* 3 te *pra, K. I, om. rell.,* venisse ⟨te⟩? *Muell.* 5 Tuscano *Momms., sed cf. infra V 6, 45.* 7 laxavero *RFDpa, K. I, Otto, Merr., Muell.,* intermisero *MVrς, K. II.* 9 praeceptoria *RFra,* praecurs. *rell.* 11 deinde i. q. peto *RFpra, om. rell.* 25 omnia aut. per. emuntur *om. RFDpra, K. I, add. MVς, K. II (disp. I p. 15), cf. V 19, 8.* — addicere *Momms.*

rumperetur, ut accidere multis in locis video, in quibus praeceptores publice conducuntur. Huic vitio occurri 7
uno remedio potest, si parentibus solis ius conducendi relinquatur, isdemque religio recte iudicandi necessi-
5 tate collationis addatur. Nam, qui fortasse de alieno 8
neglegentes, certe de suo diligentes erunt dabuntque operam, ne eam pecuniam [non] nisi dignus accipiat, si accepturus et ab ipsis erit. Proinde consentite, con- 9
spirate maioremque animum ex meo sumite, qui cupio
10 esse quam plurimum, quod debeam conferre. Nihil honestius praestare liberis vestris, nihil gratius patriae potestis. Educentur hic, qui hic nascuntur, statimque ab infantia natale solum amare, frequentare consuescant. Atque utinam tam claros praeceptores indu-
15 catis, ut finitimis oppidis studia hinc petantur, utque nunc liberi vestri aliena in loca ita mox alieni in hunc locum confluant!'

Haec putavi altius et quasi a fonte repetenda, quo 10
magis scires, quam gratum mihi foret, si susciperes,
20 quod iniungo. Iniungo autem et pro rei magnitudine rogo, ut ex copia studiosorum, quae ad te ex admiratione ingenii tui convenit, circumspicias praeceptores, quos sollicitare possimus, sub ea tamen condicione, ne cui fidem meam obstringam. Omnia enim libera
25 parentibus servo: illi iudicent, illi eligant; ego mihi curam tantum et impendium vindico. Proinde, si quis 11
fuerit repertus, qui ingenio suo fidat, eat illuc ea lege, ut *is*tinc nihil aliud certum quam fiduciam suam ferat. Vale.

2 uno remed. occ. *RFa.* 7 eam *RFa,* a me *MVDp, vulg.,* eam a me *rς.* — non *del. Gesnero auct. K. II, retinet K. I; Muell.:* '*aut* non *aut* nisi *delendum*'. 15 ut fin. *RMV,* ut in f. *FDpa,* ut a f. *rς,* etiam f. *coni. K.,* et f. *disp. I p. 18.* 28* hinc *codd., edd. omnes,* ⟨is⟩tinc *ego, cf. II 12, 7; IV 28, 1; VI 30, 1; VII 7, 2; VIII 15, 1; 17, 1; 6; IX 33, 1; 39, 5; ad Trai. 62, al. (Wien. St. XXX p. 141).*

## XIV.

### C. PLINIUS PATERNO SUO S.

1 Tu fortasse orationem, ut soles, et flagitas et expectas, at ego quasi ex aliqua peregrina delicataque
2 merce lusus meos tibi prodo. Accipies cum hac epistula hendecasyllabos nostros, quibus nos in vehiculo, in
3 balineo, inter cenam oblectamus otium temporis. His iocamur, ludimus, amamus, dolemus, querimur, irascimur, describimus aliquid modo pressius, modo elatius atque ipsa varietate temptamus efficere, ut alia aliis,
4 quaedam fortasse omnibus placeant. Ex quibus tamen si non nulla tibi petulantiora paulo videbuntur, erit eruditionis tuae cogitare summos illos et gravissimos viros, qui talia scripserunt, non modo lascivia rerum, sed ne verbis quidem nudis abstinuisse; quae nos refugimus, non quia severiores (unde enim?), sed quia
5 timidiores sumus. Scimus alioqui huius opusculi illam esse verissimam legem, quam Catullus expressit:

> Nam castum esse decet pium poëtam
> ipsum, versiculos nihil necesse est,
> qui tum denique habent salem et leporem,
> si sunt molliculi et parum pudici.

6 Ego quanti faciam iudicium tuum, vel ex hoc potes aestimare, quod malui omnia a te pensitari quam electa laudari. Et sane, quae sunt commodissima, de-
7 sinunt videri, cum paria esse coeperunt. Praeterea sapiens subtilisque lector non debet diversis conferre diversa, sed singula expendere nec deterius alio putare,
8 quod est in suo genere perfectum. Sed quid ego plura? nam longiore praefatione vel excusare vel commendare

---

2 *Decimo Paterno? Stangl, cf. ep. I 12.* 9 elatius *MVς, K.*, latius *D*, altius *Ra, Otto, cf. I 8, 5; VII 12, 4; 22, 3.* 12 paulo pet. *RFpra, Muell.* 18 *Catull. 16, 5.* 21 tunc *vulg.*, tum *rς, K. II recte, v. supra ad p. 16, 4.* 27 debet non *RFDpra, K. II.* 30 longiore *RFpra, Otto,* longa *vulg.*

ineptias ineptissimum est. Unum illud praedicendum
videtur, cogitare me has nugas meas item inscribere
'hendecasyllabi', qui titulus sola metri lege constrin-
gitur. Proinde, sive epigrammata sive idyllia sive 9
5 eclogas sive, ut multi, poëmatia seu quod aliud vocare
malueris, licebit voces, ego tantum hendecasyllabos
praesto. A simplicitate tua peto, quod de libello meo 10
dicturus es alii, mihi dicas; neque est difficile, quod
postulo. Nam, si hoc opusculum nostrum aut potissi-
10 mum esset aut solum, fortasse posset durum videri
dicere: 'Quaere, quod agas'; molle et humanum est:
'Habes, quod agas.' Vale.

## XV.

### C. PLINIUS MINICIO FUNDANO SUO S.

15 Si quid omnino, hoc certe iudicio facio, quod 1
Asinium Rufum singulariter amo. Est homo eximius
et bonorum amantissimus. Cur enim non me quoque
inter bonos numerem? Idem Cornelium Tacitum (scis,
quem virum) arta familiaritate complexus est. Proinde, 2
20 si utrumque nostrum probas, de Rufo quoque necesse
est idem sentias, cum sit ad conectendas amicitias vel
tenacissimum vinculum morum similitudo. Sunt ei 3
liberi plures. Nam in hoc quoque functus est optimi
civis officio, quod fecunditate uxoris large frui voluit
25 eo saeculo, quo plerisque etiam singulos filios orbitatis
praemia graves faciunt; quibus ille despectis avi quo-
que nomen adsumpsit. Est enim avus, et quidem ex
Saturio Firmo, quem diliges ut ego, si ut ego propius
inspexeris. Haec eo pertinent, ut scias, quam copiosam, 4
30 quam numerosam domum uno beneficio sis obligatu-

---

2 has nugas meas (meas *om. F*) *RFa, Stangl 673, Muell.*, has meas nugas ita *MVς*, has nugas ita *Dpr, K;* hendecasyllabi *RFDpa, K. II*, hendecasyllabos *MVrς, K. I, Muell.;* has nugas meas item (*sc.* ut Catullus, *cf. p. 104, 18*) inscr. hend. *coni. Stangl, v. Wien. St. XXX p. 142.* 7 ut *post* peto *add. MVς, sed cf. e. g. 15, 8; V 1, 4.* 14 Minicio *ex R.*

rus; ad quod petendum voto primum, deinde bono
5 quodam omine adducimur. Optamus enim tibi omi-
namurque in proximum annum consulatum: ita nos
virtutes tuae, ita iudicia principis augurari volunt.
6 Concurrit autem, ut sit eodem anno quaestor maximus 5
ex liberis Rufi, Asinius Bassus, iuvenis (nescio, an
dicam, quod me pater et sentire et dicere cupit, adu-
7 lescentis verecundia vetat) ipso patre melior. Difficile
est, ut mihi de absente credas (quamquam credere soles
omnia), tantum in illo industriae, probitatis, eruditionis, 10
ingenii, studii, memoriae denique esse, quantum exper-
8 tus invenies. Vellem tam ferax saeculum bonis artibus
haberemus, ut aliquos Basso praeferre deberes: tum
ego te primus hortarer moneremque circumferres
oculos ac diu pensitares, quem potissimum eligeres. 15
9 Nunc vero — sed nihil volo de amico meo adrogan-
tius dicere, hoc solum dico, dignum esse iuvenem,
quem more maiorum in filii locum adsumas. Debent
autem sapientes viri ut tu tales quasi liberos a re
10 publica accipere, quales a natura solemus optare. De- 20
corus erit tibi consuli quaestor patre praetorio, pro-
pinquis consularibus, quibus iudicio ipsorum, quam-
quam adulescentulus adhuc, iam tamen invicem orna-
11 mento est. Proinde indulge precibus meis, obsequere
consilio et ante omnia, si festinare videor, ignosce, pri- 25
mum quia votis suis amor plerumque praecurrit, deinde
quod in ea civitate, in qua omnia quasi ab occupantibus
aguntur, quae legitimum tempus expectant, non ma-
tura, sed sera sunt, in summa quod rerum, quas ad-
12 sequi cupias, praesumptio ipsa iucunda est. Revereatur 30
iam te Bassus ut consulem, tu dilige illum ut quaesto-
rem, nos denique utriusque vestrum amantissimi laetitia
13 duplici perfruamur. Etenim, cum sic te, sic Bassum

---

9 quamq. ⟨amicis⟩ cr. *Reifferscheid. Mus. Rhen. XV 636,* qu. cr. sol. omn. ⟨mea⟩ t. *Boot.* 25 primum — 26 deinde *RFꝑa, Otto, Muell., om. rell.* 29 in summa quod *RFa,* deinde quod *rell.* 32 dupl. laet. *RFpra.*

diligamus, ut et illum cuiuscumque et tuum quemcumque quaestorem in petendis honoribus omni ope, omni labore, omni gratia simus iuvaturi, perquam iucundum nobis erit, si in eundem iuvenem studium nostrum et amicitiae meae et consulatus tui ratio contulerit, si denique precibus meis tu potissimus adiutor accesseris, cuius et suffragio senatus libentissime indulgeat et testimonio plurimum credat. Vale.

## XVI.

C. PLINIUS VALERIO PAULINO SUO S.

Gaude meo, gaude tuo, gaude etiam publico nomine: adhuc honor studiis durat. Proxime cum dicturus 1
apud centumviros essem, adeundi mihi locus nisi a tribunali, nisi per ipsos iudices non fuit; tanta stipatione cetera tenebantur. Ad hoc quidam ornatus adu- 2
lescens scissis tunicis, ut in frequentia solet, sola velatus toga perstitit et quidem horis septem. Nam tam 3
diu dixi magno cum labore, sed maiore cum fructu. Studeamus ergo nec desidiae nostrae praetendamus alienam. Sunt, qui audiant, sunt, qui legant, nos modo dignum aliquid auribus, dignum chartis elaboremus. Vale.

## XVII.

C. PLINIUS ASINIO GALLO SUO S.

Et admones et rogas, ut suscipiam causam Corelliae 1
absentis contra C. Caecilium, consulem designatum. Quod admones, gratias ago, quod rogas, queror. Ad-

---

2 omni lab. omni gr. *Fpr,* omni labore gratia *Ra,* labore gratia *MVD*ς. 4 iuvenem *om. MV*ς. 6 potissimus *RFa, Stangl,* potissimum *vulg.* — cuius senatus et suffragio *RFpra, Stangl, Muell.,* c. et sen. suffr. ς. 10 Paullino? *v. ad ep. II 2.* 15 *v. Hofacker p. 54.* 16 solet *RFa, Stangl,* solet fieri *vulg.* 18 sed *post* labore *add. RFa, Otto, Muell., om. rell.* 24 *C. Asinio Gallo? Stangl nuper, at vide Philol. XLV (1886) p. 655, cf. Prosop. s. n.* Clusinius Gallus *I 425, 949.* 25 abs. Cor. caus. *Fpra,* Cor. abs. c. *R,* abs. caus. Cor. ς.

moneri enim debeo, ut sciam, rogari non debeo, ut
2 faciam, quod mihi non facere turpissimum est. An
ego tueri Corelli filiam dubitem? Est mihi quidem
cum isto, contra quem me advocas, non plane famili-
3 aris, sed tamen amicitia. Accedit huc dignitas hominis
atque hic ipse, cui destinatus est, honor; cuius nobis
hoc maior agenda reverentia est, quod iam illo functi
sumus. Naturale est enim, ut ea, quae quis adeptus
4 est, ipse quam amplissima existimari velit. Sed mihi
cogitanti adfuturum me Corelli filiae omnia ista frigida
et inania videntur. Obversatur oculis ille vir, quo
neminem aetas nostra graviorem, sanctiorem, subtili-
orem denique tulit; quem ego cum ex admiratione
diligere coepissem, quod evenire contra solet, magis
5 admiratus sum, postquam penitus inspexi. Inspexi
enim penitus: nihil ille a me secretum, non ioculare,
6 non serium, non triste, non laetum. Adulescentulus
eram, et iam mihi ab illo honor atque etiam (audebo
dicere) reverentia ut aequali habebatur. Ille meus in
petendis honoribus suffragator et testis, ille in incho-
andis deductor et comes, ille in gerendis consiliator
et rector, ille denique in omnibus officiis nostris, quam-
quam et imbecillus et senior, quasi iuvenis et validus
7 conspiciebatur. Quantum ille famae meae domi, in
publico, quantum etiam apud principem adstruxit!
8 Nam, cum forte de bonis iuvenibus apud Nervam im-
peratorem sermo incidisset et plerique me laudibus
ferrent, paulisper se intra silentium tenuit, quod illi
plurimum auctoritatis addebat; deinde gravitate, quam
noras: 'Necesse est', inquit, 'parcius laudem Secundum,
9 quia nihil nisi ex consilio meo facit.' Qua voce tribuit
mihi, quantum petere voto inmodicum erat, nihil me
facere non sapientissime, cum omnia ex consilio sa-

---

3 quidem mihi *RFDa, vulg.* 7 agenda *RFDpra, K. II (disp. I 18),* habenda *MVς, K. I.* 13 denique *RFpra, Otto, Muell., om. rell.* 16 a me ille *RFDpa, vulg.*

pientissimi viri facerem. Quin etiam moriens filiae suae (ipsa solet praedicare): 'Multos quidem amicos tibi ut longiore vita paravi, praecipuos tamen Secundum et Cornutum.' Quod cum recordor, intellego mihi 10
laborandum, ne qua parte videar hanc de me fiduciam providentissimi viri destituisse. Quare ego vero Co- 11
relliae adero promptissime nec subire offensas recusabo; quamquam non solum veniam me, verum etiam laudem apud istum ipsum, a quo, ut ais, nova lis fortasse ut feminae intenditur, arbitror consecuturum, si haec eadem in actione, latius scilicet et uberius, quam epistularum angustiae sinunt, contigerit mihi vel in excusationem vel etiam commendationem meam dicere. Vale.

## XVIII.

C. PLINIUS ARRIO ANTONINO SUO S.

Quemadmodum magis adprobare tibi possum, quanto 1
opere mirer epigrammata tua Graeca, quam quod quaedam Latine aemulari et exprimere temptavi? in deterius quidem. Accidit hoc primum imbecillitate ingenii mei, deinde inopia ac potius, ut Lucretius ait, 'egestate patrii sermonis'. Quodsi haec, quae sunt et 2
Latina et mea, habere tibi aliquid venustatis videbuntur, quantum putas inesse iis gratiae, quae mihi et a te et Graece proferuntur! Vale.

## XIX.

C. PLINIUS CALPURNIAE HISPULLAE SUAE S.

Cum sis pietatis exemplum fratremque optimum et 1
amantissimum tui pari caritate dilexeris filiamque eius

---

2 ut ipsa *Fpra, K. I, Otto, Muell.*, ipsa *rell.* 4 dum *pro* cum *R F p r a.* 12 sinunt — 13 dicere *R F p r a, Otto, Muell.*, sinunt vel in excusationem vel etiam commendationem meam dixero *D, K.*, sinunt vel in excus. m. dixero *M V.* 15 Arrio *ex R.* 19 quidem *RFpra, Stangl, Muell.*, tamen *M VDς, K.* 20 *Lucr. I 832.* 23 quae mihi et a te *RFp, Catan., Otto*, quae et (et *om. r*) a te *M Vraς, K.*, quae ea etate *D.* 26 Calpurniae *ex R.*

ut tuam diligas nec tantum amitae ei adfectum, verum
etiam patris amissi repraesentes, non dubito maximo
tibi gaudio fore, cum cognoveris dignam patre, dignam
2 te, dignam avo evadere. Summum est acumen, summa
frugalitas; amat me, quod castitatis indicium est. Acce-
dit his studium litterarum, quod ex mei caritate con-
3 cepit. Meos libellos habet, lectitat, ediscit etiam. Qua
illa sollicitudine, cum videor acturus, quanto, cum egi,
gaudio adficitur! Disponit, qui nuntient sibi, quem
adsensum, quos clamores excitarim, quem eventum iudi- 1
cii tulerim. Eadem, si quando recito, in proximo dis-
creta velo sedet laudesque nostras avidissimis auribus
4 excipit. Versus quidem meos cantat etiam formatque
cithara non artifice aliquo docente, sed amore, qui ma-
5 gister est optimus. His ex causis in spem certissimam 1
adducor perpetuam nobis maioremque in dies futuram
esse concordiam. Non enim aetatem meam aut corpus,
quae paulatim occidunt ac senescunt, sed gloriam di-
6 ligit. Nec aliud decet tuis manibus educatam, tuis prae-
ceptis institutam, quae nihil in contubernio tuo viderit 2
nisi sanctum honestumque, quae denique amare me ex
7 tua praedicatione consueverit. Nam, cum matrem meam
parentis loco vererere, me a pueritia statim formare,
laudare talemque, qualis nunc uxori meae videor, omi-
8 nari solebas. Certatim ergo tibi gratias agimus, ego, 2
quod illam mihi, illa, quod me sibi dederis, quasi in-
vicem elegeris. Vale.

## XX.

### C. PLINIUS NOVIO MAXIMO SUO S.

1 Quid senserim de singulis tuis libris, notum tibi, ut 3
quemque perlegeram, feci; accipe nunc, quid de univer-

---

1 adfectum (effect. *a*) *versu 2 post* amissi *inserunt RFpra, Muell., Merr.* 14 *v. Sprichw. p. 17.* 23 venerere me *pra,* verere me *D,* venereris me *RF,* dilexeris meque *MV,* dilexeris me ς: *cf. paneg. 14, 1* mererere *(Stangl).* 29 Novio *F, item R in ind.* ad novium maximum, Nonio *edd. cum pr, cf. ad V 5.* 30 libr. tuis *RFpra.*

sis generaliter iudicem. Est opus pulchrum, validum, 2
acre, sublime, varium, elegans, purum, figuratum, spatiosum etiam et cum magna tua laude diffusum, in quo tu ingenii simul dolorisque velis latissime vectus
5 es; et horum utrumque invicem adiumento fuit. Nam 3
dolori sublimitatem et magnificentiam ingenium, ingenio vim et amaritudinem dolor addidit. Vale.

## XXI.

C. PLINIUS VELIO CERIALI SUO S.

10 Tristem et acerbum casum Helvidiarum sororum! 1
Utraque a partu, utraque filiam enixa decessit. Adfi- 2
cior dolore nec tamen supra modum doleo: ita mihi luctuosum videtur, quod puellas honestissimas in flore primo fecunditas abstulit. Angor infantium sorte, quae
15 sunt parentibus statim, et dum nascuntur, orbatae, angor optimorum maritorum, angor etiam meo nomine. Nam patrem illarum defunctum quoque perseverantis- 3
sime diligo, ut actione mea librisque testatum est; cui nunc unus ex tribus liberis superest domumque
20 pluribus adminiculis paulo ante fundatam desolatus fulcit ac sustinet. Magno tamen fomento dolor meus 4
adquiescet, si hunc saltem fortem et incolumem paremque illi patri, illi avo fortuna servaverit. Cuius ego pro salute, pro moribus hoc sum magis anxius,
25 quod unicus factus est. Nosti in amore mollitiam ani- 5
mi mei, nosti metus; quo minus te mirari oportebit, quod plurimum timeam, de quo plurimum spero. Vale.

## XXII.

C. PLINIUS SEMPRONIO RUFO SUO S.

30 Interfui principis optimi cognitioni in consilium ad- 1
sumptus. Gymnicus agon apud Viennenses ex cuius-

---

5 et *RFpra, om. rell.* (est *pro* es et *V*). 16 ang. opt. mar. *om. MV.* 23 illi patri *om. MV.*

dam testamento celebrabatur. Hunc Trebonius Rufinus, vir egregius nobisque amicus, in duumviratu suo tollendum abolendumque curavit. Negabatur ex auctori-
2 tate publica fecisse. Egit ipse causam non minus feliciter quam diserte. Commendabat actionem, quod tamquam homo Romanus et bonus civis in negotio
3 suo mature et graviter loquebatur. Cum sententiae perrogarentur, dixit Iunius Mauricus, quo viro nihil firmius, nihil verius, non esse restituendum Viennensibus agona; adiecit: 'Vellem etiam Romae tolli posset.'
4 Constanter, inquis, et fortiter. Quidni? sed hoc a Maurico novum non est. Idem apud imperatorem Nervam non minus fortiter. Cenabat Nerva cum paucis; Veiento proximus atque etiam in sinu recumbebat:
5 dixi omnia, cum hominem nominavi. Incidit sermo de Catullo Messalino, qui luminibus orbatus ingenio saevo mala caecitatis addiderat: non verebatur, non erubescebat, non miserebatur; quo saepius a Domitiano non secus ac tela, quae et ipsa caeca et improvida fe-
6 runtur, in optimum quemque contorquebatur. De huius nequitia sanguinariisque sententiis in commune omnes super cenam loquebantur, cum ipse imperator: 'Quid putamus passurum fuisse, si viveret?' Et Mauricus: 'Nobiscum cenaret.'

7 Longius abii, libens tamen. Placuit agona tolli, qui mores Viennensium infecerat ut noster hic omnium. Nam Viennensium vitia intra ipsos residunt, nostra late vagantur, utque in corporibus sic in imperio gravissimus est morbus, qui a capite diffunditur. Vale.

---

2 suo *RFpa*, *Otto*, *Muell.*, *Merr.*, *om. MVDς*, *K.* 11 hoc maurico *RFςa*, hoc fortiter maurico *Dpr.* 12 imp. Nerv. *MVDς (cf. VII 31, 4)*, Nerv. imp. *RFpra (cf. III 5, 9; IV 17, 8)*. 13 non minus *om. RFr.* — forte *RFr*, fortiter *rell.* 16 orbatus *RFa*, *K.*, *Merr.*, orbus *Dpr*, captus *MVς*, *Stangl 675*, *Muell.* 18 quo *om. RFa.* 22 tum *pro* cum *Fpa*, *Otto.* 23 et *om. RFp.*

## XXIII.

C. PLINIUS POMPONIO BASSO SUO S.

Magnam cepi voluptatem, cum ex communibus amicis 1
cognovi te, ut sapientia tua dignum est, et disponere
5 otium et ferre, habitare amoenissime et nunc terra, nunc
mari corpus agitare, multum disputare, multum audire,
multum lectitare, cumque plurimum scias, cotidie ta-
men aliquid addiscere. Ita senescere oportet virum, qui 2
magistratus amplissimos gesserit, exercitus rexerit to-
10 tumque se rei publicae, quam diu decebat, obtulerit.
Nam et prima vitae tempora et media patriae, extrema 3
nobis impertire debemus, ut ipsae leges monent, quae
maiorem annis otio reddunt. Quando mihi licebit, quan- 4
do per aetatem honestum erit imitari istud pulcherrimae
15 quietis exemplum! quando secessus mei non desidiae
nomen, sed tranquillitatis accipient! Vale.

## XXIV.

C. PLINIUS FABIO VALENTI SUO S.

Proxime cum apud centumviros [in quadruplici 1
20 iudicio] dixissem, subiit recordatio egisse me iuvenem
aeque in quadruplici. Processit animus, ut solet, lon- 2
gius: coepi reputare, quos in hoc iudicio, quos in illo
socios laboris habuissem. Solus eram, qui in utroque
dixissem: tantas conversiones aut fragilitas mortali-
25 tatis aut fortunae mobilitas facit. Quidam ex iis, qui 3
tunc egerant, decesserunt, exulant alii, huic aetas et
valetudo silentium suasit, hic sponte beatissimo otio
fruitur, alius exercitum regit, illum civilibus officiis
principis amicitia exemit. Circa nos ipsos quam multa 4
30 mutata sunt! Studiis processimus, studiis periclitati
sumus rursusque processimus: profuerunt nobis bo- 5

---

8 oportet vir. ita senesc. *M V ς; cf. Cic. de sen. 8, 26 (Sprichw. p. 317).* 19 in quadr. iud. *om. R F, Cort., Stangl, tuentur rell.* 26 recesserunt *R F.*

norum amicitiae, bonorum obfuerunt iterumque pro-
6 sunt. Si computes annos, exiguum tempus, si vices
rerum, aevum putes; quod potest esse documento nihil
desperare, nulli rei fidere, cum videamus tot varietates
7 tam volubili orbe circumagi. Mihi autem familiare est
omnes cogitationes meas tecum communicare isdemque
te vel praeceptis vel exemplis monere, quibus ipse me
moneo; quae ratio huius epistulae fuit. Vale.

## XXV.

### C. PLINIUS MESSIO MAXIMO SUO S.

1 Scripseram tibi verendum esse, ne ex tacitis suf-
fragiis vitium aliquod existeret. Factum est. Proximis
comitiis in quibusdam tabellis multa iocularia atque
etiam foeda dictu, in una vero pro candidatorum no-
2 minibus suffragatorum nomina inventa sunt. Excan-
duit senatus magnoque clamore ei, qui scripsisset,
iratum principem est comprecatus. Ille tamen fefellit
3 et latuit, fortasse etiam inter indignantes fuit. Quid
hunc putamus domi facere, qui in tanta re tam serio
tempore tam scurriliter ludat, qui denique omnino in
4 senatu dicax et urbanus et bellus est? Tantum licen-
tiae pravis ingeniis adicit illa fiducia: 'quis enim sciet?'
Poposcit tabellas, stilum accepit, demisit caput, ne-
minem veretur, se contemnit. Inde ista ludibria scaena
5 et pulpito digna. Quo te vertas? quae remedia con-
quiras? ubique vitia remediis fortiora. *Ἀλλὰ ταῦτα
τῷ ὑπὲρ ἡμᾶς μελήσει*, cui multum cotidie vigiliarum,
multum laboris adicit haec nostra iners et tamen effre-
nata petulantia. Vale.

---

9 Maesio *R in indice ut supra III 20, Prosopogr. II 322, 61.* 22 tabellas *RDpra, Otto, Stangl,* tabulas *F,* tabellam *M V, vulg.*

## XXVI.

C. PLINIUS METILIO NEPOTI SUO S.

Petis, ut libellos meos, quos studiosissime comparasti, legendos recognoscendosque curem. Faciam. Quid enim libentius suscipere debeo, te praesertim exigente? Nam, cum vir gravissimus, doctissimus, disertissimus, super haec occupatissimus, maximae provinciae praefuturus tanti putes scripta nostra circumferre tecum, quanto opere mihi providendum est, ne te haec pars sarcinarum tamquam supervacua offendat! Adnitar ergo, primum ut comites istos quam commodissimos habeas, deinde ut reversus invenias, quos istis addere velis. Neque enim mediocriter me ad nova opera tu lector hortaris. Vale.

## XXVII.

C. PLINIUS POMPEIO FALCONI SUO S.

Tertius dies est, quod audivi recitantem Serium Augurinum cum summa mea voluptate, immo etiam admiratione. Poëmatia adpellat. Multa tenuiter, multa sublimiter, multa venuste, multa tenere, multa dulciter, multa cum bile. Aliquot annis puto nihil generis eiusdem absolutius scriptum, nisi forte me fallit aut amor eius, aut quod ipsum me laudibus vexit. Nam lemma sibi sumpsit, quod ego interdum versibus ludo. Atque adeo iudicii mei te iudicem faciam, si mihi ex hoc ipso lemmate secundus versus occurrerit; nam ceteros teneo et iam explicui.

---

1 *omissus est epistulae textus in RF.* 2 Metilio *ex solo R, qui in indice epistulam* ad mecil. nepotem *scriptam esse adserit.* 4 legendos recognoscendosque *MV, K. II.,* recognoscendos emendandosque *Dpra, K. I, Muell. auctore Otto 301, sed cf. III 15, 1 et ad Trai. 47 (56), 1.* 5 susc. lib. *Dpra, K., Muell.* 17 Serium *auctore Borghesio Momms. ind. p. 425,* Sentium *vulg.* 23 me ips. *RFpra, sed v. ad paneg. 73, 6.* 26 occurrat *MV,* occurrit *D.*

4 Canto carmina versibus minutis,
his olim quibus et meus Catullus
et Calvus veteresque. Sed quid ad me!
Unus Plinius his mihi prior sit:
mavult versiculos foro relicto
et quaerit, quod amet, putatque amari.
Ille o Plinius, ille quot Catones!
I nunc, qui sapias, amare noli.

5 Vides, quam acuta omnia, quam apta, quam expressa. Ad hunc gustum totum librum repromitto, quem tibi, ut primum publicaverit, exhibebo. Interim ama iuvenem et temporibus nostris gratulare pro ingenio tali, quod ille moribus adornat. Vivit cum Spurinna, vivit cum Antonio, quorum alteri adfinis, utrique contuber-
6 nalis est. Possis ex hoc facere coniecturam, quam sit emendatus adulescens, qui a gravissimis senibus sic amatur. Est enim illud verissimum:

γινώσκων, ὅτι
τοιοῦτός ἐστιν, οἷςπερ ἥδεται συνών.

Vale.

## XXVIII.

C. PLINIUS VIBIO SEVERO SUO S.

1 Herennius Severus, vir doctissimus, magni aestimat in bibliotheca sua ponere imagines municipum tuorum Corneli Nepotis et Titi Cati petitque, si sunt istic, ut esse credibile est, exscribendas pingendasque dele-
2 gem. Quam curam tibi potissimum iniungo, primum

---

4* unius *V.* — est mihi priores (prioris *M V*) *codd., edd.,* his mihi prior sit *ego, cf. VII 20, 4 et 6* mihi primus; *Verg. catal. 9, 24; Ov. fast. III 825; Anthol. lat. II² 740; v. Wien. St. XXX p. 142.* 6 amari *vel* amare *codd.,* iuvatque amare ς, probatque amari *Casaubon., sed cf. VIII 21, 5 et IX 33, 6.* 7 o *om. R Fpa.* 8 qui sapias *a, Otto 301, Muell.,* quisquis apias *R,* quisquis sapias *Fpr,* quisquis amas *M D* ς, *K.,* quisque amas *V.* 18 *Euripid. versus, cf. Nauck fr. tr. p. 490.*

quia desideriis meis amicissime obsequeris, deinde quia tibi studiorum summa reverentia, summus amor studiosorum, postremo quod patriam tuam omnesque, qui nomen eius auxerunt, ut patriam ipsam veneraris et diligis. Peto autem, ut pictorem quam diligentissimum 3
adsumas. Nam cum est arduum similitudinem effingere ex vero, tum longe difficillima est imitationis imitatio; a qua rogo ut artificem, quem elegeris, ne in melius quidem sinas aberrare. Vale.

## XXIX.

C. PLINIUS ROMATIO FIRMO SUO S.

Heia tu! cum proxime res agentur, quoquo modo 1
ad iudicandum veni: nihil est, quod in dextram aurem fiducia mei dormias. Non impune cessatur. Ecce 2
Licinius Nepos, praetor acer et fortis vir, multam dixit etiam senatori. Egit ille in senatu causam suam, egit autem sic, ut deprecaretur. Remissa est multa, sed timuit, sed rogavit, sed opus venia fuit. Dices: 3
'Non omnes praetores tam severi.' Falleris; nam vel instituere vel reducere eiusmodi exemplum non nisi severi, institutum reductumve exercere etiam lenissimi possunt. Vale.

## XXX.

C. PLINIUS LICINIO SURAE SUO S.

Attuli tibi ex patria mea pro munusculo quaesti- 1
onem altissima ista eruditione dignissimam. Fons ori- 2
tur in monte, per saxa decurrit, excipitur cenatiuncula

---

11 Firmo *ex R.* 13 *v. Sprichw. p. 47 et Crusius Unters. zu Herond. p. 106.* 15* praetor acer et fortis vir *RFpra, K. disp. I p. 19, Otto, Muell.;* praetor acer et fortis et praetor *MVD, K. II;* praetor acer et fortis ς, *K. I;* Nepos praetor, acer et fortis vir, *vulg.;* Nepos, praetor acer et fortis vir, *ego, v. § 3:* non omnes praetores tam severi. 18 venia fuit *codd., edd.,* fuit venia *Hofacker p. 48, v. ad IX 29, 2.* 21 levissimi *RFa.* 25 attuli tibi ex *vulg., sed* tibi *om. RF fortasse rectius.* 26 ista *om. MV.* 27 excipitur *om. RF.*

manu facta; ibi paulum retentus in Larium lacum decidit. Huius mira natura: ter in die statis auctibus ac
3 diminutionibus crescit decrescitque. Cernitur id palam et cum summa voluptate deprehenditur. Iuxta recumbis et vesceris atque etiam ex ipso fonte (nam est frigidissimus) potas; interim ille certis dimensisque
4 momentis vel subtrahitur vel adsurgit. Anulum seu quid aliud ponis in sicco, adluitur sensim ac novissime operitur, detegitur rursus paulatimque deseritur. Si diutius observes, utrumque iterum ac tertio videas.
5 Spiritusne aliquis occultior os fontis et fauces modo laxat, modo includit, prout inlatus occurrit aut de-
6 cessit expulsus? quod in ampullis ceterisque generis eiusdem videmus accidere, quibus non hians nec statim patens exitus. Nam illa quoque, quamquam prona atque vergentia, per quasdam obluctantis animae moras
7 crebris quasi singultibus sistunt, quod effundunt. An, quae oceano natura, fonti quoque, quaque ille ratione aut impellitur aut resorbetur, hac modicus hic umor
8 vicibus alternis supprimitur vel egeritur? An, ut flumina, quae in mare deferuntur, adversantibus ventis obvioque aestu retorquentur, ita est aliquid, quod
9 huius fontis excursum repercutiat? An latentibus venis certa mensura, quae dum colligit, quod exhauserat, minor rivus et pigrior, cum collegit, agilior maiorque
10 profertur? An nescio quod libramentum abditum et caecum, quod cum exinanitum est, suscitat et elicit
11 fontem, cum repletur, moratur et strangulat? Scrutare tu causas (potes enim), quae tantum miraculum efficiunt: mihi abunde est, si satis expressi, quod efficitur. Vale.

---

12 *post* prout *add.* aut *M Vr, Muell.* 20 vel *RFpa,* et *Dr,* erigiturque *V,* erigiturque et egeritur ς, subprimitur erigitur *M, cf. V 6, 37 et VIII 20, 9.* 28 repletur *RFpra,* repletum *M VD*ς, *vulg.* 31 *hic desinit cod. V.*

# C. PLINI CAECILI SECUNDI
# EPISTULARUM
## LIBER QUINTUS.

---

### I.

C. PLINIUS ANNIO SEVERO SUO S.

Legatum mihi obvenit modicum, sed amplissimo 1
gratius. Cur amplissimo gratius? Pomponia Galla
exheredato filio Asudio Curiano heredem reliquerat me,
dederat coheredes Sertorium Severum, praetorium vi-
rum, aliosque splendidos equites Romanos. Curianus 2
orabat, ut sibi donarem portionem meam seque prae-
iudicio iuvarem, eandem tacita conventione salvam
mihi pollicebatur. Respondebam non convenire mori- 3
bus meis aliud palam, aliud agere secreto, praeterea
non esse satis honestum donare et locupleti et orbo,
in summa non profuturum ei, si donassem, profuturum,
si cessissem, esse autem me paratum cedere, si inique
exheredatum mihi liqueret. Ad hoc ille: 'Rogo co- 4
gnoscas.' Cunctatus paulum 'Faciam' inquam; 'neque
enim video, cur ipse me minorem putem, quam tibi
videor. Sed iam nunc memento non defuturam mihi
constantiam, si ita fides duxerit, secundum matrem
tuam pronuntiandi.' 'Ut voles', ait, 'voles enim, quod 5
aequissimum'. Adhibui in consilium duos, quos tunc
civitas nostra spectatissimos habuit, Corellium et Fron-
tinum. His circumdatus in cubiculo meo sedi. Dixit 6

---

*LIBRI QUINTI codd. manu scripti et edd. antiq.: RFMDBpraς, sed vide ad huius libri ep. 6, 32; 8, 4, cf. praef.*

10 equ. Rom. splend. *RFa*.

Curianus, quae pro se putabat. Respondi paucis ego (neque enim aderat alius, qui defunctae pudorem tueretur); deinde secessi et ex consilii sententia 'Videtur', inquam, 'Curiane, mater tua iustas habuisse causas irascendi tibi.' Post hoc ille cum ceteris subscripsit
7 centumvirale iudicium, non subscripsit mecum. Adpetebat iudicii dies. Coheredes mei componere et transigere cupiebant non diffidentia causae, sed metu temporum. Verebantur, quod videbant multis accidisse,
8 ne ex centumvirali iudicio capitis rei exirent. Et erant quidam in illis, quibus obici et Gratillae amicitia et Rustici posset. Rogant me, ut cum Curiano loquar.
9 Convenimus in aedem Concordiae. Ibi ego 'Si mater', inquam, 'te ex parte quarta scripsisset heredem, num queri posses? Quid si heredem quidem instituisset ex asse, sed legatis ita exhausisset, ut non amplius apud te quam quarta remaneret? Igitur sufficere tibi debet, si exheredatus a matre quartam partem ab heredibus
10 eius accipias, quam tamen ego augebo. Scis te non subscripsisse mecum et iam biennium transisse omniaque me usu cepisse. 'Sed ut te coheredes mei tractabiliorem experiantur, utque tibi nihil abstulerit re-
11 verentia mei, offero pro mea parte tantundem.' Tuli fructum non conscientiae modo, verum etiam famae. Ille ergo Curianus legatum mihi reliquit et factum meum, nisi forte blandior mihi, antiquum notabili honore signavit.

12 Haec tibi scripsi, quia de omnibus, quae me vel delectant vel angunt, non aliter tecum quam mecum loqui soleo, deinde quod durum existimabam te amantissimum mei fraudare voluptate, quam ipse capiebam.
13 Neque enim sum tam sapiens, ut nihil mea intersit, an iis, quae honeste fecisse me credo, testificatio quaedam et quasi praemium accedat. Vale.

---

6 mecum non subscr. *RFpra.* 26 antiquorum *RFpra,* antiquom *? Muell.* 29 *cf. Cic. Att. VIII 14, 2.*

## II.

C. PLINIUS CALPURNIO FLACCO SUO S.

Accepi pulcherrimos turdos, cum quibus parem cal- 1
culum ponere nec ruris copiis ex Laurentino nec maris
5 tam turbidis tempestatibus possum. Recipies ergo epi- 2
stulas steriles et simpliciter ingratas ac ne illam quidem
sollertiam Diomedis in permutando munere imitantes.
Sed, quae facilitas tua, hoc magis dabis veniam, quod
se non mereri fatentur. Vale.

## III.

C. PLINIUS TITIO ARISTONI SUO S.

Cum plurima officia tua mihi grata et iucunda sunt, 1
tum vel maxime, quod me celandum non putasti fuisse
apud te de versiculis meis multum copiosumque ser-
15 monem eumque diversitate iudiciorum longius proces-
sisse, extitisse etiam quosdam, qui scripta quidem ipsa
non improbarent, me tamen amice simpliciterque re-
prehenderent, quod haec scriberem recitaremque. Qui-
bus ego, ut augeam meam culpam, ita respondeo: 2
20 facio non numquam versiculos severos parum, facio
tamen, et comoedias audio et specto mimos et lyricos
lego et Sotadicos intellego; aliquando praeterea rideo,
iocor, ludo, utque omnia innoxiae remissionis genera
breviter amplectar, 'homo sum'. Nec vero moleste fero 3
25 hanc esse de moribus meis existimationem, ut, qui ne-
sciunt talia doctissimos, gravissimos, sanctissimos homi-

---

4 ruris *Gruter., cf. II 17, 28; VI 28, 1,* urbis *codd., edd.,* ullis *Catan.* 7 *cf. Hom. Z 230 sqq.; v. Sprichw. p. 82 sq. s. v.* Chrysius. 20 parum facio nam et (et *corr. man. 1. ex* etiam *R*) *RFMa, Otto,* facio et *Dpς r, K. II (disp. I 21), Muell.,* facio tamen, et *Stangl (cf. VII 23, 3),* facio; nam etiam *Merr.* 21 comoedos *contra codd. K. II., Muell. coll. I 15, 2; III 1, 9; IX 17, 3; 36, 4; 40, 2,* comoedias *vulg.* 22 Sotadicos *Catan.,* socraticos *codd.,* satyricos ς. 24 *v. Sprichw. p. 165 sq. (adde Herond. V 27).*

4 nes scriptitasse, me scribere mirentur. Ab illis autem, quibus notum est, quos quantosque auctores sequar, facile impetrari posse confido, ut errare me, sed cum illis sinant, quorum non seria modo, verum etiam lusus ex-
5 primere laudabile est. An ego verear (neminem viventium, ne quam in speciem adulationis incidam, nominabo), sed ego verear, ne me non satis deceat, quod decuit M. Tullium, C. Calvum, Asinium Pollionem, M. Messalam, Q. Hortensium, M. Brutum, L. Sullam, Q. Catulum, Q. Scaevolam, Servium Sulpicium, *M.* Varronem, *L.* Torquatum, immo Torquatos, C. Memmium, Lentulum Gaetulicum, Annaeum Senecam, *Annaeum* Lucanum et proxime Verginium Rufum et, si non sufficiunt exempla privata, divum Iulium, divum Augustum,
6 divum Nervam, Tiberium Caesarem? Neronem enim transeo, quamvis sciam non corrumpi in deterius, quae aliquando etiam a malis, sed honesta manere, quae saepius a bonis fiunt. Inter quos vel praecipue numerandus est P. Vergilius, Cornelius Nepos et prius Ennius Acciusque. Non quidem hi senatores, sed sanc-
7 titas morum non distat ordinibus. Recito tamen, quod illi an fecerint, nescio. Etiam: sed illi iudicio suo poterant esse contenti, mihi modestior constantia est, quam ut satis absolutum putem, quod a me probetur.
8 Itaque has recitandi causas sequor, primum quod ipse, qui recitat, aliquanto acrius scriptis suis auditorum reverentia intendit, deinde quod, de quibus dubitat,
9 quasi ex consilii sententia statuit. Multa etiam a multis admonetur et, si non admoneatur, quid quisque sentiat, perspicit ex vultu, oculis, nutu, manu, murmure, si-

---

10 M. *add. Momms.* 11 L. *add. Stangl 678.* 12 Annaeum Senecam (et *add.* $r\varsigma$) Lucanum et prox. *M* $r\varsigma$, *K. I, om.* (et) Lucanum *RFDpa, K. disp. I 11 sq., Muell., Merr.* Annaeum Senecam, ⟨Annaeum⟩ Lucanum et prox. *K. II, Hosius p. 1565.* 19 Virg. *RFpra.* 20 Ennius Acciusque *RFa(pr), Stangl 662,* Accius Enniusque *M(D), K. II.* 23 conscientia *Casaubon., K. conferri iussit V 12, 4.* 27 reverentiam *RFMpra, cf. ad VIII 19, 2.*

lentio; quae satis apertis notis iudicium ab humanitate discernunt. Atque adeo, si cui forte eorum, qui inter- 10
fuerunt, curae fuerit eadem illa legere, intelleget me quaedam aut commutasse aut praeterisse, fortasse etiam
5 ex suo iudicio, quamvis ipse nihil dixerit mihi. Atque 11
haec ita disputo, quasi populum in auditorium, non in cubiculum amicos advocarim, quos plures habere multis gloriosum, reprehensioni nemini fuit. Vale.

## IV.

10 C. PLINIUS IULIO VALERIANO SUO S.

Res parva, sed initium non parvum. Vir praetorius 1
Sollers a senatu petiit, ut sibi instituere nundinas in agris suis permitteretur. Contra dixerunt legati Vicetinorum; adfuit Tuscilius Nominatus. Dilata causa est.
15 Alio senatu Vicetini sine advocato intraverunt, dixe- 2
runt se deceptos: lapsine verbo, an quia ita sentiebant? Interrogati a Nepote praetore, quem docuissent, responderunt, quem prius. Interrogati, an tunc gratis adfuisset, responderunt sex milibus nummum; an rur-
20 sus aliquid dedissent? dixerunt mille denarios. Nepos postulavit, ut Nominatus induceretur. Hactenus illo 3
die. Sed, quantum auguror, longius res procedet. Nam pleraque tacta tantum et omnino commota latissime serpunt. Erexi aures tuas. Quam diu nunc oportet, quam 4
25 blande roges, ut reliqua cognoscas! si tamen non ante ob haec ipsa veneris Romam spectatorque malueris esse quam lector. Vale.

---

5 sed *pro* atque *M.* 11 non parvum *RFpra,* non parvae *MD, vulg.* 13 Vic. leg. *RFpra.* 22 procedit *MD, K.* 23 tacta *Scheffer.,* tacita *RFMpra,* iacta *D.*

## V.

C. PLINIUS NOVIO MAXIMO SUO S.

1 Nuntiatur mihi C. Fannium decessisse; qui nuntius me gravi dolore confudit, primum quod amavi hominem elegantem, disertum, deinde quod iudicio eius uti solebam. Erat enim acutus natura, usu exercitatus, 2 veritate promptissimus. Angit me super ista casus ipsius: decessit veteri testamento, omisit, quos maxime diligebat, prosecutus est, quibus offensior erat. Sed hoc utcumque tolerabile, gravius illud, quod pulcherri- 3 mum opus imperfectum reliquit. Quamvis enim agendis causis distringeretur, scribebat tamen exitus occisorum aut relegatorum a Nerone et iam tres libros absolverat subtiles et diligentes et Latinos atque inter sermonem historiamque medios ac tanto magis reliquos perficere cupiebat, quanto frequentius hi lectitabantur. 4 Mihi autem videtur acerba semper et inmatura mors eorum, qui inmortale aliquid parant. Nam, qui voluptatibus dediti quasi in diem vivunt, vivendi causas cotidie finiunt; qui vero posteros cogitant et memoriam sui operibus extendunt, his nulla mors non repentina est, ut quae semper inchoatum aliquid abrumpat. 5 Gaius quidem Fannius, quod accidit, multo ante praesensit. Visus est sibi per nocturnam quietem iacere in lectulo suo compositus in habitum studentis, habere ante se scrinium (ita solebat); mox imaginatus est venisse Neronem, in toro resedisse, prompsisse primum librum, quem de sceleribus eius ediderat, eumque ad extremum volvisse, idem in secundo ac tertio fecisse, tunc abisse. 6 Expavit et sic interpretatus est, tamquam idem sibi

---

2 Novio *ex solo R Merr.*, Nonio *vulg., cf. ad IV 20.* 3 nuntiatur (nunc., nonc.) mihi *RFpra, Otto, cf. III 21, 1,* nuntiatum m. *D,* nuntiatum m. est *M, K., Stangl 649.* 4 confundit *M.* 6 nat. acut. *RFpra.* 7 varietate *pς,* ubertate *Momms.* 25 habitum *RF, K. II,* habitu *Mpra, K. I.* 27 resedisse *MDpr, vulg.,* sedisse *RFa, Merr.* 29 volvisse *RF,* revolvisse *Dpra, vulg.,* revolvisset *M.*

futurus esset scribendi finis, qui fuisset illi legendi: et fuit idem. Quod me recordantem miseratio subit, 7 quantum vigiliarum, quantum laboris exhauserit frustra. Occursant animo mea mortalitas, mea scripta. Nec dubito te quoque eadem cogitatione terreri pro istis, quae inter manus habes. Proinde, dum suppetit vita, 8 enitamur, ut mors quam paucissima, quae abolere possit, inveniat. Vale.

## VI.

C. PLINIUS DOMITIO APOLLINARI SUO S.

Amavi curam et sollicitudinem tuam, quod, cum 1 audisses me aestate Tuscos meos petiturum, ne facerem, suasisti, dum putas insalubres. Est sane gravis et 2 pestilens ora Tuscorum, quae per litus extenditur; sed hi procul a mari recesserunt, quin etiam Appennino, saluberrimo montium, subiacent. Atque adeo ut omnem pro me metum ponas, accipe temperiem caeli, 3 regionis situm, villae amoenitatem: quae et tibi auditu et mihi relatu iucunda erunt.

Caelum est hieme frigidum et gelidum; myrtos, oleas, 4 quaeque alia aestivo tempore laetantur, aspernatur ac respuit; laurum tamen patitur atque etiam nitidissimam profert, interdum, sed non saepius quam sub urbe nostra necat. Aestatis mira clementia: semper aër 5 spiritu aliquo movetur, frequentius tamen auras quam ventos habet. Hinc senes multi: videas avos proavosque iam iuvenum, audias fabulas veteres sermonesque 6 maiorum, cumque veneris illo, putes alio te saeculo natum. Regionis forma pulcherrima. Imaginare amphi- 7 theatrum aliquod inmensum, et quale sola rerum natura possit effingere. Lata et diffusa planities montibus cingitur, montes summa sui parte procera nemora et antiqua habent. Frequens ibi et varia venatio.

---

10 Domitio *ex R.* 21 aestivo *RFpra, Catan., Otto, Muell.*, adsiduo (ass.) *MD, K.;* tempore *RFDpr (cf. infra p. 126, 32)*, tepore *Ma, Catan. (cf. II 17, 3), K., Muell.*

8 Inde caeduae silvae cum ipso monte descendunt. Has inter pingues terrenique colles (neque enim facile usquam saxum, etiam si quaeratur, occurrit) planissimis campis fertilitate non cedunt opimamque messem serius
9 tantum, sed non minus percoquunt. Sub his per latus omne vineae porriguntur unamque faciem longe lateque contexunt; quarum a fine imoque quasi mar-
10 gine arbusta nascuntur. Prata inde campique, campi, quos non nisi ingentes boves et fortissima aratra perfringunt: tantis glaebis tenacissimum solum, cum primum prosecatur, adsurgit, ut nono demum sulco
11 perdometur. Prata florida et gemmea trifolium aliasque herbas teneras semper et molles et quasi novas alunt. Cuncta enim perennibus rivis nutriuntur; sed, ubi aquae plurimum, palus nulla, quia devexa terra, quidquid liquoris accepit nec absorbuit, effundit in
12 Tiberim. Medios ille agros secat navium patiens omnesque fruges devehit in urbem, hieme dumtaxat et vere; aestate summittitur inmensique fluminis nomen
13 arenti alveo deserit, autumno resumit. Magnam capies voluptatem, si hunc regionis situm ex monte prospexeris. Neque enim terras tibi, sed formam aliquam ad eximiam pulchritudinem pictam videberis cernere: ea varietate, ea descriptione, quocumque inciderint oculi,
14 reficientur. Villa in colle imo sita prospicit quasi ex summo: ita leniter et sensim clivo fallente consurgit, ut, cum ascendere te non putes, sentias ascendisse. A tergo Appenninum, sed longius habet; accipit ab hoc auras quamlibet sereno et placido die, non tamen acres et inmodicas, sed spatio ipso lassas et infractas.
15 Magna sui parte meridiem spectat aestivumque solem ab hora sexta, hibernum aliquanto maturius quasi invitat in porticum latam et pro modo longam. Multa in

---

33 pro modo longam *RFDpra, K. I, Otto, Muell.*, prominulam *M, K. II* (pro modo villae longam *? disp. I p. 21)*, pro modulo longam *Rappold coll. Vitr. V 9, 3, sed v. ep. I 24, 3; II 5, 13; VIII 20, 5; IX 13, 26.*

hac membra, atrium etiam ex more veterum. Ante porticum xystus in plurimas species distinctus, concisus buxo; demissus inde pronusque pulvinus, cui bestiarum effigies invicem adversas buxus inscripsit; acanthus in plano mollis et paene dixerim liquidus. Ambit hunc ambulatio pressis varieque tonsis viridibus inclusa; ab his gestatio in modum circi, quae buxum multiformem humilesque et retentas manu arbusculas circumit. Omnia maceria muniuntur: hanc gradata buxus operit et subtrahit. Pratum inde non minus natura quam superiora illa arte visendum; campi deinde porro multaque alia prata et arbusta. A capite porticus triclinium excurrit; valvis xystum desinentem et protinus pratum multumque ruris videt, fenestris hac latus xysti, et quod prosilit villae, hac adiacentis hippodromi nemus comasque prospectat. Contra mediam fere porticum diaeta paulum recedit, cingit areolam, quae quattuor platanis inumbratur. Inter has marmoreo labro aqua exundat circumiectasque platanos et subiecta platanis leni aspergine fovet. Est in hac diaeta dormitorium cubiculum, quod diem, clamorem, sonum excludit, iunctaque ei cotidiana amicorumque cenatio: areolam illam, porticum, atrium eademque omnia quae porticus adspicit. Est et aliud cubiculum a proxima platano viride et umbrosum, marmore excultum podio tenus, nec cedit gratiae marmoris ramos insidentesque ramis aves imitata pictura. Fonticulus in hoc, in fonte crater; circa

---

2* in pl. spec. dist. concisusque buxo *MD, K.*, concisus in pl. spec. distinctus (destinctus *R*, distinctusque *pra, Muell.*) buxo *RFpra, Muell.*, in pl. spec. concisus distinctusque b. *Stangl*, que *ego delevi cum RF, v. Wien. St. XXX p. 142.* 12 a *om. RF.* 22* amicorumque cenatio *RFDa, K. II*, amicorum cen. quae *M, K. I.* — areolam illam porticum aliam eademque *M*, areolam illam porticus alia eademque *RFpra*, areola illa eademque *D*, aliam *del. K. II*, aliā *interpr. Otto 301*, eademque alia omnia? *Muell.*, atrium *pro* aliam (alia) *ego, vide supra v. 1 et p. 51, 3 (Wien. St. XXX p. 142 sq., cf. Kuk.*[3] *II p. 25 sq. ad ep. II 17, 5 et p. 51 sq. ad V 6, 32 sqq.).*

sipunculi plures miscent iucundissimum murmur. In cornu porticus amplissimum cubiculum triclinio occurrit; aliis fenestris xystum, aliis despicit pratum, sed ante piscinam, quae fenestris servit ac subiacet, strepitu visuque iucundam; nam ex edito desiliens aqua
24 suscepta marmore albescit. Idem cubiculum hieme tepi-
25 dissimum, quia plurimo sole perfunditur. Cohaeret hypocauston et, si dies nubilus, inmisso vapore solis vicem supplet. Inde apodyterium balinei laxum et hilare excipit cella frigidaria, in qua baptisterium amplum atque opacum. Si natare latius aut tepidius velis, in area piscina est, in proximo puteus, ex quo possis rursus
26 adstringi, si paeniteat teporis. Frigidariae cellae conectitur media, cui sol benignissime praesto est; caldariae magis: prominet enim. In hac tres descensiones, duae in sole, tertia a sole longius, a luce non longius.
27 Apodyterio superpositum est sphaeristerium, quod plura genera exercitationis pluresque circulos capit. Non procul a balineo scalae, quae in cryptoporticum ferunt, prius ad diaetas tres. Harum alia areolae illi, in qua platani quattuor, alia prato, alia vineis inminet diversas-
28 que caeli partes ut prospectus habet. In summa cryptoporticu cubiculum ex ipsa cryptoporticu excisum, quod hippodromum, vineas, montes intuetur. Iungitur cubiculum obvium soli, maxime hiberno. Hinc oritur diaeta, quae villae hippodromum adnectit. Haec facies, hic vi-
29 sus a fronte. A latere aestiva cryptoporticus in edito posita, quae non adspicere vineas, sed tangere videtur. In media triclinium saluberrimum adflatum ex Appenninis vallibus recipit; post latissimis fenestris vineas, valvis aeque vineas, sed per cryptoporticum quasi ad-
30 mittit. A latere triclinii, quod fenestris caret, scalae

---

2 cub. a tricl. *M, K. I.* 18 nec procul *Fpsa, Otto.* 26* usus *codd., edd. (cf. Hosius p. 1565),* visus *ego (v. Kuk.*[3] *II p. 47 et 51).* 29 Appenninis *RFDpra, K. I,* Appennini *M, K. II.*

convivio utilia secretiore aditu suggerunt. In fine cubiculum, cui non minus iucundum prospectum cryptoporticus ipsa quam vineae praebent. Subest cryptoporticus subterraneae similis; aestate incluso frigore riget
5 contentaque aëre suo nec desiderat auras nec admittit.
Post utramque cryptoporticum, unde triclinium desinit, 31
incipit porticus ante medium diem hiberna, inclinato die aestiva. Hac adeuntur diaetae duae, quarum in altera cubicula quattuor, altera tria, ut circumit sol,
10 aut sole utuntur aut umbra. Hanc dispositionem 32
amoenitatemque tectorum longe longeque praecedit hippodromus. Medius patescit statimque intrantium oculis totus offertur, platanis circumitur; illae hedera vestiuntur utque summae suis ita imae alienis frondi-
15 bus virent. Hedera truncum et ramos pererrat vicinasque platanos transitu suo copulat. Has buxus interiacet; exteriores buxos circumvenit laurus umbraeque
platanorum suam confert. Rectus hic hippodromi li- 33
mes in extrema parte hemicyclio frangitur mutatque
20 faciem: cupressis ambitur et tegitur densiore umbra opacior nigriorque; interioribus circulis (sunt enim
plures) purissimum diem recipit. Inde etiam rosas 34
effert umbrarumque frigus non ingrato sole distinguit. Finito vario illo multiplicique curvamine recto limiti
25 redditur nec huic uni; nam viae plures intercedentibus
buxis dividuntur. Alibi pratulum, alibi ipsa buxus in- 35
tervenit in formas mille discripta, litteris interdum, quae modo nomen domini dicunt, modo artificis: alternis metulae surgunt, alternis inserta sunt poma, et in
30 opere urbanissimo subita velut inlati ruris imitatio. Medium spatium brevioribus utrimque platanis adornatur.
Post has acanthus hinc inde lubricus et flexuosus, deinde 36
plures figurae pluraque nomina. In capite stibadium

---

1 aditu *R, Pomp. Laet., K. II, Muell.,* ambitu (ambitus *r*) *rell., K. I.* 15 *verbo* pererrat *desinit cod. R.* 18 hic *Fpra, Otto, Muell., om. rell.* 27 litteris *Fpra, Otto, Muell.,* litteras *MD, K.*

candido marmore vite protegitur; vitem quattuor columellae Carystiae subeunt. Ex stibadio aqua velut expressa cubantium pondere sipunculis effluit, cavato lapide suscipitur, gracili marmore continetur atque
37 ita occulte temperatur, ut impleat nec redundet. Gustatorium graviorque cena margini imponitur, levior navicularum et avium figuris innatans circumit. Contra fons egerit aquam et recipit; nam expulsa in altum in se cadit iunctisque hiatibus et absorbetur et tollitur. E regione stibadii adversum cubiculum tantum sti-
38 badio reddit ornatus, quantum accipit ab illo. Marmore splendet, valvis in viridia prominet et exit, alia viridia superioribus inferioribusque fenestris suspicit despicitque. Mox zothecula refugit quasi in cubiculum idem atque aliud. Lectus hic et undique fene-
39 strae, et tamen lumen obscurum umbra premente. Nam laetissima vitis per omne tectum in culmen nititur et ascendit. Non secus ibi quam in nemore iaceas, im-
40 brem tantum tamquam in nemore non sentias. Hic quoque fons nascitur simulque subducitur. Sunt locis pluribus disposita sedilia e marmore, quae ambulatione fessos ut cubiculum ipsum iuvant. Fonticuli sedilibus adiacent; per totum hippodromum inducti fistulis strepunt rivi et, qua manus duxit, sequuntur: his nunc illa viridia, nunc haec, interdum simul omnia lavantur.
41 Vitassem iam dudum, ne viderer argutior, nisi proposuissem omnes angulos tecum epistula circumire. Neque enim verebar, ne laboriosum esset legenti tibi, quod visenti non fuisset, praesertim cum interquiescere, si liberet, depositaque epistula quasi residere saepius posses. Praeterea indulsi amori meo; amo enim, quae maxima ex parte ipse inchoavi aut inchoata percolui.
42 In summa (cur enim non aperiam tibi vel iudicium meum vel errorem?) primum ego officium scriptoris

---

13 suscipit *MFD, K. I.* 14 *v. ad II 17, 21* (ζωθήκη). 17 *v. Hofacker p. 54.* 25 iuvantur *Fa,* laetantur *p, sed cf. VII 9, 11* fontes prata lavant.

existimo, ut titulum suum legat atque identidem interroget se, quid coeperit scribere, sciatque, si materiae inmoratur, non esse longum, longissimum, si aliquid accersit atque attrahit. Vides, quot versibus Homerus, 43
5 quot Vergilius arma, hic Aeneae, Achillis ille, describat; brevis tamen uterque est, quia facit, quod instituit. Vides, ut Aratus minutissima etiam sidera consectetur et colligat; modum tamen servat. Non enim excursus hic eius, sed opus ipsum est. Similiter nos, 44
10 ut 'parva magnis', cum totam villam oculis tuis subicere conamur, si nihil inductum et quasi devium loquimur, non epistula, quae describit, sed villa, quae describitur, magna est.

Verum illuc, unde coepi, ne secundum legem meam
15 iure reprehendar, si longior fuero in hoc, in quod excessi. Habes causas, cur ego Tuscos meos Tusculanis, 45
Tiburtinis Praenestinisque meis praeponam. Nam super illa, quae rettuli, altius ibi otium et pinguius eoque securius: nulla necessitas togae, nemo accersitor ex pro-
20 ximo; placida omnia et quiescentia, quod ipsum salubritati regionis ut purius caelum, ut aër liquidior accedit. Ibi animo, ibi corpore maxime valeo. Nam studiis animum, venatu corpus exerceo. Mei quoque nusquam sa- 46
lubrius degunt; usque adhuc certe neminem ex iis, quos
25 eduxeram mecum, (venia sit dicto) ibi amisi. Di modo in posterum hoc mihi gaudium, hanc gloriam loco servent. Vale.

## VII.

### C. PLINIUS CALVISIO RUFO SUO S.

30 Nec heredem institui nec praecipere posse rem 1
publicam constat; Saturninus autem, qui nos reliquit heredes, quadrantem rei publicae nostrae, deinde pro quadrante praeceptionem quadringentorum milium dedit. Hoc, si ius adspicias, inritum, si defuncti volunta-

---

5 Virg. *FDpr.* 10 *cf. Verg. G. IV 176, al. (Sprichw. p. 204 sq.).* 17 praenestinis meis ς, *Otto.* 29 Rufo *ex indice cod. R, om. Muell.*

2 tem, ratum et firmum est. Mihi autem defuncti voluntas (vereor, quam in partem iuris consulti, quod sum dicturus, accipiant) antiquior iure est, utique in eo,
3 quod ad communem patriam voluit pervenire. An, cui de meo sestertium sedecies contuli, huic quadringentorum milium paulo amplius tertiam partem ex adventicio denegem? Scio te quoque a iudicio meo non abhorrere, cum eandem rem publicam ut civis opti-
4 mus diligas. Velim ergo, cum proxime decuriones contrahentur, quid sit iuris, indices, parce tamen et modeste; deinde subiungas nos quadringenta milia offerre, sicut praeceperit Saturninus. Illius hoc munus, illius
5 liberalitas; nostrum tantum obsequium vocetur. Haec ego scribere publice supersedi, primum quod memineram pro necessitudine amicitiae nostrae, pro facultate prudentiae tuae et debere te et posse perinde meis ac tuis partibus fungi, deinde quia verebar, ne modum, quem tibi in sermone custodire facile est, tenuisse in
6 epistula non viderer. Nam sermonem vultus, gestus, vox ipsa moderatur, epistula omnibus commendationibus destituta malignitati interpretantium exponitur. Vale.

## VIII.

C. PLINIUS TITINIO CAPITONI SUO S.

1 Suades, ut historiam scribam, et suades non solus: multi hoc me saepe monuerunt, et ego volo, non quia commode facturum esse confido (id enim temere credas nisi expertus), sed quia mihi pulchrum in primis videtur non pati occidere, quibus aeternitas debeatur,
2 aliorumque famam cum sua extendere. Me autem nihil

---

5 sedecies *Ma, K. II,* his edecies *D,* his editiens *F,* his adiiciens *pr,* sex decies adiiciens ς, [se]decies *K. I, cf. Momms. Herm. III (1868) p. 101, Zeitschr. f. Rechtsg. a. 1867 p. 314.* 23 Titinio *ex R, K.: 'ad Tacitum scriptam epistulam indicare videtur Sidon. Apoll. IV 21'.* 26 confido *Dpra,* confidam *MF, vulg.* 27 *cf. Sprichw. p. 127.* 28 non pati (non n pati *D*) occidere *FDpra,* posteris tradere *M.*

aeque ac diuturnitatis amor et cupido sollicitat, res homine dignissima, eo praesertim, qui nullius sibi conscius culpae posteritatis memoriam non reformidet. Itaque 3
diebus ac noctibus cogito, si 'qua me quoque possim
5 tollere humo'; id enim voto meo sufficit, illud supra votum 'victorque virum volitare per ora'; 'quamquam o —': sed hoc satis est, quod prope sola historia polliceri videtur. Orationi enim et carmini 4
parva gratia, nisi eloquentia est summa: historia quo-
10 quo modo scripta delectat. Sunt enim homines natura curiosi et quamlibet nuda rerum cognitione capiuntur, ut qui sermunculis etiam fabellisque ducantur. Me vero ad hoc studium impellit domesticum quoque exemplum. Avunculus meus idemque per adoptionem pater 5
15 historias et quidem religiosissime scripsit. Invenio autem apud sapientes honestissimum esse maiorum vestigia sequi, si modo recto itinere praecesserint. Cur ergo cunctor? Egi magnas et graves causas. Has, etiamsi 6
mihi tenuis ex iis spes, destino retractare, ne tantus
20 ille labor meus, nisi hoc, quod reliquum est studii, addidero, mecum pariter intercidat. Nam, si rationem 7
posteritatis habeas, quidquid non est peractum, pro non inchoato est. Dices: 'Potes simul et rescribere actiones et componere historiam.' Utinam! sed utrumque tam
25 magnum est, ut abunde sit alterum efficere. Unode- 8
vicensimo aetatis anno dicere in foro coepi et nunc demum, quid praestare debeat orator, adhuc tamen per caliginem video. Quid, si huic oneri novum accesserit? Habet quidem oratio et historia multa communia, sed 9
30 plura diversa in his ipsis, quae communia videntur. Narrat illa, narrat haec, sed aliter: huic pleraque humilia et sordida et ex medio petita, illi omnia recondita, splendida, excelsa conveniunt; hanc saepius ossa, 10

---

4 *Verg. G. III 8.* 6 *Verg. G. III 9 et Aen. V 195.*
11 *vocabulo* curiosi *desinit cod. F.* 27 *cf. Sprichw. p. 240.*
29 — p. *134, 6*: *cf. Quint. X 1, 31; 33; Plut. de glor. Athen. 3, 347 A.*

musculi, nervi, illam tori quidam et quasi iubae decent; haec vel maxime vi, amaritudine, instantia, illa tractu et suavitate atque etiam dulcedine placet; postremo alia
11 verba, alius sonus, alia constructio. Nam plurimum refert, ut Thucydides ait, κτῆμα sit an ἀγώνισμα; quorum alterum oratio, alterum historia est. His ex causis non adducor, ut duo dissimilia et hoc ipso diversa, quod maxima, confundam misceamque, ne tanta quasi colluvione turbatus ibi faciam, quod hic debeo; ideoque interim veniam, ne a forensibus verbis recedam,
12 advocandi peto. Tu tamen iam nunc cogita, quae potissimum tempora adgrediar. Vetera et scripta aliis? Parata inquisitio, sed onerosa collatio. Intacta et nova?
13 Graves offensae, levis gratia. Nam praeter id, quod in tantis vitiis hominum plura culpanda sunt quam laudanda, tum, si laudaveris, parcus, si culpaveris, nimius fuisse dicaris, quamvis illud plenissime, hoc restrictis-
14 sime feceris. Sed haec me non retardant (est enim mihi pro fide satis animi): illud peto, praesternas, ad quod hortaris, eligasque materiam, ne mihi iam scribere parato alia rursus cunctationis et morae iusta ratio nascatur. Vale.

## IX. [XXI.]

C. PLINIUS SEMPRONIO RUFO SUO S.

1 Descenderam in basilicam Iuliam auditurus, quibus
2 proxima comperendinatione respondere debebam. Sedebant iudices, decemviri venerant, obversabantur advocati, silentium longum, tandem a praetore nuntius. Dimittuntur centumviri, eximitur dies me gaudente, qui numquam ita paratus sum, ut non mora laeter.
3 Causa dilationis Nepos praetor, qui legibus quaerit. Proposuerat breve edictum, admonebat accusatores,

---

5 *Thuc. I 22.* 6 his ex *Ma, K. II, Muell.,* ex his *Dprς, K. I.* 10 forensibus *Dpra, Otto, Muell.,* meis *M, K., Stangl.* 24 Sempronio *ex R.*

admonebat reos executurum se, quae senatus consulto continerentur. Suberat edicto senatus consultum hoc: 4 omnes, qui quid negotii haberent, iurare, prius quam agerent, iubebantur nihil se ob advocationem cuiquam dedisse, promisisse, cavisse. His enim verbis ac mille praeterea et venire advocationes et emi vetabantur. Peractis tamen negotiis permittebatur pecuniam dumtaxat decem milium dare. Hoc facto Nepotis commotus praetor, qui centumviralibus praesidet, deliberaturus, an sequeretur exemplum, inopinatum nobis otium dedit. Interim tota civitate Nepotis edictum carpitur, 6 laudatur. Multi: 'Invenimus, qui curva corrigeret. Quid? ante hunc praetores non fuerunt? quis autem hic est, qui emendet publicos mores?' Alii contra: 'Rectissime fecit; initurus magistratum iura cognovit, senatus consulta legit, reprimit foedissimas pactiones, rem pulcherrimam turpissime venire non patitur.' Tales 7 ubique sermones; qui tamen alterutram in partem ex eventu praevalebunt. Est omnino iniquum, sed usu receptum, quod honesta consilia vel turpia, prout male aut prospere cedunt, ita vel probantur vel reprehenduntur. Inde plerumque eadem facta modo diligentiae, modo vanitatis, modo libertatis, modo furoris nomen accipiunt. Vale.

## X. [XI.]

### C. PLINIUS SUETONIO TRANQUILLO SUO S.

Libera tandem hendecasyllaborum meorum fidem, 1 qui scripta tua communibus amicis spoponderunt. Adpellantur cotidie, efflagitantur, ac iam periculum est, ne cogantur ad exhibendum formulam accipere.

---

2 sen. cons. hoc: omnes *Muell.*, sen. cons.: hoc omnes *rell.* — *post* consultum *in M lacuna trium fere versuum.* 3 qui quid negotii haberent *a, K. II (disp. II 12),* quisquis negotium haberet *Dpr, K. I.* 9 praesidet *Dpra,* praesidebat *M, sed cf. p. 134, v. 31.* 12 *cf. Sen. apoc. 8, al. (Sprichw. p. 103).* 29 efflagitantur *M, Stangl, Muell.,* et efflag. ς, et flag. *Dpra, K.*

2 Sum et ipse in edendo haesitator, tu tamen meam quoque cunctationem tarditatemque vicisti. Proinde aut rumpe iam moras aut cave, ne eosdem istos libellos, quos tibi hendecasyllabi nostri blanditiis eli-
3 cere non possunt, convicio scazontes extorqueant. Perfectum opus absolutumque est nec iam splendescit lima, sed atteritur. Patere me videre titulum tuum, patere audire describi, legi, venire volumina Tranquilli mei. Aequum est nos in amore tam mutuo eandem percipere ex te voluptatem, qua tu perfrueris ex nobis. Vale.

## XI. [XII.]

C. PLINIUS CALPURNIO FABATO PROSOCERO SUO S.

1 Recepi litteras tuas, ex quibus cognovi te speciosissimam porticum sub tuo filiique tui nomine dedicasse, sequenti die in portarum ornatum pecuniam promisisse, ut initium novae liberalitatis esset consumma-
2 tio prioris. Gaudeo primum tua gloria, cuius ad me pars aliqua pro necessitudine nostra redundat, deinde quod memoriam soceri mei pulcherrimis operibus video proferri, postremo quod patria nostra florescit, quam mihi a quocumque excoli iucundum, a te vero
3 laetissimum est. Quod superest, deos precor, ut animum istum tibi, animo isti tempus quam longissimum tribuant. Nam liquet mihi futurum ut peracto, quod proxime promisisti, inchoes aliud. Nescit enim semel incitata liberalitas stare, cuius pulchritudinem usus ipse commendat. Vale.

## XII. [XIII.]

C. PLINIUS TERENTIO SCAURO SUO S.

1 Recitaturus oratiunculam, quam publicare cogito, advocavi aliquos, ut vererer, paucos, ut verum audirem.

---

13 Calpurnio *solus R in indice.* 14 spec. te *Dpra.* 30 Terentio *ex R, ceterum v. Prosopogr. III 303, 71.* 32 ut revererer *M, K. I ut IV 12, 6.*

Nam mihi duplex ratio recitandi, una, ut sollicitudine intendar, altera, ut admonear, si quid forte me ut meum fallit. Tuli, quod petebam, inveni, qui mihi 2 copiam consilii sui facerent. Ipse praeterea quaedam emendanda adnotavi. Emendavi librum, quem misi tibi. Materiam ex titulo cognosces, cetera liber expli- 3 cabit, quem iam nunc oportet ita conlucescere, ut sine praefatione intellegatur. Tu velim, quid de universo, 4 quid de partibus sentias, scribas mihi. Ero enim vel cautior in continendo vel constantior in edendo, si huc vel illuc auctoritas tua accesserit. Vale.

## XIII. [XIV.]

C. PLINIUS VALERIANO SUO S.

Et tu rogas et ego promisi, si rogasses, scripturum 1 me tibi, quem habuisset eventum postulatio Nepotis circa Tuscilium Nominatum. Inductus est Nominatus, egit ipse pro se nullo accusante. Etenim legati Vicetinorum non modo non presserunt eum, verum etiam sublevaverunt. Summa defensionis, non fidem sibi in 2 advocatione, sed constantiam defuisse; descendisse ut acturum atque etiam in curia visum, deinde sermonibus amicorum perterritum recessisse; monitum enim, ne desiderio senatoris non iam quasi de nundinis, sed quasi de gratia, fama, dignitate certantis tam pertinaciter, praesertim in senatu, repugnaret, alioqui maiorem invidiam quam proxime passurus. Erat sane prius, a 3 paucis tamen, acclamatum exeunti. Subiunxit preces multumque lacrimarum; quin etiam tota actione homo in dicendo exercitatus operam dedit, ut deprecari magis (id enim et favorabilius et tutius) quam defendi videretur. Absolutus est sententia designati consulis 4 Afrani Dextri, cuius haec summa, melius quidem

---

2 incendar *pra.* 5 librumque misi *Momms.* 7* consuescere *codd., edd.,* conlucescere *ego Wien. St. XXV p. 310.* 17 etenim *Dpra, Otto,* nam *M, K.* 19 sublevarunt *M, K.* 26 passurus *Dpra, Otto, Muell.,* passurum *M, K.*

Nominatum fuisse facturum, si causam Vicetinorum eodem animo, quo susceperat, pertulisset; quia tamen in hoc genus culpae non fraude incidisset nihilque dignum animadversione admisisse convinceretur, liberandum, ita ut Vicetinis, quod acceperat, redderet.
5 Adsenserunt omnes praeter Flavium Aprum. Is interdicendum ei advocationibus in quinquennium censuit et, quamvis neminem auctoritate traxisset, constanter in sententia mansit; quin etiam Dextrum, qui primus diversum censuerat, prolata lege de senatu habendo
6 iurare coëgit e re publica esse, quod censuisset. Cui quamquam legitimae postulationi a quibusdam reclamatum est. Exprobrare enim censenti ambitionem videbatur. Sed, prius quam sententiae dicerentur, Nigrinus, tribunus plebis, recitavit libellum disertum et gravem, quo questus est venire advocationes, venire etiam praevaricationes, in lites coiri, et gloriae loco
7 poni ex spoliis civium magnos et statos reditus. Recitavit capita legum, admonuit senatus consultorum, in fine dixit petendum ab optimo principe, ut, quia leges, quia senatus consulta contemnerentur, ipse tan-
8 tis vitiis mederetur. Pauci dies, et liber principis severus et tamen moderatus: leges ipsum; est in publicis actis. Quam me iuvat, quod in causis agendis non modo pactione, dono, munere, verum etiam xeniis
9 semper abstinui! Oportet quidem, quae sunt inhonesta, non quasi inlicita, sed quasi pudenda vitare; iucundum tamen, si prohiberi publice videas, quod numquam
10 tibi ipse permiseris. Erit fortasse, immo non dubie huius propositi mei et minor laus et obscurior fama, cum omnes ex necessitate facient, quod ego sponte faciebam. Interim fruor voluptate, cum alii divinum me, alii meis rapinis, meae avaritiae occursum per ludum ac iocum dictitant. Vale.

---

6 praeter Flavium Aprum is *a*, *Momms. ind. p. 411*, *Otto*, *Muell.*, pr. Fabium A. is *M*, *K.*, praeter lacrumis *Dp*, praeterquam Lacerius *r*, praeterquam Licinius is ς.

## XIV. [XV.]

### C. PLINIUS PONTIO ALLIFANO SUO S.

Secesseram in municipium, cum mihi nuntiatum est 1
Cornutum Tertullum accepisse Aemiliae viae curam.
5 Exprimere non possum, quanto sim gaudio adfectus 2
et ipsius et meo nomine, ipsius, quod, sit licet, sicut
est, ab omni ambitione longe remotus, debet tamen ei
iucundus honor esse ultro datus, meo, quod aliquanto
magis me delectat mandatum mihi officium, postquam
10 par Cornuto datum video. Neque enim augeri digni- 3
tate quam aequari bonis gratius. Cornuto autem quid
melius, quid sanctius, quid in omni genere laudis ad
exemplar antiquitatis expressius? quod mihi cogni-
tum est non fama, qua alioquin optima et meritissima
15 fruitur, sed longis magnisque experimentis. Una dili- 4
gimus, una dileximus omnes fere, quos aetas nostra
in utroque sexu aemulandos tulit; quae societas ami-
citiarum artissima nos familiaritate coniunxit. Acces- 5
sit vinculum necessitudinis publicae; idem enim mihi,
20 ut scis, collega quasi voto petitus in praefectura
aerarii fuit, fuit et in consulatu. Tum ego, qui vir
et quantus esset, altissime inspexi, cum sequerer ut
magistrum, ut parentem vererer, quod non tam aetatis
maturitate quam vitae merebatur. His ex causis ut 6
25 illi sic mihi gratulor nec privatim magis quam publice,
quod tandem homines non ad pericula ut prius, verum
ad honores virtute perveniunt. In infinitum epistu- 7
lam extendam, si gaudio meo indulgeam. Praevertor
ad ea, quae me agentem hic nuntius deprehendit.

30 Eram cum prosocero meo, eram cum amita uxoris, 8
eram cum amicis diu desideratis, circumibam agellos,
audiebam multum rusticarum querellarum, rationes
legebam invitus et cursim (aliis enim chartis, aliis

---

2 Allifano *ex R.* 13 exemplum *M, K.* 14* alioqui *vulg.* 22 inspexeram *M.* 28 gaudio meo indulg. *vulg.*, meo indulg. gaudio *Hofacker p. 48.* — praevertam *Dpr.*

sum litteris initiatus), coeperam etiam itineri me prae-
9 parare. Nam includor angustiis commeatus eoque
ipso, quod delegatum Cornuto audio officium, mei ad-
moneor. Cupio te quoque sub idem tempus Campania
tua remittat, ne quis, cum in urbem rediero, contu- 5
bernio nostro dies pereat. Vale.

## XV. [X.]

C. PLINIUS ARRIO ANTONINO SUO S.

1 Cum versus tuos aemulor, tum maxime, quam sint
boni, experior. Ut enim pictores pulchram absolutam- 10
que faciem raro nisi in peius effingunt, ita ego ab
2 hoc archetypo labor et decido. Quo magis hortor, ut
quam plurima proferas, quae imitari omnes concu-
piscant, nemo aut paucissimi possint. Vale.

## XVI. 15

C. PLINIUS AEFULANO MARCELLINO SUO S.

1 Tristissimus haec tibi scribo Fundani nostri filia
minore defuncta. Qua puella nihil umquam festivius,
amabilius nec modo longiore vita, sed prope inmorta-
2 litate dignius vidi. Nondum annos tredecim imple- 20
verat, et iam illi anilis prudentia, matronalis gravitas
erat et tamen suavitas puellaris cum virginali
3 verecundia. Ut illa patris cervicibus inhaerebat! ut
nos amicos paternos et amanter et modeste com-
plectebatur! ut nutrices, ut paedagogos, ut praecepto- 25
res pro suo quemque officio diligebat! quam studiose,
quam intellegenter lectitabat! ut parce custoditeque
ludebat! Qua illa temperantia, qua patientia, qua etiam
4 constantia novissimam valetudinem tulit! Medicis ob-
sequebatur, sororem, patrem adhortabatur ipsamque se 30

---

8 Arrio *ex R.* 16 Aefulano *ex R.* 20 annos XIII *Dressel, Merr.*, anno XIIII *M*, annos quattuordecim *vulg., vide CIL. VI 16631.* — expleverat *Dpr.*

destitutam corporis viribus vigore animi sustinebat. Duravit hic illi usque ad extremum nec aut spatio 5 valetudinis aut metu mortis infractus est, quo plures gravioresque nobis causas relinqueret et desiderii et 5 doloris. O triste plane acerbumque funus! o morte 6 ipsa mortis tempus indignius! iam destinata erat egregio iuveni, iam electus nuptiarum dies, iam nos vocati. Quod gaudium quo maerore mutatum est! Non 7 possum exprimere verbis, quantum animo vulnus ac- 10 ceperim, cum audivi Fundanum ipsum, ut multa luctuosa dolor invenit, praecipientem, quod in vestes, margaritas, gemmas fuerat erogaturus, hoc in tura et unguenta et odores impenderetur. Est quidem ille 8 eruditus et sapiens, ut qui se ab ineunte aetate alti- 15 oribus studiis artibusque dediderit, sed nunc omnia, quae audiit saepe, quae dixit, aspernatur expulsisque virtutibus aliis pietatis est totus. Ignosces, laudabis 9 etiam, si cogitaveris, quid amiserit. Amisit enim filiam, quae non minus mores eius quam os vultum- 20 que referebat totumque patrem mira similitudine exscripserat. Proinde, si quas ad eum de dolore tam 10 iusto litteras mittes, memento adhibere solacium non quasi castigatorium et nimis forte, sed molle et humanum. Quod ut facilius admittat, multum faciet 25 medii temporis spatium. Ut enim crudum adhuc vul- 11 nus medentium manus reformidat, deinde patitur atque ultro requirit, sic recens animi dolor consolationes reicit ac refugit, mox desiderat et clementer admotis adquiescit. Vale.

## XVII.

C. PLINIUS VESTRICIO SPURINNAE SUO S.

Scio, quanto opere bonis artibus faveas, quantum 1 gaudium capias, si nobiles iuvenes dignum aliquid

---

12 margaritas *Dpra, Otto, Muell.*, margarita *M, K., Merr.* — tura *Dpra, Otto, Muell.*, tus *M, K., Merr.* 23 castigatorum *a*, castigaturum *Dpr.* 31 Vestricio *ex R.*

maioribus suis faciant. Quo festinantius nuntio tibi
2 fuisse me hodie in auditorio Calpurni Pisonis. Recitabat
καταστερισμῶν eruditam sane luculentamque materiam.
Scripta elegis erat fluentibus et teneris et enodibus,
sublimibus etiam, ut poposcit locus. Apte enim et 5
varie nunc attollebatur, nunc residebat; excelsa de-
pressis, exilia plenis, severis iucunda mutabat, omnia
3 ingenio pari. Commendabat haec voce suavissima,
vocem verecundia: multum sanguinis, multum sollici-
tudinis in ore, magna ornamenta recitantis. Etenim 10
nescio quo pacto magis in studiis homines timor quam
4 fiducia decet. Ne plura (quamquam libet plura, quo
sunt pulchriora de iuvene, rariora de nobili), recitatione
finita multum ac diu exosculatus adulescentem, qui
est acerrimus stimulus monendi, laudibus incitavi 15
pergeret, qua coepisset, lumenque, quod sibi maiores
5 sui praetulissent, posteris ipse praeferret. Gratulatus
sum optimae matri, gratulatus et fratri, qui ex audi-
torio illo non minorem pietatis gloriam quam ille alter
eloquentiae tulit: tam notabiliter pro fratre recitante 20
primum metus eius, mox gaudium eminuit.
6 Di faciant, ut talia tibi saepius nuntiem! Faveo
enim saeculo, ne sit sterile et effetum, mireque cupio,
ne nobiles nostri nihil in domibus suis pulchrum nisi
imagines habeant; quae nunc mihi hos adulescentes 25
tacitae laudare, adhortari et, quod amborum gloriae
satis magnum est, agnoscere videntur. Vale.

## XVIII.

### C. PLINIUS CALPURNIO MACRO SUO S.

1 Bene est mihi, quia tibi bene est. Habes uxorem 30
tecum, habes filium; frueris mari, fontibus, viridibus,
agro, villa amoenissima. Neque enim dubito esse
amoenissimam, in qua se composuerat homo felicior,

---

17 ipse *M*, ipsis ς, *om. Dpra.* 26 tacitae *D*, tacitos *M*, tacite *pra*, *vulg.* 29 Calpurnio *ex R.*

ante quam felicissimus fieret. Ego in Tuscis et venor 2
et studeo, quae interdum alternis, interdum simul facio, nec tamen adhuc possum pronuntiare, utrum sit difficilius capere aliquid an scribere. Vale.

## XIX.

C. PLINIUS VALERIO PAULINO SUO S.

Video, quam molliter tuos habeas; quo simplicius 1
tibi confitebor, qua indulgentia meos tractem. Est 2
mihi semper in animo et Homericum illud πατὴρ δ' ὣς ἤπιος ἦεν et hoc nostrum 'pater familiae'. Quod si essem natura asperior et durior, frangeret me tamen infirmitas liberti mei Zosimi, cui tanto maior humanitas exhibenda est, quanto nunc illa magis eget. Homo probus, officiosus, litteratus; et ars qui- 3
dem eius et quasi inscriptio comoedus, in qua plurimum facit. Nam pronuntiat acriter, sapienter, apte, decenter etiam; utitur et cithara perite, ultra quam comoedo necesse est. Idem tam commode et orationes et historias et carmina legit, ut hoc solum didicisse videatur.

Haec tibi sedulo exposui, quo magis scires, quam 4
multa unus mihi et quam iucunda ministeria praestaret. Accedit longa iam caritas hominis, quam ipsa pericula auxerunt. Est enim ita natura comparatum, 5
ut nihil aeque amorem incitet et accendat quam carendi metus; quem ego pro hoc non semel patior. Nam 6
ante aliquot annos, dum intente instanterque pronuntiat, sanguinem reiecit atque ob hoc in Aegyptum missus a me post longam peregrinationem confirmatus rediit nuper; deinde, dum per continuos dies nimis

---

6 Valerio *ex R.* — Paullino *? v. ad ep. II 2. — cf. Senec. ep. V 6 (47).* 9 *Hom. β 47, 234.* 10 'pater familiae' *e comico quodam prolatum ? cf. Sen. l. l. § 14:* dominum 'patrem familiae' adpellaverunt, servos, quod etiam in mimis adhuc durat, 'familiares'. 23 acc. huc longa *a.* 24 ita *Mr,* a *a, om. Dps.* 30 nimis *om. Dpr.*

imperat voci, veteris infirmitatis tussicula admonitus
7 rursus sanguinem reddidit. Qua ex causa destinavi
eum mittere in praedia tua, quae Foro Iuli possides.
Audivi enim te saepe referentem esse ibi et aëra
salubrem et lac eiusmodi curationibus accommodatissi-
8 mum. Rogo ergo scribas tuis, ut illi villa, ut domus
pateat, offerant etiam sumptibus eius, si quid opus
9 erit; erit autem opus modico. Est enim tam parcus
et continens, ut non solum delicias, verum etiam ne-
cessitates valetudinis frugalitate restringat. Ego pro-
ficiscenti tantum viatici dabo, quantum sufficiat eunti
in tua. Vale.

## XX.

C. PLINIUS CORNELIO URSO SUO S.

1 Iterum Bithyni: breve tempus a Iulio Basso, et
Rufum Varenum proconsulem detulerunt, Varenum,
quem nuper adversus Bassum advocatum et postularant
2 et acceperant! Inducti in senatum inquisitionem postu-
laverunt. Varenus petiit, ut sibi quoque defensionis
causa evocare testes liceret; recusantibus Bithynis
cognitio suscepta est. Egi pro Vareno non sine
3 eventu; nam, bene an male, liber indicabit. In actio-
nibus enim utramque in partem fortuna dominatur:
multum commendationis et detrahit et adfert memoria,
vox, gestus, tempus ipsum, postremo vel amor vel
odium rei; liber offensis, liber gratia, liber et secundis
4 casibus et adversis caret. Respondit mihi Fonteius
Magnus, unus ex Bithynis, plurimis verbis, paucissimis
rebus. Est plerisque Graecorum ut illi pro copia vo-
lubilitas: tam longas tamque frigidas periodos uno
5 spiritu quasi torrente contorquent. Itaque Iulius Can-

---

1 admonetur (admouetur *r*) *D p r* ς. 2 reddit *D p*. 14 Cornelio *ex R.* 15 *cf. Iuv. IV 1.* — etiam *pro* et *Catan., K. I.* 19 sibi undique def. *M*, sibi utique (*vel* invicem, *cf. VI 29, 11*) def. *Stangl.* 24 detrahit *D p r a*, deicit *M.* 30 rigidas *D p a.*

didus non invenuste solet dicere aliud esse eloquentiam, aliud loquentiam. Nam eloquentia vix uni aut alteri, immo, si M. Antonio credimus, nemini, haec vero, quam Candidus loquentiam adpellat, multis atque etiam impudentissimo cuique maxime contigit. Postero 6
die dixit pro Vareno Homullus callide, acriter, culte, contra Nigrinus presse, graviter, ornate. Censuit Acilius Rufus, consul designatus, inquisitionem Bithynis dandam, postulationem Vareni silentio praeteriit. Haec 7
forma negandi fuit. Cornelius Priscus consularis et accusatoribus, quae petebant, et reo tribuit vicitque numero. Impetravimus rem nec lege comprehensam nec satis usitatam, iustam tamen. Quare iustam, non 8
sum epistula executurus, ut desideres actionem. Nam, si verum est Homericum illud:

*τὴν γὰρ ἀοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ' ἄνθρωποι,*
*ἥ τις ἀκουόντεσσι νεωτάτη ἀμφιπέληται,*

providendum est mihi, ne gratiam novitatis et florem, quae oratiunculam illam vel maxime commendat, epistulae loquacitate praecerpam. Vale.

## XXI. [IX.]

### C. PLINIUS POMPEIO SATURNINO SUO S.

Varie me adfecerunt litterae tuae; nam partim 1
laeta, partim tristia continebant: laeta, quod te in urbe teneri nuntiabant ('nollem' inquis, sed ego volo), praeterea quod recitaturum, statim ut venissem, pollicebantur; ago gratias, quod expector. Triste illud, 2
quod Iulius Valens graviter iacet; quamquam ne hoc quidem triste, si illius utilitatibus aestimetur, cuius interest quam maturissime inexplicabili morbo liberari. Illud plane non triste solum, verum etiam luctuosum, 3

---

2 *cf. Cic. de or. I 21, 94; orat. 5, 18.* 16 *Hom. α 351.* 19 commendant *Dpr.* 22 Pompeio *ex R.* 26 propterea *Catan.*

quod Iulius Avitus decessit, decessit, dum ex quaestura redit, decessit in navi, procul a fratre amantissimo, procul
4 a matre, a sororibus. Nihil ista ad mortuum pertinent, sed pertinuerunt, cum moreretur, pertinent ad hos, qui supersunt; iam quod in flore primo tantae indolis iuvenis extinctus est summa consecuturus, si
5 virtutes eius maturuissent. Quo ille studiorum amore flagrabat! quantum legit, quantum etiam scripsit! quae nunc omnia cum ipso sine fructu posteritatis
6 abierunt. Sed quid ego indulgeo dolori? cui si frenos remittas, nulla materia non maxima est. Finem epistulae faciam, ut facere possim etiam lacrimis, quas epistula expressit. Vale.

---

# C. PLINI CAECILI SECUNDI

# EPISTULARUM

## LIBER SEXTUS.

---

### I.

C. PLINIUS TIRONI SUO S.

1 Quam diu ego trans Padum, tu in Piceno, minus te requirebam; postquam ego in urbe, tu adhuc in Piceno, multo magis, seu quod ipsa loca, in quibus esse una solemus, acrius me tui commonent, seu quod desiderium absentium nihil perinde ac vicinitas acuit,

---

1 *prius* decessit $M^1$, *delet man. 2., retinet Stangl 668, cf. VI 6, 1.* 13 expr. epist. *Dpr.*

*LIBRI SEXTI codd. manu scripti et edd. antiq.: MDBpraς, v. praef.*

quoque propius accesseris ad spem fruendi, hoc impatientius careas. Quidquid in causa, eripe me huic 2
tormento: veni, aut ego illuc, unde inconsulte properavi, revertar vel ob hoc solum, ut experiar, an mihi,
5 cum sine me Romae coeperis esse, similes his epistulas mittas. Vale.

## II.

### C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

Soleo non numquam in iudiciis quaerere M. Re- 1
10 gulum, nolo enim dicere desiderare. Cur ergo quaero? Habebat studiis honorem, timebat, pallebat, scribebat, 2
quamvis non posset ediscere. Illud ipsum, quod oculum modo dextrum, modo sinistrum circumlinebat, dextrum, si a petitore, alterum, si a possessore esset acturus, quod
15 candidum splenium in hoc aut in illud supercilium transferebat, quod semper haruspices consulebat de actionis eventu, a nimia superstitione, sed tamen et a magno studiorum honore veniebat. Iam illa perquam 3
iucunda una dicentibus, quod libera tempora petebat,
20 quod audituros corrogabat. Quid enim iucundius quam sub alterius invidia, quam diu velis, et in alieno auditorio quasi deprehensum commode dicere? Sed ut- 4
cumque se habent ista, bene fecit Regulus, quod est mortuus: melius, si ante. Nunc enim sane poterat
25 sine malo publico vivere sub eo principe, sub quo nocere non poterat. Ideo fas est non numquam eum quaerere. Nam, postquam obiit ille, increbruit passim et invaluit consuetudo binas vel singulas clepsydras, interdum etiam dimidias et dandi et petendi. Nam 5
30 et qui dicunt, egisse malunt quam agere, et qui audiunt, finire quam iudicare. Tanta neglegentia, tanta

---

2 careas *vulg.*, capias *D*, cupias *pr.* 10 ego *pro* ergo *r.* 12 dediscere *Catan.*, *a*, *quod probare possis interpungens ita:* dediscere illud ipsum, quod — (16) transferebat. Quod semper *cett.* 15 aut illud *Dpra.* 17 a nimia *K.*, animi[a] *M*, animi *Dpra*, anili *Casaubon.*

desidia, tanta denique inreverentia studiorum pericu-
6 lorumque est. An nos sapientiores maioribus nostris,
nos legibus ipsis iustiores, quae tot horas, tot dies,
tot comperendinationes largiuntur? hebetes illi et su-
pra modum tardi, nos apertius dicimus, celerius intel- 5
legimus, religiosius iudicamus, quia paucioribus clepsy-
dris praecipitamus causas, quam diebus explicari sole-
7 bant? O Regule, qui ambitione ab omnibus obtinebas,
quod fidei paucissimi praestant! Equidem quotiens
iudico, quod vel saepius facio, quam dico, quantum 10
8 quis plurimum postulat aquae, do. Etenim temera-
rium existimo divinare, quam spatiosa sit causa inau-
dita, tempusque negotio finire, cuius modum ignores,
praesertim cum primam religioni suae iudex patientiam
debeat, quae pars magna iustitiae est. At quaedam 15
supervacua dicuntur. Etiam: sed satius est et haec
9 dici quam non dici necessaria. Praeterea, an sint
supervacua, nisi cum audieris, scire non possis.

Sed de his melius coram ut de pluribus vitiis civi-
tatis. Nam tu quoque ardore communi *mec*um soles 20
emendari cupere, quae iam corrigere difficile est. Nunc
10 respiciamus domos nostras. Ecquid omnia in tua
recte? in mea novi nihil. Mihi autem et gratiora sunt
bona, quod perseverant, et leviora incommoda, quod
adsuevi. Vale. 25

## III.

C. PLINIUS VERO SUO S.

1 Gratias ago, quod agellum, quem nutrici meae
donaveram, colendum suscepisti. Erat, cum donarem,

---

7 quam *MDς a*, quae *pr.* 14 primum *Sichard.* 20* amore communium *MDp(r)a*, *vulg.*, amore communium civium ς, amore communi *Sichard.*, in more communi *Casaub.*, amore communi omnium *Momms.*, † *add. Muell.*, ardore communi ⟨mec⟩um *ego, vide I 7, 2; VI 17, 1; VII 18, 1; IX 28, 2; paneg. 72, 2; cf. I 7, 5* tu uis *RF pro* tu ⟨me t⟩uis, *I 9, 5* tamen cum *RF pro* tamen ⟨me⟩ cum *sim. (Wien. St. XXX p. 143).* 21 emendare *p.*

centum milium nummum, postea decrescente reditu etiam pretium minuit, quod nunc te curante reparabit. Tu modo memineris commendari tibi a me non ar- 2 bores et terram, quamquam haec quoque, sed munus- culum meum; quod esse quam fructuosissimum non illius magis interest, quae accepit, quam mea, qui dedi. Vale.

## IV.

### C. PLINIUS CALPURNIAE SUAE S.

Numquam sum magis de occupationibus meis 1 questus, quae me non sunt passae aut proficiscentem te valetudinis causa in Campaniam prosequi aut profectam e vestigio subsequi. Nunc enim praecipue simul 2 esse cupiebam, ut oculis meis crederem, quid viribus, quid corpusculo adparares, ecquid denique secessus voluptates regionisque abundantiam inoffensa transmitteres. Equidem etiam fortem te non sine cura desi- 3 derarem; est enim suspensum et anxium de eo, quem ardentissime diligas, interdum nihil scire: nunc vero me cum absentiae tum infirmitatis tuae ratio incerta et varia sollicitudine exterret. Vereor omnia, imaginor 4 omnia, quaeque natura metuentium est, ea maxime mihi, quae maxime abominor, fingo. Quo impensius 5 rogo, ut timori meo cotidie singulis vel etiam binis epistulis consulas. Ero enim securior, dum lego, statimque timebo, cum legero. Vale.

## V.

### C. PLINIUS URSO SUO S.

Scripseram tenuisse Varenum, ut sibi evocare testes 1 liceret; quod pluribus aequum, quibusdam iniquum et quidem pertinaciter visum, maxime Licinio Nepoti,

---

21 exercet *pro* exterret *Markland. epist. crit. p. 115.* — imag. omn. *om. D p r a.* 22 metuentum *M, K. I, Merr.* 24 sing. cot. *pr.*

qui sequenti senatu, cum de rebus aliis referretur, de proximo senatus consulto disseruit finitamque causam
2 retractavit. Addidit etiam petendum a consulibus, ut referrent sub exemplo legis ambitus de lege repetundarum, an placeret in futurum ad eam legem adici, ut, sicut accusatoribus inquirendi testibusque denuntiandi potestas ex ea lege esset, ita reis quoque fieret.
3 Fuerunt, quibus haec eius oratio ut sera et intempestiva et praepostera displiceret, quae omisso contra dicendi tempore castigaret peractum, cui potuisset oc-
4 currere. Iuventius quidem Celsus praetor tamquam emendatorem senatus et multis et vehementer increpuit. Respondit Nepos rursusque Celsus; neuter contumeliis
5 temperavit. Nolo referre, quae dici ab ipsis moleste tuli. Quo magis quosdam e numero nostro improbavi, qui modo ad Celsum, modo ad Nepotem, prout hic vel ille diceret, cupiditate audiendi cursitabant et nunc, quasi stimularent et accenderent, nunc, quasi reconciliarent ac recomponerent, frequentius singulis, ambobus interdum propitium Caesarem ut in ludicro
6 aliquo precabantur. Mihi quidem illud etiam peracerbum fuit, quod sunt alter alteri, quid pararent, indicati. Nam et Celsus Nepoti ex libello respondit et
7 Celso Nepos ex pugillaribus. Tanta loquacitas amicorum, ut homines iurgaturi id ipsum invicem scierint, tamquam convenisset. Vale.

## VI.

### C. PLINIUS FUNDANO SUO S.

1 Si quando, nunc praecipue cuperem esse te Romae, et sis rogo. Opus est mihi voti, laboris, sollicitudinis socio. Petit honores Iulius Naso, petit cum multis, cum bonis, quos ut gloriosum sic est difficile superare.
2 Pendeo ergo et exerceor spe, adficior metu et me

---

18 reconc. componerentque *Dpra, Otto.* 25 scirent *Dpa, Otto.*

consularem esse non sentio; nam rursus mihi videor
omnium, quae decucurri, candidatus. Meretur hanc 3
curam longa mei caritate. Est mihi cum illo non
sane paterna amicitia (neque enim esse potuit per meam
5 aetatem), solebat tamen vixdum adulescentulo mihi
pater eius cum magna laude monstrari. Erat non studiorum tantum, verum etiam studiosorum amantissimus
ac prope cotidie ad audiendos, quos tunc ego frequentabam, Quintilianum, Niceten Sacerdotem ventitabat, vir
10 alioqui clarus et gravis, et qui prodesse filio memoria
sui debeat. Sed multi nunc in senatu, quibus ignotus 4
ille, multi, quibus notus, sed non nisi viventes reverentur. Quo magis huic omissa gloria patris, in qua
magnum ornamentum, gratia infirma, ipsi enitendum,
15 ipsi elaborandum est. Quod quidem semper, quasi pro- 5
videret hoc tempus, sedulo fecit: paravit amicos, quos
paraverat, coluit, me certe, ut primum sibi iudicare
permisit, ad amorem imitationemque delegit. Dicenti 6
mihi sollicitus adsistit, adsidet recitanti; primus etiam
20 et cum maxime nascentibus opusculis meis interest nunc
solus, ante cum fratre, cuius nuper amissi ego suscipere
partes, ego vicem debeo implere. Doleo enim et illum 7
inmatura morte indignissime raptum et hunc optimi
fratris adiumento destitutum solisque amicis relictum.
25 Quibus ex causis exigo, ut venias et suffragio meo tuum 8
iungas. Permultum interest mea te ostentare, tecum
circumire. Ea est auctoritas tua, ut putem me effi-
cacius tecum etiam meos amicos rogaturum. Abrumpe, 9
si qua te retinent: hoc tempus meum, hoc fides, hoc
30 etiam dignitas postulat. Suscepi candidatum, et suscepisse me notum est: ego ambio, ego periclitor; in
summa, si datur Nasoni, quod petit, illius honor, si
negatur, mea repulsa est. Vale.

---

**19** primus *Dpra, Otto, Muell.*, primis *M, K.*

## VII.

C. PLINIUS CALPURNIAE SUAE S.

1 Scribis te absentia mea non mediocriter adfici unumque habere solacium, quod pro me libellos meos 2 teneas, saepe etiam in vestigio meo colloces. Gratum est, quod nos requiris, gratum, quod his fomentis adquiescis: invicem ego epistulas tuas lectito atque identidem in manus quasi novas sumo; sed eo magis 3 ad desiderium tui accendor. Nam, cuius litterae tantum habent suavitatis, huius sermonibus quantum dulcedinis inest! Tu tamen quam frequentissime scribe, licet hoc ita me delectet, ut torqueat. Vale.

## VIII.

C. PLINIUS PRISCO SUO S.

1 Atilium Crescentem et nosti et amas. Quis enim illum spectatior paulo aut non novit aut non amat? 2 Hunc ego non ut multi, sed artissime diligo. Oppida nostra unius diei itinere dirimuntur; ipsi amare invicem, qui est flagrantissimus amor, adulescentuli coepimus. Mansit hic postea nec refrixit iudicio, sed invaluit. Sciunt, qui alterutrum nostrum familiarius intuentur. Nam et ille amicitiam meam latissima praedicatione circumfert, et ego prae me fero, quantae sit mihi 3 curae modestia, quies, securitas eius. Quin etiam, cum insolentiam cuiusdam tribunatum plebis inituri vereretur idque indicasset mihi, respondi: *οὔτις ἐμεῦ ζῶντος*. Quorsus haec? ut scias non posse Atilium 4 me incolumi iniuriam accipere. Iterum dices: 'Quorsus haec?' Debuit ei pecuniam Valerius Varus. Huius est heres Maximus noster, quem et ipse amo, sed 5 coniunctius tu. Rogo ergo, exigo etiam pro iure amicitiae cures, ut Atilio meo salva sit non sors modo, verum etiam usura plurium annorum. Homo est alieni

---

17 ardentissime *Cortius*. 26 *Hom. A 88*.

abstinentissimus, sui diligens, nullis quaestibus sustinetur, nullus illi nisi ex frugalitate reditus. Nam 6
studia, quibus plurimum praestat, ad voluptatem tantum et gloriam exercet. Gravis est ei vel minima
5 iactura, quia reparare, quod amiserit, gravius est. Exime hunc illi, exime hunc mihi scrupulum: sine 7
me suavitate eius, sine leporibus perfrui. Neque enim possum tristem videre, cuius hilaritas me tristem esse non patitur. In summa nosti facetias 8
10 hominis; quas velim attendas ne in bilem et amaritudinem vertat iniuria. Quam vim habeat offensus, crede ei, quam in amore habet. Non feret magnum et liberum ingenium cum contumelia damnum. Verum, 9
ut ferat ille, ego meum damnum, meam contumeliam
15 iudicabo, sed non tamquam pro mea, hoc est gravius, irascar. Quamquam quid denuntiationibus et quasi minis ago? Quin potius, ut coeperam, rogo, oro des operam, ne ille se, quod validissime vereor, a me, ego me neglectum a te putem. Dabis autem, si hoc per-
20 inde curae est tibi quam illud mihi. Vale.

## IX.

### C. PLINIUS TACITO SUO S.

Commendas mihi Iulium Nasonem candidatum. 1
Nasonem mihi? quid si me ipsum? Fero tamen et
25 ignosco. Eundem enim commendassem tibi, si te Romae morante ipse afuissem. Habet hoc sollicitudo, quod omnia necessaria putat. Tu tamen censeo alios 2
roges; ego precum tuarum minister, adiutor, particeps ero. Vale.

30

## X.

### C. PLINIUS ALBINO SUO S.

Cum venissem in socrus meae villam Alsiensem, 1
quae aliquando Rufi Vergini fuit, ipse mihi locus op-

---

5 quia *Dpra*, quam *M*, quoniam *Leithäuser, delet Momms.* — amiserit *Dpr*, amiseris *Ma.* — quo reparare, quod amiserit *K. disp. II 11 sqq.* 33 aliquandiu *M.*

timi illius et maximi viri desiderium non sine dolore renovavit. Hunc enim incolere secessum atque etiam
2 senectutis suae nidulum vocare consueverat. Quocumque me contulissem, illum animus, illum oculi requirebant. Libuit etiam monimentum eius videre, et vi-
3 disse paenituit. Est enim adhuc imperfectum, nec difficultas operis in causa, modici ac potius exigui, sed inertia eius, cui cura mandata est. Subit indignatio cum miseratione post decimum mortis annum reliquias neglectumque cinerem sine titulo, sine nomine iacere,
4 cuius memoria orbem terrarum gloria pervagetur. At ille mandaverat caveratque, ut divinum illud et inmortale factum versibus inscriberetur:

Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam
imperium adseruit non sibi, sed patriae.

5 Tam rara in amicitiis fides, tam parata oblivio mortuorum, ut ipsi nobis debeamus etiam conditoria ex-
6 struere omniaque heredum officia praesumere. Nam cui non est verendum, quod videmus accidisse Verginio? cuius iniuriam ut indigniorem sic etiam notiorem ipsius claritas facit. Vale.

## XI.

### C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

1 O diem laetum! adhibitus in consilium a praefecto urbis audivi ex diverso agentes summae spei, summae indolis iuvenes, Fuscum Salinatorem et Ummidium Quadratum, egregium par nec modo temporibus nostris,
2 sed litteris ipsis ornamento futurum. Mira utrique probitas, constantia salva, decorus habitus, os Latinum, vox virilis, tenax memoria, magnum ingenium, iudicium aequale; quae singula mihi voluptati fuerunt atque inter haec illud, quod et ipsi me ut rectorem, ut ma-

---

2 enim colere *M, K. I, cf. II 17, 29.* 10 sine titulo *om. Dpr.*

gistrum intuebantur et iis, qui audiebant, me aemulari, meis instare vestigiis videbantur. O diem (repetam 3
enim) laetum notandumque mihi candidissimo calculo! Quid enim aut publice laetius quam clarissimos iuvenes nomen et famam ex studiis petere aut mihi optatius quam me ad recta tendentibus quasi exemplar esse propositum? Quod gaudium ut perpetuo capiam, deos 4
oro; ab isdem teste te peto, ut omnes, qui me imitari tanti putabant, meliores esse quam me velint. Vale.

## XII.

### C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Tu vero non debes suspensa manu commendare 1
mihi, quos tuendos putas. Nam et te decet multis prodesse et me suscipere, quidquid ad curam tuam pertinet. Itaque Vettio Prisco, quantum plurimum po- 2
tuero, praestabo, praesertim in harena mea, hoc est apud centumviros. Epistularum, quas mihi, ut ais, 3
'aperto pectore' scripsisti, oblivisci me iubes: at ego nullarum libentius memini. Ex illis enim vel praecipue sentio, quanto opere me diligas, cum sic exegeris mecum, ut solebas cum tuo filio. Nec dissimulo 4
hoc mihi iucundiores eas fuisse, quod habebam bonam causam, cum summo studio curassem, quod tu curari volebas. Proinde etiam atque etiam rogo, ut mihi 5
semper eadem simplicitate, quotiens cessare videbor (videbor dico, numquam enim cessabo), convicium facias, quod et ego intellegam a summo amore proficisci, et tu non meruisse me gaudeas. Vale.

---

3 *v. Sprichw. p. 64 sq., cf. I 2, 5.* 12* *malim* supina.
15 bettio *MD*, Bittio *a fortasse recte*, Vectio *rς*, Betticio *p*, *v. ad IX 13, 13, cf. Prosopogr. III 413, 336, et II 93, 369.*
18 *v. Sprichw. p. 270, 2.*

## XIII.

C. PLINIUS URSO SUO S.

1 Umquamne vidisti quemquam tam laboriosum et exercitum quam Varenum meum? cui, quod summa contentione impetraverat, defendendum et quasi rursus 5
2 petendum fuit. Bithyni senatus consultum apud consules carpere ac labefactare sunt ausi atque etiam absenti principi criminari: ab illo ad senatum remissi non destiterunt. Egit Claudius Capito inreverenter magis quam constanter, ut qui senatus consultum apud 10
3 senatum accusaret. Respondit Catius Fronto graviter et firme. Senatus ipse mirificus; nam illi quoque, qui prius negarant Vareno, quae petebat, eadem danda,
4 postquam erant data, censuerunt; singulos enim integra re dissentire fas esse, peracta, quod pluribus pla- 15
5 cuisset, cunctis tuendum. Acilius tantum Rufus et cum eo septem an octo, septem immo, in priore sententia perseverarunt. Erant in hac paucitate non nulli, quorum temporaria gravitas vel potius gravitatis imita-
6 tio ridebatur. Tu tamen aestima, quantum nos in ipsa 20 pugna certaminis maneat, cuius quasi praelusio atque praecursio has contentiones excitavit. Vale.

## XIV.

C. PLINIUS MAURICIO SUO S.

1 Sollicitas me in Formianum. Veniam ea condicione, 25 ne quid contra commodum tuum facias; qua pactione invicem mihi caveo. Neque enim mare et litus, sed te, otium, libertatem sequor: alioqui satius est in urbe
2 remanere. Oportet enim omnia aut ad alienum arbitrium aut ad suum facere. Mei certe stomachi haec 30 natura est, ut nihil nisi totum et merum velit. Vale.

---

3 et exerc. *Ma, K.,* tam exerc. *Drς, Muell.,* exerc. *p.* 27 sed te otium libertatem *Ma,* sed te ot. et lib. *Drς,* sed ot. et lib. *p, Sichard. et 'membranae' Modii novant. lect. 51 Grut. lamp. V p. 136.*

## XV.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Mirificae rei non interfuisti, ne ego quidem; sed me 1
recens fabula excepit. Passennus Paulus, splendidus
5 eques Romanus et in primis eruditus, scribit elegos.
Gentilicium hoc illi; est enim municeps Properti atque
etiam inter maiores suos Propertium numerat. Is cum 2
recitaret, ita coepit dicere: 'Prisce, iubes?' Ad hoc Iavolenus Priscus (aderat enim ut Paulo amicissimus):
10 'Ego vero non iubeo.' Cogita, qui risus hominum, qui
ioci. Est omnino Priscus dubiae sanitatis, interest 3
tamen officiis, adhibetur consiliis atque etiam ius civile publice respondet: quo magis, quod tunc fecit, et
ridiculum et notabile fuit. Interim Paulo aliena deli- 4
15 ratio aliquantum frigoris attulit. Tam sollicite recitaturis providendum est, non solum ut sint ipsi sani,
verum etiam ut sanos adhibeant. Vale.

## XVI.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

20 Petis, ut tibi avunculi mei exitum scribam, quo 1
verius tradere posteris possis. Gratias ago; nam video
morti eius, si celebretur a te, inmortalem gloriam
esse propositam. Quamvis enim pulcherrimarum clade 2
terrarum, et populi et urbis memorabili casu, quasi
25 semper victurus occiderit, quamvis ipse plurima opera
et mansura condiderit, multum tamen perpetuitati
eius scriptorum tuorum aeternitas addet. Equidem 3
beatos puto, quibus deorum munere datum est aut

---

8* iubes? *ego, v. Kuk.*[3] *II p. 60 sq.* 24* ut pop. ut urbes *codd., edd. miro consensu,* ut populi ut urbis *Casaub.,* et populi et urbis *ego;* et (*vel* ac) *et* ut *saepissime confunduntur a librariis veluti p. 14, 24; 19, 14; 26, 17; 35, 16; 163, 17; 186, 5 edit. Keil. mai.; item* es *et* is, *vide Muell. edit. ad p. 17, 28; 34, 26; 44, 25; 118, 18 al.; de vocum* urbs *(cf. ep. II 17, 27) et* populus *notione et usu v. Wien. St. XXX p. 143 sq. et Kuk.*[3] *II p. 62.*

facere scribenda aut scribere legenda, beatissimos vero, quibus utrumque. Horum in numero avunculus meus et suis libris et tuis erit. Quo libentius suscipio, deposco etiam, quod iniungis.

4 Erat Miseni classemque imperio praesens regebat. Nonum Kal. Septembres hora fere septima mater mea indicat ei adparere nubem inusitata et magnitudine
5 et specie. Usus ille sole, mox frigida, gustaverat iacens studebatque; poscit soleas, ascendit locum, ex quo maxime miraculum illud conspici poterat. Nubes, incertum procul intuentibus, ex quo monte (Vesuvium fuisse postea cognitum est), oriebatur, cuius similitudinem et formam non alia magis arbor quam pinus
6 expresserit. Nam longissimo velut trunco elata in altum quibusdam ramis diffundebatur, credo, quia recenti spiritu evecta, dein senescente eo destituta aut etiam pondere suo victa in latitudinem vanescebat, candida interdum, interdum sordida et maculosa, prout
7 terram cineremve sustulerat. Magnum propiusque noscendum ut eruditissimo viro visum. Iubet Liburnicam aptari: mihi, si venire una vellem, facit copiam; respondi studere me malle, et forte ipse, quod scriberem,
8 dederat. Egrediebatur domo: accipit codicillos Rectinae † Tasci inminenti periculo exterritae (nam villa eius subiacebat, nec ulla nisi navibus fuga); ut se tanto
9 discrimini eriperet, orabat. Vertit ille consilium et, quod studioso animo inchoaverat, obit maximo. Deducit quadriremes, ascendit ipse non Rectinae modo, sed multis (erat enim frequens amoenitas orae) laturus
10 auxilium. Properat illuc, unde alii fugiunt, rectumque cursum, recta gubernacula in periculum tenet adeo so-

7 inusitata *Dpra, K., Otto, Merr.*, invisitata *M, Muell.* 17 altitudinem *Dpr.* 24* tasci *M*, casci *D*, Nasci *a*, irasci *p*, Itacesie *r*, † Tasci *K. II, Muell.*, Bassi *Gesner.*, Caesii Bassi *Gierig. auctore Hermolao Barbaro (cf. schol. Pers. sat. VI 1), alii alia; velim* Rectinae tam inmin. per. ext., *v. Wien. St. XXX p. 144.*

lutus metu, ut omnes illius mali motus, omnes figuras,
ut deprehenderat oculis, dictaret enotaretque. Iam navi- 11
bus cinis incidebat, quo propius accederent, calidior et
densior, iam pumices etiam nigrique et ambusti et
5 fracti igne lapides, iam vadum subitum ruinaque mon-
tis litora obstantia. Cunctatus paulum, an retro flecte-
ret, mox gubernatori, ut ita faceret, monenti 'Fortes',
inquit, 'fortuna iuvat: Pompanianum pete'. Stabiis erat 12
diremptus sinu medio (nam sensim circumactis cur-
10 vatisque litoribus mare infunditur); ibi quamquam
nondum periculo adpropinquante, conspicuo tamen et,
cum cresceret, proximo sarcinas contulerat in naves
certus fugae, si contrarius ventus resedisset; quo tunc
avunculus meus secundissimo invectus complectitur
15 trepidantem, consolatur, hortatur, utque timorem eius
sua securitate leniret, deferri in balineum iubet: lotus
accubat, cenat aut hilaris aut, quod est aeque magnum,
similis hilari. Interim e Vesuvio monte pluribus locis 13
latissimae flammae altaque incendia relucebant, quorum
20 fulgor et claritas tenebris noctis excitabatur. Ille agre-
stium trepidatione ignes relictos desertasque villas per
solitudinem ardere in remedium formidinis dictitabat.
Tum se quieti dedit et quievit verissimo quidem somno.
Nam meatus animae, qui illi propter amplitudinem
25 corporis gravior et sonantior erat, ab iis, qui limini
obversabantur, audiebatur. Sed area, ex qua diaeta 14
adibatur, ita iam cinere mixtisque pumicibus oppleta
surrexerat, ut, si longior in cubiculo mora, exitus ne-
garetur. Excitatus procedit seque Pomponiano ceteris-
30 que, qui pervigilaverant, reddit. In commune consultant, 15
intra tecta subsistant an in aperto vagentur. Nam
crebris vastisque tremoribus tecta nutabant et quasi
emota sedibus suis nunc huc, nunc illuc abire aut re-

---

7 *v. Sprichw. p. 144.* 8 *de* Pomponiano *v. Kuk.*[3] *II p. 64.* 17 cenatque aut *Otto 303,* cenat atque *pra.* 18 in locis *M, K., Merr.,* in *om. Dpra, Otto, Muell.* 19 altaque *MD,* atque *pra.* 30 pervigilarant *Dpra.*

16 ferri videbantur. Sub dio rursus quamquam levium exesorumque pumicum casus metuebatur; quod tamen periculorum collatio elegit. Et apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Cervicalia capitibus imposita linteis constringunt; id mu-
17 nimentum adversus incidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorque; quam tamen faces multae variaque lumina solabantur. Placuit egredi in litus et ex proximo adspicere, ecquid iam mare admitteret; quod adhuc vastum et adversum permanebat.
18 Ibi super abiectum linteum recubans semel atque iterum frigidam poposcit hausitque. Deinde flammae flammarumque praenuntius odor sulpuris alios in fugam ver-
19 tunt, excitant illum. Innixus servulis duobus adsurrexit et statim concidit, ut ego colligo, crassiore caligine spiritu obstructo clausoque stomacho, qui illi natura invalidus et angustus et frequenter interaestuans
20 erat. Ubi dies redditus (is ab eo, quem novissime viderat, tertius), corpus inventum integrum, inlaesum opertumque, ut fuerat indutus: habitus corporis quiescenti quam defuncto similior.

21 Interim Miseni ego et mater. Sed nihil ad historiam, nec tu aliud quam de exitu eius scire voluisti. Finem
22 ergo faciam. Unum adiciam, omnia me, quibus interfueram, quaeque statim, cum maxime vera memorantur, audieram, persecutum. Tu potissima excerpes; aliud est enim epistulam, aliud historiam, aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

---

3 periculorum *Ma*, malorum *Dpr*. 12 frig. aquam pop. *Mpr, K. I, sed cf. III 5, 11.* 14 innitens servulis *M* (servol.), *K., Stangl, Merr.*, innixus servis *Dpra, Otto*, innixus servulis *Muell., cf. paneg. 8, 4 et 66, 5 (Wien. St. XXX p. 144).* 15 colligo *M, K., Stangl, Merr.*, coniecto *Dpra, Otto, Muell.* 17 interaestuans *Dpa, Otto, Muell.*, intus aestuans *rς*, aestuans *M, K., Merr.* 19 viderat, ⟨erat⟩ tertius *K. II. auctore Momms.*

## XVII.

### C. PLINIUS RESTITUTO SUO S.

Indignatiunculam, quam in cuiusdam amici audito- 1
rio cepi, non possum mihi temperare quo minus apud
5 te, quia non contingit coram, per epistulam effundam.
Recitabatur liber absolutissimus. Hunc duo aut tres, 2
ut sibi et paucis videntur, diserti surdis mutisque similes audiebant. Non labra diduxerunt, non moverunt manum, non denique adsurrexerunt, saltem lassitudine
10 sedendi. Quae tanta gravitas? quae tanta sapientia? 3
quae immo pigritia, adrogantia, sinisteritas ac potius amentia, in hoc totum diem impendere, ut offendas, ut inimicum relinquas, ad quem tamquam amicissimum veneris? Disertior ipse es? Tanto magis ne invideris; 4
15 nam, qui invidet, minor est. Denique, sive plus sive minus sive idem praestas, lauda vel inferiorem vel superiorem vel parem, superiorem, quia, nisi laudandus ille, non potes ipse laudari, inferiorem aut parem, quia pertinet ad tuam gloriam quam maximum videri, quem
20 praecedis vel exaequas. Equidem omnes, qui aliquid 5
in studiis faciunt, venerari etiam mirarique soleo; est enim res difficilis, ardua, fastidiosa, et quae eos, a quibus contemnitur, invicem contemnat. Nisi forte aliud iudicas tu. Quamquam quis uno te reverentior
25 huius operis, quis benignior aestimator? Qua ratione 6
ductus tibi potissimum indignationem meam prodidi, quem habere socium maxime poteram. Vale.

## XVIII.

### C. PLINIUS SABINO SUO S.

30 Rogas, ut agam Firmanorum publicam causam; 1
quod ego, quamquam plurimis occupationibus disten-

---

2 *Claudius Restitutus esse videtur, qui Hispanum et Probum defendit, cf. ep. III 9, 16, v. Prosopogr. I 396, 785.* 5 contigit *Dpς*. 13 amicissimus *a*. 14 est *pro* es *Dpr*. 27 optaram *pro* poteram *Markland. ep. cr. p. 48.*

tus, adnitar. Cupio enim et ornatissimam coloniam advocationis officio et te gratissimo tibi munere ob-
2 stringere. Nam, cum familiaritatem nostram, ut soles praedicare, ad praesidium ornamentumque tibi sumpseris, nihil est, quod negare debeam, praesertim pro patria petenti. Quid enim precibus aut honestius piis
3 aut efficacius amantis? Proinde Firmanis tuis ac iam potius nostris obliga fidem meam; quos labore et studio meo dignos cum splendor ipsorum tum hoc maxime pollicetur, quod credibile est optimos esse, inter quos tu talis extiteris. Vale.

## XIX.

C. PLINIUS NEPOTI SUO S.

1 Scis tu accessisse pretium agris, praecipue suburbanis. Causa subitae caritatis res multis agitata sermonibus. Proximis comitiis honestissimas voces senatus expressit: 'Candidati ne conviventur, ne mittant mu-
2 nera, ne pecunias deponant.' Ex quibus duo priora tam aperte quam inmodice fiebant, hoc tertium, quam-
3 quam occultaretur, pro comperto habebatur. Homullus deinde noster vigilanter usus hoc consensu senatus sententiae loco postulavit, ut consules desiderium universorum notum principi facerent peterentque, sicut aliis vitiis huic quoque providentia sua occurreret.
4 Occurrit; nam sumptus candidatorum, foedos illos et infames, ambitus lege restrinxit: eosdem patrimonii tertiam partem conferre iussit in ea, quae solo continerentur, deforme arbitratus, ut erat, honorem petituros urbem Italiamque non pro patria, sed pro hospitio aut
5 stabulo quasi peregrinantes habere. Concursant ergo can-

---

11 extiteris *Dpra, K. II (disp. II 8 sq.), Muell.*, moreris *M, K. I, Stangl.* 14 scin *Gierig, v. ad VII 24, 6.* 16 honestissima voce *Dpr.* 25 candidatorum, foed. ill. et inf. ambitus, lege *Momms.* 26 patrimonio *M*, patrimoniorum *Gertz ad Sen. dial. VI 11, 1.* 28 ut *ϛa, K. I*, et *rell.* 29 propriam *r*, pro patria *rell.*

didati: certatim, quidquid venale audiunt, emptitant,
quoque sint pluris venalia, efficiunt. Proinde, si pae- 6
nitet te Italicorum praediorum, hoc vendendi tempus
tam hercule quam in provinciis comparandi, dum iidem
5 candidati illic vendunt, ut hic emant. Vale.

## XX.

### C. PLINIUS TACITO SUO S.

Ais te adductum litteris, quas exigenti tibi de morte 1
avunculi mei scripsi, cupere cognoscere, quos ego Mi-
10 seni relictus (id enim ingressus abruperam) non solum
metus, verum etiam casus pertulerim: 'quamquam
animus meminisse horret, incipiam.'

Profecto avunculo ipse reliquum tempus studiis 2
(ideo enim remanseram) impendi; mox balineum, cena,
15 somnus inquietus et brevis. Praecesserat per multos 3
dies tremor terrae minus formidolosus, quia Campaniae
solitus; illa vero nocte ita invaluit, ut non moveri
omnia, sed verti crederentur. Inrumpit cubiculum 4
meum mater: surgebam invicem, si quiesceret, excita-
20 turus. Resedimus in area domus, quae mare a tectis
modico spatio dividebat. Dubito, constantiam vocare 5
an imprudentiam debeam (agebam enim duodevicen-
simum annum): posco librum Titi Livi et quasi per
otium lego atque etiam, ut coeperam, excerpo. Ecce
25 amicus avunculi, qui nuper ad eum ex Hispania ve-
nerat, ut me et matrem sedentes, me vero etiam legen-

---

2 quoque sint *M D p r* ς, ut sint quoque *a*, quo ut sint *Momms.*, utque sint *vel* eoque ⟨quo⟩ sint *(cf. Liv. II 60, 1) ego tentaveram*, ⟨quo hoc⟩ quoque, ut sint *Rappold, sed* quoque pluris *est* et ut eo pluris: *Plinius pretia pro candidatorum emacitate magis in dies exardescere conqueritur.* — plura *MDpra*, pluris ς, *Rappold recte, nam* hoc vendendi tempus *esse Plinius adfirmat v. 3, quoniam* accessisse pretium agris *constet (p. 162, 14).* 11 *Verg. Aen. II 12.* 17 solitus — 18 crederentur *vulg.*, non solum castella verum etiam oppida non moveri omnia sed verti credebantur *M, cf. N. Heinsium ad Ovid. met. VII 492.* — inr. cub. *vulg.*, invasit in cub. *M.*

tem videt, illius patientiam, securitatem meam corripit.
6 Nihilo segnius ego intentus in librum. Iam hora diei
prima, et adhuc dubius et quasi languidus dies. Iam
quassatis circumiacentibus tectis, quamquam in aperto
loco, angusto tamen, magnus et certus ruinae metus.
7 Tum demum excedere oppido visum: sequitur vulgus
attonitum, quodque in pavore simile prudentiae, alie-
num consilium suo praefert ingentique agmine abeun-
8 tes premit et impellit. Egressi tecta consistimus. Multa
ibi miranda, multas formidines patimur. Nam vehi-
cula, quae produci iusseramus, quamquam in planissimo
campo, in contrarias partes agebantur ac ne lapidibus
9 quidem fulta in eodem vestigio quiescebant. Praeterea
mare in se resorberi et tremore terrae quasi repelli
videbamus. Certe processerat litus multaque animalia
maris siccis harenis detinebat. Ab altero latere nubes
atra et horrenda ignei spiritus tortis vibratisque discur-
sibus rupta in longas flammarum figuras dehiscebat:
10 fulguribus illae et similes et maiores erant. Tum vero
idem ille ex Hispania amicus acrius et instantius 'Si
frater', inquit, 'tuus, tuus avunculus vivit, vult esse vos
salvos; si periit, superstites voluit: proinde quid ces-
satis evadere?' Respondimus non commissuros nos, ut
11 de salute illius incerti nostrae consuleremus. Non
moratus ultra proripit se effusoque cursu periculo
aufertur. Nec multo post illa nubes descendere in ter-
ras, operire maria, cinxerat Capreas et absconderat,
12 Miseni quod procurrit, abstulerat. Tum mater orare,
hortari, iubere, quoquo modo fugerem; posse enim
iuvenem, se et annis et corpore gravem bene morituram,
si mihi causa mortis non fuisset. Ego contra salvum
me nisi una non futurum; deinde manum eius am-
plexus addere gradum cogo. Paret aegre incusatque
13 se, quod me moretur. Iam cinis, adhuc tamen rarus.

---

32 dein *M, K., Merr.,* deinde *D p r a, Otto, Muell., cf. infra 31, 12; VII 4, 4; 27, 8; IX 36, 3, v. Burkhard Wien. St. XXV p. 160 sq.* 33 *v. Hofacker p. 54.*

Respicio: densa caligo tergis inminebat, quae nos torrentis modo infusa terrae sequebatur. 'Deflectamus', inquam, 'dum videmus, ne in via strati comitantium turba in tenebris obteramur.' Vix consederamus, et 14
5 nox, non qualis inlunis aut nubila, sed qualis in locis clausis lumine extincto. Audires ululatus feminarum, infantium quiritatus, clamores virorum; alii parentes, alii liberos, alii coniuges vocibus requirebant, vocibus noscitabant; hi suum casum, illi suorum miserabantur;
10 erant, qui metu mortis mortem precarentur; multi ad 15
deos manus tollere, plures nusquam iam deos ullos aeternamque illam et novissimam noctem mundo interpretabantur. Nec defuerunt, qui fictis mentitisque terroribus vera pericula augerent. Aderant, qui Miseni
15 illud ruisse, illud ardere falso, sed credentibus nuntiabant. Paulum reluxit; quod non dies nobis, sed ad- 16
ventantis ignis indicium videbatur. Et ignis quidem longius substitit, tenebrae rursus, cinis rursus multus et gravis. Hunc identidem adsurgentes excutiebamus;
20 operti alioquin atque etiam oblisi pondere essemus. Possem gloriari non gemitum mihi, non vocem parum 17
fortem in tantis periculis excidisse, nisi me cum omnibus, omnia mecum perire misero, magno tamen mortalitatis solacio credidissem. Tandem illa caligo tenuata 18
25 quasi in fumum nebulamve discessit; mox dies verus, sol etiam effulsit, luridus tamen, qualis esse, cum deficit, solet. Occursabant trepidantibus adhuc oculis mutata omnia altoque cinere tamquam nive obducta. Regressi Misenum curatis utcumque corporibus suspen- 19
30 sam dubiamque noctem spe ac metu exegimus. Metus praevalebat; nam et tremor terrae perseverabat, et plerique lymphati terrificis vaticinationibus et sua et aliena mala ludificabantur. Nobis tamen ne tunc qui- 20

---

4 operiamur *M*, obruamur *cod. Urbin. lat. 1153 (Merr.)*. — vix consideramus *MDpa, K.*, via et serueramus *r*, vix viam deserueramus ς. 7 infantum *M, K.* 20* alioqui *vulg.* 23 *cf. Sen. nat. qu. VI 2, 9.* 25 vere *a.* 27 occurrebant *a.* 30 exigimus *Dra.*

dem, quamquam et expertis periculum et expectantibus, abeundi consilium, donec de avunculo nuntius.

Haec nequaquam historia digna non scripturus leges et tibi, scilicet qui requisisti, imputabis, si digna ne epistula quidem videbuntur. Vale.

## XXI.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

1 Sum ego is, qui mirer antiquos, non tamen ut quidam temporum nostrorum ingenia despicio. Neque enim quasi lassa et effeta natura nihil iam laudabile
2 parit. Atque adeo nuper audivi Vergilium Romanum paucis legentem comoediam ad exemplar veteris comoediae scriptam tam bene, ut esse quandoque possit
3 exemplar. Nescio, an noris hominem. Quamquam nosse debes; est enim probitate morum, ingenii elegantia,
4 operum varietate monstrabilis. Scripsit mimiambos tenuiter, argute, venuste atque in hoc genere eloquentissime (nullum est enim genus, quod absolutum non possit eloquentissimum dici), scripsit comoedias Menandrum aliosque aetatis eiusdem aemulatus: licet has
5 inter Plautinas Terentianasque numeres. Nunc primum se in vetere comoedia, sed non tamquam inciperet, ostendit. Non illi vis, non granditas, non subtilitas, non amaritudo, non dulcedo, non lepos defuit: ornavit virtutes, insectatus est vitia, fictis nominibus decenter,
6 veris usus est apte. Circa me tantum benignitate nimia modum excessit, nisi quod tamen poëtis mentiri
7 licet. In summa extorquebo ei librum legendumque, immo ediscendum mittam tibi; neque enim dubito futurum ut non deponas, si semel sumpseris. Vale.

---

8 sum ex iis, qui mirer *codd., Stangl p. 676,* sum ego is, qui mirer *Gierig., Muell., cf. I 2, 3; VIII 7, 2; IX 9, 2; H. Alanus obs. crit. p. 24,* sum ex iis, qui mirantur *Schaefer., K.* 11 Verginium *a.* 16 mimos. i. ambo *M,* eīm iambos *D, cf. ad IV 3, 3.* 17 utque *Barth.* 27 *v. Sprichw. p. 283 (adde VI 21, 6 et Plut. de aud. poet. 2).*

## XXII.

C. PLINIUS TIRONI SUO S.

Magna res acta est omnium, qui sunt provinciis prae- 1
futuri, magna omnium, qui se simpliciter credunt amicis.
Lustricius Bruttianus cum Montanium Atticinum, co- 2
mitem suum, in multis flagitiis deprehendisset, Caesari scripsit. Atticinus flagitiis addidit, ut, quem deceperat, accusaret. Recepta cognitio est: fui in consilio. Egit uterque pro se, egit autem carptim et *κατὰ κεφάλαιον*, quo genere veritas statim ostenditur. Protulit Brut- 3
tianus testamentum suum, quod Atticini manu scriptum esse dicebat; hoc enim et arcana familiaritas et querendi de eo, quem sic amasset, necessitas indicabatur. Enu- 4
meravit crimina foeda, manifesta; quae ille, cum di-
luere non posset, ita regessit, ut, dum defenditur, turpis, dum accusat, sceleratus probaretur. Corrupto enim scribae servo interceperat commentarios intercideratque ac per summum nefas utebatur adversus amicum crimine suo. Fecit pulcherrime Caesar: non enim de 5
Bruttiano, sed statim de Atticino perrogavit. Damnatus et in insulam relegatus; Bruttiano iustissimum integritatis testimonium redditum, quem quidem etiam constantiae gloria secuta est. Nam defensus expeditis- 6
sime accusavit vehementer nec minus acer quam bonus
et sincerus adparuit. Quod tibi scripsi, ut te sortitum 7
provinciam praemonerem, plurimum tibi credas nec cuiquam satis fidas, deinde scias, si quis forte te, quod abominor, fallat, paratam ultionem; qua tamen ne sit opus, etiam atque etiam attende. Neque enim tam 8
iucundum est vindicari quam decipi miserum. Vale.

---

5 Lustricus *Dpra, Otto, Muell.*, Lustricius *M, K., Prosopogr. II 309, 332.* — Montanium *MDrς, K. II, Muell.*, Montanum *pa, Catan., K. I.* 17 incideratque *Dpr,* inspexeratq. *Momms.* 21 iust. int. test. *Dpra,* premium int. iust. *M.*

## XXIII.

C. PLINIUS TRIARIO SUO S.

1 Impense petis, ut agam causam pertinentem ad curam tuam, pulchram alioquin et famosam. Faciam, sed non gratis. 'Qui fieri potest', inquis, 'ut non gratis tu?' Potest; exigam enim mercedem honestiorem gra-
2 tuito patrocinio: peto atque etiam paciscor, ut simul agat Cremutius Ruso. Solitum hoc mihi et iam in pluribus claris adulescentibus factitatum. Nam mire concupisco
3 bonos iuvenes ostendere foro, adsignare famae. Quod si cui, praestare Rusoni meo debeo vel propter natales ipsius vel propter eximiam mei caritatem; quem magni aestimo in isdem iudiciis, ex isdem etiam par-
4 tibus conspici, audiri. Obliga me, obliga, ante quam dicat; nam, cum dixerit, gratias ages. Spondeo sollicitudini tuae, spei meae, magnitudini causae suffecturum. Est indolis optimae brevi producturus alios, si
5 interim productus fuerit a nobis. Neque enim cuiquam tam clarum statim ingenium, ut possit emergere, nisi illi materia, occasio, fautor etiam commendatorque contingat. Vale.

## XXIV.

C. PLINIUS MACRO SUO S.

1 Quam multum interest, a quo quid fiat! Eadem enim facta claritate vel obscuritate facientium aut tol-
2 luntur altissime aut humillime deprimuntur. Navigabam per Larium nostrum, cum senior amicus ostendit mihi villam atque etiam cubiculum, quod in lacum prominet: 'ex hoc', inquit, 'aliquando municeps nostra cum
3 marito se praecipitavit'. Causam requisivi. Maritus ex diutino morbo circa velanda corporis ulceribus

---

4* alioqui *vulg.* 18 productus *Dr, K. II (disp. II 5), Muell.,* provectus *Mpsa, K. I.* 24 a quo quid *K. II (disp. II 12),* quid a quoque *MDpra,* a quo quidque *K. I, Otto, Muell.,* quid a quo *Casaub.*

putrescebat: uxor, ut inspiceret, exegit; neque enim quemquam fidelius indicaturum, possetne sanari. Vidit, 4 desperavit; hortata est, ut moreretur, comesque ipsa mortis, dux immo et exemplum et necessitas fuit. 5 Nam se cum marito ligavit abiecitque in lacum. Quod 5 factum ne mihi quidem, qui municeps, nisi proxime auditum est, non quia minus illo clarissimo Arriae facto, sed quia minor ipsa. Vale.

## XXV.

10 C. PLINIUS HISPANO SUO S.

Scribis Robustum, splendidum equitem Romanum, 1 cum Atilio Scauro, amico meo, Ocriculum usque commune iter peregisse, deinde nusquam comparuisse; petis, ut Scaurus veniat nosque, si potest, in aliqua 15 inquisitionis vestigia inducat. Veniet; vereor, ne 2 frustra. Suspicor enim tale nescio quid Robusto accidisse quale aliquando Metilio Crispo, municipi meo. Huic ego ordinem impetraveram atque etiam proficiscenti quadraginta milia nummum ad instruendum se 20 ornandumque donaveram nec postea aut epistulas eius aut aliquem de exitu nuntium accepi. Interceptusne 4 sit a suis an cum suis, dubium: certe non ipse, non quisquam ex servis eius adparuit. Utinam ne Robusto idem! Experiamur tamen, accersamus Scaurum; demus 5 25 hoc tuis, demus optimi adulescentis honestissimis precibus, qui pietate mira, mira etiam sagacitate patrem quaerit. Di faveant, ut sic inveniat ipsum, quemadmodum iam, cum quo fuisset, invenit! Vale.

---

10 *vide Prosopogr. I 224, 11:* 'fortasse idem est Hispanus, ad quem Plinius scripsit epist. VI 25'. 21 interceptus nec sit *pr.* 23 utinam ne Robusto idem *r (subaudi* acciderit *e v. 16), cf. I 2, 6; V 8, 7; paneg. 27, 2,* ut ne robusti quidem *MDp, K. II (disp. I p. 13, II p. 5), Muell.* (. . . apparuit, ut ne Robusti quidem. Experiamur . . .).

## XXVI.

C. PLINIUS SERVIANO SUO S.

1 Gaudeo et gratulor, quod Fusco Salinatori filiam tuam destinasti. Domus patricia, pater honestissimus, mater pari laude; ipse studiosus, litteratus, etiam 5
2 disertus, puer simplicitate, comitate iuvenis, senex gravitate; neque enim amore decipior. Amo quidem effuse (ita officiis, ita reverentia meruit), iudico tamen, et quidem tanto acrius, quanto magis amo, tibique, ut qui exploraverim, spondeo habiturum te generum, quo 10
3 melior fingi ne voto quidem potuit. Superest, ut avum te quam maturissime similium sui faciat. Quam felix tempus illud, quo mihi liberos illius, nepotes tuos ut meos vel liberos vel nepotes ex vestro sinu sumere et quasi pari iure tenere continget! Vale. 15

## XXVII.

C. PLINIUS SEVERO SUO S.

1 Rogas, ut cogitem, quid designatus consul in honorem principis censeas. Facilis inventio, non facilis electio; est enim ex virtutibus eius larga materia. 20 Scribam tamen vel, quod malo, coram indicabo, si prius haesitationem meam ostendero. Dubito, num
2 idem tibi suadere quod mihi debeam. Designatus ego consul omni hac, etsi non adulatione, specie tamen adulationis abstinui, non tamquam liber et constans, 25 sed tamquam intellegens principis nostri, cuius videbam hanc esse praecipuam laudem, si nihil quasi ex
3 necessitate decernerem. Recordabar etiam plurimos honores pessimo cuique delatos, a quibus hic optimus separari non alio magis poterat quam diversitate cen- 30 sendi; quod ipsum non dissimulatione et silentio praeterii, ne forte non iudicium illud meum, sed oblivio
4 videretur. Hoc tunc ego; sed non omnibus eadem

---

30 alio modo magis *a, sed cf. paneg. 11, 3; 89, 1.*

placent, ne conveniunt quidem. Praeterea faciendi aliquid non faciendive ratio cum hominum ipsorum tum rerum etiam ac temporum condicione mutatur. Nam recentia opera maximi principis praebent facultatem nova, magna, vera censendi. Quibus ex causis, ut supra scripsi, dubito, an idem nunc tibi quod tunc mihi suadeam. Illud non dubito, debuisse me in parte consilii tui ponere, quid ipse fecissem. Vale.

## XXVIII.

C. PLINIUS PONTIO ALLIFANO SUO S.

Scio, quae tibi causa fuerit impedimento, quo minus 1
praecurrere adventum meum in Campaniam posses. Sed, quamquam absens, totus huc migrasti: tantum mihi copiarum qua urbanarum qua rusticarum nomine tuo oblatum est, quas omnes improbe *quidem*, accepi tamen. Nam me tui, ut ita facerem, rogabant, et verebar, ne 2
et mihi et illis irascereris, si non fecissem. In posterum, nisi adhibueris modum, ego adhibebo; et iam tuis denuntiavi, si rursus tam multa attulissent, omnia relaturos. Dices oportere me tuis rebus ut meis uti. Etiam: 3
sed perinde illis ac meis parco. Vale.

---

1 ne *Gesner.*, *K. II (disp. II 12)*, nec *codd.*, *K. I.* — faciendi aliquid non faciendive ratio *M, K. II (disp. II 7), Muell.*, f. a. n. faciendi (faciendive ς) vera ratio *rς*, f. a. vel non faciendi vera r. *a*, *K. I*, faciendi vera ratio *Dp*. 3* mutatur *Mrς*, *Catan.*, nunciatur *p*, initur *Da*, innititur ? *cf. ad Trai. 52 [60]*. 10 Allifano *add. Muell. ut V 14, VII 4*. 15 quidem *add. Sichard. recte, cf. infra 29, 3; IX 30, 3; paneg. 24, 4; 30, 2; 31, 2; 32, 4; 42, 4, sim.; dissimiles videntur VII 21, 1; Verg. ecl. I 27; Tib. I 9, 4; Prop. III 15, 35 (v. Hosius p. 1565)*. 16 me *Dpra*, et *M, K.* ('*debebat* et tui — et ego', *Muell.*). 18 adhibueris *Dpra*, *K. I, Otto, Muell.*, adhibueritis *M, K. II.* — etiam *K. I.* 19 *v. Hofacker p. 54.*

## XXIX.

C. PLINIUS QUADRATO SUO S.

1 Avidius Quietus, qui me unice dilexit et, quo non minus gaudeo, probavit, ut multa alia Thraseae (fuit enim familiaris) ita hoc saepe referebat, praecipere solitum suscipiendas esse causas aut amicorum aut 2 destitutas aut ad exemplum pertinentes. Cur amicorum, non eget interpretatione. Cur destitutas? quod in illis maxime et constantia agentis et humanitas cerneretur. Cur pertinentes ad exemplum? quia plurimum referret, 3 bonum an malum induceretur. Ad haec ego genera causarum ambitiose fortasse, addam tamen claras et inlustres. Aequum est enim agere non numquam gloriae et famae, id est suam, causam. Hos terminos, quia me consuluisti, dignitati ac verecundiae tuae sta- 4 tuo. Nec me praeterit usum et esse et haberi optimum dicendi magistrum; video etiam multos parvo ingenio, 5 litteris nullis, ut bene agerent, agendo consecutos. Sed et illud, quod vel Pollionis vel tamquam Pollionis accepi, verissimum experior: 'Commode agendo factum est, ut saepe agerem, saepe agendo, ut minus commode', quia scilicet adsiduitate nimia facilitas magis quam facultas nec fiducia, sed temeritas 6 paratur. Nec vero Isocrati, quo minus haberetur summus orator, offecit, quod infirmitate vocis, mollitia frontis, ne in publico diceret, impediebatur. Proinde multum lege, scribe, meditare, ut possis, cum voles, dicere: 7 dices, cum velle debebis. Hoc fere temperamentum ipse servavi; non numquam necessitati, quae pars rationis est, parui. Egi enim quasdam a senatu iussus, quo tamen in numero fuerunt ex illa Thraseae divisione, 8 hoc est ad exemplum pertinentes. Adfui Baeticis contra

---

13 enim est *Dpra.* 16 *cf. Cic. p. Rabir. Post. 4, 9, al. (vide Sprichw. p. 359).* 18 *v. Sprichw. p. 111 not.* 29 *cf. Sprichw. p. 240 sq.* 30 quo etiam *pro* quo tamen *Otto 303 n.,* quae tertio *Casaubon.*

Baebium Massam: quaesitum est, an danda esset inquisitio; data est. Adfui rursus isdem querentibus de Caecilio Classico: quaesitum est, an provinciales ut socios ministrosque proconsulis plecti oporteret; poenas luerunt. Accusavi Marium Priscum, qui lege repetundarum damnatus utebatur clementia legis, cuius severitatem inmanitate criminum excesserat; relegatus est. Tuitus sum Iulium Bassum ut incustoditum nimis et incautum ita minime malum; iudicibus acceptis in senatu remansit. Dixi proxime pro Vareno postulante, ut sibi invicem evocare testes liceret; impetratum est. In posterum opto, ut ea potissimum iubear, quae me deceat vel sponte fecisse. Vale.

## XXX.

### C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Debemus mehercule natales tuos perinde ac nostros celebrare, cum laetitia nostrorum ex tuis pendeat, cuius diligentia et cura hic hilares, istic securi sumus. Villa Camilliana, quam in Campania possides, est quidem vetustate vexata; ea tamen, quae sunt pretiosiora, aut integra manent aut levissime laesa sunt. Attendimus ergo, ut quam saluberrime reficiantur. Ego videor habere multos amicos, sed huius generis, cuius et tu quaeris et res exigit, prope neminem. Sunt enim omnes togati et urbani; rusticorum autem praediorum administratio poscit durum aliquem et agrestem, cui nec labor ille gravis nec cura sordida nec tristis solitudo videatur. Tu de Rufo honestissime cogitas; fuit enim filio tuo familiaris. Quid tamen nobis ibi praestare possit, ignoro, velle plurimum credo. Vale.

---

20 ea tamen *a*, *K. II (disp. I p. 13)*, *Muell.*, et t. *Dpr*, tamen *M*, *K. I.* 21 attendimus *Ma*, *K. I*, attendemus *Dpr*, *K. II*, *Muell.*

## XXXI.

C. PLINIUS CORNELIANO SUO S.

1 Evocatus in consilium a Caesare nostro ad Centum Cellas (hoc loco nomen) maximam cepi voluptatem. 2 Quid enim iucundius quam principis iustitiam, gravitatem, comitatem in secessu quoque, ubi maxime recluduntur, inspicere? Fuerunt variae cognitiones, et quae virtutes iudicis per plures species experirentur. 3 Dixit causam Claudius Aristion, princeps Ephesiorum, homo munificus et innoxie popularis: inde invidia et a dissimillimis delator inmissus; itaque absolutus vindicatusque est.

4 Sequenti die audita est Gallitta adulterii rea. Nupta haec tribuno militum honores petituro et suam et mariti dignitatem centurionis amore maculaverat. 5 Maritus legato consulari, ille Caesari scripserat. Caesar excussis probationibus centurionem exauctoravit atque etiam relegavit. Supererat crimini, quod nisi duorum esse non poterat, reliqua pars ultionis; sed maritum non sine aliqua reprehensione patientiae amor uxoris retardabat, quam quidem etiam post delatum adulterium domi habuerat quasi contentus aemulum removisse. 6 Admonitus, ut perageret accusationem, peregit invitus. Sed illam damnari etiam invito accusatore necesse erat: damnata et Iuliae legis poenis relicta est. Caesar et nomen centurionis et commemorationem disciplinae militaris sententiae adiecit, ne omnes eius modi causas revocare ad se videretur.

7 Tertio die inducta cognitio est multis sermonibus et vario rumore iactata, Iuli Tironis codicilli, quos ex parte veros esse constabat, ex parte falsi dicebantur. 8 Substituebantur crimini Sempronius Senecio, eques Romanus, et Eurythmus, Caesaris libertus et procurator.

---

4 maximam *Dprς, Muell.,* magnam *Ma, K.* 9 Aristion *Dra, Otto, Muell.,* Ariston *Mpς, K.* 13 Gallitta *Momms. ind. p. 411,* Galitta *vulg.*

Heredes, cum Caesar esset in Dacia, communiter epistula scripta petierant, ut susciperet cognitionem. Susceperat. Reversus diem dederat et, cum ex here- 9
dibus quidam quasi reverentia Eurythmi omitterent accusationem, pulcherrime dixerat: 'Nec ille Polyclitus est nec ego Nero'. Indulserat tamen petentibus dilationem, cuius tempore exacto consederat auditurus. A parte heredum intraverunt duo omnino; postulave- 10
runt, *a*ut omnes heredes agere cogerentur, cum detulissent omnes, aut sibi quoque desistere permitteretur. Locutus est Caesar summa gravitate, summa 11
moderatione, cumque advocatus Senecionis et Eurythmi dixisset suspicionibus relinqui reos, nisi audirentur, 'Non curo', inquit, 'an isti suspicionibus relinquantur, ego relinquor'. Dein conversus ad nos: "*Επιστήσατε*, 12
quid facere debeamus; isti enim queri volunt, quod illis licuerit non accusare.' Tum ex consilii sententia iussit denuntiari heredibus omnibus, aut agerent aut singuli adprobarent causas non agendi; alioqui se vel de calumnia pronuntiaturum.

Vides, quam honesti, quam severi dies; quos iucun- 13
dissimae remissiones sequebantur. Adhibebamur cotidie cenae; erat modica, si principem cogitares. Interdum acroamata audiebamus, interdum iucundissimis sermonibus nox ducebatur. Summo die abeuntibus 14
nobis (tam diligens in Caesare humanitas) xenia sunt missa. Sed mihi ut gravitas cognitionum, consilii

---

3 diem dixerat *Dpra, Otto.* 8 duo omnino: postul. *K. II,* duo; omn. post. *K. I.* 9 aut *K. II, cf. infra ad v. 18,* ut *Dpaς, om. Mr,* ut aut *Muell.* 15 dein *Ma, K.,* deinde *Dpr, cf. supra ad 20, 21.* — *ἐπιστήσατλι M, ἐνιστήσατε Dς, Beroald., Pomp. Laet., καταστήσατε B, Catan., ἐπίστασθε a, cf. Wilde p. 116 sqq.* 16* queri volunt *Dpra, K. I,* quaeri volunt *M,* quaeri nolunt *K. II (disp. II p. 13), Muell.* — quod sibi licuerit non acc. *codd., vulg.,* qu. sibi non lic. non. acc. *Gesner.,* qu. sibi non lic. acc. *Schaefer., Muell.,* quod illis lic. non acc. *ego, cf. Kuk.*[3] *II p. 70 sq.* 18 aut ag. *Drς a,* ut ag. *Mp.*

honor, suavitas simplicitasque convictus ita locus ipse
15 periucundus fuit. Villa pulcherrima cingitur viridissimis agris, inminet litori; cuius in sinu fit cum maxime portus. Huius sinistrum brachium firmissimo opere
16 munitum est, dextrum elaboratur. In ore portus insula adsurgit, quae inlatum vento mare obiacens frangat tutumque ab utroque latere decursum navibus praestet. Adsurgit autem arte visenda: ingentia saxa latissima navis provehit; onera haec alia super alia deiecta ipso pondere manent ac sensim quodam velut aggere
17 construuntur. Eminet iam et adparet saxeum dorsum impactosque fluctus in inmensum elidit et tollit. Vastus illic fragor canumque circa mare. Saxis deinde pilae adicientur, quae procedente tempore enatam insulam imitentur. Habebit hic portus et iam habet nomen auctoris eritque vel maxime salutaris. Nam per longissimum spatium litus importuosum hoc receptaculo utetur. Vale.

## XXXII.

C. PLINIUS QUINTILIANO SUO S.

1 Quamvis et ipse sis continentissimus et filiam tuam ita institueris, ut decebat tuam filiam, Tutili neptem, cum tamen sit nuptura honestissimo viro, Nonio Celeri, cui ratio civilium officiorum necessitatem quandam nitoris imponit, debet secundum condicionem mariti veste, comitatu augeri; quibus non quidem augetur
2 dignitas, ornatur tamen et instruitur. Te porro animo beatissimum, modicum facultatibus scio. Itaque partem oneris tui mihi vindico et tamquam parens alter puellae nostrae confero quinquaginta milia nummum plus collaturus, nisi a verecundia tua sola mediocritate

---

9* onera *ego Wien. St. XXX p. 144, cf. e. c. ad Trai. 39 (48), 4; 61 (69), 2,* contra *codd. et edd. omnes, uncis inclusit Gesner.,* provehit contra: haec *interpunx. Cortius, sed vide V 6, 33* rectus hic limes, *VIII 2, 8* ratio haec, *ad Trai. 8 (24), 6* utraque haec. 15 limitent *pro* imitentur *Momms.*

munusculi impetrari posse confiderem, ne recusares. Vale.

## XXXIII.

### C. PLINIUS ROMANO SUO S.

Tollite cuncta, inquit, coeptosque auferte labores! 1

Seu scribis aliquid seu legis, tolli, auferri iube et accipe orationem meam, ut illa arma, divinam (num superbius potui?), re vera ut inter meas pulchram; nam mihi satis est certare mecum. Est haec pro 2 Attia Viriola, et dignitate personae et exempli raritate et iudicii magnitudine insignis. Nam femina splendide nata, nupta praetorio viro, exheredata ab octogenario patre intra undecim dies, quam ille novercam ei amore captus induxerat, quadruplici iudicio bona paterna repetebat. Sedebant centum et octoginta iudices (tot 3 enim quattuor consiliis colliguntur), ingens utrimque advocatio et numerosa subsellia, praeterea densa circumstantium corona latissimum iudicium multiplici circulo ambibat. Ad hoc stipatum tribunal, atque 4 etiam ex superiore basilicae parte qua feminae qua viri et audiendi, quod difficile, et, quod facile, visendi studio inminebant. Magna expectatio patrum, magna filiarum, magna etiam novercarum. Secutus est varius 5 eventus. Nam duobus consiliis vicimus, totidem victi sumus. Notabilis prorsus et mira eadem in causa, isdem iudicibus, isdem advocatis, eodem tempore tanta diversitas. Accidit casu, quod non casus vide- 6

---

5 *Verg. Aen. VIII 439.* 8 illi ς*a*. 14 ille novercam ei *Dpra*ς, *Otto, Muell.*, illi novercam *M, K.* 17 colliguntur *Mr*ς, *K., Stangl,* conscribuntur *Dpa, Catan., Otto, Muell., ambigua disceptatio, cf. V 7, 4* contrahentur. 28* diversitas acc. casu quod (quid *r*, quidem *p*) non (non quod *M*) casus videretur (videtur ς) *codd.*, div. acc. casu quidem, sed non ut casus videretur *Sichard.*, div. acc. casu, non quod casus videretur *K.*, div. acc. casu, quod non c. v. *Otto 303,* div. accidit, casu, qu. n. c. v. *Muell.*, diversitas. Accidit casu, qu. n. c. v. *ego, cf. IX 13, 24, v. Wien. St. XXX p. 144.*

retur: victa est noverca ipsa heres ex parte sexta, victus Suberinus, qui exheredatus a patre singulari impudentia alieni patris bona vindicabat non ausus sui petere.

7 Haec tibi exposui, primum ut ex epistula scires, quae ex oratione non poteras, deinde (nam detegam artes) ut orationem libentius legeres, si non legere tibi, sed interesse iudicio videreris; quam, sit licet magna, non despero gratiam brevissimae impetraturam.
8 Nam et copia rerum et arguta divisione et narratiunculis pluribus et eloquendi varietate renovatur. Sunt multa (non auderem nisi tibi dicere) elata, multa pu-
9 gnacia, multa subtilia. Intervenit enim acribus illis et erectis frequens necessitas computandi ac paene calculos tabulamque poscendi, ut repente in privati
10 iudicii formam centumvirale vertatur. Dedimus vela indignationi, dedimus irae, dedimus dolori et in amplissima causa quasi magno mari pluribus ventis sumus
11 vecti. In summa solent quidam ex contubernalibus nostris existimare hanc orationem (iterum dicam) ut inter meas ὡς ὑπὲρ Κτησιφῶντος esse: an vere, tu facillime iudicabis, qui tam memoriter tenes omnes, ut conferre cum hac, dum hanc solam legis, possis. Vale.

## XXXIV.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

1 Recte fecisti, quod gladiatorium munus Veronensibus nostris promisisti, a quibus olim amaris, suspiceris, ornaris. Inde etiam uxorem carissimam tibi et probatissimam habuisti, cuius memoriae aut opus ali-

---

2 '[Attius] Suberinus *(Ma) vel potius* Suburanus' *Momms. ind. p. 403, Prosopogr. I 181, 1134.* 27 gladiatorium *Dpr, K. I, Muell.*, gladiatorum *Mϛa, K. II.* 30* aut op. aliq. aut spect. atque hoc pot. quod max. funeri debebatur *Ma, K.*, aut op. aliq. max. funebre debeatur (videatur *D*) *Dpr, † add. Muell. nimis anxie, v. Wien. St. XXX p. 145.*

quod aut spectaculum atque hoc potissimum, quod maxime funebre, debebatur. Praeterea tanto consensu 2 rogabaris, ut negare non constans, sed durum videretur. Illud quoque egregie, quod tam facilis, tam liberalis in edendo fuisti. Nam per haec etiam magnus animus 3 ostenditur. Vellem Africanae, quas coëmeras plurimas, ad praefinitum diem occurrissent: sed, licet cessaverint illae tempestate detentae, tu tamen meruisti, ut acceptum tibi fieret, quod quo minus exhiberes, non per te stetit. Vale.

---

# C. PLINI CAECILI SECUNDI
# EPISTULARUM
## LIBER SEPTIMUS.

### I.

C. PLINIUS GEMINO SUO S.

Terret me haec tua tam pertinax valetudo, et, 1 quamquam te temperantissimum noverim, vereor tamen, ne quid illi etiam in mores tuos liceat. Proinde mo- 2 neo, patienter resistas: hoc laudabile, hoc salutare. Admittit humana natura, quod suadeo. Ipse certe sic 3 agere sanus cum meis soleo: 'Spero quidem, si forte in adversam valetudinem incidero, nihil me desideraturum vel pudore vel paenitentia dignum; si tamen superaverit morbus, denuntio, ne quid mihi detis nisi permittentibus medicis sciatisque, si dederitis, ita vin-

---

8 illa tempestate detenta *p*.

*LIBRI SEPTIMI codd. manu scripti et edd. antiq.: MDBpras, v. praef.*

4 dicaturum, ut solent alii, quae negantur.' Quin etiam, cum perustus ardentissima febre tandem remissus unctusque acciperem a medico potionem, porrexi manum, utque tangeret, dixi admotumque iam labris po-
5 culum reddidi. Postea cum vicensimo valetudinis die balineo praepararer mussantesque medicos repente vidissem, causam requisivi. Responderunt posse me tuto lavari, non tamen omnino sine aliqua suspicione.
6 'Quid', inquam, 'necesse est?' atque ita spe balinei, cui iam videbar inferri, placide leniterque dimissa ad abstinentiam rursus non secus ac modo ad balineum
7 animum vultumque composui. Quae tibi scripsi, primum ut te non sine exemplo monerem, deinde ut in posterum ipse ad eandem temperantiam adstringerer, cum me hac epistula quasi pignore obligassem. Vale.

## II.

### C. PLINIUS IUSTO SUO S.

1 Quem ad modum congruit, ut simul et adfirmes te adsiduis occupationibus impediri et scripta nostra desideres, quae vix ab otiosis impetrare aliquid perituri
2 temporis possunt? Patiar ergo aestatem inquietam vobis exercitamque transcurrere et hieme demum, cum credibile erit noctibus saltem vacare te posse, quaeram,
3 quid potissimum ex nugis meis tibi exhibeam. Interim abunde est, si epistulae non sunt molestae; sunt autem et ideo breviores erunt. Vale.

## III.

### C. PLINIUS PRAESENTI SUO S.

1 Tantane perseverantia tu modo in Lucania, modo in Campania? 'Ipse enim', inquis, 'Lucanus, uxor Campana'. Iusta causa longioris absentiae, non per-
2 petuae tamen. Quin ergo aliquando in urbem redis?

---

10 leviterque *M*. 25 sunt tibi mol. *rς*.

ubi dignitas, honor, amicitiae tam superiores quam minores. Quousque regnabis? quousque vigilabis, cum voles, dormies, quam diu voles? quousque calcei nusquam, toga feriata, liber totus dies? Tempus est te 3
revisere molestias nostras vel ob hoc solum, ne voluptates istae satietate languescant. Saluta paulisper, quo sit tibi iucundius salutari, terere in hac turba, ut te solitudo delectet. Sed quid imprudens, quem evocare 4
conor, retardo? Fortasse enim his ipsis admoneris, ut te magis ac magis otio involvas; quod ego non abrumpi, sed intermitti volo. Ut enim, si cenam tibi facerem, 5
dulcibus cibis acres acutosque miscerem, ut obtusus illis et oblitus stomachus his excitaretur, ita nunc hortor, ut iucundissimum genus vitae non nullis interdum quasi acoribus condias. Vale.

## IV.

### C. PLINIUS PONTIO ALLIFANO SUO S.

Ais legisse te hendecasyllabos meos; requiris etiam, 1
quem ad modum coeperim scribere, homo, ut tibi videor, severus, ut ipse fateor, non ineptus. Numquam a 2
poëtice (altius enim repetam) alienus fui; quin etiam quattuordecim natus annos Graecam tragoediam scripsi. 'Qualem?' inquis. Nescio; tragoedia vocabatur. Mox, 3
cum e militia rediens in Icaria insula ventis detinerer, Latinos elegos in illud ipsum mare ipsamque insulam feci. Expertus sum me aliquando et heroo, hendecasyllabis nunc primum, quorum hic natalis, haec causa est: Legebantur in Laurentino mihi libri Asini Galli de comparatione patris et Ciceronis. Incidit epigramma

---

2 *cf. Ter. Phorm. 405; Sall. Iug. 31, 26; Hor. ep. I 10, 8; Verg. ecl. 1, 69; Mart. 10, 61, al.* 4 te *om. a.* 7 tibi sit *Dpr.* 8 revocare *Pomp. Laet., K. II.* 11 tibi cen. *Dpr.* 15 acrioribus *M p r a.* 17 Allifano *add. Muell. ut VI 28.* 21 quin *M ς a,* qui *Dpr.* 23 *v. Hofacker p. 54.* 26 heroico *a, Catan.*

4 Ciceronis in Tironem suum. Dein, cum meridie (erat enim aestas) dormiturus me recepissem nec obreperet somnus, coepi reputare maximos oratores hoc studii genus et in oblectationibus habuisse et in laude po-
5 suisse. Intendi animum contraque opinionem meam post longam desuetudinem perquam exiguo temporis momento id ipsum, quod me ad scribendum sollicitaverat, his versibus exaravi:

6 Cum libros Galli legerem, quibus ille parenti
ausus de Cicerone dare est palmamque decusque,
lascivum inveni lusum Ciceronis et illo
spectandum ingenio, quo seria condidit et quo
humanis salibus multo varioque lepore
magnorum ostendit mentes gaudere virorum.
Nam queritur, quod fraude mala frustratus amantem
paucula cenato sibi debita savia Tiro
tempore nocturno subtraxerit. His ego lectis
'cur post haec' inquam 'nostros celamus amores
nullumque in medium timidi damus atque fatemur
Tironisque dolos, Tironis nosse fugaces
blanditias et furta novas addentia flammas?'

7 Transii ad elegos: hos quoque non minus celeriter explicui; addidi alios facilitate corruptus. Deinde
8 in urbem reversus sodalibus legi. Probaverunt. Inde plura metra, si quid otii, maxime in itinere temptavi. Postremo placuit exemplo multorum unum separatim hendecasyllaborum volumen absolvere, nec
9 paenitet. Legitur, describitur, cantatur etiam et a Graecis quoque, quos Latine huius libelli amor docuit,
10 nunc cithara, nunc lyra personatur. Sed quid ego tam

---

10 daret *codd.*, dare est *Casaub.* 24 alios *Mrsa, K. I, Merr., cf. supra I 1, 2,* altos *Dp,* iambos *Momms. Herm. III 105, K. II, Muell.* 26 ac *post* otii *add. M, Muell., om. rell.*

gloriose? Quamquam poëtis furere concessum est. Et tamen non de meo, sed de aliorum iudicio loquor; qui sive iudicant sive errant, me delectat. Unum precor, ut posteri quoque aut errent similiter aut iudicent. Vale.

## V.

C. PLINIUS CALPURNIAE SUAE S.

1 Incredibile est, quanto desiderio tui tenear. In causa amor primum, deinde quod non consuevimus abesse. Inde est, quod magnam noctium partem in imagine tua vigil exigo, inde, quod interdiu, quibus horis te visere solebam, ad diaetam tuam ipsi me, ut verissime dicitur, pedes ducunt, quod denique aeger et maestus ac similis excluso a vacuo limine recedo. Unum tempus his tormentis caret, quo in foro amicorum litibus conteror. 2 Aestima tu, quae vita mea sit, cui requies in labore, in miseria curisque solacium. Vale.

## VI.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

1 Rara et notabilis res Vareno contigit, sit licet adhuc dubia. Bithyni accusationem eius ut temere inchoatam omisisse narrantur. Narrantur dico: adest provinciae legatus, attulit decretum concilii ad Caesarem, attulit ad multos principes viros, attulit etiam ad nos, Vareni advocatos. 2 Perstat tamen idem ille Magnus; quin etiam Nigrinum, optimum virum, pertinacissime exercet. Per hunc a consulibus postulabat, ut Varenus exhibere rationes cogeretur. 3 Adsistebam Vareno iam tantum ut amicus et tacere decreveram.

---

1 *cf. Plat. Phaedr. 245*[a]*; Cic. de div. I 37, 80; de orat. II 46, 194; Hor. a. p. 296, al.* 3 delectat *M, Stangl, Muell.*, delectant *rell.* 11 vigilem exigo *Dpr.* 13 *v. Sprichw. p. 275 sq.* 15 et *post* foro *add. Dpra, Otto, Muell., om. M, K., Merr.* 23 dico? *vulg.*, dico; *Muell. (cf. infra IX 12, 1 et adn. crit. ad Cic. Att. p. 514, 13).*

Nihil enim tam contrarium, quam si advocatus a senatu datus defenderem ut reum, cui opus esset, ne
4 reus videretur. Cum tamen finita postulatione Nigrini consules ad me oculos rettulissent, 'Scietis', inquam, 'constare nobis silentii nostri rationem, cum veros legatos provinciae audieritis'. Contra Nigrinus: 'Ad quem missi sunt?' Ego: 'Ad me quoque; habeo de-
5 cretum provinciae.' Rursus ille: 'Potest tibi liquere.' Ad hoc ego: 'Si tibi ex diverso liquet, potest et mihi
6 (quod est mei iu*ris*) causa liquere.' Tum legatus Polyaenus causas abolitae accusationis exposuit postulavitque, ne cognitioni Caesaris praeiudicium fieret. Respondit Magnus iterumque Polyaenus. Ipse raro et breviter
7 interlocutus multum me intra silentium tenui. Accepi enim non minus interdum oratorium esse tacere quam dicere atque adeo repeto me quibusdam capitis reis vel magis silentio quam oratione accuratissima profuisse.
8 Mater amisso filio (quid enim prohibet, quamquam alia ratio scribendae epistulae fuerit, de studiis disputare?) libertos eius eosdemque coheredes suos falsi et veneficii reos detulerat ad principem iudicemque impe-
9 traverat Iulium Servianum. Defenderam reos ingenti quidem coetu; erat enim causa notissima, praeterea utrimque ingenia clarissima. Finem cognitioni quaestio
10 imposuit; quae secundum reos dedit. Postea mater adiit principem, adfirmavit se novas probationes invenisse. Praeceptum est Suburano, ut vacaret finitam
11 causam retractanti, si quid novi adferret. Aderat matri Iulius Africanus, nepos illius oratoris, quo audito Pas-

---

2 esset etiam ne *Dr*, esset tamen ne *Stangl (cf. Tac. Ann. XIII 17)*. 10* quod est melius liquere. Tum leg. *K. ex Ma*, quod est melius (si *add.* ς) causa liqueret (loquetur *r*) leg. *Dprς*, quod est melius in causa liquere. Tum leg. *Sichard.*, † *add. Muell.*, (quod est mei iuris) causa liquere *ego, cf. II 6, 2; III 21, 3; V 7, 4; VII 30, 3; ad Trai. 31 (40), 1; 75 (79), 2; 108 (109), 1; Caes. b. Gall. VII 77, v. Wien. St. XXX p. 145.* 15 *cf. Cic. ad Att. XIII 42, 1; Sprichw. p. 338 sq.* 28 retractandi *Dpr*.

sienus Crispus dixit: 'Bene mehercule, bene; sed quo tam bene?' Huius nepos, iuvenis ingeniosus, sed non parum ca[l]lidus, cum multa dixisset adsignatumque tempus implesset, 'Rogo', inquit, 'Suburane, permittas
5 mihi unum versum adicere.' Tum ego, cum omnes me ut 12
diu responsurum intuerentur, 'Respondissem', inquam, 'si unum illum versum Africanus adiecisset, in quo non dubito omnia nova fuisse'. Non facile me repeto tantum 13
adsensum agendo consecutum quantum tunc non agendo.
10 Similiter nunc et probatum et exceptum est, quod pro Vareno hactenus *tantum* non tacui. Consules, ut 14
Polyaenus postulabat, omnia integra principi servaverunt; cuius cognitionem suspensus expecto. Nam dies ille nobis pro Vareno aut securitatem et otium dabit
15 aut intermissum laborem renovata sollicitudine iniunget. Vale.

## VII.

### C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Et proxime Prisco nostro et rursus, quia ita ius- 1
20 sisti, gratias egi, libentissime quidem. Est enim mihi periucundum, quod viri optimi mihique amicissimi adeo cohaesistis, ut invicem vos obligari putetis. Nam 2
ille quoque praecipuam se voluptatem ex amicitia tua capere profitetur certatque tecum honestissimo certa-
25 mine mutuae caritatis, quam ipsum tempus augebit. Te negotiis distineri ob hoc moleste fero, quod deser-

---

2 et *pro* sed *rς*. 3 callidus *pra*, callus *D*, gallus *M*: sed parum callidus *Catan.*, sed homo (*vel* usu *vel* modo non) parum callidus *Stangl*, sed non parum calidus *Rappold probabilissime, v. Quint. X 1, 118, cf. ep. VII 28, 3; paneg. 53, 1.* 5 versum *Dpa, Otto, Muell.*, verbum *Mrς, K., Stangl.* — negavit ille *vel simile quiddam post* adicere *excidisse putat Momms.* 7 illum vers. *Dpa, Otto, Muell.*, illud verbum *Mrς, K., Stangl.* 11 hactenus non tacui *codd.*, hact. tacui *Sichard. et 'membranae' Modii novant. lect. 92 Grut. lamp. V p. 241*, hact. non egi *Schaefer.*, hact. me continui? *Muell. cruce addita*, hactenus ⟨tantum⟩ non tacui *Stangl (cf. Dem. 1, 2 μόνον οὐχὶ φωνὴν ἀφιείς; Liv. IV 2, 12; XXV 15, 1, al.).*

vire studiis non potes. Si tamen alteram litem per iudicem, alteram, ut ais, ipse finieris, incipies primum istic otio frui, deinde satiatus ad nos reverti. Vale.

## VIII.

C. PLINIUS PRISCO SUO S.

1 Exprimere non possum, quam iucundum sit mihi, quod Saturninus noster summas tibi apud me gratias
2 aliis super alias epistulis agit. Perge, ut coepisti, virumque optimum quam familiarissime dilige magnam voluptatem ex amicitia eius percepturus nec ad breve
3 tempus. Nam cum omnibus virtutibus abundat tum hac praecipue, quod habet maximam in amore constantiam. Vale.

## IX.

C. PLINIUS FUSCO SUO S.

1 Quaeris, quemadmodum in secessu, quo iam diu
2 frueris, putem te studere oportere. Utile in primis, et multi praecipiunt, vel ex Graeco in Latinum vel ex Latino vertere in Graecum; quo genere exercitationis proprietas splendorque verborum, copia figurarum, vis explicandi, praeterea imitatione optimorum similia inveniendi facultas paratur; simul, quae legentem fefellissent, transferentem fugere non possunt. Intellegentia
3 ex hoc et iudicium adquiritur. Nihil offuerit, quae legeris hactenus, ut rem argumentumque teneas, quasi aemulum scribere lectisque conferre ac sedulo pensitare, quid tu, quid ille commodius. Magna gratulatio, si non nulla tu, magnus pudor, si cuncta ille melius. Licebit interdum et notissima eligere et certare cum
4 electis. Audax haec, non tamen improba, quia secreta contentio: quamquam multos videmus eius modi certa-

---

3* revertes, reverteris, revertere ? 17 utile in primis et multi praecipiunt *Ma, K.*, utili mihi primum et multi praeceperunt *D*, utile mihi primum et multis (multos *r*) praecipue erit *pr*, utile in primis (et multi praeceperunt) *Muell.*

mina sibi cum multa laude sumpsisse, quosque subsequi satis habebant, dum non desperant, antecessisse. Poteris, et quae dixeris, post oblivionem retractare, 5
multa retinere, plura transire, alia interscribere, alia
5 rescribere. Laboriosum istud et taedio plenum, sed 6
difficultate ipsa fructuosum, recalescere ex integro et resumere impetum fractum omissumque, postremo nova velut membra peracto corpori intexere nec tamen priora turbare. Scio nunc tibi esse praecipuum studium 7
10 orandi; sed non ideo semper pugnacem hunc et quasi bellatorium stilum suaserim. Ut enim terrae variis mutatisque seminibus ita ingenia nostra nunc hac, nunc illa meditatione recoluntur. Volo interdum ali- 8
quem ex historia locum adprehendas, volo epistulam
15 diligentius scribas. Nam saepe in oratione quoque non historica modo, sed prope poëtica descriptionum necessitas incidit, et pressus sermo purusque ex epistulis petitur. Fas est et carmine remitti, non dico continuo 9
et longo (id enim perfici nisi in otio non potest), sed
20 hoc arguto et brevi, quod apte quantas libet occupationes curasque distinguit. Lusus vocantur; sed hi 10
lusus non minorem interdum gloriam quam seria consequuntur; atque adeo (cur enim te ad versus non versibus adhorter?)

25 ut laus est cerae, mollis cedensque sequatur 11
si doctos digitos iussaque fiat opus
et nunc informet Martem castamve Minervam,
nunc Venerem effingat, nunc Veneris puerum,
utque sacri fontes non sola incendia sistunt,
30 saepe etiam flores vernaque prata lavant,
sic hominum ingenium flecti ducique per artes
non rigidas docta mobilitate decet.

---

**13** illac *Dpa, sed cf. II 17, 18; VIII 20, 7.* **15** oratione *rς, K. II (disp. II 14),* orationes *MDa, K. I, Gertz ad Sen. dial. VI 11, 1.* **16** historicarum m. s. pr. poeticarum *Gertz.* **25** *vide J. E. B. Mayor Classic. Rev. XVII (1903), p. 57.* **30** lavant *D (corr. in* levant*), pa, Otto, Muell., cf. V 6, 40,* iuvant *Mrς, K., Merr.* **32** rigida doctas *Baehrensius FPL. p. 373.*

12 Itaque summi oratores, summi etiam viri sic se aut exercebant aut delectabant, immo delectabant exerce-
13 bantque. Nam mirum est, ut his opusculis animus intendatur, remittatur. Recipiunt enim amores, odia, iras, misericordiam, urbanitatem, omnia denique, quae
14 in vita atque etiam in foro causisque versantur. Inest his quoque eadem quae aliis carminibus utilitas, quod metri necessitate devincti soluta oratione laetamur et, quod facilius esse comparatio ostendit, libentius scribimus.

15 Habes plura etiam fortasse, quam requirebas, unum tamen omisi; non enim dixi, quae legenda arbitrarer: quamquam dixi, cum dicerem, quae scribenda. Tu memineris sui cuiusque generis auctores diligenter eligere.
16 Aiunt enim multum legendum esse, non multa. Qui sint hi, adeo notum probatumque est, ut demonstratione non egeat; et alioqui tam inmodice epistulam extendi, ut, dum tibi, quemadmodum studere debeas, suadeo, studendi tempus abstulerim. Quin ergo pugillares resumis et aliquid ex his vel istud ipsum, quod coeperas, scribis? Vale.

## X.

### C. PLINIUS MACRINO SUO S.

1 Quia ipse, cum prima cognovi, iungere extrema quasi avulsa cupio, te quoque existimo velle de Vareno et Bithynis reliqua cognoscere. Acta causa hinc a Po-
2 lyaeno, inde a Magno. Finitis actionibus Caesar 'Neutra' inquit 'pars de mora queretur; erit mihi curae explo-
3 rare provinciae voluntatem.' Multum interim Varenus tulit. Etenim quam dubium est, an merito accusetur,

---

8 devincti *Dpra, Muell., Merr.,* devinctis *M,* defuncti *Barth., Gesn., K. II,* deiuncti *K. I, sed cf. Cic. de fato 9, 20.* 15 *cf. Quint. X 1, 59 (Sprichw. p. 232).* 16 probatumque *M, K., Merr.,* pervagatumque *Otto, Muell.,* provocatumque *Dpra,* provulgatumque *Gierig.,* pervulgatumque *Schaefer.*

qui an omnino accusetur, incertum est! Superest, ne rursus provinciae, quod damnasse dicitur, placeat, agatque paenitentiam paenitentiae suae. Vale.

## XI.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

Miraris, quod Hermes, libertus meus, hereditarios 1
agros, quos ego iusseram proscribi, non expectata auctione pro meo quincunce ex septingentis milibus Corelliae addixerit. Adicis hos nongentis milibus posse venire ac tanto magis quaeris, an, quod gessit, ratum servem. Ego vero servo: quibus ex causis, accipe. 2
Cupio enim et tibi probatum et coheredibus meis excusatum esse, quod me ab illis maiore officio iubente secerno.

Corelliam cum summa reverentia diligo primum ut 3
sororem Corelli Rufi, cuius mihi memoria sacrosancta est, deinde ut matri meae familiarissimam. Sunt mihi 4
et cum marito eius, Minicio Iusto, optimo viro, vetera iura; fuerunt et cum filio maxima, adeo quidem, ut praetore me ludis meis praesederit. Haec, cum 5
proxime istic fui, indicavit mihi cupere se aliquid circa Larium nostrum possidere. Ego illi ex praediis meis, quod vellet et quanti vellet, obtuli exceptis maternis paternisque; his enim cedere ne Corelliae quidem possum. Igitur, cum obvenisset mihi hereditas, in qua 6
praedia ista, scripsi ei venalia futura. Has epistulas Hermes tulit exigentique, ut statim portionem meam sibi addiceret, paruit. Vides, quam ratum debeam habere, quod libertus meus meis moribus gessit. Superest, 7
ut coheredes aequo animo ferant separatim me vendidisse, quod mihi licuit omnino non vendere. Nec vero 8
coguntur imitari meum exemplum; non enim illis eadem cum Corellia iura. Possunt ergo intueri utilitatem suam, pro qua mihi fuit amicitia. Vale.

---

28 hab. deb. *Dpra, Muell.* 34 prae *Stangl 677, sed v. ad I 18, 4.*

## XII.

C. PLINIUS MINICIO SUO S.

1 Libellum formatum a me, sicut exegeras, quo amicus tuus, immo noster (quid enim non commune nobis!), si res posceret, uteretur, misi tibi ideo tardius, ne tempus emendandi eum, id est disperdendi, haberes.
2 Habebis tamen, an emendandi nescio, utique disperdendi. Ὑμεῖς γὰρ οἱ εὔζηλοι optima quaeque detrahi-
3 tis. Quod si feceris, boni consulam. Postea enim illis ex aliqua occasione ut meis utar et beneficio fastidi tui ipse laudabor, tu in eo, quod adnotatum invenies
4 et superscripto aliter explicitum. Nam, cum suspicarer futurum ut tibi tumidius videretur, quoniam est sonantius et elatius, non alienum existimavi, ne te torqueres, addere statim pressius quiddam et exilius vel potius humilius et peius, vestro tamen iudicio rectius.
5 Cur enim non usquequaque tenuitatem vestram insequar et exagitem? Haec, ut inter istas occupationes aliquid aliquando rideres; illud serio: vide, ut mihi viaticum reddas, quod impendi data opera cursore dimisso.
6 Ne tu, cum hoc legeris, non partes libelli, sed totum libellum improbabis negabisque ullius pretii esse, cuius pretium reposceris. Vale.

---

8 *ὑμεῖς γὰρ* (*γὰρ om. a*) *οἱ εὔζηλοι D ς a, Beroald., Pomp. Laet., ὑμεῖς γὰρ ἀεὶ ἴσχνοι B, Catan. I, ὑμεῖς γὰρ κακόζηλοι Catan. II, om. Mp, cf. Wilde p. 116 sqq.* 11* ut in eo quod (quoque *Dp*) adnotatum invenies *MDpa;* ut in eo quod annotandum annotatum quoque invenies *r ς*; unumquodque adnotatum invenies *Gronov.;* tu meo, quod adnot. inv. *Barth.;* utique in eo quod adnot. inv.? *K. disp. II p. 15; † addit Muell.;* tu in eo (*sc.* laudaberis), quod *ego.* 12 suprascr. aliter expl. *codd., K. I, Muell.* (supra scripto), suprascripto alio recte expl. *Barth.,* superscripto alio expl. *K. II, cf. Suet. Ner. 52, Gell. XX 6, 14.*

## XIII.

C. PLINIUS FEROCI SUO S.

Eadem epistula et non studere te et studere significat. Aenigmata loquor. Ita plane, donec distinctius, quod sentio, enuntiem. Negat enim te studere, sed est tam polita, quam nisi a studente non potest scribi: aut es tu super omnes beatus, si talia per desidiam et otium perficis. Vale.

## XIV.

C. PLINIUS CORELLIAE SUAE S.

Tu quidem honestissime, quod tam impense et rogas et exigis, ut accipi iubeam a te pretium agrorum non ex septingentis milibus, quanti illos a liberto meo, sed ex nongentis, quanti a publicanis partem vicensimam emisti. Invicem ego et rogo et exigo, ut, non solum quid te, verum etiam quid me deceat, adspicias patiarisque me in hoc uno tibi eodem animo repugnare, quo in omnibus obsequi soleo. Vale.

## XV.

C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Requiris, quid agam. Quae nosti. Distringor officio, amicis deservio, studeo interdum, quod non interdum, sed solum semperque facere, non audeo dicere rectius, certe beatius erat. Te omnia alia, quam quae velis, agere moleste ferrem, nisi ea, quae agis, essent honestissima. Nam et rei publicae suae negotia curare et disceptare inter amicos laude dignissimum est. Prisci nostri contubernium iucundum tibi futurum sciebam. Noveram simplicitatem eius, noveram comitatem; eundem esse, quod minus noram, gratissimum experior, cum tam iucunde officiorum nostrorum meminisse eum scribas. Vale.

---

17 me *om. Dr.*

## XVI.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

1 Calestrium Tironem familiarissime diligo et privatis
2 mihi et publicis necessitudinibus implicitum. Simul militavimus, simul quaestores Caesaris fuimus. Ille me in tribunatu liberorum iure praecessit, ego illum in praetura sum consecutus, cum mihi Caesar annum remisisset. Ego in villas eius saepe secessi, ille in
3 domo mea saepe convaluit. Hic nunc pro consule provinciam Baeticam per Ticinum est petiturus. Spero, immo confido facile me impetraturum, ut ex itinere deflectat ad te, si voles vindicta liberare, quos proxime
4 inter amicos manumisisti. Nihil est, quod verearis, ne sit hoc illi molestum, cui orbem terrarum circumire non
5 erit longum mea causa. Proinde nimiam istam verecundiam pone teque, quid velis, consule. Illi tam iucundum, quod ego, quam mihi, quod tu iubes. Vale.

## XVII.

C. PLINIUS CELERI SUO S.

1 Sua cuique ratio recitandi; mihi, quod saepe iam dixi, ut, si quid me fugit, ut certe fugit, admonear.
2 Quo magis miror, quod scribis fuisse quosdam, qui reprehenderent, quod orationes omnino recitarem; nisi
3 vero has solas non putant emendandas. A quibus libenter requisierim, cur concedant, si concedunt tamen, historiam debere recitari, quae non ostentationi, sed fidei veritatique componitur, cur tragoediam, quae non auditorium, sed scaenam et actores, cur lyrica, quae non lectorem, sed chorum et lyram poscunt. At horum
4 recitatio usu iam recepta est. Num ergo culpandus est ille, qui coepit? Quamquam orationes quoque et nostri
5 quidam et Graeci lectitaverunt. Supervacuum tamen est recitare, quae dixeris. Etiam, si eadem omnia, si

---

11 ut *om. Dpr.*

isdem omnibus, si statim recites; si vero multa inseras,
multa commutes, si quosdam novos, quosdam eosdem,
sed post tempus adsumas, cur minus probabilis sit
causa recitandi, quae dixeris, quam edendi? Sed diffi- 6
5 cile est, ut oratio, dum recitatur, satisfaciat. Iam hoc
ad laborem recitantis pertinet, non ad rationem non
recitandi. Nec vero ego, dum recito, laudari, sed dum 7
legor, cupio. Itaque nullum emendandi genus omitto.
Ac primum, quae scripsi, mecum ipse pertracto; deinde
10 duobus aut tribus lego; mox aliis trado adnotanda
notasque eorum, si dubito, cum uno rursus aut altero
pensito; novissime pluribus recito ac, si quid mihi
credis, tunc acerrime emendo. Nam tanto diligentius 8
quanto sollicitius intendo. Optime autem reverentia,
15 pudor, metus iudicant; idque adeo sic habe: Nonne,
si locuturus es cum aliquo quamlibet docto, uno tamen,
minus commoveris, quam si cum multis vel indoctis?
Nonne, cum surgis ad agendum, tunc maxime tibi ipse 9
diffidis, tunc commutata, non dico plurima, sed omnia
20 cupis? utique si latior scaena et corona diffusior; nam
illos quoque sordidos pullatosque reveremur. Nonne, 10
si prima quaeque improbari putas, debilitaris et con-
cidis? Opinor, quia in numero ipso est quoddam
magnum collatumque consilium, quibusque singulis
25 iudicii parum, omnibus plurimum. Itaque Pomponius 11
Secundus (hic scriptor tragoediarum), si quid forte
familiarior amicus tollendum, ipse retinendum arbitra-
retur, dicere solebat: 'Ad populum provoco' atque ita
ex populi vel silentio vel adsensu aut suam aut amici
30 sententiam sequebatur. Tantum ille populo dabat.
Recte an secus, nihil ad me. Ego enim non populum 12
advocare, sed certos electosque soleo, quos intuear,
quibus credam, quos denique et tamquam singulos
observem et tamquam non singulos timeam. Nam, 13

---

17 si *om. Dpr.* 18 tum max. ς*a*. 26 hic scr. tr. *del. Birt Mus. Rhen. XXXIV (1879) p. 529, sed cf. infra 24, 8 et I 16, 1.*

quod M. Cicero de stilo, ego de metu sentio. Timor est, timor emendator asperrimus. Hoc ipsum, quod nos recitaturos cogitamus, emendat, quod auditorium ingredimur, emendat, quod pallemus, horrescimus, cir-
14 cumspicimus, emendat. Proinde non paenitet me con- 5
suetudinis meae, quam utilissimam experior, adeoque non deterreor sermunculis istorum, ut ultro te rogem
15 monstres aliquid, quod his addam. Nihil enim curae meae satis est. Cogito, quam sit magnum dare aliquid in manus hominum, nec persuadere mihi possum non et 10
cum multis et saepe tractandum, quod placere et semper et omnibus cupias. Vale.

## XVIII.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

1 Deliberas mecum, quem ad modum pecunia, quam 15
municipibus nostris in epulum obtulisti, post te quoque salva sit. Honesta consultatio, non expedita sententia. Numeres rei publicae summam: verendum est,
2 ne dilabatur. Des agros: ut publici neglegentur. Equidem nihil commodius invenio, quam quod ipse feci. 20
Nam pro quingentis milibus nummum, quae in alimenta ingenuorum ingenuarumque promiseram, agrum ex meis longe pluris actori publico mancipavi; eundem vecti-
3 gali imposito recepi tricena milia annua daturus. Per hoc enim et rei publicae sors in tuto nec reditus in- 25
certus, et ager ipse propter id, quod vectigal large supercurrit, semper dominum, a quo exerceatur, inve-
4 niet. Nec ignoro me plus aliquanto, quam donasse videor, erogavisse, cum pulcherrimi agri pretium ne-

---

2 timor *add. MDa, K. II (disp. II 16), om. pr, K. I, v. Stangl p. 222 et 667, adn. 10, cf. paneg. 82, 8. — Cic. de or. I 33, 150; ad fam. VII 25, 2; Phil. II 36, 90; Sil. It. 4, 25.* 18 summam? . . . . . agros? *vulg.,* summam; . . . . . agros; *Muell., v. Seyff. Lael. p. 524.*

cessitas vectigalis infregerit. Sed oportet privatis uti- 5
litatibus publicas, mortalibus aeternas anteferre multo-
que diligentius muneri suo consulere quam facultatibus.
Vale.

## XIX.

C. PLINIUS PRISCO SUO S.

Angit me Fanniae valetudo. Contraxit hanc, dum 1
adsidet Iuniae virgini sponte primum (est enim adfinis),
deinde etiam ex auctoritate pontificum. Nam virgines, 2
cum vi morbi atrio Vestae coguntur excedere, matro-
narum curae custodiaeque mandantur. Quo munere
Fannia dum sedulo fungitur, hoc discrimine implicita
est. Insident febres, tussis increscit, summa macies, 3
summa defectio: animus tantum et spiritus viget Hel-
vidio marito, Thrasea patre dignissimus, reliqua labun-
tur meque non metu tantum, verum etiam dolore con-
ficiunt. Doleo enim feminam maximam eripi oculis 4
civitatis nescio an aliquid simile visuris. Quae castitas
illi, quae sanctitas, quanta gravitas, quanta constantia!
Bis maritum secuta in exilium est, tertio ipsa propter
maritum relegata. Nam, cum Senecio reus esset, quod 5
de vita Helvidi libros composuisset, rogatumque se a
Fannia in defensione dixisset, quaerente minaciter Met-
tio Caro, an rogasset, respondit: 'Rogavi', an commen-
tarios scripturo dedisset: 'Dedi', an sciente matre:
'Nesciente'; postremo nullam vocem cedentem periculo
emisit. Quin etiam illos ipsos libros, quamquam ex 6
necessitate et metu temporum abolitos senatus consulto,
publicatis bonis servavit, habuit tulitque in exilium
exilii causam. Eadem quam iucunda, quam comis, 7
quam denique, quod paucis datum est, non minus
amabilis quam veneranda! Eritne, quam postea uxori-

---

7 contr. hanc dum *vulg. ex Ma,* contr. dudum *D,* quam c. dudum *p,* quam c. dum *rs,* contr. [hanc] dum *Stangl.* 16 non metu tantum *Dpra,* non tantum cura *M.* 18 visurus *Dpr.*

bus nostris ostentare possimus? erit, a qua viri quoque fortitudinis exempla sumamus? quam sic cernen-
8 tes audientesque miremur ut illas, quae leguntur? Ac mihi domus ipsa nutare convulsaque sedibus suis ruitura supra videtur, licet adhuc posteros habeat. Quantis enim virtutibus quantisque factis adsequen-
9 tur, ut haec non novissima occiderit? Me quidem illud etiam adfligit et torquet, quod matrem eius, illam (nihil possum inlustrius dicere) tantae feminae matrem, rursus videor amittere, quam haec, ut reddit ac refert nobis, sic auferet secum meque et novo pariter et
10 rescisso vulnere adficiet. Utramque colui, utramque dilexi: utram magis, nescio, nec discerni volebant. Habuerunt officia mea in secundis, habuerunt in adversis. Ego solacium relegatarum, ego ultor reversarum; non feci tamen paria atque eo magis hanc cupio ser-
11 vari, ut mihi solvendi tempora supersint. In his eram curis, cum scriberem ad te; quas si deus aliquis in gaudium verterit, de metu non querar. Vale.

## XX.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

1 Librum tuum legi et, quam diligentissime potui, adnotavi, quae commutanda, quae eximenda arbitrarer. Nam et ego verum dicere adsuevi et tu libenter audire. Neque enim ulli patientius reprehenduntur, quam qui
2 maxime laudari merentur. Nunc a te librum meum cum adnotationibus tuis expecto. O iucundas, o pulchras vices! quam me delectat, quod, si qua posteris cura nostri, usquequaque narrabitur, qua concordia,
3 simplicitate, fide vixerimus! Erit rarum et insigne duos homines aetate, dignitate propemodum aequales, non nullius in litteris nominis (cogor enim de te quoque parcius dicere, quia de me simul dico), alterum alterius
4 studia fovisse. Equidem adulescentulus, cum iam tu

---

15 solatium *Dpra*, socius *M*. 30 et *om. Dpr*.

fama gloriaque floreres, te sequi, tibi 'longo sed proximus intervallo' et esse et haberi concupiscebam. Et erant multa clarissima ingenia; sed tu mihi (ita similitudo naturae ferebat) maxime imitabilis, maxime imitandus videbaris. Quo magis gaudeo, quod, si quis de studiis sermo, una nominamur, quod de te loquentibus statim occurro. Nec desunt, qui utrique nostrum praeferantur. Sed nos, nihil interest mea quo loco, iungimur; nam mihi primus, qui a te proximus. Quin etiam in testamentis debes adnotasse; nisi quis forte alterutri nostrum amicissimus, eadem legata et quidem pariter accipimus. Quae omnia huc spectant, ut invicem ardentius diligamus, cum tot vinculis nos studia, mores, fama, suprema denique hominum iudicia constringant. Vale.

## XXI.

### C. PLINIUS CORNUTO SUO S.

Pareo, collega carissime, et infirmitati oculorum, ut iubes, consulo. Nam et huc tecto vehiculo undique inclusus quasi in cubiculo perveni et hic non stilo modo, verum etiam lectionibus difficulter, sed abstineo solisque auribus studeo. Cubicula obductis velis opaca nec tamen obscura facio. Cryptoporticus quoque adopertis inferioribus fenestris tantum umbrae quantum luminis habet. Sic paulatim lucem ferre condisco. Balineum adsumo, quia prodest, vinum, quia non nocet, parcissime tamen. Ita adsuevi, et nunc custos adest. Gallinam ut a te missam libenter accepi; quam satis acribus oculis, quamquam adhuc lippus, pinguissimam vidi. Vale.

---

1 *Verg. Aen. V 320; cf. Cic. Brut. 173; Quint. X 1, 85 sq.; Anth. lat. II*[2] *740, v. supra ad IV 27, 4.* 11 eadem leg. et quid. par. accipimus *om. D p r.* 12 pariter *i. e.* simul, *συνάμφω*, zusammen, miteinander, *cf. V 8, 6* mecum pariter, *IX 28, 1* tres pariter; *ceterum v. Kuk.*[3] *II p. 77 (CIL. VI 10229).* 29 lippis *r ς a.*

## XXII.

C. PLINIUS FALCONI SUO S.

1 Minus miraberis me tam instanter petisse, ut in amicum meum conferres tribunatum, cum scieris, quis ille qualisque. Possum autem iam tibi et nomen indi- 5
2 care et describere ipsum, postquam polliceris. Est Cornelius Minicianus, ornamentum regionis meae seu dignitate seu moribus. Natus splendide abundat facultatibus, amat studia, ut solent pauperes. Idem rectissimus iudex, fortissimus advocatus, amicus fidelissimus. 10
3 Accepisse te beneficium credes, cum propius inspexeris hominem omnibus honoribus, omnibus titulis (nihil volo elatius de modestissimo viro dicere) parem. Vale.

## XXIII.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S. 15

1 Gaudeo quidem esse te tam fortem, ut Mediolani occurrere Tironi possis, sed ut perseveres esse tam fortis, rogo, ne tibi contra rationem aetatis tantum laboris iniungas. Quin immo denuntio, ut illum et domi et intra domum atque etiam intra cubiculi limen expec- 20
2 tes. Etenim, cum a me ut frater diligatur, non debet ab eo, quem ego parentis loco observo, exigere officium, quod parenti suo remisisset. Vale.

## XXIV.

C. PLINIUS GEMINO SUO S. 25

1 Ummidia Quadratilla paulo minus octogensimo aetatis anno decessit usque ad novissimam valetudinem viridis atque etiam ultra matronalem modum compacto
2 corpore et robusto. Decessit honestissimo testamento: reliquit heredes ex besse nepotem, ex tertia parte 30 neptem. Neptem parum novi, nepotem familiarissime

---

20 etiam *om. Dpr.*

diligo, adulescentem singularem nec iis tantum, quos
sanguine attingit, inter propinquos amandum. Ac pri- 3
mum conspicuus forma omnes sermones malignorum
et puer et iuvenis evasit intra quartum et vicensimum
5 annum maritus et, si deus adnuisset, pater. Vixit in
contubernio aviae delicatae severissime et tamen ob-
sequentissime. Habebat illa pantomimos fovebatque 4
effusius, quam principi feminae convenit. Hos Quadra-
tus non in theatro, non domi spectabat; nec illa exige-
10 bat. Audivi ipsam, cum mihi commendaret nepotis sui 5
studia, solere se ut feminam in illo otio sexus laxare
animum lusu calculorum, solere spectare pantomimos
suos: sed, cum factura esset alterutrum, semper se ne-
poti suo praecepisse abiret studeretque; quod mihi non
15 amore eius magis facere quam reverentia videbatur.
Miraberis, et ego miratus sum. Proximis sacerdotalibus 6
ludis productis in commissione pantomimis, cum simul
theatro ego et Quadratus egrederemur, ait mihi: 'Scis
me hodie primum vidisse saltantem aviae meae liber-
20 tum?' Hoc nepos. At hercule alienissimi homines in 7
honorem Quadratillae (pudet me dixisse honorem) per
adulationis officium in theatrum cursitabant, exulta-
bant, plaudebant, mirabantur ac deinde singulos gestus
dominae cum canticis reddebant; qui nunc exiguissima
25 legata, theatralis operae corollarium, accipient ab
herede, qui non spectabat. Haec, quia soles, si quid 8
incidit novi, non invitus audire, deinde quia iucundum
est mihi, quod ceperam, gaudium scribendo retractare.
Gaudeo enim pietate defunctae, honore optimi iuvenis,
30 laetor etiam, quod domus aliquando C. Cassi, huius qui
Cassianae scholae princeps et parens fuit, serviet domino
non minori. Implebit enim illam Quadratus meus et 9
decebit rursusque ei pristinam dignitatem, celebritatem,

---

8 convenit *M, K., Merr.*, conveniret *Dpra, Otto, Muell.*
15 *cf. Iuv. XIV 47.* 18* scin?, *v. Wien. St. XXX p. 145, cf. II 8, 2; VI 19, 1; IX 19, 5; 23, 4.*

gloriam reddet, cum tantus orator inde procedet, quantus iuris ille consultus. Vale.

## XXV.

C. PLINIUS RUFO SUO S.

1 O quantum eruditorum aut modestia aut quies ipsorum operit ac subtrahit famae! At nos eos tantum dicturi aliquid aut lecturi timemus, qui studia sua proferunt, cum illi, qui tacent, hoc amplius praestent, quod maximum opus silentio reverentur. Expertus scribo, quod scribo.

2 Terentius Iunior equestribus militiis atque etiam procuratione Narbonensis provinciae integerrime functus recepit se in agros suos paratisque honoribus tran-
3 quillissimum otium praetulit. Hunc ego invitatus hospitio ut bonum patrem familiae, ut diligentem agricolam intuebar de his locuturus, in quibus illum versari putabam; et coeperam, cum ille me doctissimo
4 sermone revocavit ad studia. Quam tersa omnia, quam Latina, quam Graeca! Nam tantum utraque lingua valet, ut ea magis videatur excellere, qua cum maxime loquitur. Quantum ille legit, quantum tenet! Athenis
5 vivere hominem, non in villa putes. Quid multa? auxit sollicitudinem meam effecitque, ut illis, quos doctissimos novi, non minus hos seductos et quasi rusticos
6 verear. Idem suadeo tibi: sunt enim ut in castris sic etiam in litteris nostris plures cultu pagano, quos cinctos et armatos, et quidem ardentissimo ingenio, diligentius scrutatus invenies. Vale.

---

5* ips. aut quies *codd., edd.,* aut quies ips. *ego Wien. St. XXX p. 145.* 9 *cf. Sprichw. p. 127, 616.* 18 tam latina *rς,* qua Lat., qua Gr.? *Muell.* 27 diligentius *Dpς a, Otto, Muell.,* diligenter *Mr, K.*

## XXVI.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Nuper me cuiusdam amici languor admonuit optimos 1
esse nos, dum infirmi sumus. Quem enim infirmum
aut avaritia aut libido sollicitat? Non amoribus servit, 2
non adpetit honores, opes neglegit et quantulumcumque ut relicturus satis habet. Tunc deos, tunc hominem esse se meminit, invidet nemini, neminem miratur, neminem despicit ac ne sermonibus quidem malignis aut attendit aut alitur: balinea imaginatur et fontes.
Haec summa curarum, summa votorum mollemque in 3
posterum et pinguem, si contingat evadere, hoc est innoxiam beatamque destinat vitam. Possum ergo, quod 4
plurimis verbis, plurimis etiam voluminibus philosophi docere conantur, ipse breviter tibi mihique praecipere, ut tales esse sani perseveremus, quales nos futuros profitemur infirmi. Vale.

## XXVII.

C. PLINIUS SURAE SUO S.

Et mihi discendi et tibi docendi facultatem otium 1
praebet. Igitur perquam velim scire, esse phantasmata et habere propriam figuram numenque aliquod putes an inania et vana ex metu nostro imaginem accipere.
Ego ut esse credam, in primis eo ducor, quod audio 2
accidisse Curtio Rufo. Tenuis adhuc et obscurus obtinenti Africam comes haeserat. Inclinato die spatiabatur in porticu: offertur ei mulieris figura humana grandior pulchriorque; perterrito Africam se futurorum praenuntiam dixit; iturum enim Romam honoresque gesturum atque etiam cum summo imperio in eandem provinciam reversurum ibique moriturum. Facta 3
sunt omnia. Praeterea accedenti Carthaginem egredien-

---

25 obsc. ⟨quaestori⟩ obt. *Momms. Herm. III 107 coll. Tac. ann. XI 21.*

tique nave eadem figura in litore occurrisse narratur. Ipse certe implicitus morbo futura praeteritis, adversa secundis auguratus spem salutis nullo suorum desperante proiecit.

4 Iam illud nonne et magis terribile et non minus
5 mirum est, quod exponam, ut accepi? Erat Athenis spatiosa et capax domus, sed infamis et pestilens. Per silentium noctis sonus ferri et, si attenderes acrius, strepitus vinculorum longius primo, deinde e proximo reddebatur: mox adparebat idolon, senex macie et squalore confectus, promissa barba, horrenti capillo; cruribus compedes, manibus catenas gerebat quatiebat-
6 que. Inde inhabitantibus tristes diraeque noctes per metum vigilabantur; vigiliam morbus et crescente formidine mors sequebatur. Nam interdiu quoque, quamquam abscesserat imago, memoria imaginis oculis inerrabat, longiorque causis timoris timor erat. Deserta inde et damnata solitudine domus totaque illi monstro relicta; proscribebatur tamen, seu quis emere seu quis
7 conducere ignarus tanti mali vellet. Venit Athenas philosophus Athenodorus, legit titulum auditoque pretio, quia suspecta vilitas, percunctatus omnia docetur ac nihilo minus, immo tanto magis conducit. Ubi coepit advesperascere, iubet sterni sibi in prima domus parte, poscit pugillares, stilum, lumen: suos omnes in interiora dimittit, ipse ad scribendum animum, oculos, manum intendit, ne vacua mens audita simulacra et
8 inanes sibi metus fingeret. Initio, quale ubique, silentium noctis, dein concuti ferrum, vincula moveri. Ille non tollere oculos, non remittere stilum, sed offirmare animum auribusque praetendere. Tum crebrescere fragor, adventare et iam ut in limine, iam ut intra limen audiri. Respicit, videt agnoscitque narratam sibi effi-

---

17 inhaerebat *pro* inerrabat *p a.* — timoris *om. M.* 18 solitudini *N. Heins. in Ov. rem. 301.* 24 in *om. M, K. I.* 29 deinde *pra, cf. ad VI 20, 12.* 32 advent. ac iam *Merr. ex a (cf. Classic. Rev. XVII 54).*

giem. Stabat innuebatque digito similis vocanti. Hic 9
contra, ut paulum expectaret, manu significat rursusque ceris et stilo incumbit. Illa scribentis capiti catenis insonabat. Respicit rursus idem quod prius innuen-
5 tem nec moratus tollit lumen et sequitur. Ibat illa 10
lento gradu quasi gravis vinculis. Postquam deflexit in aream domus, repente dilapsa deserit comitem. Desertus herbas et folia concerpta signum loco ponit. Postero die adit magistratus, monet, ut illum locum 11
0 effodi iubeant. Inveniuntur ossa inserta catenis et implicita, quae corpus aevo terraque putrefactum nuda et exesa reliquerat vinculis: collecta publice sepeliuntur. Domus postea rite conditis manibus caruit. Et 12
haec quidem adfirmantibus credo; illud adfirmare aliis
5 possum:

Est libertus mihi non inlitteratus. Cum hoc minor frater eodem lecto quiescebat. Is visus est sibi cernere quendam in toro residentem admoventemque capiti suo cultros atque etiam ex ipso vertice amputantem
0 capillos. Ubi inluxit, ipse circa verticem tonsus, capilli iacentes reperiuntur. Exiguum temporis medium, et 13
rursus simile aliud priori fidem fecit. Puer in paedagogio mixtus pluribus dormiebat: venerunt per fenestras (ita narrat) in tunicis albis duo cubantemque
5 detonderunt et, qua venerant, recesserunt. Hunc quoque tonsum sparsosque circa capillos dies ostendit. Nihil notabile secutum, nisi forte quod non fui reus, 14
futurus, si Domitianus, sub quo haec acciderunt, diutius vixisset. Nam in scrinio eius datus a Caro de me
0 libellus inventus est; ex quo coniectari potest, quia reis moris est summittere capillum, recisos meorum capillos depulsi, quod inminebat, periculi signum fuisse.

Proinde rogo, eruditionem tuam intendas. Digna res 15

---

2 paululum *p a, cf. ad III 15, 4.* 16 mihi non inlitteratus M. cum *Dp, itaque* Marcus *post* mihi *add. Catan., Muell., om. rell.*

est, quam diu multumque consideres, ne ego quidem
16 indignus, cui copiam scientiae tuae facias. Licet etiam
utramque in partem, ut soles, disputes, ex altera tamen
fortius, ne me suspensum incertumque dimittas, cum
mihi consulendi causa fuerit, ut dubitare desinerem. 5
Vale.

## XXVIII.

C. PLINIUS SEPTICIO SUO S.

1 Ais quosdam apud te reprehendisse, tamquam amicos
2 meos ex omni occasione ultra modum laudem. Agnosco crimen, amplector etiam. Quid enim honestius 10
culpa benignitatis? Qui sunt tamen isti, qui amicos
meos melius norint? Sed, ut norint, quid invident
mihi felicissimo errore? Ut enim non sint tales, quales a me praedicantur, ego tamen beatus, quod mihi
3 videntur. Igitur ad alios hanc sinistram diligentiam 15
conferant; nec sunt parum multi, qui carpere amicos
suos iudicium vocant; mihi numquam persuadebunt, ut
meos amari a me nimium putem. Vale.

## XXIX.

C. PLINIUS MONTANO SUO S. 2

1 Ridebis, deinde indignaberis, deinde ridebis, si le-
2 geris, quod nisi legeris, non potes credere. Est via
Tiburtina intra primum lapidem (proxime adnotavi)
monimentum Pallantis ita inscriptum: 'Huic senatus
ob fidem pietatemque erga patronos ornamenta prae- 2
toria decrevit et sestertium centies quinquagies, cuius
3 honore contentus fuit.' Equidem numquam sum miratus, quae saepius a fortuna quam a iudicio proficiscerentur; maxime tamen hic me titulus admonuit, quam
essent mimica et inepta, quae interdum in hoc caenum, 3

---

12 meos ⟨me⟩ melius *Momms., Muell.* 13 felicissimo errore *Ma*, felicissimo errorem *Dpr et ou Merrilli, v. ad II 20, 8.* 18 nimium putem (autem *M*) *Mra, K., Merr.*, nimis unquam putem *Dpς, Muell., v. Hofacker p. 55 et 60.*

in has sordes abicerentur, quae denique ille furcifer
et recipere ausus est et recusare atque etiam ut mo-
derationis exemplum posteris prodere. Sed quid in- 4
dignor? Ridere satius, ne se magnum aliquid adeptos
putent, qui huc felicitate perveniunt, ut rideantur. Vale.

## XXX.

C. PLINIUS GENITORI SUO S.

Torqueor, quod discipulum, ut scribis, optimae spei 1
amisisti, cuius et valetudine et morte impedita studia
tua quidni sciam, cum sis omnium officiorum obser-
vantissimus, cumque omnes, quos probas, effusissime
diligas! Me huc quoque urbana negotia persequuntur; 2
non desunt enim, qui me iudicem aut arbitrum fa-
ciant. Accedunt querellae rusticorum, qui auribus meis 3
post longum tempus suo iure abutuntur. Instat et
necessitas agrorum locandorum perquam molesta: adeo
rarum est invenire idoneos conductores. Quibus ex 4
causis precario studeo, studeo tamen; nam et scribo
aliquid et lego, sed, cum lego, ex comparatione sentio.
quam male scribam, licet tu mihi bonum animum
facias, qui libellos meos de ultione Helvidi orationi
Demosthenis *κατὰ Μειδίου* confers; quam sane, cum 5
componerem illos, habui in manibus, non ut aemula-
rer (improbum enim ac paene furiosum), sed tamen
imitarer et sequerer, quantum aut diversitas ingenio-
rum, maximi et minimi, aut causae dissimilitudo pa-
teretur. Vale.

## XXXI.

C. PLINIUS CORNUTO SUO S.

Claudius Pollio amari a te cupit dignus hoc ipso, 1
quod cupit, deinde, quod ipse te diligit. Neque enim

---

1 in *add. Dpra, Muell., om. M, K.* 10 quid nesciam *Dpra.* 13 faciunt *Dpr.* 24 furto simile *pro* furiosum *coniec. anonymus. Phil. Anz. XIII 559.*

fere quisquam exigit istud, nisi qui facit. Vir alioqui rectus, integer, quietus ac paene ultra modum, si quis
2 tamen ultra modum, verecundus. Hunc, cum simul militaremus, non solum ut commilito inspexi. Praeerat alae militari; ego iussus a legato consulari rationes alarum et cohortium excutere ut magnam quorundam foedamque avaritiam, neglegentiam parem ita huius summam integritatem, sollicitam diligentiam inveni.
3 Postea promotus ad amplissimas procurationes nulla occasione corruptus ab insito abstinentiae amore deflexit, numquam secundis rebus intumuit, numquam officiorum varietate continuam laudem humanitatis infregit eademque firmitate animi laboribus suffecit,
4 qua nunc otium patitur. Quod quidem paulisper cum magna sua laude intermisit et posuit a Corellio nostro ex liberalitate imperatoris Nervae emendis dividendisque agris adiutor adsumptus. Etenim qua gloria dignum est summo viro in tanta eligendi facultate praecipue
5 placuisse! Idem quam reverenter, quam fideliter amicos colat, multorum supremis iudiciis, in his Anni Bassi, gravissimi civis, credere potes, cuius memoriam tam grata praedicatione prorogat et extendit, ut librum de vita eius (nam studia quoque sicut alias bonas artes
6 veneratur) ediderit. Pulchrum istud et raritate ipsa probandum, cum plerique hactenus defunctorum me-
7 minerint, ut querantur. Hunc hominem adpetentissimum tui, mihi crede, complectere, adprehende, immo et invita ac sic ama, tamquam gratiam referas. Neque enim obligandus, sed remunerandus est in amoris officio, qui prior coepit. Vale.

## XXXII.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

1 Delector iucundum tibi fuisse Tironis mei adventum; quod vero scribis oblata occasione proconsulis plurimos manumissos, unice laetor. Cupio enim patriam nostram omnibus quidem rebus augeri, maxime tamen civium

numero; id enim oppidis firmissimum ornamentum. Illud etiam me, non ut ambitiosum, sed tamen iuvat, 2 quod adicis te meque et gratiarum actione et laude celebratos; est enim, ut Xenophon ait, ἥδιστον ἄκουσμα ἔπαινος, utique si te mereri putes. Vale.

## XXXIII.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

Auguror, nec me fallit augurium, historias tuas in- 1 mortales futuras; quo magis illis (ingenue fatebor) inseri cupio. Nam, si esse nobis curae solet, ut facies 2 nostra ab optimo quoque artifice exprimatur, nonne debemus optare, ut operibus nostris similis tui scriptor praedicatorque contingat? Demonstro ergo, quamquam 3 diligentiam tuam fugere non possit, cum sit in publicis actis, demonstro tamen, quo magis credas iucundum mihi futurum, si factum meum, cuius gratia periculo crevit, tuo ingenio, tuo testimonio ornaveris.

Dederat me senatus cum Herennio Senecione ad- 4 vocatum provinciae Baeticae contra Baebium Massam damnatoque Massa censuerat, ut bona eius publice custodirentur. Senecio, cum explorasset consules postulationibus vacaturos, convenit me et 'Qua concordia' inquit 'iniunctam nobis accusationem executi sumus, hac adeamus consules petamusque, ne bona dissipare sinant, quorum esse in custodia debent'. Respondi: 5 'Cum simus advocati a senatu dati, dispice, num peractas putes partes nostras senatus cognitione finita.' Et ille: 'Tu, quem voles, tibi terminum statues, cui nulla cum provincia necessitudo nisi ex beneficio tuo et hoc recenti; ipse et natus ibi et quaestor in ea fui.' Tum ego: 'Si fixum tibi istud ac deliberatum, sequar 6 te, ut, si qua ex hoc invidia, non tantum tua.' Veni- 7

---

4 *Xen. mem. II 1, 31, cf. Hier. I 14.* 14 non possit cum sit in *Ma*, non possum in *Dpr.* 24 dissipari (discip. *D*) *codd.*

mus ad consules; dicit Senecio, quae res ferebat, aliqua subiungo. Vixdum conticueramus, et Massa questus Senecionem non advocati fidem, sed inimici amaritu-
8 dinem implesse impietatis reum postulat. Horror omnium; ego autem 'Vereor' inquam, 'clarissimi consules, ne mihi Massa silentio suo praevaricationem obiecerit, quod non et me reum postulavit.' Quae vox et statim
9 excepta et postea multo sermone celebrata est. Divus quidem Nerva (nam privatus quoque attendebat his, quae recte in publico fierent) missis ad me gravissimis litteris non mihi solum, verum etiam saeculo est gratulatus, cui exemplum (sic enim scripsit) simile anti-
10 quis contigisset. Haec, utcumque se habent, notiora, clariora, maiora tu facies; quamquam non exigo, ut excedas actae rei modum. Nam nec historia debet egredi veritatem, et honeste factis veritas sufficit. Vale.

---

# C. PLINI CAECILI SECUNDI
# EPISTULARUM
## LIBER OCTAVUS.

---

### I.

C. PLINIUS SEPTICIO SUO S.

1 Iter commode explicui, excepto quod quidam ex meis adversam valetudinem ferventissimis aestibus con-
2 traxerunt. Encolpius quidem lector, ille seria nostra,

---

9 iam *Dpr.*

*LIBRI OCTAVI codd. manu scripti et edd. antiq.: MBraς, sed vide ad huius libri ep. 8, 3—18, 11; totum librum praetermittunt D et p, v. praef.*

ille deliciae, exasperatis faucibus pulvere sanguinem reiecit. Quam triste hoc ipsi, quam acerbum mihi, si is, cui omnis ex studiis gratia, inhabilis studiis fuerit! Quis deinde libellos meos sic leget, sic amabit? quem aures meae sic sequentur? Sed di laetiora promittunt. 3 Stetit sanguis, resedit dolor. Praeterea continens ipse, nos solliciti, medici diligentes. Ad hoc salubritas caeli, secessus, quies tantum salutis quantum otii pollicentur. Vale.

## II.

### C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Alii in praedia sua proficiscuntur, ut locupletiores 1 revertantur, ego, ut pauperior. Vendideram vindemias certatim negotiatoribus ementibus. Invitabat pretium, et quod tunc et quod fore videbatur. Spes fefellit. 2 Erat expeditum omnibus remittere aequaliter, sed non satis aequum. Mihi autem egregium in primis videtur ut foris ita domi, ut in magnis ita in parvis, ut in alienis ita in suis agitare iustitiam. Nam, si paria peccata, pares etiam laudes. Itaque omnibus quidem, 3 ne quis 'mihi non donatus abiret', partem octavam pretii, quo quis emerat, concessi; deinde iis, qui amplissimas summas emptionibus occupaverant, separatim consului. Nam et me magis iuverant et maius ipsi fecerant damnum. Igitur iis, qui pluris quam de- 4 cem milibus emerant, ad illam communem et quasi publicam octavam addidi decumam eius summae, qua decem milia excesserant. Vereor, ne parum expresserim: 5 apertius calculos ostendam. Si qui forte quindecim milibus emerant, hi et quindecim milium octavam et quinque milium decimam tulerunt. Praeterea, cum re- 6 putarem quosdam ex debito aliquantum, quosdam aliquid, quosdam nihil reposuisse, nequaquam verum

---

3 si is, cui . . . gr., inh. *a, K.*, sit cui . . . gr. si inh. *M*, si, cui . . . gr., is inh. *Otto, Muell.* 20 *Verg. Aen. V 305.* 24 facerent *r.* 26 quae . . excesserat *a, Catan.*

arbitrabar, quos non aequasset fides solutionis, hos
7 benignitate remissionis aequari. Rursus ergo iis, qui solverant, eius, quod solverant, decimam remisi. Per hoc enim aptissime et in praeteritum singulis pro cuiusque merito gratia referri, et in futurum omnes cum ad emendum tum etiam ad solvendum allici
8 videbantur. Magno mihi seu ratio haec seu facilitas stetit, sed fuit tanti. Nam regione tota et novitas remissionis et forma laudatur. Ex ipsis etiam, quos non una, ut dicitur, pertica, sed distincte gradatimque tractavi, quanto quis melior et probior, tanto mihi obligatior abiit expertus non esse apud me *ἐν δὲ ἰῇ τιμῇ ἡμὲν κακὸν ἠδὲ καὶ ἐσθλόν.* Vale.

## III.

C. PLINIUS SPARSO SUO S.

1 Librum, quem novissime tibi misi, ex omnibus meis vel maxime placere significas. Est eadem opinio cuius-
2 dam eruditissimi. Quo magis adducor, ut neutrum falli putem, quia non est credibile utrumque falli, et quia tamen blandior mihi. Volo enim proxima quaeque absolutissima videri et ideo iam nunc contra istum librum faveo orationi, quam nuper in publicum dedi communicaturus tecum, ut primum diligentem tabellarium
3 invenero. Erexi expectationem tuam, quam vereor ne destituat oratio in manus sumpta. Interim tamen tamquam placituram (et fortasse placebit) expecta. Vale.

## IV.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

1 Optime facis, quod bellum Dacicum scribere paras. Nam quae tam recens, tam copiosa, tam lata, quae

---

2 aequari *a, K. II, Muell.,* aequare *Mr, K. I.* 10 *v. Sprichw. p. 274.* 12 *Hom. I 319.* 22 foveo orationem ς. 30 late *M,* laeta *Gertz ad Sen. dial. VI 11, 1, Guenther,* alta *Eussner.* — quae *ante* denique *om. Mr, K. I.*

denique tam poëtica et quamquam in verissimis rebus
tam fabulosa materia? Dices inmissa terris nova flu- 2
mina, novos pontes fluminibus iniectos, insessa castris
montium abrupta, pulsum regia, pulsum etiam vita
5 regem nihil desperantem; super haec actos bis trium-
phos, quorum alter ex invicta gente primus, alter no-
vissimus fuit. Una, sed maxima difficultas, quod haec 3
aequare dicendo arduum, inmensum etiam tuo ingenio,
quamquam altissime adsurgat et amplissimis operibus
0 increscat. Non nullus et in illo labor, ut barbara et
fera nomina, in primis regis ipsius, Graecis versibus
non resultent. Sed nihil est, quod non arte curaque, si 4
non potest vinci, mitigetur. Praeterea, si datur Homero
et mollia vocabula et Graeca ad levitatem versus contra-
5 here, extendere, inflectere, cur tibi similis audentia,
praesertim non delicata, sed necessaria, negetur?
Proinde iure vatum invocatis dis et inter deos ipso, 5
cuius res, opera, consilia dicturus es, inmitte rudentes,
pande vela ac, si quando alias, toto ingenio vehere.
0 Cur enim non ego quoque poëtice cum poëta? Illud 6
iam nunc paciscor: prima quaeque, ut absolveris, mit-
tito, immo etiam ante quam absolvas, sicut erunt recen-
tia et rudia et adhuc similia nascentibus. Respondebis 7
non posse perinde carptim [ut] contexta, perinde inchoa-
5 ta placere ut effecta. Scio. Itaque et a me aestimabun-
tur ut coepta, spectabuntur ut membra extremamque li-
mam tuam opperientur in scrinio nostro. Patere hoc me
super cetera habere amoris tui pignus, ut ea quoque
norim, quae nosse neminem velles. In summa potero 8
0 fortasse scripta tua magis probare, laudare, quanto illa

---

16 negetur *a, Merr.,* non detur *Mr, vulg.* 17 deos ipso *a, Beroald., K. II, Merr.,* deos ipsos *r,* eos ipso *M, K. I, Muell.* 21 mittito *M,* mitte *a.* 24* carptim ⟨texta⟩ ut contexta *Ernestius,* carptim ⟨coniecta⟩ ut cont. *Leithäuser,* carptim contexta *ego Wien. St. XXIV p. 311, cf. VI 22, 2; VIII 14, 16; paneg. 25, 1;* 34, 5 raptim conquisita; *Sen. 114, 17.*

tardius cautiusque, sed ipsum te magis amabo, magis laudabo, quanto celerius et incautius miseris. Vale.

## V.

### C. PLINIUS GEMINO SUO S.

1 Grave vulnus Macrinus noster accepit: amisit uxorem singularis exempli, etiam si olim fuisset. Vixit cum hac triginta novem annis sine iurgio, sine offensa. Quam illa reverentiam marito suo praestitit, cum ipsa summam mereretur! quot quantasque virtutes ex di-
2 versis aetatibus sumptas collegit et miscuit! Habet quidem Macrinus grande solacium, quod tantum bonum tam diu tenuit; sed hinc magis exacerbatur, quod amisit. Nam fruendis voluptatibus crescit carendi dolor.
3 Ero ergo suspensus pro homine amicissimo, dum admittere avocamenta et cicatricem pati possit, quam nihil aeque ac necessitas ipsa et dies longa et satietas doloris inducit. Vale.

## VI.

### C. PLINIUS MONTANO SUO S.

1 Cognovisse iam ex epistula mea debes adnotasse me nuper monimentum Pallantis sub hac inscriptione: 'Huic senatus ob fidem pietatemque erga patronos ornamenta praetoria decrevit et sestertium centies quin-
2 quagies, cuius honore contentus fuit.' Postea mihi visum est pretium operae ipsum senatus consultum quaerere. Inveni tam copiosum et effusum, ut ille superbissimus titulus modicus atque etiam demissus videretur. Conferant se misceantque non dico illi veteres, Africani, Achaici, Numantini, sed hi proximi, Marii, Sullae, Pompeii, nolo progredi longius: infra
3 Pallantis laudes iacebunt. Urbanos, qui illa censuerunt,

---

1 magisque laud. *M, K., Muell.* 28 conferant se misceantque non *a, K. II,* conferantque (conferuntque *r*) se non *Mr,* conferant se non *Catan., K. I,* conf. misceantque se non *Otto, Muell.*

putem an miseros? Dicerem urbanos, si senatum deceret urbanitas; miseros, sed nemo tam miser est, ut illa cogatur. Ambitio ergo et procedendi libido? Sed quis adeo demens, ut per suum, per publicum dedecus procedere velit in ea civitate, in qua hic esset usus florentissimae dignitatis, ut primus in senatu laudare Pallantem posset? Mitto, quod Pallanti servo praeto- 4
ria ornamenta offeruntur (quippe offeruntur a servis), mitto, quod censent non exhortandum modo, verum etiam compellendum ad usum aureorum anulorum (erat enim contra maiestatem senatus, si ferreis praetorius uteretur): levia haec et transeunda, illa memoranda, 5
quod nomine Pallantis senatus (nec expiata postea curia est), Pallantis nomine senatus gratias agit Caesari, quod et ipse cum summo honore mentionem eius prosecutus esset et senatui facultatem fecisset testandi erga eum benevolentiam suam. Quid enim senatui pul- 6
chrius, quam ut erga Pallantem satis gratus videretur? Additur: 'Ut Pallas, cui se omnes pro virili parte obligatos fatentur, singularis fidei, singularis industriae fructum meritissimo ferat.' Prolatos imperii fines, redditos exercitus rei publicae credas. Adstruitur his: 'Cum senatui populoque Romano liberalitatis gratior 7
repraesentari nulla materia possit, quam si abstinentissimi fidelissimique custodis principalium opum facultates adiuvare contigisset.' Hoc tunc votum senatus, hoc praecipuum gaudium populi, haec liberalitatis materia gratissima, si Pallantis facultates adiuvare publicarum opum egestione contingeret. Iam quae se- 8
quuntur? Voluisse quidem senatum censere dandum ex aerario sestertium centies quinquagies et, quanto ab eius modi cupiditatibus remotior eius animus esset, tanto impensius petere a publico parente, ut eum compelleret ad cedendum senatui. Id vero deerat, ut cum Pallante 9

---

4 ut aut per suum aut per *a*. 17 suam *om. Mr, K. I.* 29 sequuntur? vol. *Schaefer.*, sequuntur, vol. *vulg.*

auctoritate publica ageretur, Pallas rogaretur, ut senatui cederet, ut illi superbissimae abstinentiae Caesar ipse patronus, ipse advocatus esset, ne sestertium centies quinquagies sperneret. Sprevit, quod solum potuit tantis opibus publice oblatis adrogantius facere, 5
10 quam si accepisset. Senatus tamen id quoque similis querenti laudibus tulit, his quidem verbis: sed cum princeps optimus parensque publicus rogatus a Pallante eam partem sententiae, quae pertinebat ad dandum ei ex aerario sestertium centies quinquagies, remitti voluisset, 10 testari senatum, etsi libenter ac merito hanc summam inter reliquos honores ob fidem diligentiamque Pallanti decernere coepisset, voluntati tamen principis sui, cui in nulla re fas putaret repugnare, in hac quoque re ob-
11 sequi. Imaginare Pallantem velut intercedentem senatus 15 consulto moderantemque honores suos et sestertium centies quinquagies ut nimium recusantem, cum prae-
12 toria ornamenta tamquam minus recepisset; imaginare Caesarem liberti precibus vel potius imperio coram senatu obtemperantem (imperat enim libertus patrono, 20 quem in senatu rogat); imaginare senatum usquequaque testantem merito libenterque se hanc summam inter reliquos honores Pallanti coepisse decernere et perseveraturum fuisse, nisi obsequeretur principis voluntati, cui non esset fas in ulla re repugnare. Ita, ne 25 sestertium centies quinquagies Pallas ex aerario ferret, verecundia ipsius, obsequio senatus opus fuit in hoc praecipue non obsecuturi, si in ulla re putasset
13 fas esse non obsequi. Finem existimas? Mane dum et maiora accipe: 'Utique, cum sit utile principis benigni- 30 tatem promptissimam ad laudem praemiaque meren-

---

3* ipse patronus ipse advocaretur *a*, ipse patr. advocaretur *vulg.*, ipse advocatus esset *M, K. (disp. II 9)*, ipse advocaretur *Otto 304* (*sed v. Holstein I p. 3 s. v.* advocatus), ipse patronus, ipse advocatus esset *ego, cf. I 9, 2.* **11** etsi *r, K. II,* et se *Ma,* [et] se *K. I.* **13** coepisset *Catan., K. II,* coepisse *Ma, K. I.*

tium inlustrari ubique et maxime iis locis, quibus incitari ad imitationem praepositi rerum eius curae possent, et Pallantis spectatissima fides atque innocentia exemplo provocare studium tam honestae aemulationis posset, ea, quae X Kal. Februarias, quae proximae fuissent, in amplissimo ordine optimus princeps recitasset, senatusque consulta de iis rebus facta in aere inciderentur, idque aes figeretur ad statuam loricatam divi Iulii.' Parum visum tantorum dedecorum esse cu- 14
riam testem: delectus est celeberrimus locus, in quo legenda praesentibus, legenda futuris proderentur. Placuit aere signari omnes honores fastidiosissimi mancipii, quosque repudiasset quosque, quantum ad decernentes pertinet, gessisset. Incisa et insculpta sunt publicis aeternisque monimentis praetoria ornamenta Pallantis sic quasi foedera antiqua, sic quasi sacrae leges. Tanta principis, tanta senatus, tanta Pallantis 15
ipsius — quid dicam, nescio, ut si vellent in oculis omnium figi Pallas insolentiam suam, patientiam Caesar, humilitatem senatus! Nec puduit rationem turpitudini obtendere, egregiam quidem pulchramque rationem, ut exemplo Pallantis praemiorum ad studium aemulationis ceteri provocarentur. Ea honorum vilitas 16
erat, illorum etiam, quos Pallas non dedignabatur. Inveniebantur tamen honesto loco nati, qui peterent cuperentque, quod dari liberto, promitti servis videbant.

Quam iuvat, quod in tempora illa non incidi, quo- 17
rum sic me, tamquam illis vixerim, pudet! Non dubito similiter adfici te. Scio, quam sit tibi verus et ingenuus animus: ideo facilius est, ut me, quamquam indignationem quibusdam in locis fortasse ultra epistulae modum extulerim, parum doluisse quam nimis credas. Vale.

---

18 ut si *Muell., cf. paneg. 20, 4; 23, 6, al.*, ut *a, K. II,* si *Mr,* quasi *K. I.* 29 verus *Beroald., K. II,* vivus *Mra, K. I.*

## VII.

C. PLINIUS TACITO SUO S.

1 Neque ut magistro magister neque ut discipulo discipulus (sic enim scribis), sed ut discipulo magister (nam tu magister, ego contra; atque adeo tu in scholam revocas, ego adhuc Saturnalia extendo) librum 2 misisti. Num potui longius hyperbaton facere atque hoc ipso probare eum esse me, qui non modo magister tuus, sed ne discipulus quidem debeam dici? Sumam tamen personam magistri exseramque in librum tuum ius, quod dedisti, eo liberius, quod nihil ex meis interim missurus sum tibi, in quo te ulciscaris. Vale.

## VIII.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

1 Vidistine aliquando Clitumnum fontem? Si nondum (et puto nondum; alioqui narrasses mihi), vide, quem 2 ego (paenitet tarditatis) proxime vidi. Modicus collis adsurgit antiqua cupresso nemorosus et opacus. Hunc subter exit fons et exprimitur pluribus venis, sed imparibus, eluctatusque, quem facit, gurgitem lato gremio patescit purus et vitreus, ut numerare iactas stipes et relucentes calculos possis. Inde non loci devexitate, 3 sed ipsa sui copia et quasi pondere impellitur, fons adhuc et iam amplissimum flumen atque etiam navium patiens, quas obvias quoque et contrario nisu in diversa tendentes transmittit et perfert, adeo validus, ut illa, qua properat ipse, quamquam per solum planum, remis non adiuvetur, idem aegerrime remis contisque 4 superetur adversus. Iucundum utrumque per iocum

---

7 non potui *ra.* 15 Clitumnum *Mra, K. I, Merr.*, Clitumni *K. II (disp. II 16), Muell.* 20 eluctatusque facit gurgitem qui *a, K. disp. II 17, Merr.* 23 inpellitur fons *Muell.*, inpellitur. Fons *rell.* 25 *quae inter* patiens *et* eodem *(ep. 18, 11 p. 229, 3) interposita leguntur* (quas . . . . hortos) *om. rς, manu adscripta sunt in B.*

ludumque fluitantibus, ut flexerint cursum, laborem otio, otium labore variare. Ripae fraxino multa, multa populo vestiuntur, quas perspicuus amnis velut mersas viridi imagine adnumerat. Rigor aquae certaverit nivibus, nec color cedit. Adiacet templum priscum et 5
religiosum: stat Clitumnus ipse amictus ornatusque praetexta; praesens numen atque etiam fatidicum indicant sortes. Sparsa sunt circa sacella complura totidemque di. Sua cuique veneratio, suum nomen, quibusdam vero etiam fontes. Nam praeter illum quasi parentem ceterorum sunt minores capite discreti; sed flumini miscentur, quod ponte transmittitur. Is terminus 6
sacri profanique: in superiore parte navigare tantum, infra etiam natare concessum. Balineum Hispellates, quibus illum locum divus Augustus dono dedit, publice praebent, praebent et hospitium. Nec desunt villae, quae secutae fluminis amoenitatem margini insistunt. In 7
summa nihil erit, ex quo non capias voluptatem. Nam studebis quoque; leges multa multorum omnibus columnis, omnibus parietibus inscripta, quibus fons ille deusque celebratur. Plura laudabis, non nulla ridebis; quamquam tu vero, quae tua humanitas, nulla ridebis. Vale.

## IX.

C. PLINIUS URSO SUO S.

Olim non librum in manus, non stilum sumpsi, 1
olim nescio, quid sit otium, quid quies, quid denique illud iners quidem, iucundum tamen nihil agere, nihil esse; adeo multa me negotia amicorum nec secedere nec studere patiuntur. Nulla enim studia tanti sunt, 2
ut amicitiae officium deseratur, quod religiosissime custodiendum studia ipsa praecipiunt. Vale.

---

3 velut *a*, ut *M*, *K. I.* 16 et *om. M.*, *K. I*, *v. disp. II 17.* 18 captes *pro* capias *a.* 29 sunt *om. M*, *K. I.*

## X.

C. PLINIUS FABATO PROSOCERO SUO S.

1 Quo magis cupis ex nobis pronepotes videre, hoc tristior audies neptem tuam abortum fecisse, dum se praegnantem esse puellariter nescit ac per hoc quaedam custodienda praegnantibus omittit, facit omittenda. Quem errorem magnis documentis expiavit in summum 2 periculum adducta. Igitur, ut necesse est graviter accipias senectutem tuam quasi paratis posteris destitutam, sic debes agere dis gratias, quod ita tibi in praesentia pronepotes negaverunt, ut servarent neptem, illos reddituri, quorum nobis spem certiorem haec ipsa quamquam parum prospere explorata fecunditas facit. 3 Isdem nunc ego te quibus ipsum me hortor, moneo, confirmo. Neque enim ardentius tu pronepotes quam ego liberos cupio, quibus videor a meo tuoque latere pronum ad honores iter et audita latius nomina et non subitas imagines relicturus: nascantur modo et hunc nostrum dolorem gaudio mutent! Vale.

## XI.

C. PLINIUS HISPULLAE SUAE S.

1 Cum adfectum tuum erga fratris filiam cogito etiam materna indulgentia molliorem, intellego prius tibi, quod est posterius, nuntiandum, ut praesumpta laetitia sollicitudini locum non relinquat. Quamquam vereor, ne post gratulationem quoque in metum redeas atque ita gaudeas periculo liberatam, ut simul, quod periclitata sit, perhorrescas. 2 Iam hilaris, iam sibi, iam mihi reddita incipit refici transmissumque discrimen convalescendo metiri. Fuit alioquin in summo discrimine, impune dixisse liceat, fuit nulla sua culpa, aetatis aliqua.

---

7 detrimentis *Catan.* 16 videor a meo *B, Budaeus,* video a meo *a,* a *om. M, K. I.* 28 iam *om. ante* hilaris *M, K. I,* hilaris iam, iam sibi *Cortius.* 30 alioquin summo *M,* alioqui in summo *vulg.*

Inde abortus et ignorati uteri triste experimentum. Proinde, etsi non contigit tibi desiderium fratris amissi 3 aut nepote eius aut nepte solari, memento tamen dilatum magis istud quam negatum, cum salva sit, ex qua sperari potest. Simul excusa patri tuo casum, cui paratior apud feminas venia est. Vale.

## XII.

### C. PLINIUS MINICIANO SUO S.

Hunc solum diem excuso: recitaturus est Titinius 1 Capito, quem ego audire nescio magis debeam an cupiam. Vir est optimus et inter praecipua saeculi ornamenta numerandus; colit studia, studiosos amat, fovet, provehit, multorum, qui aliqua componunt, portus, sinus, gremium, omnium exemplum, ipsarum denique litterarum iam senescentium reductor ac reformator. Domum suam recitantibus praebet, auditoria 2 non apud se tantum benignitate mira frequentat; mihi certe, si modo in urbe, defuit numquam. Porro tanto turpius gratiam non referre, quanto honestior causa referendae. An, si litibus tererer, obstrictum esse me 3 crederem obeunti vadimonia mea, nunc, quia mihi omne negotium, omnis in studiis cura, minus obligor tanta sedulitate celebranti, in quo obligari ego, ne dicam solo, certe maxime possum? Quod si illi nullam 4 vicem, nulla quasi mutua officia deberem, sollicitarer tamen vel ingenio hominis pulcherrimo et maximo et in summa severitate dulcissimo vel honestate materiae. Scribit exitus inlustrium virorum, in his quorundam mihi carissimorum. Videor ergo fungi pio munere, 5 quorumque exequias celebrare non licuit, horum quasi funebribus laudationibus seris quidem, sed tanto magis veris interesse. Vale.

---

6 est *om. M, K.* 13 multorumque qui *M, K. I.* 14 gremium *Schaefer, K. II, Muell*, praemium *vulg.* 24 solo *Catan.*, soleo *Ma.*

## XIII.

C. PLINIUS GENIALI SUO S.

1 Probo, quod libellos meos cum patre legisti. Pertinet ad profectum tuum a disertissimo viro discere, quid laudandum, quid reprehendendum, simul ita in- 5
2 stitui, ut verum dicere adsuescas. Vides, quem sequi, cuius debeas implere vestigia. O te beatum, cui contigit vivum atque idem optimum et coniunctissimum exemplar, qui denique eum potissimum imitandum habes, cui natura esse te simillimum voluit! Vale. 10

## XIV.

C. PLINIUS ARISTONI SUO S.

1 Cum sis peritissimus et privati iuris et publici, cuius pars senatorium est, cupio ex te potissimum audire, erraverim in senatu proxime necne, non ut in 15 praeteritum (serum enim), verum ut in futurum, si
2 quid simile inciderit, erudiar. Dices: 'Cur quaeris, quod nosse debebas?' Priorum temporum servitus ut aliarum optimarum artium sic etiam iuris senatorii
3 oblivionem quandam et ignorantiam induxit. Quotus 20 enim quisque tam patiens, ut velit discere, quod in usu non sit habiturus? Adde, quod difficile est tenere, quae acceperis, nisi exerceas. Itaque reducta libertas rudes nos et imperitos deprehendit; cuius dulcedine ac-
4 censi cogimur quaedam facere ante quam nosse. Erat 25 autem antiquitus institutum, ut a maioribus natu non auribus modo, verum etiam oculis disceremus, quae facienda mox ipsi ac per vices quasdam tradenda mi-
5 noribus haberemus. Inde adulescentuli statim castrensibus stipendiis imbuebantur, ut imperare parendo, 30 duces agere, dum sequuntur, adsuescerent; inde honores

---

8 vivum *Gronovius*, unum *M a*. 18 debebas *Gronov.*, debeas *M a*. 20 ignorantiam *B M*, *Budaeus*, *K.*, ignorationem *a*, *Muell.*

petituri adsistebant curiae foribus et consilii publici
spectatores ante quam consortes erant. Suus cuique 6
parens pro magistro aut, cui parens non erat, maxi-
mus quisque et vetustissimus pro parente. Quae po-
5 testas referentibus, quod censentibus ius, quae vis
magistratibus, quae ceteris libertas, ubi cedendum, ubi
resistendum, quod silendi tempus, quis dicendi modus,
quae distinctio pugnantium sententiarum, quae exe-
cutio prioribus aliquid addentium, omnem denique se-
10 natorium morem, quod fidissimum praecipiendi genus,
exemplis docebantur. At nos iuvenes fuimus quidem 7
in castris, sed cum suspecta virtus, inertia in pretio,
cum ducibus auctoritas nulla, nulla militibus verecundia,
nusquam imperium, nusquam obsequium, omnia soluta,
15 turbata atque etiam in contrarium versa, postremo
obliviscenda magis quam tenenda. Iidem prospeximus 8
curiam, sed curiam trepidam et elinguem, cum dicere,
quod velles, periculosum, quod nolles, miserum esset.
Quid tunc disci potuit, quid didicisse iuvit, cum se-
20 natus aut ad otium summum aut ad summum nefas
vocaretur et modo ludibrio, modo dolori retentus
numquam seria, tristia saepe censeret? Eadem mala 9
iam senatores, iam participes malorum multos per an-
nos vidimus tulimusque; quibus ingenia nostra in
25 posterum quoque hebetata, fracta, contusa sunt. Breve 10
tempus (nam tanto brevius omne quanto felicius tem-
pus), quo libet scire, quid simus, libet exercere, quod
scimus. Quo iustius peto, primum ut errori, si quis
est error, tribuas veniam, deinde medearis scientia tua,
30 cui semper fuit curae sic iura publica ut privata, sic
antiqua ut recentia, sic rara ut adsidua tractare. Atque 11
ego arbitror illis etiam, quibus plurimarum rerum
agitatio frequens nihil esse ignotum patiebatur, genus

---

8 proximus *pro* maximus *Momms.* 10 fidelissimum *a, K. I, v. K. disp. II 17.* — percipiendi *M a.* 28 scimus *Reiffersch. Mus. Rhen. XV 636, K. II, Muell.,* sumus *vulg.* — erroris si *a.*

quaestionis, quod adfero ad te, aut non satis tritum aut etiam inexpertum fuisse. Hoc et ego excusatior, si forte sum lapsus, et tu dignior laude, si potes id quoque docere, quod in obscuro est an didiceris.

12 Referebatur de libertis Afrani Dextri consulis incertum sua an suorum manu, scelere an obsequio perempti. Hos alius ('Quis?' inquis; ego, sed nihil refert) post quaestionem supplicio liberandos, alius in insulam relegandos, alius morte puniendos arbitrabatur. Quarum sententiarum tanta diversitas erat, ut non
13 possent esse nisi singulae. Quid enim commune habet occidere et relegare? Non hercule magis quam relegare et absolvere; quamquam propior aliquanto est sententiae relegantis, quae absolvit, quam quae occidit (utraque enim ex illis vitam relinquit, haec adimit), cum interim, et qui morte puniebant, et qui relegabant, una sedebant et temporaria simulatione concordiae
14 discordiam differebant. Ego postulabam, ut tribus sententiis constaret suus numerus, nec se brevibus indutiis duae iungerent. Exigebam ergo, ut, qui capitali supplicio adficiendos putabant, discederent a relegante, nec interim contra absolventes mox dissensuri congregarentur, quia parvulum referret, an idem displiceret,
15 quibus non idem placuisset. Illud etiam mihi permirum videbatur, eum quidem, qui libertos relegandos, servos supplicio adficiendos censuisset, coactum esse dividere sententiam, hunc autem, qui libertos morte multaret, cum relegante numerari. Nam, si oportuisset dividi sententiam unius, quia res duas comprehendebat, non reperiebam, quem ad modum posset iungi sententia duorum tam diversa censentium.

16 Atque adeo permitte mihi sic apud te tamquam ibi, sic peracta re tamquam adhuc integra rationem iudicii mei reddere, quaeque tunc carptim multis ob-
17 strepentibus dixi, nunc per otium iungere. Fingamus

---

14 absolverit *a*, solvit *B*, *Budaeus*.

tres omnino iudices in hanc causam datos esse, horum uni placuisse perire libertos, alteri relegari, tertio absolvi; utrumne sententiae duae collatis viribus novissimam periment, an separatim una quaeque tantundem quantum altera valebit, nec magis poterit cum secunda prima conecti quam secunda cum tertia? Igitur in 18
senatu quoque numerari tamquam contrariae debent, quae tamquam diversae dicuntur. Quodsi unus atque idem et perdendos censeret et relegandos, num ex sententia unius et perire possent et relegari? num denique omnino una sententia putaretur, quae tam diversa coniungeret? Quem ad modum igitur, cum alter 19
perdendos, alter censeat relegandos, videri potest una sententia, quia dicitur a duobus, quae non videretur una, si ab uno diceretur? Quid? lex non aperte docet dirimi debere sententias occidentis et relegantis, cum ita discessionem fieri iubet: 'Qui haec sentitis, in hanc partem, qui alia omnia, in illam partem ite, qua sentitis'? Examina singula verba et expende: 'qui haec sentitis', hoc est qui relegandos putatis, 'in hanc partem', id est in eam, in qua sedet, qui censuit relegandos. Ex quo manifestum est non posse in eadem 20
parte remanere eos, qui interficiendos arbitrantur. 'Qui alia omnia': animadvertis, ut non contenta lex dicere 'alia' addiderit 'omnia'. Num ergo dubium est alia omnia sentire eos, qui occidunt, quam qui relegant? 'In illam partem ite, qua sentitis': nonne videtur ipsa lex eos, qui dissentiunt, in contrariam partem vocare, cogere, impellere? non consul etiam, ubi quisque remanere, quo transgredi debeat, non tantum sollemnibus verbis, sed manu gestuque demonstrat? At enim futurum est ut, si dividantur sententiae inter- 21
ficientis et relegantis, praevaleat illa, quae absolvit. Quid istud ad censentes? quos certe non decet omnibus

---

13 perdendos *Guenther.*, puniendos *codd.*, *edd.* 19 qui haec sentitis *Schaefer.*, qui haec censetis *Ma.*

artibus, omni ratione pugnare, ne fiat, quod est mitius. Oportet tamen eos, qui *morte* puniunt, et qui relegant, absolventibus primum, mox inter se comparari. Scilicet, ut in spectaculis quibusdam sors aliquem seponit ac servat, qui cum victore contendat, sic in senatu sunt aliqua prima, sunt secunda certamina, et ex duabus sententiis eam, quae superior extiterit, tertia
22 expectat. Quid, quod prima sententia comprobata ceterae perimuntur? Qua ergo ratione potest esse nunc unus atque idem locus sententiarum, quarum nullus
23 est postea? Planius repetam. Nisi dicente sententiam eo, qui relegat, illi, qui puniunt capite, initio statim in alia discedant, frustra postea dissentient ab eo, cui
24 paulo ante consenserint. Sed quid ego similis docenti? cum discere velim, an sententias dividi an iri in singulas oportuerit. Obtinui quidem, quod postulabam; nihilo minus tamen quaero, an postulare debuerim. Quem ad modum obtinui? Is, qui ultimum supplicium sumendum esse censebat, nescio an iure, certe aequitate postulationis meae victus omissa sententia sua accessit releganti, veritus scilicet, ne, si dividerentur sententiae, quod alioqui fore videbatur, ea, quae absolvendos esse censebat, numero praevaleret. Etenim longe plures in hac una quam in duabus singulis
25 erant. Tum illi quoque, qui auctoritate eius trahebantur, transeunte illo destituti reliquerunt sententiam ab ipso auctore desertam secutique sunt quasi trans-
26 fugam, quem ducem sequebantur. Sic ex tribus sententiis duae factae, tenuitque ex duabus altera tertia expulsa, quae, cum ambas superare non posset, elegit, ab utra vinceretur. Vale.

---

2 morte *inser. Budaeus, cf. ad p. 223, 13.* 7 exierit *a, Budaeus, Otto.* 9 nunc *Schaefer., Muell.,* non *Ma, K.* 18 is qui *a, Bud., Otto, Muell.,* is *om. M, K.*

## XV.

C. PLINIUS IUNIORI SUO S.

Oneravi te tot pariter missis voluminibus, sed one- 1
ravi, primum quia exegeras, deinde quia scripseras
tam graciles istic vindemias esse, ut plane scirem tibi
vacaturum, quod vulgo dicitur, [librum] legere. Eadem 2
ex meis agellis nuntiantur. Igitur mihi quoque lice-
bit scribere, quae legas, sit modo, unde chartae emi
possint; quae si scabrae bibulaeve sint, aut non scri-
bendum, aut necessario, quidquid scripserimus boni
malive, delebimus. Vale.

## XVI.

C. PLINIUS PATERNO SUO S.

Confecerunt me infirmitates meorum, mortes etiam, 1
et quidem iuvenum. Solacia duo nequaquam paria
tanto dolori, solacia tamen, unum facilitas manumit-
tendi (videor enim non omnino inmaturos perdidisse,
quos iam liberos perdidi), alterum, quod permitto servis
quoque quasi testamenta facere eaque ut legitima cu-
stodio. Mandant rogantque, quod visum; pareo ut 2
iussus. Dividunt, donant, relinquunt dumtaxat intra
domum; nam servis res publica quaedam et quasi
civitas domus est. Sed, quamquam his solaciis ad- 3
quiescam, debilitor et frangor eadem illa humanitate,
quae me, ut hoc ipsum permitterem, induxit. Non
ideo tamen velim durior fieri. Nec ignoro alios eius
modi casus nihil amplius vocare quam damnum eoque
sibi magnos homines et sapientes videri. Qui an magni
sapientesque sint, nescio, homines non sunt. Hominis 4
est enim adfici dolore, sentire, resistere tamen et so-
lacia admittere, non solaciis non egere.

---

6 librum *delet Otto Arch. f. lat. Lex. VI 13, cf. Sprichw. p. 188.* 8 quae — 9 scribendum *om. B M, add. a, cf. K. II ad h. l. et praef. p. XXXI.* 11 malive delebimus *a, K. II,* mali videbimus *M,* ve *del. K. I.*

5 Verum de his plura fortasse, quam debui, sed pauciora, quam volui. Est enim quaedam etiam dolendi voluptas, praesertim si in amici sinu defleas, apud quem lacrimis tuis vel laus sit parata vel venia. Vale.

## XVII.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

1 Num istic quoque inmite et turbidum caelum? Hic adsiduae tempestates et crebra diluvia. Tiberis alveum 2 excessit et demissioribus ripis alte superfunditur. Quamquam fossa, quam providentissimus imperator fecit, exhaustus premit valles, innatat campis, quaque planum solum, pro solo cernitur. Inde, quae solet flumina accipere et permixta devehere, velut obvius sistere cogit atque ita alienis aquis operit agros, quos 3 ipse non tangit. Anio, delicatissimus amnium ideoque adiacentibus villis velut invitatus retentusque, magna ex parte nemora, quibus inumbratur, et fregit et rapuit; subruit montes et decidentium mole pluribus locis clausus, dum amissum iter quaerit, impulit tecta 4 ac se super ruinas eiecit atque extulit. Viderunt, quos excelsioribus terris illa tempestas non deprehendit, alibi divitum adparatus et gravem supellectilem, alibi instrumenta ruris, ibi boves, aratra, rectores, hic soluta et libera armenta atque inter haec arborum truncos aut villarum trabes atque culmina varie late- 5 que fluitantia. Ac ne illa quidem malo vacaverunt, ad quae non ascendit amnis. Nam pro amne imber adsiduus et deiecti nubibus turbines, proruta opera, quibus pretiosa rura cinguntur, quassata atque etiam

---

13 retro *pro* sistere *a*. 17 et fregit *a, K. II (disp. II 18)*, et *om. M, K. I.* 20 eiecit *B M, K. I*, evexit *a, K. II, Muell.* — viderunt hi quos *a*. 21 non depr. *a*, non *om. B M, K.* 25 atque culmina *a, K. II, Muell., om. M, K. I.* 26 quidem loca malo *a, K. II.* 27 ad *a, K. II, Muell., om. M, K. I.* 28 deiecti *a, K. I, Muell.*, deiectis *M, K. II.*

decussa monimenta. Multi eius modi casibus debilitati, obruti, obtriti, et aucta luctibus damna.

Ne quid simile istic, pro mensura periculi vereor 6
teque rogo, si nihil tale, quam maturissime sollicitudini meae consulas, sed et si tale, id quoque nunties. Nam parvulum differt, patiaris adversa an expectes; nisi quod tamen est dolendi modus, non est timendi. Doleas enim, quantum scias accidisse, timeas, quantum possit accidere. Vale.

## XVIII.

### C. PLINIUS RUFINO SUO S.

Falsum est nimirum, quod creditur vulgo, testa- 1
menta hominum speculum esse morum, cum Domitius Tullus longe melior adparuerit morte quam vita. Nam, 2
cum se captandum praebuisset, reliquit filiam heredem, quae illi cum fratre communis, quia genitam fratre adoptaverat. Prosecutus est nepotes plurimis iucundissimisque legatis, prosecutus etiam proneptem. In summa omnia pietate plenissima ac tanto magis inexpectata
sunt. Ergo varii tota civitate sermones: alii fictum, in- 3
gratum, inmemorem loquuntur seque ipsos, dum insectantur illum, turpissimis confessionibus produnt, ut qui de patre, avo, proavo quasi de orbo querantur, alii contra hoc ipsum laudibus ferunt, quod sit frustratus improbas spes hominum, quos sic decipere pro moribus temporum prudentia est. Addunt etiam non fuisse ei liberum alio testamento mori; neque enim reliquisse opes filiae, sed reddidisse, quibus auctus per filiam fuerat. Nam Curtilius Mancia perosus generum suum 4
Domitium Lucanum (frater is Tulli) sub ea condicione filiam eius, neptem suam, instituerat heredem, si esset

---

6 parvulum *a, K. II (disp. II 19),* paulum *M, K. I, cf. p. 222, 23.* 19 magis inexpectata *B, Cortius, K. I,* magis exspectata *M,* magis quoniam inexpectata *inepte prorsus ex a K. II et Muell.* 25 quos . . . . . prudentia est *a,* quod sic pro moribus temporum est *BM.*

manu patris emissa. Emiserat pater, adoptaverat pa-
truus, atque ita circumscripto testamento consors frater
in patris potestatem emancipatam filiam adoptionis
fraude revocaverat et quidem cum opibus amplissimis.
5 Fuit alioqui fratribus illis quasi fato datum, ut divites
fierent invitissimis, a quibus facti sunt. Quin etiam Do-
mitius Afer, qui illos in nomen adsumpsit, reliquit
testamentum ante decem et octo annos nuncupatum
adeoque postea improbatum sibi, ut patris eorum bo-
6 na proscribenda curaverit. Mira illius asperitas, mira
felicitas horum: illius asperitas, qui numero civium
excidit, quem socium etiam in liberis habuit, felicitas
horum, quibus successit in locum patris, qui patrem abs-
7 tulerat. Sed haec quoque hereditas Afri ut reliqua cum
fratre quaesita transmittenda erant filiae fratris, a quo
Tullus ex asse heres institutus praelatusque filiae fuerat,
ut conciliaretur. Quo laudabilius testamentum est,
quod pietas, fides, pudor scripsit, in quo denique om-
nibus adfinitatibus pro cuiusque officio gratia relata
8 est, relata et uxori. Accepit amoenissimas villas, ac-
cepit magnam pecuniam uxor optima et patientissima
ac tanto melius de viro merita, quanto magis est re-
prehensa, quod nupsit. Nam mulier natalibus clara,
moribus proba, aetate declivis, diu vidua, mater olim,
parum decore secuta matrimonium videbatur divitis
senis ita perditi morbo, ut esse taedio posset uxori,
9 quam iuvenis sanusque duxisset. Quippe omnibus mem-
bris extortus et fractus tantas opes solis oculis obibat
ac ne in lectulo quidem nisi ab aliis movebatur. Quin
etiam (foedum miserandumque dictu) dentes lavandos
fricandosque praebebat. Auditum frequenter ex ipso,
cum quereretur de contumeliis debilitatis suae, digitos
10 se servorum suorum cotidie lingere. Vivebat tamen et
vivere volebat sustentante maxime uxore, quae culpam
inchoati matrimonii in gloriam perseverantia verterat.

---

3 patris *a, Muell.,* fratris *M, K.* 6 invitissimis ⟨iis⟩ *a Muell.* 8 octo et decem *a.*

Habes omnes fabulas urbis; nam sunt omnes fabu- 11
lae Tullus. Expectatur auctio. Fuit enim tam copio-
sus, ut amplissimos hortos eodem, quo emerat, die in-
struxerit plurimis et antiquissimis statuis: tantum illi
5 pulcherrimorum operum in horreis, quae neglegebat.
Invicem tu, si quid istic epistula dignum, ne gravare
scribere. Nam cum aures hominum novitate laetantur, 12
tum ad rationem vitae exemplis erudimur. Vale.

## XIX.

0 C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

Et gaudium mihi et solacium in litteris, nihilque 1
tam laetum, quod his laetius, tam triste, quod non per
has sit minus triste. Itaque et infirmitate uxoris et
meorum periculo, quorundam vero etiam morte turba-
5 tus ad unicum doloris levamentum studia confugi,
quae praestant, ut adversa magis intellegam, sed pa-
tientius feram. Est autem mihi moris, quod sum da- 2
turus in manus hominum, ante amicorum iudicio exa-
minare, in primis tuo. Proinde, si quando, nunc in-
0 tende libro, quem cum hac epistula accipies, quia
vereor, ne ipse ut tristis parum intenderim. Imperare
enim dolori, ut scriberem, potui, ut vacuo animo
laetoque, non potui. Porro ut ex studiis gaudium sic
studia hilaritate proveniunt. Vale.

## XX.

5 C. PLINIUS GALLO SUO S.

Ad quae noscenda iter ingredi, transmittere mare 1
solemus, ea sub oculis posita neglegimus, seu quia ita
natura comparatum, ut proximorum incuriosi longin-
qua sectemur, seu quod omnium rerum cupido langue-

---

7 scribere *a*ς, *om. B Mr, K., Stangl 674.* 10 *fortasse Sex. Quinctilius Valerius Maximus, vide infra ad IX 1 et Prosopogr. II 358, 314.* 15 confugio *a.* 19 intende librum meum quem *r,* int. in libr. m. quem ς, *sed cf. V 3, 8.*

scit, cum facilis occasio, seu quod differimus tamquam
saepe visuri, quod datur videre, quotiens velis cernere.
2 Quacumque de causa permulta in urbe nostra iuxta-
que urbem non oculis modo, sed ne auribus quidem
novimus, quae si tulisset Achaia, Aegyptus, Asia aliave 5
quaelibet miraculorum ferax commendatrixque terra,
3 audita, perlecta, lustrata haberemus. Ipse certe nuper,
quod nec audieram ante nec videram, audivi pariter
et vidi. Exegerat prosocer meus, ut Amerina praedia
sua inspicerem. Haec perambulanti mihi ostenditur 10
subiacens lacus nomine Vadimonis; simul quaedam
4 incredibilia narrantur. Perveni ad ipsum. Lacus est
in similitudinem iacentis rotae circumscriptus et undi-
que aequalis: nullus sinus, obliquitas nulla, omnia
dimensa, paria et quasi artificis manu cavata et excisa. 15
Color caerulo albidior, viridi[or et] pressior, sulpuris
odor saporque medicatus, vis, qua fracta solidantur.
Spatium modicum, quod tamen sentiat ventos et fluctibus
5 intumescat. Nulla in hoc navis (sacer enim), sed
innatant insulae, herbidae omnes harundine et iunco, 20
quaeque alia fecundior palus ipsaque illa extremitas
lacus effert. Sua cuique figura ac modus; cunctis margo
derasus, quia frequenter vel litori vel sibi inlisae terunt terunturque. Par omnibus altitudo, par levitas;
quippe in speciem carinae humili radice descendunt. 25
6 Haec ab omni latere perspicitur eadem, aqua pariter
suspensa et mersa. Interdum iunctae copulataeque et
continenti similes sunt, interdum discordantibus ventis digeruntur, non numquam destitutae tranquillitate
7 singulae fluitant. Saepe minores maioribus velut cum- 30

---

16 viridior et pressior (preciosior *r*) *Mr, om.* virid. *a,* viridi pressior? *K. II (disp. II 19), † add. Muell., v. Kuk.*[3] *II p. 85.* 20 herbidae . . . iunco *Mr,* herb. tectae har. et iunc. ς, herb. omn. har. et iunc. tectae *a, v. K. disp. II 20.* 22 ac *K. II,* ut *a, K. I, Merr., cf. ad VI 16, 2,* vel *Mr*ς, suus? *Muell.* 26 eadem aqua par. susp. *a, Muell.,* eademque susp. par. *M, K., Merr., v. Kuk.*[3] *II p. 85.*

bulae onerariis adhaerescunt, saepe inter se maiores minoresque quasi cursum certamenque desumunt; rursus omnes in eundem locum adpulsae, qua steterunt, promovent terram et modo hac, modo illa lacum red-
5 dunt auferuntque ac tum demum, cum medium tenuere, non contrahunt. Constat pecora herbas secuta sic in 8
insulas illas ut in extremam ripam procedere solere nec prius intellegere mobile solum, quam litori abrepta quasi inlata et imposita circumfusum undique lacum
10 paveant, mox, quo tulerit ventus, egressa non magis se descendisse sentire, quam senserint ascendisse. Idem 9
lacus in flumen egeritur, quod, ubi se paulisper oculis dedit, specu mergitur alteque conditum meat ac, si quid, antequam subduceretur, accepit, servat et profert.
15 Haec tibi scripsi, quia nec minus ignota quam mihi 10
nec minus grata credebam. Nam te quoque ut me nihil aeque ac naturae opera delectant. Vale.

## XXI.

C. PLINIUS ARRIANO SUO S.

20 Ut in vita sic in studiis pulcherrimum et huma- 1
nissimum existimo severitatem comitatemque miscere, ne illa in tristitiam, haec in petulantiam excedat. Qua 2
ratione ductus graviora opera lusibus iocisque distinguo. Ad hos proferendos et tempus et locum opportunissi-
25 mum elegi, utque iam nunc adsuescerent et ab otiosis et in triclinio audiri, Iulio mense, quo maxime lites interquiescunt, positis ante lectos cathedris amicos collocavi. Forte accidit, ut eodem die mane in ad- 3
vocationem subitam rogarer, quod mihi causam prae-
30 loquendi dedit. Sum enim deprecatus, ne quis ut inreverentem operis argueret, quod recitaturus, quamquam et amicis et paucis, id est iterum amicis, foro et

---

3 eundem *om. M.* 5 tenuerunt *Burkhard.* 6 non trahuntur constat *Mr.* 9 quasi in rate posita *Momms.* 28 convocavi *Catan.*

negotiis non abstinuissem. Addidi hunc ordinem me et
in scribendo sequi, ut necessitates voluptatibus, seria
iucundis anteferrem ac primum amicis, tum mihi scri-
4 berem. Liber fuit et opusculis varius et metris. Ita
solemus, qui ingenio parum fidimus, satietatis pericu- 5
lum fugere. Recitavi biduo. Hoc adsensus audientium
exegit. Et tamen, ut alii transeunt quaedam imputant-
que, quod transeant, sic ego nihil praetereo atque
etiam non praeterire me dico. Lego enim omnia,
ut omnia emendem, quod contingere non potest electa 10
5 recitantibus. At illud modestius et fortasse reverentius;
sed hoc simplicius et amantius. Amat enim, qui se sic
amari putat, ut taedium non pertimescat; et alioqui
quid praestant sodales, si conveniunt voluptatis suae
causa? Delicatus ac similis ignoto est, qui amici li- 15
6 brum bonum mavult audire quam facere. Non dubito cu-
pere te pro cetera mei caritate quam maturissime legere
hunc adhuc musteum librum. Leges, sed retractatum,
quae causa recitandi fuit; et tamen non nulla iam ex
eo nosti. Haec vel emendata postea vel, quod inter- 20
dum longiore mora solet, deteriora facta quasi nova
rursus et rescripta cognosces. Nam plerisque mutatis
ea quoque mutata videntur, quae manent. Vale.

## XXII.

C. PLINIUS GEMINO SUO S. 25

1 Nostine hos, qui omnium libidinum servi sic alio-
rum vitiis irascuntur, quasi invideant, et gravissime
puniunt, quos maxime imitantur? cum eos etiam, qui
non indigent clementia ullius, nihil magis quam lenitas
2 deceat. Atque ego optimum et emendatissimum existimo, 30
qui ceteris ita ignoscit, tamquam ipse cotidie peccet,
3 ita peccatis abstinet, tamquam nemini ignoscat. Proinde

---

1 et *a, K. II, Muell., om. Mr, K. I.* 9 dico *Mr, K., cf. IX 23, 5,* testor *a, Otto, Muell.* 13 et *om. a.* 18 *v. Sprichw. p. 236.* 20 *prius* vel *om. Mr, K. I.*

hoc domi, hoc foris, hoc in omni vitae genere teneamus, ut nobis implacabiles simus, exorabiles istis etiam, qui dare veniam nisi sibi nesciunt, mandemusque memoriae, quod vir mitissimus et ob hoc quoque maximus, Thrasea, crebro dicere solebat: 'Qui vitia odit, homines odit.' Quaeris fortasse, quo commotus haec scribam. Nuper quidam — sed melius coram; quamquam ne tunc quidem. Vereor enim, ne id, quod improbo, consectari, carpere, referre huic, quod cum maxime praecipimus, repugnet. Quisquis ille, qualiscumque, sileatur, quem insignire exempli nihil, non insignire humanitatis plurimum refert. Vale.

## XXIII.

C. PLINIUS MARCELLINO SUO S.

Omnia mihi studia, omnes curas, omnia avocamenta 1
exemit, excussit, eripuit dolor, quem ex morte Iuni
Aviti gravissimum cepi. Latum clavum in domo mea 2
induerat, suffragio meo adiutus in petendis honoribus
fuerat, ad hoc ita me diligebat, ita verebatur, ut me
formatore morum, me quasi magistro uteretur. Rarum 3
hoc in adulescentibus nostris. Nam quotus quisque
vel aetati alterius vel auctoritati ut minor cedit? Statim sapiunt, statim sciunt omnia, neminem verentur, imitantur neminem atque ipsi sibi exempla sunt. Sed
non Avitus, cuius haec praecipua prudentia, quod alios
prudentiores arbitrabatur, haec praecipua eruditio, quod
discere volebat. Semper ille aut de studiis aliquid aut 4

---

5 hom. ⟨non⟩ odit *Casaubon., cf. Sen. de tranq. an. 15, 2; Tac. hist. IV 74* vitia erunt, donec homines; *Sprichw. p. 22, 10.* 7 nuper *om. a.* 9 consectari, carpere, referre *Muell.*, eos sectari carpere fere (referre *a*) *M r a*, insectari, carp., ref. *Gronov., K.; perperam olim tentaveram* eos sectari, carpentem referre, *vide I 20, 18; VI 4, 3; VIII 9, 1; 14, 13; IX 20, 2; paneg. 53, 2; 3; cf. Kraut p. 40 'Der Infinitiv als Subjekt'.* 19 diligebat *Mr, vulg.*, dilexerat *a, Muell. male conferens paneg. 63, 8* contempserant *(Seyff. Lael. p. 221).* 22 aetate a. v. auctoritate ς *a.*

de officiis vitae consulebat, semper ita recedebat ut melior factus, et erat factus vel eo, quod audierat, vel
5 quod omnino quaesierat. Quod ille obsequium Serviano, exactissimo viro, praestitit! quem legatum tribunus ita et intellexit et cepit, ut ex Germania in Pannoniam transeuntem non ut commilito, sed ut comes adsectatorque sequeretur. Qua industria, qua modestia quaestor consulibus suis (et plures habuit) non minus iucundus et gratus quam utilis fuit! Quo discursu, qua vigilantia hanc ipsam aedilitatem, cui praereptus est, petiit! quod vel maxime dolorem meum
6 exulcerat. Obversantur oculis cassi labores et infructuosae preces et honor, quem meruit tantum; redit animo ille latus clavus in penatibus meis sumptus, redeunt illa prima, illa postrema suffragia mea, illi
7 sermones, illae consultationes. Adficior adulescentia ipsius, adficior necessitudinum casu. Erat illi grandis natu parens, erat uxor, quam ante annum virginem acceperat, erat filia, quam paulo ante sustulerat. Tot
8 spes, tot gaudia dies unus in diversa convertit. Modo designatus aedilis, recens maritus, recens pater intactum honorem, orbam matrem, viduam uxorem, filiam pupillam, ignaram cari patris reliquit. Accedit lacrimis meis, quod absens et impendentis mali nescius pariter aegrum, pariter decessisse cognovi, ne gravissimo dolori timore consuescerem. In tantis tormentis eram, cum scriberem haec, scriberem sola; neque enim nunc aliud aut cogitare aut loqui possum. Vale.

## XXIV.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

1 Amor in te meus cogit, non ut praecipiam (neque enim praeceptore eges), admoneam tamen, ut, quae

---

20 diversa *a, Muell.,* adversa *M, K.* 23* ignaram avi patris *Mr, K. I,* ignaramque patris *a, Otto, Muell.,* ign. avi ignaram patr. ς, ign. [avi] p. *K. II,* ign. sui p. *Cortius,* ign. cari p. *ego,* ign. (g)navi p. *Hosius 1566.* 26 timore *a, Otto, Muell.,* tempore *M, K.,* ipse *r.*

scis, teneas et observes aut res*pi*cias melius. Cogita te 2
missum in provinciam Achaiam, illam veram et meram
Graeciam, in qua primum humanitas, litterae, etiam
fruges inventae esse creduntur, missum ad ordinandum
5 statum liberarum civitatum, id est ad homines maxime
homines, ad liberos maxime liberos, qui ius a na-
tura datum virtute, meritis, amicitia, foedere denique
et religione tenuerunt. Reverere conditores deos et 3
numina deorum, reverere gloriam veterem et hanc
10 ipsam senectutem, quae in homine venerabilis, in ur-
bibus sacra. Sit apud te honor antiquitati, sit ingen-
tibus factis, sit fabulis quoque. Nihil ex cuiusquam
dignitate, nihil ex libertate, nihil etiam ex iactatione
decerpseris. Habe ante oculos hanc esse terram, quae 4
15 nobis miserit iura, quae leges non victis, sed petenti-
bus dederit, Athenas esse, quas adeas, Lacedaemonem
esse, quam regas; quibus reliquam umbram et residuum
libertatis nomen eripere durum, ferum, barbarum est.
Vides a medicis, quamquam in adversa valetudine 5
20 nihil servi ac liberi differant, mollius tamen liberos
clementiusque tractari. Recordare, quid quaeque civi-
tas fuerit, non ut despicias, quod esse desierit; absit
superbia, asperitas. Nec timueris contemptum. An 6
contemnitur, qui imperium, qui fasces habet, nisi hu-
25 milis et sordidus, et qui se primus ipse contemnit?
Male vim suam potestas aliorum contumeliis experitur,
male terrore veneratio adquiritur, longeque valentior
amor ad obtinendum, quod velis, quam timor. Nam
timor abit, si recedas, manet amor, ac sicut ille in
30 odium hic in reverentiam vertitur. Te vero etiam 7
atque etiam (repetam enim) meminisse oportet officii

---

1* aut scias melius *a, Catan., K. I, Otto, Muell.;* aut nescire mel. *Mr, K. II et Rappold (qui subaudit* sit*);* aut respicias mel. *ego, v. p. 236, 17 sq., cf. paneg. 62, 9.* 3 in qua primum *M, vulg.,* ubi *a.* 6 qui *ra, K. II, Muell.,* quod *M, K. I.* 9 nomina *M, K. I.* 15 victis *M, vulg.,* invitis *r,* victa *a.* 17 *v. ad p. 28, 23.* 24 nisi qui hum. *a, Otto.*

tui titulum ac tibi ipsum interpretari, quale quantumque sit ordinare statum liberarum civitatum. Nam quid
8 ordinatione civilius, quid libertate pretiosius? Porro quam turpe, si ordinatio eversione, libertas servitute mutetur! Accedit, quod tibi certamen est tecum: onerat te quaesturae tuae fama, quam ex Bithynia optimam revexisti, onerat testimonium principis, onerat tribunatus, praetura atque haec ipsa legatio quasi praemium
9 data. Quo magis nitendum est, ne in longinqua provincia quam suburbana, ne inter servientes quam liberos, ne sorte quam iudicio missus, ne rudis et incognitus quam exploratus probatusque humanior, melior, peritior fuisse videaris, cum sit alioquin, ut saepe audisti, saepe legisti, multo deformius amittere quam non adsequi laudem.

10 Haec velim credas, quod initio dixi, scripsisse me admonentem, non praecipientem; quamquam praecipientem quoque. Quippe non vereor, in amore ne modum excesserim. Neque enim periculum est, ne sit nimium, quod esse maximum debet. Vale.

---

# C. PLINI CAECILI SECUNDI
# EPISTULARUM
## LIBER NONUS.

### I.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

1 Saepe te monui, ut libros, quos vel pro te vel in Plantam, immo et pro te et in illum (ita enim materia

11 ne forte *Mr.* 13* alioqui *vulg.*

*LIBRI NONI codd. manu scripti et edd. antiq.: MDBpraς, sed vide ad ep. 16 et 26, 8; cf. praef.*

25 *Prosopogr. II 358, 313:* 'fortasse Sex. Quinctilius Valerius Maximus' *(ibid. III 117, 23).* 26 saepe monui *M.*

cogebat) composuisti, quam maturissime emitteres, quod nunc praecipue morte eius audita et hortor et moneo. Quamvis enim legeris multis legendosque de- 2
deris, nolo tamen quemquam opinari defuncto demum
5 inchoatos, quos incolumi eo peregisti. Salva sit tibi 3
constantiae fama. Erit autem, ni notum aequis iniquisque fuerit non post inimici mortem scribendi tibi natam esse fiduciam, sed iam paratam editionem morte praeventam. Simul vitabis illud *οὐχ ὁσίη φθιμέ-*
10 *νοισιν*. Nam, quod de vivente scriptum, de vivente 4
recitatum est, in defunctum quoque tamquam viventem adhuc editur, si editur statim. Igitur, si quid aliud in manibus, interim differ, hoc perfice, quod nobis, qui legimus, olim absolutum videtur. Sed iam videatur et
15 tibi, cuius cunctationem nec res ipsa desiderat et temporis ratio praecidit. Vale.

## II.

C. PLINIUS SABINO SUO S.

Facis iucunde, quod non solum plurimas epistulas 1
20 meas, verum etiam longissimas flagitas; in quibus parcior fui, partim quia tuas occupationes verebar, partim quia ipse multum distringebar plerumque frigidis negotiis quae simul et avocant animum et comminuunt. Praeterea nec materia plura scribendi dabatur. Neque 2
25 enim eadem nostra condicio quae M. Tulli, ad cuius exemplum nos vocas. Illi enim et copiosissimum ingenium et par ingenio qua varietas rerum qua magnitudo largissime suppetebat: nos quam angustis terminis 3
claudamur, etiam tacente me perspicis, nisi forte volu-

---

9 praeventam et sim. *M, K. I.* — *Hom. χ 412.* 10 de viv. recit. *a, K. II (disp. II 7), Muell.*, om. *MDpr, K. I.* 13 int. diff. *M, K.*, diff. int. *Dprς a, Muell.* 26 ingenium — 27 magnitudo *N. Heinsius in Valer. Flacc. Arg. V 85, K. II (disp. II 20), Muell.*, et par ingenio *om. M*, par *om. Dprς, K. I*, ingen. et p. ing. materia quanta var. rer. quam magn. *a.*

mus scholasticas tibi atque, ut ita dicam, umbraticas
4 litteras mittere. Sed nihil minus aptum arbitramur,
cum arma vestra, cum castra, cum denique cornua,
5 tubas, sudorem, pulverem, soles cogitamus. Habes,
ut puto, iustam excusationem, quam tamen dubito an
tibi probari velim. Est enim summi amoris negare
veniam brevibus epistulis amicorum, quamvis scias illis
constare rationem. Vale.

## III.

C. PLINIUS PAULINO SUO S.

1 Alius aliud: ego beatissimum existimo, qui bonae
mansuraeque famae praesumptione perfruitur certus-
que posteritatis cum futura gloria vivit. Ac mihi nisi
praemium aeternitatis ante oculos, pingue illud altum-
2 que otium placeat. Etenim omnes homines arbitror
oportere aut inmortalitatem suam aut mortalitatem
cogitare, et illos quidem contendere, eniti, hos quie-
scere, remitti nec brevem vitam caducis laboribus fa-
tigare, ut video multos misera simul et ingrata ima-
3 gine industriae ad vilitatem sui pervenire. Haec ego
tecum, quae cotidie mecum, ut desinam mecum, si
dissenties tu; quamquam non dissenties, ut qui semper
clarum aliquid et inmortale meditere. Vale.

## IV.

C. PLINIUS MACRINO SUO S.

1 Vererer, ne inmodicam orationem putares, quam
cum hac epistula accipies, nisi esset generis eius, ut
saepe incipere, saepe desinere videatur. Nam singulis
2 criminibus singulae velut causae continentur. Poteris
ergo, undecumque coeperis, ubicumque desieris, quae

---

10 Paullino? *v. ad ep. II 2.* 11 aliud *M D p r*, *K.*, alium *a*, *Muell.*, *cf. Xen. Anab. II 1, 15* ἄλλος ἄλλα λέγει. 23 meditere *M*, meditare *a*, mediteris *r*.

deinceps sequentur, et quasi incipientia legere et quasi cohaerentia meque in universitate longissimum, brevissimum in partibus iudicare. Vale.

## V.

C. PLINIUS TIRONI SUO S.

Egregie facis (inquiro enim), et persevera, quod 1
iustitiam tuam provincialibus multa humanitate commendas; cuius praecipua pars est honestissimum quemque complecti atque ita a minoribus amari, ut simul a principibus diligare. Plerique autem, dum verentur, ne 2
gratiae potentium nimium impertire videantur, sinisteritatis atque etiam malignitatis famam consequuntur. A quo vitio tu longe recessisti, scio, sed temperare 3
mihi non possum, quo minus laudem similis monenti, quod eum modum tenes, ut discrimina ordinum dignitatumque custodias; quae si confusa, turbata, permixta sunt, nihil est ipsa aequalitate inaequalius. Vale.

## VI.

C. PLINIUS CALVISIO SUO S.

Omne hoc tempus inter pugillares ac libellos iu- 1
cundissima quiete transmisi. 'Quem ad modum', inquis, 'in urbe potuisti?' Circenses erant, quo genere spectaculi ne levissime quidem teneor. Nihil novum, nihil varium, nihil, quod non semel spectasse sufficiat. Quo magis 2
miror tot milia virorum tam pueriliter identidem cupere currentes equos, insistentes curribus homines videre. Si tamen aut velocitate equorum aut hominum arte traherentur, esset ratio non nulla: nunc favent panno, pannum amant, et, si in ipso cursu medioque certamine hic color illuc, ille huc transferatur, studium favorque transibit, et repente agitatores illos, equos illos, quos procul noscitant, quorum clamitant nomina,

---

6 persevero *ra*, persevere *Boxhornius*.

3 relinquent. Tanta gratia, tanta auctoritas in una vilissima tunica, mitto apud vulgus, quod vilius tunica, sed apud quosdam graves homines; quos ego cum recordor in re inani, frigida adsidue tam insatiabiliter desidere, capio aliquam voluptatem, quod hac voluptate
4 non capior. Ac per hos dies libentissime otium meum in litteris colloco, quos alii otiosissimis occupationibus perdunt. Vale.

## VII.

### C. PLINIUS ROMANO SUO S.

1 Aedificare te scribis. Bene est: inveni patrocinium; aedifico enim iam ratione, quia tecum. Nam hoc quoque non dissimile, quod ad mare tu, ego ad Larium
2 lacum. Huius in litore plures villae meae, sed duae maxime ut delectant ita exercent. Altera imposita saxis more Baiano lacum prospicit, altera aeque more Baiano
3 lacum tangit. Itaque illam tragoediam, hanc adpellare comoediam soleo, illam, quod quasi cothurnis, hanc, quod quasi socculis sustinetur. Sua utrique amoenitas,
4 et utraque possidenti ipsa diversitate iucundior. Haec lacu propius, illa latius utitur; haec unum sinum molli curvamine amplectitur, illa editissimo dorso duos dirimit; illic recta gestatio longo limite super litus extenditur, hic spatiosissimo xysto leniter inflectitur; illa fluctus non sentit, haec frangit; ex illa possis despicere piscantes, ex hac ipse piscari hamumque de cubiculo ac paene etiam de lectulo ut e navicula iacere. Hae mihi causae utrique, quae desunt, adstruendi ob
5 ea, quae supersunt. Sed quid ego rationem tibi? apud quem pro ratione erit idem facere. Vale.

---

4 adsidua tam insatiabiliter *codd., vulg.*, adsidue t. ins. *Schaefer.*, adsiduitate tam insatiabili *Madv., Muell.* 24 leniter *Momms., K. II, Muell.*, leviter *vulg.* 30 *cf. Liv. XLIV 36 fin., Iuven. VI 223.*

## VIII.

C. PLINIUS AUGURINO SUO S.

Si laudatus a te laudare te coepero, vereor, ne non 1
tam proferre iudicium meum quam referre gratiam
5 videar. Sed, licet videar, omnia scripta tua pulcherrima
existimo, maxime tamen illa, quae de nobis. Accidit 2
hoc una eademque de causa. Nam et tu, quae de amicis, optime scribis, et ego, quae de me, ut optima lego. Vale.

## IX.

C. PLINIUS COLONO SUO S.

Unice probo, quod Pompei Quintiani morte tam 1
dolenter adficeris, ut amissi caritatem desiderio extendas, non ut plerique, qui tantum viventes amant seu
5 potius amare se simulant ac ne simulant quidem, nisi
quos florentes vident. Nam miserorum non secus ac
defunctorum obliviscuntur. Sed tibi perennis fides tantaque in amore constantia, ut finiri nisi tua morte
non possit. Et hercule is fuit Quintianus, quem di- 2
0 ligi deceat ipsius exemplo. Felices amabat, miseros
tuebatur, desiderabat amissos. Iam illa quanta probitas in ore, quanta in sermone cunctatio, quam pari
libra gravitas comitasque! quod studium litterarum,
quod iudicium! qua pietate cum dissimillimo patre
5 vivebat! quam non obstabat illi, quo minus vir optimus videretur, quod erat optimus filius! Sed quid dolorem tuum exulcero? Quamquam sic amasti iuvenem, 3
ut hoc potius quam de illo sileri velis, a me praesertim, cuius praedicatione putas vitam eius ornari, me-

---

2 *haud dubie Serius (Sentius?) Augurinus, v. Prosopogr. III 198, 290.* 6 quae *a, Catan., Muell.,* quod *p ς, om. MDr, K.* 20 deceat *Mra, vulg.,* liceat *D,* licebat *pς,* decebat *Catan., cf. I 2, 3; VI 21, 1; VIII 7, 2.* 21 illi quanta *rς.* 25 quam non *MDp, Beroaldus,* cum non *ra, Pomp. Laet., cf. infra ep. 31, 1; 37, 5; Cic. ad fam. II 10, 1, al.* 27 iuvenem *MDr,* viventem *pς a.*

moriam prorogari ipsamque illam, qua est raptus, aetatem posse restitui. Vale.

## X.

### C. PLINIUS TACITO SUO S.

1 Cupio praeceptis tuis parere; sed aprorum tanta penuria est, ut Minervae et Dianae, quas ais pariter 2 colendas, convenire non possit. Itaque Minervae tantum serviendum est, delicate tamen ut in secessu et aestate. In via plane non nulla leviora statimque delenda ea garrulitate, qua sermones in vehiculo seruntur, extendi. His quaedam addidi in villa, cum aliud non liberet. Itaque poëmata quiescunt, quae tu inter 3 nemora et lucos commodissime perfici putas. Oratiunculam unam alteram retractavi; quamquam id genus operis inamabile, inamoenum magisque laboribus ruris quam voluptatibus simile. Vale.

## XI.

### C. PLINIUS GEMINO SUO S.

1 Epistulam tuam iucundissimam recepi, eo maxime, quod aliquid ad te scribi volebas, quod libris inseri posset. Obveniet materia, vel haec ipsa, quam monstras, vel potior alia. Sunt enim in hac offendicula non nulla: 2 circumfer oculos, et occurrent. Bibliopolas Lugduni esse non putabam ac tanto libentius ex litteris tuis cognovi venditari libellos meos, quibus peregre manere gratiam, quam in urbe collegerint, delector. Incipio enim satis absolutum existimare, de quo tanta diversitate regionum discreta hominum iudicia consentiunt. Vale.

---

12 quiescent *M*, accrescent *Momms.* 19 recepi *Dpraς*, accepi *M, K., vide Gierig. ad V 11 (12), 1; IX 17, 1; 28, 1; 35, 1.* 25 vend. ⟨ibi⟩ lib. *Momms.*

## XII.

### C. PLINIUS IUNIORI SUO S.

Castigabat quidam filium suum, quod paulo sumptuosius equos et canes emeret. Huic ego iuvene digresso: 'Heus tu, numquamne fecisti, quod a patre corripi posset? fecisti, dico, non interdum facis, quod filius tuus, si repente pater ille, tu filius, pari gravitate reprehendat? Non omnes homines aliquo errore ducuntur? non hic in illo sibi, in hoc alius indulget?' Haec tibi admonitus inmodicae severitatis exemplo pro amore mutuo scripsi, ne quando tu quoque filium tuum acerbius duriusque tractares. Cogita et illum puerum esse et te fuisse atque ita hoc, quod es pater, utere, ut memineris et hominem esse te et hominis patrem. Vale. 1 2

## XIII.

### C. PLINIUS QUADRATO SUO S.

Quanto studiosius intentiusque legisti libros, quos de Helvidi ultione composui, tanto impensius postulas, ut perscribam tibi, quaeque extra libros quaeque circa libros, totum denique ordinem rei, cui per aetatem non interfuisti. 1

Occiso Domitiano statui mecum ac deliberavi esse magnam pulchramque materiam insectandi nocentes, miseros vindicandi, se proferendi. Porro inter multa scelera multorum nullum atrocius videbatur, quam quod in senatu senator senatori, praetorius consulari, reo iudex manus intulisset. Fuerat alioqui mihi cum Helvidio amicitia, quanta potuerat esse cum eo, qui metu temporum nomen ingens paresque virtutes secessu tegebat, fuerat cum Arria et Fannia, quarum altera Helvidi noverca, altera mater novercae. Sed non ita me iura privata ut publicum fas et indignitas 2 3

---

6 dico, *Muell.*, dico? *vulg.*, *vide ad VII 6, 1.* 14 *cf. ad p. 121, 24.*

4 facti et exempli ratio incitabat. Ac primis quidem diebus redditae libertatis pro se quisque inimicos suos, dumtaxat minores, incondito turbidoque clamore postulaverat simul et oppresserat. Ego et modestius et constantius arbitratus inmanissimum reum non communi temporum invidia, sed proprio crimine urgere, cum iam satis primus ille impetus defervisset et languidior in dies ira ad iustitiam redisset, quamquam tum maxime tristis amissa nuper uxore, mitto ad Anteiam (nupta haec Helvidio fuerat), rogo, ut veniat, quia
5 me recens adhuc luctus limine contineret. Ut venit, 'destinatum est', inquam, 'mihi maritum tuum non inultum pati. Nuntia Arriae et Fanniae' (ab exilio redierant), 'consule te, consule illas, an velitis adscribi facto, in quo ego comite non egeo; sed non ita gloriae
6 meae faverim, ut vobis societate eius invideam'. Perfert Anteia mandata, nec illae morantur. Opportune senatus intra diem tertium. Omnia ego semper ad Corellium rettuli, quem providentissimum aetatis nostrae sapientissimumque cognovi: in hoc tamen contentus consilio meo fui veritus, ne vetaret; erat enim cunctantior cautiorque. Sed non sustinui inducere in animum, quo minus illi eodem die facturum me indicarem, quod an facerem, non deliberabam, expertus usu de eo, quod destinaveris, non esse consulendos, quibus consultis
7 obsequi debeas. Venio in senatum, ius dicendi peto, dico paulisper maximo adsensu. Ubi coepi crimen attingere, reum destinare, adhuc tamen sine nomine, undique mihi reclamari. Alius: 'Sciamus, quis sit, de quo extra ordinem referas', alius: 'Quis est ante relationem reus?',
8 alius: 'Salvi simus, qui supersumus'. Audio impertur-

---

3 postulaverant s. et oppresserant *M, Muell.* 7 ille primus *Dpra, Merr.* — defervisset *Dpra, Otto* (defervuisset), *Muell.*, deferbuisset *ς*, defremuisset *M, K., sed cf. IX 16, 2.* 13 redibant *Mr.* 16 societate eius *M et ou Merrilli*, societate ius *D*, societatis ius *pr*, societatem eius *a, vide ad II 20, 8.*

batus, interritus: tantum susceptae rei honestas valet, tantumque ad fiduciam vel metum differt, nolint homines, quod facias, an non probent. Longum est omnia, quae tunc hinc inde iacta sunt, recensere. Novissime con- 9
5 sul: 'Secunde, sententiae loco dices, si quid volueris.' 'Permiseras', inquam, 'quod usque adhuc omnibus permisisti.' Resido; aguntur alia. Interim me quidam ex 10
consularibus amicis secreto curatoque sermone quasi nimis fortiter incauteque progressum corripit, revocat,
0 monet, ut desistam, adicit etiam: 'Notabilem te futuris principibus fecisti'. 'Esto', inquam, 'dum malis'. Vix 11
ille discesserat, rursus alter: 'Quid audes? quo ruis? quibus te periculis obicis? quid praesentibus confidis incertus futurorum? lacessis hominem iam praefec-
5 tum aerarii et brevi consulem, praeterea qua gratia, quibus amicitiis fultum!' Nominat quendam, qui tunc ad orientem amplissimum et famosissimum exercitum non sine magnis dubiisque rumoribus obtinebat. Ad 12
haec ego: 'Omnia praecepi atque animo mecum
0 ante peregi nec recuso, si ita casus attulerit, luere poenas ob honestissimum factum, dum flagitiosissimum ulciscor.' Iam censendi tempus. Dicit Domitius Apol- 13
linaris, consul designatus, dicit Fabricius Veiento, Fabius Postumius, Bittius Proculus, collega Publici
5 Certi, de quo agebatur, uxoris meae, quam amiseram, vitricus, post hos Ammius Flaccus. Omnes Certum nondum a me nominatum ut nominatum defendunt crimenque quasi in medio relictum defensione suscipiunt. Quae praeterea dixerint, non est necesse narrare: in 14

---

4 iacta *Dpra*, facta *M*, iactata *Catan.*, *sed cf. Sall. Iug. 11, 5.* 6 permiseris ς, *K. I, v. disp. II 21.* 10 etiam not. me fut. princ. (*om.* fecisti) *M, K. I, Merr.* 17 et fam. *add. a, K. II, Muell., Merr., om. MDpr; K. I.* 19 *Verg. Aen. VI 105.* — percepi *Dς a.* 20 ante *om. r, Muell.* 24 Postumius (Posthuminus *a*) *Dpra, Otto, Muell.*, Maximinus *M, K., Merr.* — bittius *M recte,* vectius *pra,* vitinus *D,* Vettius *edd., v. Prosopogr. II 93, 369, cf. supra ep. VI 12, 2.* 25 uxoris meae *Mr, K., Merr.*, u. autem m. *Dpς a, Otto, Muell.*

libris habes; sum enim cuncta ipsorum verbis persecu-
15 tus. Dicunt contra Avidius Quietus, Cornutus Tertullus: Quietus, iniquissimum esse querellas dolentium excludi, ideoque Arriae et Fanniae ius querendi non auferendum, nec interesse, cuius ordinis quis sit, sed
16 quam causam habeat; Cornutus, datum se a consulibus tutorem Helvidi filiae petentibus matre eius et vitrico; nunc quoque non sustinere deserere officii sui partes, in quo tamen et suo dolori modum imponere et optimarum feminarum perferre modestissimum adfectum; quas contentas esse admonere senatum Publici Certi cruentae adulationis et petere, si poena flagitii manifestissimi remittatur, nota certe quasi censoria
17 inuratur. Tum Satrius Rufus medio ambiguoque sermone 'Puto' inquit 'iniuriam factam Publicio Certo, si non absolvitur; nominatus est ab amicis Arriae et Fanniae, nominatus ab amicis suis. Nec debemus solliciti esse; iidem enim nos, qui bene sentimus de homine, iudicaturi sumus. Si innocens est, sicut et spero et malo et, donec aliquid probetur, credo, poteritis
18 absolvere.' Haec illi, quo quisque ordine citabantur. Venitur ad me. Consurgo, utor initio, quod in libro est, respondeo singulis. Mirum, qua intentione, quibus clamoribus omnia exceperint, qui modo reclamabant: tanta conversio vel negotii dignitatem vel proventum
19 orationis vel actoris constantiam subsecuta est. Finio. Incipit respondere Veiento: nemo patitur; obturbatur, obstrepitur adeo quidem, ut diceret: 'Rogo, patres conscripti, ne me cogatis implorare auxilium tribunorum.' Et statim Murena tribunus: 'Permitto tibi, vir clarissime Veiento, dicere.' Tunc quoque reclamatur.
20 Inter moras consul citatis nominibus et peracta discessione mittit senatum ac paene adhuc stantem temptantemque dicere Veientonem reliquit. Multum ille de hac

---

**19** iud. (ind. *r*) *Dprsa, Merr.*, et iud. *M, K., Muell.* — sic. et sp. *Dpra, K., Merr.*, sic. sp. *M, Muell.* **34** relinquit *pa.*

(ita vocabat) contumelia questus est Homerico versu: *Ὦ γέρον, ἦ μάλα δή σε νέοι τείρουσι μαχηταί.* Non fere quisquam in senatu fuit, qui non me com- 21
plecteretur, exoscularetur certatimque laude cumularet, quod intermissum iam diu morem in publicum consulendi susceptis propriis simultatibus reduxissem, quod denique senatum invidia liberassem, qua flagrabat apud ordines alios, quod severus in ceteros senatoribus solis dissimulatione quasi mutua parceret.

Haec acta sunt absente Certo; fuit enim seu tale 22
aliquid suspicatus sive, ut excusabatur, infirmus. Et relationem quidem de eo Caesar ad senatum non remisit: obtinui tamen, quod intenderam; nam collega 23
Certi consulatum, successorem Certus accepit, planeque factum est, quod dixeram in fine: 'Reddat praemium sub optimo principe, quod a pessimo accepit.' Postea actionem meam, utcumque potui, recollegi, addidi multa. Accidit fortuitum, sed non tamquam for- 24
tuitum, quod editis libris Certus intra paucissimos dies implicitus morbo decessit. Audivi referentes hanc imagi- 25
nem menti eius, hanc oculis oberrasse, tamquam videret me sibi cum ferro inminere. Verane haec, adfirmare non ausim; interest tamen exempli, ut vera videantur.

Habes epistulam, si modum epistulae cogites, libris, 26
quos legisti, non minorem, sed imputabis tibi, qui contentus libris non fuisti. Vale.

## XIV.

### C. PLINIUS TACITO SUO S.

Nec ipse tibi plaudis, et ego nihil magis ex fide quam de te scribo. Posteris an aliqua cura nostri, nescio, nos certe meremur, ut sit aliqua, non dico ingenio (id enim superbum), sed studio et labore et reverentia posterorum. Pergamus modo itinere instituto,

---

2 *Hom. Θ 102.* 21 videret . . . . imminere *M, vulg.*, videret Helvidium respondere mihi (mihi *om. D*) *Dpra.*

quod ut paucos in lucem famamque provexit ita multos e tenebris et silentio protulit. Vale.

## XV.

C. PLINIUS FALCONI SUO S.

1 Refugeram in Tuscos, ut omnia ad arbitrium meum facerem. At hoc ne in Tuscis quidem: tam multis undique rusticorum libellis et tam querulis inquietor, quos aliquanto magis invitus quam meos lego; nam
2 et meos invitus. Retracto enim actiunculas quasdam, quod post intercapedinem temporis et frigidum et acerbum est. Rationes quasi absente me negleguntur.
3 Interdum tamen equum conscendo et patrem familiae hactenus ago, quod aliquam partem praediorum, sed pro gestatione percurro. Tu consuetudinem serva nobisque sic rusticis urbana acta perscribe. Vale.

## XVI.

C. PLINIUS MAMILIANO SUO S.

1 Summam te voluptatem percepisse ex isto copiosissimo genere venandi non miror, cum historicorum more scribas numerum iniri non potuisse. Nobis venari nec vacat nec libet, non vacat, quia vindemiae
2 in manibus, non libet, quia exiguae. Devehimus tamen pro novo musto novos versiculos tibique iucundissime exigenti, ut primum videbuntur defervisse, mittemus. Vale.

## XVII.

C. PLINIUS GENITORI SUO S.

1 Recepi litteras tuas, quibus quereris taedio tibi fuisse quamvis lautissimam cenam, quia scurrae, cin-

---

**16** *omissa est epistula in Dprς, manu exaratam addit B.* **17** *de Mamiliano v. Asbach annal. histor. et epigr. Lat. p. 32, Prosopogr. II 326, 92 et 93.* **18** copiosissimo *om. B.* **20** *cf. e. c. Liv. XXXVIII 23 med.* **22** devehemus *a.*

aedi, moriones mensis inerrabant. Vis tu remittere 2
aliquid ex rugis? Equidem nihil tale habeo, habentes
tamen fero. Cur ergo non habeo? Quia nequaquam
me ut inexpectatum festivumve delectat, si quid molle
5 a cinaedo, petulans a scurra, stultum a morione pro-
fertur. Non rationem, sed stomachum tibi narro. At- 3
que adeo quam multos putas esse, quos ea, quibus ego
et tu capimur et ducimur, partim ut inepta, partim ut
molestissima offendant! Quam multi, cum lector aut
10 lyristes aut comoedus inductus est, calceos poscunt
aut non minore cum taedio recubant, quam tu ista
(sic enim adpellas) prodigia perpessus es! Demus igi- 4
tur alienis oblectationibus veniam, ut nostris impetre-
mus. Vale.

## XVIII.

C. PLINIUS SABINO SUO S.

Qua intentione, quo studio, qua denique memoria 1
legeris libellos meos, epistula tua ostendit. Ipse igitur
exhibes negotium tibi, qui elicis et invitas, ut quam
20 plurima communicare tecum velim. Faciam, per partes 2
tamen et quasi digesta, ne istam ipsam memoriam, cui
gratias ago, adsiduitate et copia turbem oneratamque
et quasi oppressam cogam pluribus singula, posterioribus
priora dimittere. Vale.

## XIX.

C. PLINIUS RUSONI SUO S.

Significas legisse te in quadam epistula mea iussisse 1
Verginium Rufum inscribi sepulcro suo:

Hic situs est Rufus, pulso qui Vindice quondam
30 imperium adseruit non sibi, sed patriae.

Reprehendis, quod iusserit, addis etiam melius rectius-
que Frontinum, quod vetuerit omnino monimentum

---

18 *v. Hofacker p. 55.* 27 *ep. VI 10.* 28 Virg. *Mrς.*

sibi fieri, meque ad extremum, quid de utroque sen-
2 tiam, consulis. Utrumque dilexi, miratus sum magis,
quem tu reprehendis, atque ita miratus, ut non puta-
rem satis umquam posse laudari, cuius nunc mihi
3 subeunda defensio est. Omnes ego, qui magnum ali- 5
quid memorandumque fecerunt, non modo venia, verum
etiam laude dignissimos iudico, si inmortalitatem, quam
meruere, sectantur victurique nominis famam supremis
4 etiam titulis prorogare nituntur. Nec facile quemquam
nisi Verginium invenio, cuius tanta in praedicando 10
5 verecundia quanta gloria ex facto. Ipse sum testis fa-
miliariter ab eo dilectus probatusque semel omnino
me audiente provectum, ut de rebus suis hoc unum
referret, ita secum aliquando Cluvium locutum: 'Scis,
Vergini, quae historiae fides debeatur; proinde, si quid 15
in historiis meis legis aliter, ac velles, rogo ignoscas.'
Ad hoc ille: 'Tune ignoras, Cluvi, ideo me fecisse,
quod feci, ut esset liberum vobis scribere, quae libuis-
6 set?' Age dum, hunc ipsum Frontinum in hoc ipso,
in quo tibi parcior videtur et pressior, comparemus. 20
Vetuit extrui monimentum, sed quibus verbis? 'Im-
pensa monimenti supervacua est; memoria nostri du-
rabit, si vita meruimus.' An restrictius arbitraris per
orbem terrarum legendum dare duraturam memoriam
suam quam uno in loco duobus versiculis signare, quod 25
7 feceris? Quamquam non habeo propositum illum re-
prehendendi, sed hunc tuendi; cuius quae potest apud
te iustior esse defensio quam ex collatione eius, quem
8 praetulisti? Meo quidem iudicio neuter culpandus,
quorum uterque ad gloriam pari cupiditate, diverso 30
itinere contendit, alter, dum expetit debitos titulos,
alter, dum mavult videri contempsisse. Vale.

---

4 laud. posse *a*, *Merr.* 8 meruerunt *Burkhard.*
10 Virg. *M.* 16 velis *M, K., Merr.*, velles *Dpra, Muell.*

## XX.

C. PLINIUS VENATORI SUO S.

Tua vero epistula tanto mihi iucundior fuit, quanto 1
longior erat, praesertim cum de libellis meis tota lo-
queretur; quos tibi voluptati esse non miror, cum om-
nia nostra perinde ac nos ames. Ipse cum maxime 2
vindemias graciles quidem, uberiores tamen, quam
expectaveram, colligo, si colligere est non numquam
decerpere uvam, torculum invisere, degustare de lacu
mustum, obrepere urbanis, qui nunc rusticis praesunt
meque notariis et lectoribus reliquerunt. Vale.

## XXI.

C. PLINIUS SABINIANO SUO S.

Libertus tuus, cui suscensere te dixeras, venit ad 1
me advolutusque pedibus meis tamquam tuis haesit.
Flevit multum, multum rogavit, multum etiam tacuit,
in summa fecit mihi fidem paenitentiae. Vere credo
emendatum, quia deliquisse se sentit. Irasceris, scio, 2
et irasceris merito, id quoque scio; sed tunc praecipua
mansuetudinis laus, cum irae causa iustissima est.
Amasti hominem et, spero, amabis: interim sufficit, ut 3
exorari te sinas. Licebit rursus irasci, si meruerit, quod
exoratus excusatius facies. Remitte aliquid adulescen-
tiae ipsius, remitte lacrimis, remitte indulgentiae tuae.
Ne torseris illum, ne torseris etiam te; torqueris enim, 4
cum tam lenis irasceris. Vereor, ne videar non rogare,
sed cogere, si precibus eius meas iunxero; iungam
tamen tanto plenius et effusius, quanto ipsum acrius
severiusque corripui destricte minatus numquam me
postea rogaturum. Hoc illi, quem terreri oportebat,
tibi non idem; nam fortasse iterum rogabo, impetrabo
iterum: sit modo tale, ut rogare me, ut praestare te
deceat. Vale.

---

19 tunc quoque praec. *pr*, tunc quaeque praec. *D.*
24 tuae *om. Dpra.* 31 iter. rog., iter. imp. *Dpra, Merr.*

## XXII.

C. PLINIUS SEVERO SUO S.

1 Magna me sollicitudine adfecit Passenni Pauli valetudo et quidem plurimis iustissimisque de causis. Vir est optimus, honestissimus, nostri amantissimus; praeterea in litteris veteres aemulatur, exprimit, reddit, Propertium in primis, a quo genus ducit, vera suboles 2 eoque simillima illi, in quo ille praecipuus. Si elegos eius in manum sumpseris, leges opus tersum, molle, iucundum et plane in Properti domo scriptum. Nuper ad lyrica deflexit, in quibus ita Horatium ut in illis illum alterum effingit: putes, si quid in studiis cognatio valet, et huius propinquum. Magna varietas, magna mobilitas: amat ut qui verissime, dolet ut qui impatientissime, laudat ut qui benignissime, ludit ut qui facetissime, omnia denique tamquam singula absolvit. 3 Pro hoc ego amico, pro hoc ingenio non minus aeger animo quam corpore ille, tandem illum, tandem me recepi. Gratulare mihi, gratulare etiam litteris ipsis, quae ex periculo eius tantum discrimen adierunt, quantum ex salute gloriae consequentur. Vale.

## XXIII.

C. PLINIUS MAXIMO SUO S.

1 Frequenter agenti mihi evenit, ut centumviri, cum diu se intra iudicum auctoritatem gravitatemque tenuissent, omnes repente quasi victi coactique consurgerent 2 laudarentque; frequenter e senatu famam, qualem maxime optaveram, rettuli: numquam tamen maiorem cepi voluptatem quam nuper ex sermone Corneli Taciti. Narrabat sedisse secum circensibus proximis

---

9 manus *M, K. II,* manum *a, K. I, Muell.,* manu *Dpr.* 17 hoc ingenio *Dpra, Stangl, Muell.,* hoc ego ing. *Cortius, K.,* pro hoc aequo amico, pro hoc aequo ingenio *M.* 28 captaveram *M.* 30 secum circ. prox. equit. Rom. *Dpra, K. II, Muell., Merr.,* se cum quodam circ. prox. *M, K. I.*

equitem Romanum. Hunc post varios eruditosque sermones requisisse: 'Italicus es an provincialis?' Se respondisse: 'Nosti me et quidem ex studiis.' Ad hoc 3
illum: 'Tacitus es an Plinius?' Exprimere non possum,
5 quam sit iucundum mihi, quod nomina nostra quasi litterarum propria, non hominum, litteris redduntur, quod uterque nostrum his etiam ex studiis notus, quibus aliter ignotus est.

Accidit aliud ante pauculos dies simile. Recum- 4
0 bebat mecum vir egregius, Fadius Rufinus, super eum municeps ipsius, qui illo die primum venerat in urbem; cui Rufinus demonstrans me: 'Vides hunc?' Multa deinde de studiis nostris, et ille: 'Plinius est' inquit. Verum fatebor, capio magnum laboris mei fructum. 5
5 An, si Demosthenes iure laetatus est, quod illum anus Attica ita noscitavit: *Ὁυτός ἐστι Δημοσθένης*', ego celebritate nominis mei gaudere non debeo? Ego vero et gaudeo et gaudere me dico. Neque enim vereor, ne 6
iactantior videar, cum de me aliorum iudicium, non
0 meum profero, praesertim apud te, qui nec ullius invides laudibus et faves nostris. Vale.

## XXIV.

### C. PLINIUS SABINIANO SUO S.

Bene fecisti, quod libertum aliquando tibi carum
5 reducentibus epistulis meis in domum, in animum recepisti. Iuvabit hoc te: me certe iuvat, primum quod te tam tractabilem video, ut in ira regi possis, deinde quod tantum mihi tribuis, ut vel auctoritati meae pareas vel precibus indulgeas. Igitur et laudo et gra-

---

8 aliter *a*, alter *MDpr*. 10 fadius *M*, fabius *Dpr*, fidius *a* (C. Fabius Rufinus Lucillus? *Merr. coll. Bull. Ist. Arch. 1870, p. 45*). 16 noscitavit *MDpς*, nos notavit *r*, demonstravit *a*, *sed v. VI 20, 14. — cf. Cic. Tusc. V 36, 103; schol. ad Pers. sat. I 28; Ael. v. h. IX 17.* 27 te tam tract. *vulg.*, te talem *a*. 29 *prius* et *om. M, K. I.*

tias ago; simul in posterum moneo, ut te erroribus tuorum, etsi non fuerit, qui deprecetur, placabilem praestes. Vale.

## XXV.

C. PLINIUS MAMILIANO SUO S.

1 Quereris de turba castrensium negotiorum et, tamquam summo otio perfruare, lusus et ineptias nostras legis, amas, flagitas meque ad similia condenda non 2 mediocriter incitas. Incipio enim ex hoc genere studiorum non solum oblectationem, verum etiam gloriam petere post iudicium tuum, viri eruditissimi, gravissimi 3 ac super ista verissimi. Nunc me rerum actus modice, sed tamen distringit; quo finito aliquid earundem Camenarum in istum benignissimum sinum mittam. Tu passerculis et columbulis nostris inter aquilas vestras dabis pennas, si tamen et sibi et tibi placebunt; si tantum sibi, continendos cavea nidove curabis. Vale.

## XXVI.

C. PLINIUS LUPERCO SUO S.

1 Dixi de quodam oratore saeculi nostri recto quidem et sano, sed parum grandi et ornato, ut opinor, 2 apte: 'Nihil peccat, nisi quod nihil peccat.' Debet enim orator erigi, attolli, interdum etiam effervescere, efferri ac saepe accedere ad praeceps; nam plerumque altis et excelsis adiacent abrupta. Tutius per plana, sed humilius et depressius iter; frequentior currentibus quam reptantibus lapsus, sed his non labentibus nulla, illis 3 non nulla laus, etiamsi labantur. Nam ut quasdam artes ita eloquentiam nihil magis quam ancipitia commendant. Vides, qui per funem in summa nituntur, quantos soleant excitare clamores, cum iam iamque 4 casuri videntur. Sunt enim maxime mirabilia, quae

---

5 *v. supra ad ep. 16.* 11 graviss., erudit. *a, K. I.* 16 *prius* et *om. M.*

maxime inexpectata, maxime periculosa, utque Graeci magis exprimunt, *παράβολα*. Ideo nequaquam par gubernatoris est virtus, cum placido et cum turbato mari vehitur: tunc admirante nullo inlaudatus, inglorius subit portum; at, cum stridunt funes, curvatur arbor, gubernacula gemunt, tunc ille clarus et dis maris proximus. Cur haec? Quia visus es mihi in scriptis meis 5 adnotasse quaedam ut tumida, quae ego sublimia, ut improba, quae ego audentia, ut nimia, quae ego plena arbitrabar. Plurimum autem refert, reprehendenda adnotes an insignia. Omnis enim advertit, quod eminet 6 et extat; sed acri intentione diiudicandum est, inmodicum sit an grande, altum an enorme. Atque ut Homerum potissimum attingam, quem tandem alterutram in partem potest fugere *ἀμφὶ δὲ σάλπιγξεν μέγας οὐρανός· ἠέρι δ' ἔγχος ἐκέκλιτο* et totum illud *οὔτε θαλάσσης κῦμα τόσον βοάᾳ*? Sed opus 7 est examine et libra, incredibilia sint haec et inania an magnifica et caelestia. Nec nunc ego me his similia aut dixisse aut posse dicere puto: non ita insanio; sed hoc intellegi volo, laxandos esse eloquentiae frenos, nec angustissimo gyro ingeniorum impetus refringendos. 'At enim alia condicio oratorum, alia poëtarum.' 8 Quasi vero M. Tullius minus audeat! Quamquam hunc omitto; neque enim ambigi puto. Sed Demosthenes ipse, ille norma oratoris et regula, num se cohibet et comprimit, cum dicit illa notissima: *ἄνθρωποι μιαροὶ καὶ κόλακες καὶ ἀλάστορες* et rursus *οὐ λίθοις ἐτείχισα τὴν πόλιν οὐδὲ πλίνθοις ἐγώ* et statim *οὐκ ἐκ μὲν θαλάττης τὴν Εὔβοιαν*

---

1 inspectata *a*, expect. *Dpr*, inexpect. ς *(cf. p. 227, 19)*, insperata *M*, *vulg.* — graece *Dpr*. 4 inglorius *Dpra*, *Otto*, *Muell.*, ingloriosus *M*, *K.* *(disp. II 22)*. 7 cur *om. M*, *K. I* (Haec quia *cett.*) 15 *Hom. Φ 388.* 17 *Hom. E 356.* 18 libra, inquid, incr. *M*, *K. I*, libra, inquam, incr. *Cortius.* 27 *Dem. XVIII 296.* 28 *ibid. 299.* 30 *ibid. 301.*

*προβαλέσθαι πρὸ τῆς Ἀττικῆς*; et alibi: *ἐγὼ δὲ οἶμαι μέν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νὴ τοὺς θεοὺς ἐκεῖνον μεθύειν τῷ μεγέθει τῶν πεπραγμένων*?
9 Iam quid audentius illo pulcherrimo ac longissimo excessu: *νόσημα γάρ*? Quid haec breviora superioribus, 5
sed audacia paria: *τότε ἐγὼ μὲν τῷ Πύθωνι θρασυνομένῳ καὶ πολλῷ ῥέοντι καθ' ὑμῶν*? Ex eadem nota *ὅταν δὲ ἐκ πλεονεξίας καὶ πονηρίας τις ὥσπερ οὗτος ἰσχύσῃ, ἡ πρώτη πρόφασις καὶ μικρὸν πταῖσμα ἅπαντα ἀνεχαίτισε καὶ διέλυσε.* 10
Simile his *ἀπεσχοινισμένος ἅπασι τοῖς ἐν τῇ πόλει δικαίοις* et ibidem *σὺ τὸν εἰς ταῦτα ἔλεον προδέδωκας, Ἀριστόγειτον, μᾶλλον δ' ἀνῄρηκας ὅλως. μὴ δή, πρὸς οὓς αὐτὸς ἔχωσας λιμένας καὶ προβόλων ἐνέπλησας, πρὸς τούτους* 15
*ὁρμίζου.* Et dixerat: *τούτῳ δ' οὐδένα ὁρῶ τῶν τόπων τούτων βάσιμον ὄντα, ἀλλὰ πάντα ἀπόκρημνα, φάραγγας, βάραθρα.* Et deinceps: *δέδοικα, μὴ δόξητέ τισι τὸν ἀεὶ βουλόμενον εἶναι πονηρὸν τῶν ἐν τῇ πόλει παιδοτριβεῖν*, nec satis: 20
*οὐδὲ γὰρ τοὺς προγόνους ὑπολαμβάνω τὰ δικαστήρια ταῦτα ὑμῖν οἰκοδομῆσαι, ἵνα τοὺς τοιούτους ἐν αὐτοῖς μοσχεύητε*, ad hoc: *εἰ δὲ κάπηλός ἐστι πονηρίας καὶ παλιγκάπηλος καὶ μεταβολεύς* et mille talia, ut praeteream, quae ab 25
10 Aeschine *θαύματα*, non *ῥήματα* vocantur. In contrarium incidi: dices hunc quoque ob ista culpari. Sed vide, quanto maior sit, qui reprehenditur, ipso reprehendente et maior ob haec quoque; in aliis enim vis,

---

1 *Dem. IV 49.* — *verbis* et alibi ЄΤΩ ΑЄΘΙΜΛΙΜ. FINIT EPISTULARUM LIBER. UIIII. *desinit cod. M.* 4 ac longissimo *om. Dps, K. I, Muell.* 5 *Dem. XIX 259.* 6* pari *D*, pariter? *cf. ad Trai. 58 (66), 8; 63 (13); paneg. 30, 5; 78, 4, al.* — *Dem. XVIII 136.* 8 *Dem. II 9.* 11 *Dem. XXV 28.* 12 *ibid. 84.* 16 *ibid. 76.* 18 *ibid. 7.* 21 *ibid. 48.* 23 *ibid. 46.* 26 *Aesch. Ctes. 167.* 29 ob hoc quoque *a*, ob haec *ps*, *Muell.*, ob hoc *D*, ob haec quoque *K*.

in his granditas eius elucet. Num autem Aeschines ipse 11
his, quae in Demosthene carpebat, abstinuit? *Χρὴ γὰρ τὸ αὐτὸ φθέγγεσθαι τὸν ῥήτορα καὶ τὸν νόμον· ὅταν δὲ ἑτέραν μὲν φωνὴν ἀφιῇ ὁ νόμος, ἑτέραν δὲ ὁ ῥήτωρ.* Alio loco: *ἔπειτα ἀναφαίνεται περὶ πάντων ἐν τῷ ψηφίσματι.* Iterum alio: *ἀλλ' ἐγκαθήμενοι καὶ ἐνεδρεύοντες ἐν τῇ ἀκροάσει εἰσελαύνετε αὐτὸν εἰς τοὺς παρανόμους λόγους.* Quod adeo probavit, ut repetat: *ἀλλ'* 12
*ὥσπερ ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις εἰς τὸν τοῦ πράγματος αὐτὸν δρόμον εἰσελαύνετε.* Iam illa custoditius pressiusque: *σὺ δὲ ἑλκοποιεῖς, ἢ συλλαβόντες ὡς λῃστὴν τῶν πραγμάτων διὰ τῆς πολιτείας πλέοντα*, et alia? Expecto, ut quaedam ex hac epistula 13
ut illud 'gubernacula gemunt' et 'dis maris proximus' isdem notis quibus ea, de quibus scribo, confodias; intellego enim me, dum veniam prioribus peto, in illa ipsa, quae adnotaveras, incidisse. Sed confodias licet, dum modo iam nunc destines diem, quo et de illis et de his coram exigere possimus. Aut enim tu me timidum aut ego te temerarium faciam. Vale.

## XXVII.

### C. PLINIUS PATERNO SUO S.

Quanta potestas, quanta dignitas, quanta maiestas, 1
quantum denique numen sit historiae, cum frequenter alias tum proxime sensi. Recitaverat quidam verissimum librum partemque eius in alium diem reservaverat. Ecce amici cuiusdam orantes obsecrantesque, ne re- 2
liqua recitaret. Tantus audiendi, quae fecerint, pudor, quibus nullus faciendi, quae audire erubescunt. Et ille quidem praestitit, quod rogabatur: sinebat fides;

2 *Aesch. Ctes. 16.* — *Δεῖ pro Χρὴ K. I.* 5 *ibid. 101.* 6 *ἐν τῷ φωτί K. I.* 7 *ibid. 206.* 9 *Aesch. Timarch. 176.* 11 custoditius *a, K. II, Muell.*, commodius *Dpς, K. I.* 12 *Aesch. Ctes. 208, 253.* 14 ut *om. rς.* 15 *v. p. 255, 6.*

liber tamen ut factum ipsum manet, manebit legeturque semper tanto magis, quia non statim. Incitantur enim homines ad cognoscenda, quae differuntur. Vale.

## XXVIII.

C. PLINIUS ROMANO SUO S.

1 Post longum tempus epistulas tuas, sed tres pariter recepi, omnes elegantissimas, amantissimas, et quales a te venire, praesertim desideratas, oportebat. Quarum una iniungis mihi iucundissimum ministerium, ut ad Plotinam, sanctissimam feminam, litterae tuae perfe-
2 rantur. Perferentur. Eadem commendas Popilium Artemisium. Statim praestiti, quod petebat. Indicas etiam modicas te vindemias collegisse. Communis haec mihi tecum, quamquam in diversissima parte terrarum, que-
3 rella est. Altera epistula nuntias multa te nunc dictare, nunc scribere, quibus nos tibi repraesentes. Gratias ago; agerem magis, si me illa ipsa, quae scribis aut dictas, legere voluisses. Et erat aequum ut te mea ita me tua scripta cognoscere, etiamsi ad alium quam ad
4 me pertinerent. Polliceris in fine, cum certius de vitae nostrae ordinatione aliquid audieris, futurum te fugitivum rei familiaris statimque ad nos evolaturum, qui iam tibi compedes nectimus, quas perfringere nullo
5 modo possis. Tertia epistula continebat esse tibi redditam orationem pro † Clario eamque visam uberiorem, quam dicente me, audiente te fuerit. Est uberior; multa enim postea inserui. Adicis alias te litteras curiosius scriptas misisse; an acceperim, quaeris. Non accepi et accipere gestio. Proinde prima quaque occasione mitte adpositis quidem usuris, quas ego (num parcius possum?) centesimas computabo. Vale.

---

10 ut *om. Dpr, Muell.* 21 finem *a.* 23 evolaturum *pa, K. II, Muell.*, advol. *Drς, K. I.* 26 pro Clario *a,* pro Clanio ς, proclamo *Dr,* pro Damo *p,* pro C. Lanio *Sichard. in marg.* 30 et *a,* eas *pr.*

## XXIX.

C. PLINIUS RUSTICO SUO S.

Ut satius est unum aliquid insigniter facere quam 1
plurima mediocriter, ita plurima mediocriter, si non
5 possis unum aliquid insigniter. Quod intuens ego variis
me studiorum generibus, nulli satis confisus, experior.
Proinde, cum hoc vel illud leges, ita singulis veniam 2
ut non singulis dabis. An ceteris artibus excusatio in
numero, litteris durior lex, in quibus difficilior effectus
10 est? Quid autem ego de venia quasi ingratus? Nam,
si ea facilitate proxima acceperis qua priora, laus potius speranda quam venia obsecranda est. Mihi tamen venia sufficit. Vale.

## XXX.

5 C. PLINIUS GEMINO SUO S.

Laudas mihi et frequenter praesens et nunc per 1
epistulas Nonium tuum, quod sit liberalis in quosdam:
et ipse laudo, si tamen non in hos solos. Volo enim
eum, qui sit vere liberalis, tribuere patriae, propinquis,
10 adfinibus, amicis, sed amicis dico pauperibus, non ut
isti, qui iis potissimum donant, qui donare maxime
possunt. Hos ego viscatis hamatisque muneribus non 2
sua promere puto, sed aliena corripere. Sunt ingenio
simili, qui, quod huic donant, auferunt illi famamque
15 liberalitatis avaritia petunt. Primum est autem suo esse 3
contentum, deinde, quos praecipue scias indigere, sustentantem foventemque orbe quodam socialitatis ambire.
Quae cuncta si facit iste, usquequaque laudandus est, si 4
unum aliquid, minus quidem, laudandus tamen: tam
20 rarum est etiam imperfectae liberalitatis exemplar. Ea

---

2 *fortasse Fabius Rusticus, v. Prosopogr. II 51, 52.* 3 est *r ⊆ a, Muell., om. K. cum Dp.* 11 facilitate haec proxima *a.* 13 venia suff. *vulg.,* suff. venia *Hofacker p. 48 et 55, v. ad IV 29, 2.* 27 societatis *a, K. I, v. disp. II 21,* sodalitates *Momms.* 29 aliquod *a, Catan.*

invasit homines habendi cupido, ut possideri magis quam possidere videantur. Vale.

## XXXI.

C. PLINIUS SARDO SUO S.

1 Postquam a te recessi, non minus tecum, quam cum ad te fui. Legi enim librum tuum identidem repetens ea maxime (non enim mentiar), quae de me scripsisti, in quibus quidem percopiosus fuisti. Quam multa, quam varia, quam non eadem de eodem nec
2 tamen diversa dixisti! Laudem pariter et gratias agam? Neutrum satis possum et, si possem, timerem, ne adrogans esset ob ea laudare, ob quae gratias agerem. Unum illud addam, omnia mihi tanto laudabiliora visa, quanto iucundiora, et tanto iucundiora, quanto laudabiliora erant. Vale.

## XXXII.

C. PLINIUS TITIANO SUO S.

Quid agis, quid acturus es? Ipse vitam iucundissimam, id est otiosissimam, vivo. Quo fit, ut scribere longiores epistulas nolim, velim legere, illud tamquam delicatus, hoc tamquam otiosus. Nihil est enim aut pigrius delicatis aut curiosius otiosis. Vale.

## XXXIII.

C. PLINIUS CANINIO SUO S.

1 Incidi in materiam veram, sed simillimam fictae dignamque isto laetissimo, altissimo planeque poëtico ingenio, incidi autem, dum super cenam varia miracula

---

5 tecum ⟨sum⟩ quam *Muell.* 6 ad te *Dp, Muell., Hofacker p. 44 adn.*, apud te *rsa, K. II.* 14 *v. Hofacker p. 55.* 17 *Cornelius Titianus videtur esse, ad quem ep. I 17 scripta est, v. Prosopogr. I 469, 1201.* 18 *cf. Hofacker p. 58.* 19 vivo *om. Dp.*

hinc inde referuntur. Magna auctori fides: tametsi quid poëtae cum fide? Is tamen auctor, cui bene vel historiam scripturus credidisses. Est in Africa Hippo- 2
nensis colonia mari proxima. Adiacet navigabile stagnum: ex hoc in modum fluminis aestuarium emergit, quod vice alterna, prout aestus aut repressit aut impulit, nunc infertur mari, nunc redditur stagno. Omnis 3
hic aetas piscandi, navigandi atque etiam natandi studio tenetur, maxime pueri, quos otium lususque sollicitat. His gloria et virtus altissime provehi: victor ille, qui longissime ut litus ita simul natantes reliquit. Hoc certamine puer quidam audentior ceteris in ulte- 4
riora tendebat. Delphinus occurrit et nunc praecedere puerum, nunc sequi, nunc circumire, postremo subire, deponere, iterum subire trepidantemque perferre primum in altum, mox flectit ad litus redditque terrae et aequalibus. Serpit per coloniam fama: concurrere 5
omnes, ipsum puerum tamquam miraculum adspicere, interrogare, audire, narrare. Postero die obsident litus, prospectant mare et si quid est mari simile. Natant pueri, inter hos ille, sed cautius. Delphinus rursus ad tempus, rursus ad puerum. Fugit ille cum ceteris. Delphinus, quasi invitet, revocet, exilit, mergitur variosque orbes implicat expeditque. Hoc altero die, hoc 6
tertio, hoc pluribus, donec homines innutritos mari subiret timendi pudor. Accedunt et adludunt et adpellant, tangunt etiam pertrectantque praebentem. Crescit audacia experimento. Maxime puer, qui primus expertus est, adnatat nanti, insilit tergo, fertur refertur-

---

1 *v. Plin. nat. h. IX 26.* — autoris *a.* 2 *v. ad VI 21, 6.* 4 adiacet ei nav. *a, Merr.* 20 mariṅo sim. *coni. anon. Phil. Anz. XIII 559 (cf. Quint. inst. or. V 10, 61), sed v. Kuk.*[3] *II p. 92.* 22 fugit ille *a, K. II, Muell., Merr.,* fugit venit puer fugit ille *Dp,* venit ille fugit *rς,* venit. Fugit ille *K. I, v. disp. II 23.* 23 invitet et revoc. *Dprς, K. I, Otto.* 24 implicitat *a, K. I, Merr.* 27 praeeuntem *Dpr,* praebentem ⟨se⟩ *Momms., sed v. Leithäuser p. 20.* 29 adnatat nanti *a, Merr.,* adnatanti (-andi *D*) *Dprς,* adnatat *K. II (disp. II 23), Muell.,* adnatantis *Sichard.*

que, agnosci se, amari putat, amat ipse; neuter timet,
neuter timetur; huius fiducia, mansuetudo illius auge-
7 tur. Nec non alii pueri dextra laevaque simul eunt
hortantes monentesque. Ibat una (id quoque mirum)
delphinus alius, tantum spectator et comes. Nihil enim
simile aut faciebat aut patiebatur, sed alterum illum
8 ducebat, reducebat ut puerum ceteri pueri. Incredibile,
tam verum tamen quam priora, delphinum gestatorem
collusoremque puerorum in terram quoque extrahi
solitum harenisque siccatum, ubi incaluisset, in mare
9 revolvi. Constat Octavium Avitum, legatum proconsu-
lis, in litus educto religione prava superfudisse un-
guentum, cuius illum novitatem odoremque in altum
refugisse nec nisi post multos dies visum languidum
et maestum, mox redditis viribus priorem lasciviam et
10 solita ministeria repetisse. Confluebant omnes ad spec-
taculum magistratus, quorum adventu et mora modica
res publica novis sumptibus atterebatur. Postremo
locus ipse quietem suam secretumque perdebat: placuit
11 occulte interfici, ad quod coibatur. Haec tu qua mise-
ratione, qua copia deflebis, ornabis, attolles! Quam-
quam non est opus adfingas aliquid aut adstruas;
sufficit, ne ea, quae sunt vera, minuantur. Vale.

## XXXIV.

C. PLINIUS TRANQUILLO SUO S.

1 Explica aestum meum: audio me male legere,
dumtaxat versus; orationes enim commode, sed tanto
minus versus. Cogito ergo recitaturus familiaribus
amicis experiri libertum meum. Hoc quoque familiare,

---

1 se amari *a, K. I, Merr.*, se et am. *rell.; cf. IV 27, 4.* 7 reducebat *a, Otto, Merr.*, reducebatque *vulg.* 13* odoremque ⟨aspernatum⟩ in altum ref.? *K.*, odoremque inad⟨sue⟩tum ref.? 16 ad sp. omn. *a, Merr.* 27 commode, sed *a, K. II*, commodius, sed *K. I*, commodis et *D*, commodius et *pr.*

quod elegi non bene, sed melius, scio, lecturum, si tamen non fuerit perturbatus. Est enim tam novus lector 2
quam ego poëta. Ipse nescio, quid illo legente interim faciam, sedeam defixus et mutus et similis otioso an, ut quidam, quae pronuntiabit, murmure, oculis, manu prosequar. Sed puto me non minus male saltare quam legere. Iterum dicam, explica aestum meum vereque rescribe, num sit melius pessime legere quam ista vel non facere vel facere. Vale.

## XXXV.

C. PLINIUS ATRIO SUO S.

Librum, quem misisti, recepi et gratias ago. Sum 1
tamen hoc tempore occupatissimus. Ideo nondum eum legi, cum alioqui validissime cupiam. Sed eam reverentiam cum litteris ipsis tum scriptis tuis debeo, ut sumere illa nisi vacuo animo inreligiosum putem. Diligentiam tuam in retractandis operibus valde probo. 2
Est tamen aliquis modus, primum quod nimia cura deterit magis quam emendat, deinde quod nos a recentioribus revocat simulque nec absolvit priora et inchoare posteriora non patitur. Vale.

## XXXVI.

C. PLINIUS FUSCO SUO S.

Quaeris, quem ad modum in Tuscis diem aestate dis- 1
ponam. Evigilo, cum libuit, plerumque circa horam primam, saepe ante, tardius raro. Clausae fenestrae manent; mire enim silentio et tenebris ab iis, quae avocant, abductus et liber et mihi relictus non oculos animo, sed animum oculis sequor, qui eadem quae

---

1 sed mel. scio lect. *rsa, cf. e. c. IX 21, 2 et 3,* sit mel. lect. *Dp,* sed melius lecturum *edd.,* sed ⟨me⟩ mel. l. *Boot.* 4 *prius* et *om. Dpr, K. I.* 11 Atrio *D,* Appio *pr,* Oppio *a,* Attio? *K.,* Satrio? *Stangl, cf. ind. nom. s. v.* Satrius Rufus.

2 mens vident, quotiens non vident alia. Cogito, si quid in manibus, cogito ad verbum scribenti emendantique similis nunc pauciora, nunc plura, ut vel difficile vel facile componi tenerive potuerunt. Notarium voco et die admisso, quae formaveram, dicto;
3 abit rursusque revocatur rursusque dimittitur. Ubi hora quarta vel quinta (neque enim certum dimensumque tempus), ut dies suasit, in xystum me vel cryptoporticum confero, reliqua meditor et dicto. Vehiculum ascendo. Ibi quoque idem quod ambulans aut iacens; durat intentio mutatione ipsa refecta. Paulum redormio, dein ambulo, mox orationem Graecam Latinamve clare et intente non tam vocis causa quam stomachi lego; pariter tamen et illa firmatur.
4 Iterum ambulo, ungor, exerceor, lavor. Cenanti mihi, si cum uxore vel paucis, liber legitur; post cenam comoedia aut lyristes; mox cum meis ambulo, quorum in numero sunt eruditi. Ita variis sermonibus vespera extenditur, et quamquam longissimus dies cito con-
5 ditur. Non numquam ex hoc ordine aliqua mutantur; nam, si diu iacui vel ambulavi, post somnum demum lectionemque non vehiculo, sed, quod brevius, quia velocius, equo gestor. Interveniunt amici ex proximis oppidis partemque diei ad se trahunt interdumque
6 lasso mihi opportuna interpellatione subveniunt. Venor aliquando, sed non sine pugillaribus, ut, quamvis nihil ceperim, non nihil referam. Datur et colonis, ut videtur ipsis, non satis temporis, quorum mihi agrestes querellae litteras nostras et haec urbana opera commendant. Vale.

---

6 rursusque remittitur *a*, *Merr.* 12 deinde *pr*, *v. ad p. 164, 32.* 16 sic cum *a*. 17 comoedia *pra*, comoediam *D*, comoedi ς *(cf. III 1, 9)*, comoedus *Sichard. (cf. p. 267, 5), v. ad I 15, 2 et V 3, 2.* 19 cito *raς*, bene *Dp*. 22 quia velocius *a*, quod velocius *Dpr*. 25 lassato *a*, *Merr.*

## XXXVII.

C. PLINIUS PAULINO SUO S.

Nec tuae naturae est translaticia haec et quasi pu- 1
blica officia a familiaribus amicis contra ipsorum com-
5 modum exigere, et ego te constantius amo, quam ut
verear, ne aliter, ac velim, accipias, nisi te kalendis
statim consulem videro, praesertim cum me necessitas
locandorum praediorum *in* plures annos ordinatura
detineat, in qua mihi nova consilia sumenda sunt.
10 Nam priore lustro, quamquam post magnas remissiones, 2
reliqua creverunt: inde plerisque nulla iam cura mi-
nuendi aeris alieni, quod desperant posse persolvi; ra-
piunt etiam consumuntque, quod natum est, ut qui
iam putent se non sibi parcere. Occurrendum ergo 3
15 augescentibus vitiis et medendum est. Medendi una
ratio, si non nummo, sed partibus locem ac deinde
ex meis aliquos operis exactores, custodes fructibus
ponam. Et alioqui nullum iustius genus reditus, quam
quod terra, caelum, annus refert. At hoc magnam 4
20 fidem, acres oculos, numerosas manus poscit. Experi-
undum tamen et quasi in veteri morbo quaelibet mu-
tationis auxilia temptanda sunt. Vides, quam non 5
delicata me causa obire primum consulatus tui diem
non sinat; quem tamen hic quoque ut praesens votis,
25 gaudio, gratulatione celebrabo. Vale.

## XXXVIII.

C. PLINIUS SATURNINO SUO S.

Ego vero Rufum nostrum laudo, non quia tu, ut
ita facerem, petisti, sed quia est ille dignissimus. Legi
30 enim librum omnibus numeris absolutum, cui multum

---

1 *v. CIL. III suppl p. 1973, n. XXXVI, cf. H. Dessau Herm. XXXIV (1899), p. 87.* 2 Paullino? *v. ad ep. II 2.* 8* ⟨in⟩ pl. ann. (*an* pl. ⟨in⟩ ann.?) *Muell.* — *Velim:* ⟨in⟩ pl. a. ordinaturum detineat, in quo (= qua in re). 19 at hoc *Catan.*, ad hoc *Dpra.*

apud me gratiae amor ipsius adiecit: iudicavi tamen; neque enim soli iudicant, qui maligne legunt. Vale.

## XXXIX.

C. PLINIUS MUSTIO SUO S.

1 Haruspicum monitu reficienda est mihi aedes Cereris in praediis in melius et in maius, vetus sane et angusta,
2 cum sit alioqui stato die frequentissima. Nam idibus Septembribus magnus e regione tota coit populus, multae res aguntur, multa vota suscipiuntur, multa redduntur; sed nullum in proximo suffugium aut im-
3 bris aut solis. Videor ergo munifice simul religioseque facturus, si aedem quam pulcherrimam extruxero, addidero porticus [aedi], illam ad usum deae, has ad hominum. Velim ergo emas quattuor marmoreas columnas, cuius tibi videbitur generis, emas marmora, quibus
4 solum, quibus parietes excolantur. Erit etiam vel faciendum vel emendum ipsius deae signum, quia antiquum illud e ligno quibusdam sui partibus vetustate
5 truncatum est. Quantum ad porticus, nihil interim occurrit, quod videatur istinc esse repetendum, nisi tamen ut formam secundum rationem loci scribas. Neque enim possunt circumdari templo: nam solum templi hinc flumine et abruptissimis ripis, hinc via
6 cingitur. Est ultra viam latissimum pratum, in quo satis apte contra templum ipsum porticus explicabuntur; nisi quid tu melius inveneris, qui soles locorum difficultates arte superare. Vale.

## XL.

C. PLINIUS FUSCO SUO S.

1 Scribis pergratas tibi fuisse litteras meas, quibus cognovisti, quem ad modum in Tuscis otium aestatis

---

12 aedi, quam *pro* aedem quam ς. 13* aedi, *quod tenent edd., eieci cum* ς. 22 possum circumdare *Dpr*ς.

exigerem. Requiris, quid ex hoc in Laurentino hieme
permutem. Nihil, nisi quod meridianus somnus ex- 2
imitur multumque de nocte vel ante vel post diem
sumitur, et, si agendi necessitas instat, quae frequens
5 hieme, non iam comoedo vel lyristae post cenam locus, sed illa, quae dictavi, identidem retractantur ac
simul memoriae frequenti emendatione proficitur.
Habes aestate, hieme consuetudinem; nun*c* addas huc 3
licet ver et autumnum, quae inter hiemem aestatemque
10 media *a*ut nihil de die perdunt *aut* de nocte parvulum
adquirunt. Vale.

---

7 prospicitur *Momms.* 8 consuetudinem *codd , edd.*, consuetum ordinem? *Muell. coll. p. 264, 20.* — nun⟨c⟩ addas huc licet ver et autumnum quae *K. I;* non addas huc licet vere tantum num (nun *D*) quae *Dp;* non addas huc licet vere tantumque ς; non addas huc licet tantumnum quae *a*; addas huc licet ver et autumnum quae *e coniectura Lectii Casaubonus, Modius, K. II, alii alia.* 9 inter hiemem aestatemque media *Modius, K.;* inter hiemem aestatemque mediam ς*a;* inter (intra *p*) hiemem statim aestatemque mediam *Dpr.* 10 ⟨a⟩ut nihil de die perdunt ⟨aut⟩ de nocte *Momms.;* ut nihil (nisi *r*) de die perdunt de nocte *Dp*ς*ra;* ut nihil de die perdunt ⟨ita⟩ de nocte *Modius, K. I;* ut nihil de die perdant, de nocte *K. II,* † *add. Muell.*

# C. PLINI CAECILI SECUNDI
# EPISTULARUM
# AD TRAIANUM IMPERATOREM
## CUM EIUSDEM RESPONSIS
## LIBER

# INDEX SIGLORUM.

**B** exemplar bibliothecae Bodleianae, saec. XV/XVI, ab Hardeio repertum (v. editionis a. 1889 praef. p. 68 sqq. et *Journ. of Philology* XVII p. 95 sqq., cf. Merrilli commentationem *Classic. Philol.* II p. 129 sqq.); contulit Merill, v. praef.

**A** Hieronymi Avanti editio princeps a. 1502, continens epistulas 41—121.

**a** Aldi Manuti editio a. 1508, **a**$^2$ eiusdem Aldi editio altera a. 1518.

***Cat.*** I. M. Catanaei edd. aa. 1506 et 1518.

***Or.*** I. C. Orelli editio a. 1833.

* loci, quos meo periculo sanavi, asterisco notantur.

Lectiones vel adnotationes Keili aa. 1853 et 1870 ***(K.)***, Hardei a. 1889 ***(Hard.)***, Merrilli a. 1903 ***(Merr.)***, C. F. W. Muelleri a. 1903 ***(Muell.)***, commentarioli mei edit. III. ***(Kuk.$^3$)***, aliorum (v. praef c. III) suis locis prolatae sunt.

# C. PLINI CAECILI SECUNDI

# EPISTULARUM AD TRAIANUM IMPERATOREM

## CUM EIUSDEM RESPONSIS

## LIBER.

---

### I.

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Tua quidem pietas, imperator sanctissime, optaverat, 1
ut quam tardissime succederes patri; sed di inmor-
tales festinaverunt virtutes tuas ad gubernacula rei
publicae, quam susceperas, admovere. Precor ergo, 2
ut tibi et per te generi humano prospera omnia, id
est digna saeculo tuo, contingant. Fortem te et hi-
larem, imperator optime, et privatim et publice opto.

### II.

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Exprimere, domine, verbis non possum, quantum 1
mihi gaudium attuleris, quod me dignum putasti iure
trium liberorum. Quamvis enim Iuli Serviani, optimi
viri tuique amantissimi, precibus iudulseris, tamen
etiam ex rescripto intellego libentius hoc ei te prae-
stitisse, quia pro me rogabat. Videor ergo summam 2
voti mei consecutus, cum inter initia felicissimi prin-
cipatus tui probaveris me ad peculiarem indulgentiam
tuam pertinere; eoque magis liberos concupisco, quos

habere etiam illo tristissimo saeculo volui, sicut potes
3 duobus matrimoniis meis credere. Sed di melius, qui omnia integra bonitati tuae reservarunt; malui hoc potius tempore me patrem fieri, quo futurus essem et securus et felix.

## III A. [XX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Ut primum me, domine, indulgentia vestra promovit ad praefecturam aerarii Saturni, omnibus advocationibus, quibus alioqui numquam eram promiscue functus, renuntiavi, ut toto animo delegato mihi officio vacarem.
2 Qua ex causa, cum patronum me provinciales optassent contra Marium Priscum, et petii veniam huius muneris et impetravi. Sed, cum postea consul designatus censuisset agendum nobiscum, quorum erat excusatio recepta, ut essemus in senatus potestate pateremurque nomina nostra in urnam conici, convenientissimum esse tranquillitati saeculi tui putavi praesertim tam mode-
3 ratae voluntati amplissimi ordinis non repugnare. Cui obsequio meo opto ut existimes constare rationem, cum omnia facta dictaque mea probare sanctissimis moribus tuis cupiam.

## III B. [XXI.]

TRAIANUS PLINIO.

Et civis et senatoris boni partibus functus es obsequium amplissimi ordinis, quod iustissime exigebat, praestando. Quas partes impleturum te secundum susceptam fidem confido.

## IV. [III.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Indulgentia tua, imperator optime, quam plenissimam experior, hortatur me, ut audeam tibi etiam pro

---

3 malui *a, K. I, Hard.*, maluere *Ernestius, Merr.*, maluerunt *K. II.*

amicis obligari; inter quos sibi vel praecipuum locum vindicat Voconius Romanus, ab ineunte aetate condiscipulus et contubernalis meus. Quibus ex causis et 2
a divo patre tuo petieram, ut illum in amplissimum ordinem promoveret. Sed hoc votum meum bonitati tuae reservatum est, quia mater Romani liberalitatem sestertii quadragies, quod conferre se filio codicillis ad patrem tuum scriptis professa fuerat, nondum satis legitime peregerat; quod postea fecit admonita a nobis.
Nam fundos emancipavit et cetera, quae in eman- 3
cipatione implenda solent exigi, consummavit. Cum sit 4
ergo finitum, quod spes nostras morabatur, non sine magna fiducia subsigno apud te fidem pro moribus Romani mei, quos et liberalia studia exornant et eximia pietas, quae hanc ipsam matris liberalitatem et statim patris hereditatem et adoptionem a vitrico meruit.
Auget haec et natalium et paternarum facultatium 5
splendor; quibus singulis multum commendationis accessurum etiam ex meis precibus indulgentiae tuae
credo. Rogo ergo, domine, ut me exoptatissimae mihi 6
gratulationis compotem facias et honestis, ut spero, adfectibus meis praestes, ut non in me tantum, verum et in amico gloriari iudiciis tuis possim.

## V. [IV.]

### C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Proximo anno, domine, gravissima valetudine us- 1
que ad periculum vitae vexatus iatralipten adsumpsi; cuius sollicitudini et studio tuae tantum indulgentiae beneficio referre gratiam parem possum. Quare rogo 2
des ei civitatem Romanam. Est enim peregrinae con-

---

3 meus *om. B.* quadringenties *vulg.* nam et f. *vulg. cum a.* 7 quadragiens *B, Budaeus, Hard.,* 10 nam fundos *B, Budaeus, Merr.,* 15 quae hanc *Ba, Merr.,* qua hanc *K. I, Hard.,* qua et hanc *K. II, priüs et ego.* 17 facultatium *Ba, Merr.,* facultatum *vulg.*

dicionis manumissus a peregrina. Vocatur ipse Harpocras, patronam habuit Thermuthin Theonis, quae iam pridem defuncta est. Item rogo des ius Quiritium libertis Antoniae Maximillae, ornatissimae feminae, Hediae et † Antoniae Harmeridi; quod a te petente patrona peto.

## VI. [XXII.]

### C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Gratias ago, domine, quod et ius Quiritium libertis necessariae mihi feminae et civitatem Romanam Harpocrati, iatraliptae meo, sine mora indulsisti. Sed, cum annos eius et censum, sicut praeceperas, ederem, admonitus sum a peritioribus debuisse me ante ei Alexandrinam civitatem impetrare, deinde Romanam, 2 quoniam esset Aegyptius. Ego autem, quia inter Aegyptios ceterosque peregrinos nihil interesse credebam, contentus fueram hoc solum scribere tibi, esse eum a peregrina manumissum patronamque eius iam pridem decessisse. De qua ignorantia mea non queror; per quam stetit, ut tibi pro eodem homine saepius obligarer. Rogo itaque, ut beneficio tuo legitime frui possim, tribuas ei et Alexandrinam civitatem et Romanam. Annos eius et censum, ne quid rursus indulgentiam tuam moraretur, libertis tuis, quibus iusseras, misi.

## VII. [XXIII.]

### TRAIANUS PLINIO.

Civitatem Alexandrinam secundum institutionem principum non temere dare proposui. Sed, cum Harpocrati, iatraliptae tuo, iam civitatem Romanam impetraveris, huic quoque petitioni tuae negare non sustineo. Tu, ex quo nomo sit, notum mihi facere debebis,

---

5 [Antoniae] Harm. *K. II,* Agathemeridi *Momms.* 9 gratias agit *B,* agit gr. *a,* ago gr. *vulg.* 17 esse eum *corr. ex* et si eum *B, Hard.,* etsi eum *A,* eum scilicet *a, vulg.*

ut epistulam tibi ad Pompeium Plantam, praefectum Aegypti, amicum meum, mittam.

## VIII. [XXIV.]

### C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Cum divus pater tuus, domine, et oratione pulcher- 1
rima et honestissimo exemplo omnes cives ad munificentiam esset cohortatus, petii ab eo, ut statuas principum, quas in longinquis agris per plures successiones traditas mihi, quales acceperam, custodiebam, permit-
teret in municipium transferre adiecta sua statua. Quod 2
quidem ille mihi cum plenissimo testimonio indulserat; ego statim decurionibus scripseram, ut adsignarent solum, in quo templum pecunia mea extruerem; illi in honorem operis ipsius electionem loci mihi obtule-
rant. Sed primum mea, deinde patris tui valetudine, 3
postea curis delegati a vobis officii retentus, nunc videor commodissime posse in rem praesentem excurrere. Nam et menstruum meum kalendis Septembribus finitur, et sequens mensis complures dies feriatos habet.
Rogo ergo ante omnia permittas mihi opus, quod inchoa- 4
turus sum, exornare et tua statua, deinde, ut hoc facere quam maturissime possim, indulgeas commeatum. Non 5
est autem simplicitatis meae dissimulare apud bonitatem tuam obiter te plurimum collaturum utilitatibus
rei familiaris meae. Agrorum enim, quos in eadem regione possideo, locatio, cum alioqui CCCC excedat, adeo non potest differri, ut proximam putationem novus colonus facere debeat. Praeterea continuae sterilitates cogunt me de remissionibus cogitare; quarum rationem
nisi praesens inire non possum. Debebo ergo, domine, 6
indulgentiae tuae et pietatis meae celeritatem et status ordinationem, si mihi ob utraque haec dederis commeatum XXX dierum. Neque enim angustius tempus prae-

10 quod quidem *K. I, Hard.*, quodque *Ba*, quod cum *Gruter.*, quod *K. II, Muell., Merr.*

finire possum, cum et municipium et agri, de quibus loquor, sint ultra centesimum et quinquagesimum lapidem.

## IX. [XXV.]

TRAIANUS PLINIO.

Et multas *tuas* et omnes publicas causas petendi commeatus reddidisti; mihi autem vel sola voluntas tua suffecisset. Neque enim dubito te, ut primum potueris, ad tam districtum officium reversurum. Statuam poni mihi a te eo, quo desideras loco, quamquam eius modi honorum parcissimus, tamen patior, ne impedisse cursum erga me pietatis tuae videar.

## X. [V.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Exprimere, domine, verbis non possum, quanto me gaudio adfecerint epistulae tuae, ex quibus cognovi te Harpocrati, iatraliptae meo, et Alexandrinam civitatem tribuisse, quamvis secundum institutionem principum non temere eam dare proposuisses. Esse autem Har-
2 pocran *νομοῦ Μεμφίτου* indico tibi. Rogo ergo, indulgentissime imperator, ut mihi ad Pompeium Plantam, praefectum Aegypti, amicum tuum, sicut promisisti, epistulam mittas. Obviam iturus, quo maturius, domine, exoptatissimi adventus tui gaudio frui possim, rogo permittas mihi quam longissime occurrere tibi.

## XI. [VI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Proxima infirmitas mea, domine, obligavit me Postumio Marino medico; cui parem gratiam referre bene-

---

5 tuas *add. Stangl coll. II 6, 4, v. et ad Trai. 14;* et multas et [omnes] publ. (*an* multas et privatas et publ. *?*) *K. II, † Muell.;* et ⟨privatas⟩ mult. et omnes *Cat., K. I, Hard.,* et multas et ⟨ante⟩ omnes *Schnelle.* 19 *μεμφύτου a, Μεμφιτικοῦ Henr. Steph., K. I, Hard.*

ficio tuo possum, si precibus meis ex consuetudine bonitatis tuae indulseris. Rogo ergo, ut propinquis eius 2
des civitatem, Chrysippo Mithridatis uxorique Chrysippi, Stratonicae Epigoni, item liberis eiusdem Chrysippi, Epigono et Mithridati, ita ut sint in patris potestate utque iis in libertos servetur ius patronorum. Item rogo indulgeas ius Quiritium L. Satrio Abascanto et P. Caesio Phosphoro et Anchariae Soteridi; quod a te volentibus patronis peto.

## XII. [VII.]

### C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Scio, domine, memoriae tuae, quae est bene fa- 1
ciendi tenacissima, preces nostras inhaerere. Quia tamen in hoc quoque indulsisti, admoneo simul et impense rogo, ut Accium Suram praetura exornare digneris, cum locus vacet. Ad quam spem alioqui quietissimum 2
hortatur et natalium splendor et summa integritas in paupertate et ante omnia felicitas temporum, quae bonam conscientiam civium tuorum ad usum indulgentiae tuae provocat et attollit.

## XIII. [VIII.]

### C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Cum sciam, domine, ad testimonium laudemque morum meorum pertinere tam boni principis iudicio exornari, rogo dignitati, ad quam me provexit indulgentia tua, vel auguratum vel septemviratum, quia vacant, adicere digneris, ut iure sacerdotii precari deos pro te publice possim, quos nunc precor pietate privata.

---

8 Anchariae *Momms. ind.*, Panchariae *vulg.* 27 vacat *Ba*, vacant *Cat.*

## XIV. [IX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Victoriae tuae, optime imperator, maximae, pulcherrimae, antiquissimae et tuo nomine et rei publicae gratulor deosque inmortales precor, ut omnes cogitationes tuas tam laetus sequatur eventus, cum virtutibus tantis gloria imperii et novetur et augeatur.

## XV. [XXVI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Quia confido, domine, ad curam tuam pertinere, 1
nuntio tibi me Ephesum cum omnibus meis *ὑπὲρ Μαλέαν* navigasse quamvis contrariis ventis retentum. Nunc destino partim orariis navibus, partim vehiculis provinciam petere. Nam sicut itineri graves aestus ita continuae navigationi etesiae reluctantur. 1

## XVI. [XXVII.]

TRAIANUS PLINIO.

Recte renuntiasti, mi Secunde carissime. Pertinet enim ad animum meum, quali itinere *in* provinciam pervenias. Prudenter autem constituis interim navibus, 2
interim vehiculis uti, prout loca suaserint.

## XVII A. [XXVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Sicut saluberrimam navigationem, domine, usque
Ephesum expertus ita inde, postquam vehiculis iter 2
facere coepi, gravissimis aestibus atque etiam febricu-
2 lis vexatus Pergami substiti. Rursus, cum transissem in orarias naviculas, contrariis ventis retentus aliquanto

---

6 cum *B, Merr.*, ut *vulgo cum a.* 11 *cf. Sprichw. p. 206 sq., Kuk.*[3] *II p. 98 sq.* 12 retentum. Nunc *Henr. Steph., K. II, Hard., Muell.*, navigasse. Quamvis contr. vent. retentus, nunc *B a, K. I.* 19 in *add. Cat.*

tardius, quam speraveram, id est XV kal. Octobres, Bithyniam intravi. Non possum tamen de mora queri, cum mihi contigerit, quod erat auspicatissimum, natalem tuum in provincia celebrare. Nunc rei publi- 3
5 cae Prusensium impendia, reditus, debitores excutio; quod ex ipso tractatu magis ac magis necessarium intellego. Multae enim pecuniae variis ex causis a privatis detinentur; praeterea quaedam minime legitimis sumptibus erogantur. Haec tibi, domine, in ipso 4
10 ingressu meo scripsi.

## XVII B.

### C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Quinto decimo kalendas Octobres, domine, provinciam intravi, quam in eo obsequio, in ea erga te fide,
15 quam de genere humano mereris, inveni. Dispice, 5 domine, an necessarium putes mittere huc mensorem. Videntur enim non mediocres pecuniae posse revocari a curatoribus operum, si mensurae fideliter agantur. Ita certe prospicio ex ratione Prusensium, quam cum
20 maxime tracto.

## XVIII. [XXIX.]

### TRAIANUS PLINIO.

Cuperem sine querella corpusculi tui et tuorum 1 pervenire in Bithyniam potuisses, ac simile tibi iter
25 ab Epheso ei navigationi fuisset, quam expertus usque illo eras. Quo autem die pervenisses in Bithyniam, 2 cognovi, Secunde carissime, litteris tuis. Provinciales, credo, prospectum sibi a me intellegent. Nam et tu dabis operam, ut manifestum sit illis electum te esse,
30 qui ad eosdem mei loco mittereris. Rationes autem 3

---

18 agantur *B, Gesner., Hard.,* aguntur *vulgo cum a.* 25 ei *Cat.,* et *B,* ut *a, eiecit K. cum Cortio.* 30 eos[dem] mei *K. II,* eos domini? *Muell. cruce addita.*

in primis tibi rerum publicarum excutiendae sunt; nam et esse eas vexatas satis constat. Mensores vix etiam iis operibus, quae aut Romae aut in proximo fiunt, sufficientes habeo; sed in omni provincia inveniuntur, quibus credi possit, et ideo non deerunt tibi, modo velis diligenter excutere.

## XIX [XXX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Rogo, domine, consilio me regas haesitantem, utrum per publicos civitatium servos, quod usque adhuc factum, an per milites adservare custodias debeam. Vereor enim, ne et per servos publicos parum fideliter custodiantur, et non exiguum militum numerum haec cura
2 distringat. Interim publicis servis paucos milites addidi. Video tamen periculum esse, ne id ipsum utrisque neglegentiae causa sit, dum communem culpam hi in illos, illi in hos regerere posse confidunt.

## XX. [XXXI.]

TRAIANUS PLINIO.

1 Nihil opus est, mi Secunde carissime, ad continendas custodias plures commilitones converti. Perseveremus in ea consuetudine, quae isti provinciae est, ut
2 per publicos servos custodiantur. Etenim, ut fideliter hoc faciant, in tua severitate ac diligentia positum est. In primis enim, sicut scribis, verendum est, ne, si permisceantur servis publicis milites, mutua inter se fiducia neglegentiores sint; sed et illud haereat nobis, quam paucissimos a signis avocandos esse.

---

4 sufficientes *B*, sufficienter *a*, *vulgo*. 6 excutere *Ba*, *sed* exquirere *B in marg.* 12 servos *a*, *om. B*. 17 regere *a*, regerere ⟨se⟩ p. *Muell.* 28 paucissimos a *B*, *Merr.*, pauc. milites a *vulgo cum a*.

## XXI. [XXXII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Gavius Bassus, praefectus orae Ponticae, et re- 1
verentissime et officiosissime, domine, venit ad me et
5 compluribus diebus fuit mecum, quantum perspicere
potui, vir egregius et indulgentia tua dignus. Cui ego
notum feci praecepisse te, ut ex cohortibus, quibus
me praeesse voluisti, contentus esset beneficiariis decem,
equitibus duobus, centurione uno. Respondit non suf- 2
10 ficere sibi hunc numerum, idque se scripturum tibi.
Hoc in causa fuit, quo minus statim revocandos puta-
rem, quos habet supra numerum.

## XXII. [XXXIII.]

TRAIANUS PLINIO.

15 Et mihi scripsit Gavius Bassus non sufficere sibi 1
eum militum numerum, qui ut daretur illi, mandatis
meis complexus sum. Cui quae rescripsissem, ut no-
tum haberes, his litteris subici iussi. Multum interest,
res poscat an homines iure ut*i* latius velint. Nobis 2
20 autem utilitas demum spectanda est, et, quantum fieri
potest, curandum, ne milites a signis absint.

## XXIII. [XXXIV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Prusenses, domine, balineum habent, sed sordidum et 1
25 vetus. Itaque tamen aestimanti novum fieri *o*port*ere*

---

3 Gabius *Ba, K. I, Hard., item infra v. 15 et ad Trai. 86 a (18);* Gavius *Carrion, K. II, Muell., Dessau.* 19 res p. an homines imperare l. v. *Cat.,* te p. an h. in se ut l. v. *Ba,* tempus p. an h. iure uti l. v. *Or.,* in tempus p. an hoc munere uti l. v. *K. prob. Hard.,* tempus p. an h. in se ut laetius v. *Schnelle, † add. Muell.* 24* sed *ego,* est *Ba,* et *Cat., cf. ad Trai. 37, 3* (et *Ba pro* sed). 25* vetus. Itaque tamen aestimamus (*corr. in* aestimans) novum fieri quod videris *B*; vetus. Itaque tamen aestimanti novum fieri ⟨o⟩port⟨ere⟩ videris *ego;* vetus. ⟨Id⟩ itaque ⟨indulgentia tua restituere desiderant, ego⟩ tamen aestimans novum fieri debere, videris *a, probant K. et Muell. lacunam inter* aestimans *et* novum *suspicantes;* vetus. Id itaque ind. t. rest. desiderant. Ego tam. aestimans nov. f. deb. videor *ego prius, alii alia.*

2 videris mihi desiderio eorum indulgere posse. Erit enim pecunia, ex qua fiat, primum ea, quam revocare a privatis et exigere iam coepi, deinde quam ipsi erogare in oleum soliti parati sunt in opus balinei conferre; quod alioquin et dignitas civitatis et saeculi tui nitor postulat.

## XXIV. [XXXV.]

TRAIANUS PLINIO.

Si instructio novi balinei oneratura vires Prusensium non est, possumus desiderio eorum indulgere, modo ne quid ideo aut intribuatur aut minus illis in posterum fiat ad necessarias erogationes.

## XXV. [X.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Servilius Pudens legatus, domine, VIII kal. Decembres Nicomediam venit meque longae expectationis sollicitudine liberavit.

## XXVI. [XI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Rosianum Geminum, domine, artissimo vinculo mecum tua in me beneficia iunxerunt. Habui enim illum quaestorem in consulatu. Mei sum observantissimum expertus. Tantam mihi post consulatum reverentiam praestat et publicae necessitudinis pignera privatis
2 cumulat officiis. Rogo ergo, ut ipse apud te pro dignitate eius precibus meis faveas: cui et, si quid mihi credis, indulgentiam tuam dabis dabitque ipse operam, ut in iis, quae ei mandaveris, maiora mereatur. Parciorem me in laudando facit, quod spero tibi et integritatem eius et probitatem et industriam non solum

---

5* alioqui *vulg.* 22 consulatu, mei summe obs. *Ba, K. I.* 27* dabitque operam *B, Merr.,* dabit ipse op. *vulg. cum a,* dabitque ipse op. *ego.*

ex eius honoribus, quos in urbe sub oculis tuis gessit, verum etiam ex commilitio esse notissimam. Illud 3
unum, quod propter caritatem eius nondum mihi videor satis plene fecisse, etiam atque etiam facio teque,
5 domine, rogo, gaudere me exornata quaestoris mei dignitate, id est per illum mea, quam maturissime velis.

## XXVII. [XXXVI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

10 Maximus, libertus et procurator tuus, domine, praeter decem beneficiarios, quos adsignari a me Gemellino, optimo viro, iussisti, sibi quoque confirmat necessarios esse milites sex. Tres interim, sicut inveneram, in ministerio eius relinquendos existimavi,
15 praesertim cum ad frumentum comparandum iret in Paphlagoniam. Quin etiam tutelae causa, quia ita desiderabat, addidi duos equites. In futurum, quid servari velis, rogo rescribas.

## XXVIII. [XXXVII.]

20 TRAIANUS PLINIO.

Nunc quidem proficiscentem ad comparationem frumentorum Maximum, libertum meum, recte militibus instruxisti. Fungebatur enim et ipse extraordinario munere. Cum ad pristinum actum reversus fuerit,
25 sufficient illi duo a te dati milites et totidem a Virdio Gemellino, procuratore meo, quem adiuvat.

## XXIX. [XXXVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Sempronius Caelianus, egregius iuvenis, repertos 1
30 inter tirones duos servos misit ad me; quorum ego

---

6 mea $a^2$, *Cat.*, meam *Ba.* 13 milites, ex his interim, sicut inveneram *Ba, lacunam indicat K.*, milites sex. Tris interim, sic. inv. *Momms. prob. Hard.*

supplicium distuli, ut te conditorem disciplinae mili-
2 taris firmatoremque consulerem de modo poenae. Ipse enim dubito ob hoc maxime, quod, ut iam dixerant sacramentum, ita nondum distributi in numeros erant. Quid ergo debeam sequi, rogo, domine, scribas, praesertim cum pertineat ad exemplum.

## XXX. [XXXIX.]

### TRAIANUS PLINIO.

1 Secundum mandata mea fecit Sempronius Caelianus mittendo ad te eos, de quibus cognosci oportebit, an capitale supplicium meruisse videantur. Refert autem, voluntarii se obtulerint an lecti sint vel etiam vicarii
2 dati. Lecti *si* sunt, inquisitio peccavit; si vicarii dati, penes eos culpa est, qui dederunt; si ipsi, cum haberent condicionis suae conscientiam, venerunt, animadvertendum in illos erit. Neque enim multum interest, quod nondum per numeros distributi sunt. Ille enim dies, quoquo primum probati sunt, veritatem ab iis originis suae exegit.

## XXXI. [XL.]

### C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Salva magnitudine tua, domine, descendas oportet ad meas curas, cum ius mihi dederis referendi ad te,
2 de quibus dubito. In plerisque civitatibus, maxime Nicomediae et Nicaeae, quidam vel in opus damnati vel in ludum similiaque his genera poenarum publicorum servorum officio ministerioque funguntur atque etiam ut publici servi annua accipiunt. Quod ego cum audissem, diu multumque haesitavi, quid facere deberem.
3 Nam et reddere poenae post longum tempus plerosque

---

4 sacramentum ita nond. *B, Merr.,* sacramento militari nond. *a,* sacramento militari ita nond. *K,* sacramento ita nond. *Hard., alii alia.* 13 si *add. Cat.* 17* dies pro quo *Ba,* dies quo *vulgo cum Cat.,* dies quoquo *ego, cf. e. g. paneg. 62, 7* quisquis — hic.

iam senes et, quantum adfirmatur, frugaliter modesteque viventes nimis severum arbitrabar, et in publicis officiis retinere damnatos non satis honestum putabam; eosdem rursus a re publica pasci otiosos inutile, non pasci etiam periculosum existimabam. Necessario ergo 4 rem totam, dum te consulerem, in suspenso reliqui. Quaeres fortasse, quem ad modum evenerit, ut poenis, in quas damnati erant, exsolverentur: et ego quaesii, sed nihil comperi, quod adfirmare tibi possim. Ut decreta, quibus damnati erant, proferebantur, ita nulla monimenta, quibus liberati probarentur. Erant tamen, qui 5 dicerent deprecantes iussu proconsulum legatorumve dimissos. Addebat fidem, quod credibile erat neminem hoc ausum sine auctore.

## XXXII. [XLI.]

### TRAIANUS PLINIO.

Meminerimus idcirco te in istam provinciam mis- 1 sum, quoniam multa in ea emendanda adparuerunt. Erit autem vel hoc maxime corrigendum, quod, qui damnati ad poenam erant, non modo ea sine auctore, ut scribis, liberati sunt, sed etiam in condicionem proborum ministrorum retrahuntur. Qui igitur intra 2 hos proximos decem annos damnati nec ullo idoneo auctore liberati sunt, hos oportebit poenae suae reddi; si qui vetustiores invenientur et senes [ante annos decem damnati], distribuamus illos in ea ministeria, quae non longe a poena sint. Solent enim ad balineum, ad purgationes cloacarum, item munitiones viarum et vicorum dari.

---

9 possum *Ba, Merr.*, possim *Gesner., vulg.*, possem *Ernesti.* 18 apparuerint *Ba, K. I, Hard., Merr.* 19 vel hoc *Ba*, hoc vel *Rittershus.* 25 ante . . damnati *ut glossema del. Guenther.* 27* solent et ad *B, Merr.*, solent enim eius modi ad *vulg. cum a*, solent enim ad *ego.*

## XXXIII. [XLII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Cum diversam partem provinciae circumirem, Nicomediae vastissimum incendium multas privatorum domos et duo publica opera quamquam via interiacente, 5
2 Gerusian et Iseon, absumpsit. Est autem latius sparsum primum violentia venti, deinde inertia hominum, quos satis constat otiosos et inmobiles tante mali spectatores perstitisse; et alioqui nullus usquam in publico sipo, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia 10 compescenda. Et haec quidem, ut iam praecepi, para-
3 buntur. Tu, domine, dispice, an instituendum putes collegium fabrorum dumtaxat hominum CL. Ego attendam, ne quis nisi faber recipiatur neve iure concesso in aliud utatur; nec erit difficile custodire tam paucos. 15

## XXXIV. [XLIII.]

TRAIANUS PLINIO.

1 Tibi quidem secundum exempla complurium in mentem venit posse collegium fabrorum apud Nicomedenses constitui. Sed meminerimus provinciam istam 20 et praecipue eam civitatem eius modi factionibus esse vexatam. Quodcumque nomen ex quacumque causa dederimus iis, qui in idem contracti fuerint, hetaeriae
2 praegraves fient. Satius itaque est comparari ea, quae ad coërcendos ignes auxilio esse possint, admonerique 25 dominos praediorum, ut et ipsi inhibeant, ac, si res poposcerit, adcursu populi ad hoc uti.

---

6 Isson *Ba*, Isaeon *Cat.* 9 sipho *K. I, Hard., sed cf. ep. V 6, 23; 36.* 11 parabantur *Ba*, parabuntur *Cellarius.* 15 utantur *Momms., K. II, Hard.* 21 eas civitates . . . . vexatas *Ba, K. I, Hard.* 23* fuerint hetaeriae quae breves fient *Ba*, f., hetaeriae praegraves f. *ego coll. paneg. 57, 4; Tac. hist. I 21; III 66; ann. IV 71; XI 19; XIV 3; Liv. V 34; Sen. clem. I 24, al.;* fuerint . . . hetaeriaeque brevi f. *K;* f. hetaeriae aeque brevi f. *Lightfoot;* f. ⟨nefariae sodalitates⟩ hetaeriaeque brevi f. *ipse tentaveram*; f. hetaeriae nequam brevi f. *Prollius;* f. hetaeriae quam brevi f. *Rappold, alii alia.*

## XXXV. [XLIV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Sollemnia vota pro incolumitate tua, qua publica salus continetur, et suscepimus, domine, pariter et solvimus precati deos, ut velint ea semper solvi semperque signari.

## XXXVI. [XLV.]

TRAIANUS PLINIO.

Et solvisse vos cum provincialibus dis inmortalibus vota pro mea salute et incolumitate et nuncupasse libenter, mi Secunde carissime, cognovi ex litteris tuis.

## XXXVII. [XLVI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

In aquae ductum, domine, Nicomedenses impen- 1
derunt HS |XXX| CCCXVIII, qui imperfectus adhuc *r*emissus et destructus etiam est; rursus in alium ductum erogata sunt CC. Hoc quoque relicto novo impendio est opus, ut aquam habeant, qui tantam pecuniam male perdiderunt. Ipse perveni ad fontem puris- 2
simum, ex quo videtur aqua debere perduci, sicut initio temptatum erat, arcuato opere, ne tantum ad plana civitatis et humilia perveniat. Manent adhuc paucissimi arcus: possunt et erigi quidam lapide quadrato, qui ex superiore opere detractus est; aliqua pars, ut mihi videtur, testaceo opere peragenda erit, id enim et facilius et vilius. Sed in primis necessarium est mitti a te 3
vel aquilegem vel architectum, ne rursus eveniat, quod

---

15 CCCXVIII *B, Merr.*, CCCXXIX *a, vulg.* 15 adhuc emissus (*corr. ex* emissum) destr. etiam est *B*, adh. relictus ac etiam destr. est *a*, adh. rel. atque etiam destr. est *K.*, adh. rel. et destr. etiam est *Hard.*; ⟨r⟩emissus *pro* emissus *Merr. optime, cf. VII 27, 8; Liv. XXX 3* (belli opera remiserat); *Sall. Iug. 52, 5, al.* 25 testacei operis agenda, *sed in marg. corr. in* testaceo peragenda *B*; testaceo opere agenda *a, cf. p. 288, 27; 291, 5.* 26 sed *Schaefer.*, et *Ba.*

accidit. Ego illud unum adfirmo, et utilitatem operis et pulchritudinem saeculo tuo esse dignissimam.

## XXXVIII. [XLVII.]

TRAIANUS PLINIO.

Curandum est, ut aqua in Nicomedensem civitatem perducatur. Vere credo te ea, qua debebis, diligentia hoc opus adgressurum. Sed medius fidius ad eandem diligentiam tuam pertinet inquirere, quorum vitio ad hoc tempus tantam pecuniam Nicomedenses perdiderint, ne, cum inter se gratificantur, et inchoaverint aquae ductus et reliquerint. Quid itaque compereris, perfer in notitiam meam.

## XXXIX. [XLVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Theatrum, domine, Nicaeae maxima iam parte constructum, imperfectum tamen, sestertium, ut audio (neque enim ratio prius excussa est), amplius centies
2 hausit: vereor ne frustra. Ingentibus enim rimis desedit et hiat, sive in causa solum umidum et molle, sive lapis ipse gracilis et putris: dignum est certe deliberatione, sitne faciendum an sit relinquendum an etiam destruendum. Nam fulturae ac substructiones, quibus subinde suscipitur, non tam firmae mihi quam
3 sumptuosae videntur. Huic theatro ex privatorum pollicitationibus multa debentur, ut basilicae circa, ut porticus supra caveam. Quae nunc omnia differuntur
4 cessante eo, quod ante peragendum est. Iidem Nicae-

---

10 cum *B a*, dum *vulgo cum Gronov.* 11 quidquid *pro* quid *Schaefer., K. II.* 17* plus *B a*, p⟨r⟩ius *ego, cf. paneg. 2, 2; 7, 4; 58, 5; 66, 5; 77, 1; 88, 8; 91, 2; del. K. I,* penitus *Schaefer.,* prorsus *Or.,* planius *Schnelle,* operis *Muell. prob K. II et Hard.* 18 desedit *corr. ex* descendit *B, Hard.,* descendit *a,* discedit *Gruter.* 21 perficiendum *vel* efficiendum *Guenther., cf. ad p. 287, 25.*

enses gymnasium incendio amissum ante adventum meum restituere coeperunt longe numerosius laxiusque, quam fuerat, et iam aliquantum erogaverunt, periculum est, ne parum utiliter; incompositum enim et sparsum est. Praeterea architectus sane aemulus eius, a quo opus inchoatum est, adfirmat parietes quamquam viginti et duos pedes latos imposita onera sustinere non posse, quia sint caemento medii farti nec testaceo opere praecincti. Claudiopolitani quoque in depresso loco, inminente etiam monte ingens balineum defodiunt magis quam aedificant, et quidem ex ea pecunia, quam buleutae additi beneficio tuo aut iam obtulerunt ob introitum aut nobis exigentibus conferent. Ergo, 6 cum timeam, ne illic publica pecunia, hic, quod est omni pecunia pretiosius, munus tuum male collocetur, cogor petere a te, non solum ob theatrum, verum etiam ob haec balinea mittas architectum dispecturum, utrum sit utilius post sumptum, qui factus est, quoquo modo consummare opera, ut inchoata sunt, an, quae videntur emendanda, corrigere, quae transferenda, transferre, ne, dum servare volumus, quod impensum est, male impendamus, quod addendum est.

## XL. [XLIX.]

TRAIANUS PLINIO.

Quid oporteat fieri circa theatrum, quod inchoatum 1 apud Nicaeenses est, in re praesenti optime deliberabis et constitues. Mihi sufficiet indicari, cui sententiae accesseris. Tunc autem a privatis exigi opera tibi curae sit, cum theatrum, propter quod illa promissa sunt, factum erit. Gymnasiis indulgent Graeculi; ideo for- 2

---

8 medio *ed. Basil.* 13 conferent *B, Cat., Merr.,* conferunt *vulgo cum a.* 28 opera tibi curae sit cum theatrum *a, vulgo,* operactum (*sed in marg. corr. in* opera cum) theatrum *B* (opera censeo cum th.? *Nettleship, an* opera tempus cum th.? *Hard. Journ. of Philol. XVII 102 prob. Merr.*).

sitan Nicaeenses maiore animo constructionem eius adgressi sunt: sed oportet illos eo contentos esse, quod
3 possit illis sufficere. Quid Claudiopolitanis circa balineum, quod parum, ut scribis, idoneo loco inchoaverunt, suadendum sit, tu constitues. Architecti tibi deesse non possunt. Nulla provincia est, quae non peritos et ingeniosos homines habeat; modo ne existimes brevius esse ab urbe mitti, cum ex Graecia etiam ad nos venire soliti sint.

## XLI. [L.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Intuenti mihi et fortunae tuae et animi magnitudinem convenientissimum videtur demonstrare opera non minus aeternitate tua quam gloria digna quantum-
2 que pulchritudinis tantum utilitatis habitura. Est in Nicomedensium finibus amplissimus lacus. Per hunc marmora, fructus, ligna, materiae et sumptu modico et labore usque ad viam navibus, inde magno labore, maiore impendio vehiculis ad mare devehuntur. *Itaque lacum mari committere adnituntur.* Sed hoc opus multas manus poscit. At eae porro non desunt. Nam et in agris magna copia est hominum et maxima in civitate, certaque spes omnes libentissime adgressuros opus
3 omnibus fructuosum. Superest, ut tu libratorem vel architectum, si tibi videbitur, mittas, qui diligenter exploret, sitne lacus altior mari, quem artifices regionis huius quadraginta cubitis altiorem esse contendunt.
4 Ego per eadem loca invenio fossam a rege percussam, sed incertum, utrum ad colligendum umorem circum-

---

3 illis *Cat., K. II,* illi *B a, K. I,* tibi *Momms.* 7 habet *B, Merr.* 13 demonstrare *Cat., K. II, Muell.,* demonstrari *A a, K. I, Hard.* 15 *v. Kuk.*[3] *II p. 107.* 19* *Lacunam explere tentavi Ernestio duce, qui voluit* Itaque mari committere cupiunt, *cf. p. 291, 9 et ad Trai. 61 (69), 1.* 20 sed hoc opus *Cat.,* hoc op. sed *a,* hoc opus *A, cf. ep. IX 37, 4.*

iacentium agrorum an ad committendum flumini lacum; est enim imperfecta. Hoc quoque dubium, intercepto rege mortalitate an desperato operis effectu. Sed hoc ipso (feres enim me ambitiosum pro tua gloria) incitor et accendor, ut cupiam peragi a te, quae tantum coeperant reges.

## XLII. [LI.]

TRAIANUS PLINIO.

Potest nos sollicitare lacus iste, ut committere illum mari velimus; sed plane explorandum est diligenter, ne, si inmissus in mare fuerit, totus effluat, certe, quantum aquarum et unde accipiat. Poteris a Calpurnio Macro petere libratorem, et ego hinc aliquem tibi peritum eius modi operum mittam.

## XLIII. [LII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Requirenti mihi Byzantiorum rei publicae impendia, quae maxima fecit, indicatum est, domine, legatum ad te salutandum annis omnibus cum psephismate mitti, eique dari nummorum duodena milia. Memor ergo propositi tui legatum quidem retinendum, psephisma autem mittendum putavi, ut simul et sumptus levaretur et impleretur publicum officium. Eidem civitati imputata sunt terna milia, quae viatici nomine annua dabantur legato eunti ad eum, qui Moesiae praeest, publice salutandum. Haec ego in posterum circumcidenda existimavi. Te, domine, rogo, ut, quid sentias, rescribendo aut consilium meum confirmare aut errorem emendare digneris.

---

11 immissus *Ba*, dimiss. *A*, *K. II*, *Muell.*, demiss. *Cat.*, *K. I*, *Hard.* 18 facit *Cat.*, *K. I*, *Hard.*

## XLIV. [LIII.]

TRAIANUS PLINIO.

Optime fecisti, Secunde carissime, duodena ista Byzantiis, quae ad salutandum me in legatum impendebantur, remittendo. Funge*n*tur his partibus, etsi solum psephisma per te missum fuerit. Ignoscet illis et Moesiae praeses, si minus illum sumptuose coluerint.

## XLV. [LIV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Diplomata, domine, quorum dies praeteriit, an omnino observari et quam diu velis, rogo scribas meque haesitatione liberes. Vereor enim, ne in alterutram partem ignorantia lapsus aut inlicita confirmem aut necessaria impediam.

## XLVI. [LV.]

TRAIANUS PLINIO.

Diplomata, quorum praeteritus est dies, non debent esse in usu. Ideo inter prima iniungo mihi, ut per omnes provincias ante mittam nova diplomata, quam desiderari possint.

## XLVII. [LVI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Cum vellem, domine, Apameae cognoscere publicos debitores et reditum et impendia, responsum est mihi 2 cupere quidem universos, ut a me rationes coloniae legerentur, numquam tamen esse lectas ab ullo pro-

---

5* funge⟨n⟩tur *ego prob. Merr., cf. p. 272, 25,* fungetur *B a, Hard.,* perpetuo *A,* par putabo *Schnelle, lacunam indicant K., Muell.,* suis *pro* his *mallet Hosius,* fungetur his part. psephisma, etsi solum *Rappold.* 6 solum eorum pseph. *a.* 11 praeterita omn. *A a,* praeterita an omn. *Cat.,* praeteriit an omn. *Or.*

consulum; habuisse privilegium et vetustissimum morem arbitrio suo rem publicam administrare. Exegi, 2
ut, quae dicebant quaeque recitabant, libello complecterentur; quem tibi, qualem acceperam, misi, quamvis
5 intellegerem pleraque ex illo ad id, de quo quaeritur,
non pertinere. Te rogo, ut mihi praeire digneris, 3
quid me putes observare debere. Vereor enim, ne aut excessisse aut non implesse officii mei partes videar.

## XLVIII. [LVII.]

TRAIANUS PLINIO.

Libellus Apamenorum, quem epistulae tuae iunxeras, 1
remisit mihi necessitatem perpendendi, qualia essent,
propter quae videri volunt eos, qui pro consulibus
5 hanc provinciam obtinuerunt, abstinuisse inspectatione
rationum suarum, cum, ipse ut eas inspiceres, non
recusaverint. Remuneranda est igitur probitas eorum, 2
ut iam nunc sciant hoc, quod inspecturus es, ex mea voluntate salvis, quae habent, privilegiis esse facturum.

## XLIX. [LVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Ante adventum meum, domine, Nicomedenses priori 1
foro novum adicere coeperunt, cuius in angulo est aedes
vetustissima Matris Magnae aut reficienda aut transferenda ob hoc praecipue, quod est multo depressior
opere eo, quod cum maxime surgit. Ego cum quae- 2
rerem, num esset aliqua lex dicta templo, cognovi alium

---

2 administrandi? *Wilde p. 61, adn. 6.* 6 praeire *Ba, Hard.,* praecipere *A, K., Muell.* 15* *velim* istam *pro* hanc, *cf. ad p. 103, 28 et p. 285, 17; 286, 20; 291, 9, al., sed vide ad Trai. 117 (118).* 16 ipse ut *A, K., Hard.,* ipsum te ut *a,* tu ipse quominus? *Muell. cruce addita.* 26 ergo *Aa, Beroald.;* ego, *quod vulgo receptum est, per typothetae errorem apud Cat. excussum esse Merr. me monuit, attamen praetuli coll. 6, 2; 8, 2; 21, 1; 29, 1; 31, 2; 4; 33, 3; 37, 3; 41, 4; 42; 43, 4, al.*

hic, alium apud nos esse morem dedicationis. Dispice ergo, domine, an putes aedem, cui nulla lex dicta est, salva religione posse transferri; alioqui commodissimum est, si religio non impedit.

## L. [LIX.]

TRAIANUS PLINIO.

Potes, mi Secunde carissime, sine sollicitudine religionis, si loci positio videtur hoc desiderare, aedem Matris deum transferre in eam, quae est accommodatior; nec te moveat, quod lex dedicationis nulla reperitur, cum solum peregrinae civitatis capax non sit dedicationis, quae fit nostro iure.

## LI. [XII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Difficile est, domine, exprimere verbis, quantam perceperim laetitiam, quod et mihi et socrui meae praestitisti, ut adfinem eius Caelium Clementem in hanc
2 provinciam transferres. Ex illo enim et mensuram beneficii tui penitus intellego, cum tam plenam indulgentiam cum tota domo mea experiar, cui referre gratiam parem ne audeo quidem, quamvis maxime poscam. Itaque ad vota confugio deosque precor, ut iis, quae in me adsidue confers, non indignus existimer.

## LII. [LX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Diem, domine, quo servasti imperium, dum suscipis, quanta mereris laetitia, celebravimus precati deos, ut

---

18 enim et *vulg.*, etenim *Guenther.*, et *del. a, K., Hard., Muell.* 21* max. poscam *ego* (*cf. IX 35, 1* cum alioqui validissime cupiam), maxime possim *A*, Maximo possum *a*, maxime debeam *Cat.*; ne gaudio quidem quamvis maximo possum *Momms.*

te generi humano, cuius tutela et securitas saluti tuae innisa est, incolumem florentemque praestarent. Praeivimus et commilitonibus ius iurandum more sollemni, eadem provincialibus certante pietate iurantibus.

## LIII. [LXI.]

TRAIANUS PLINIO.

Quanta religione et laetitia commilitones cum provincialibus te praeeunte diem imperii mei celebraverint, libenter, mi Secunde carissime, cognovi litteris tuis.

## LIV. [LXII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Pecuniae publicae, domine, providentia tua et ministerio nostro et iam exactae sunt et exiguntur; quae vereor ne otiosae iaceant. Nam et praediorum comparandorum aut nulla aut rarissima occasio est, nec inveniuntur, qui velint debere rei publicae, praesertim duodenis assibus, quanti a privatis mutuantur. Dispice ergo, domine, numquid minuendam usuram ac per hoc idoneos debitores invitandos putes, et, si nec sic reperiuntur, distribuendam inter decuriones pecuniam, ita ut recte rei publicae caveant; quod quamquam invitis et recusantibus minus acerbum erit leviore usura constituta.

## LV. [LXIII.]

TRAIANUS PLINIO.

Et ipse non aliud remedium dispicio, mi Secunde carissime, quam ut quantitas usurarum minuatur, quo

---

4 certant *A*, certante *Momms., vulg., cf. ad Trai. 100 (101)*, certatim *B, Beroald., K. I, Merr., cf. ad Trai. 86 b (18), 2.* 9 agnovi *A.* 18 duodenis assibus *A a, deleri volunt Ernestius et Hard.*, usuris assibus *Salmasius et Gronovius.* 21 ne sic *A a*, nec sic *B, Or., K. I, Hard., Merr., cf. ep. II 2, 2; IX 2, 2; paneg. 16, 3; 73, 3; 86, 3;* ne sic ⟨quidem⟩ *Cat., K. II (disp. II 13), Muell.*

facilius pecuniae publicae collocentur. Modum eius ex copia eorum, qui mutuabuntur, tu constitues. Invitos ad accipiendum compellere, quod fortassis ipsis otiosum futurum sit, non est ex iustitia nostrorum temporum.

## LVI. [LXIV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Summas, domine, gratias ago, quod inter maximas occupationes *in* iis, de quibus te consului, me quoque regere dignatus es; quod nunc quoque facias rogo.
2 Adiit enim me quidam indicavitque adversarios suos a Servilio Calvo, clarissimo viro, in triennium relegatos in provincia morari: illi contra ab eodem se restitutos adfirmaverunt edictumque recitaverunt. Qua *ex* causa necessarium credidi rem integram ad te referre.
3 Nam, sicut mandatis tuis cautum est, ne restituam ab alio aut a me relegatos, ita de iis, quos alius et relegaverit et restituerit, nihil comprehensum est. Ideo tu, domine, consulendus fuisti, quid observare me velles tam hercule de his quam de illis, qui in perpetuum
4 relegati nec restituti in provincia deprehenduntur. Nam haec quoque species incidit in cognitionem meam. Est enim adductus ad me in perpetuum relegatus *a* Iulio Basso proconsule. Ego, quia sciebam acta Bassi rescissa datumque a senatu ius omnibus, de quibus ille aliquid constituisset, ex integro agendi, dumtaxat per biennium, interrogavi hunc, quem relegaverat, an adis-
5 set docuissetque proconsulem. *Negavit.* Per quod effectum est, ut te consulerem, reddendum eum poenae suae an gravius aliquid et quid potissimum constituendum putares et in hunc et in eos, si qui forte in simili con-

---

7 quod *a, Cat.,* qui *A, Beroald.* 8 in *add. Ernestius.* 13 ex *add. K. II, cf. V 8, 11; ad Trai. 64 (14); 68 (73).* 19 de his quam de illis *a, Hard., Muell.,* quam de iis (his *A*) *A, K.* 22 a *Cat. cum a, om. A, Beroald.* 24 dictumque *A.* 27 negavit *add. Cat., cf. ep. II 6, 3.*

dicione invenirentur. Decretum Calvi et edictum, item decretum Bassi his litteris subieci.

## LVII. [LXV.]

TRAIANUS PLINIO.

Quid in persona eorum statuendum sit, qui a P. 1
Servilio Calvo proconsule in triennium relegati et mox eiusdem edicto restituti in provincia remanserunt, proxime tibi rescribam, cum causas eius facti a Calvo requisiero. Qui a Iulio Basso in perpetuum relegatus 2
est, cum per biennium agendi facultatem habuerit, si existimat se iniuria relegatum, neque id fecerit atque in provincia morari perseverarit, vinctus mitti ad praefectos praetorii mei debet. Neque enim sufficit eum poenae suae restitui, quam contumacia elusit.

## LVIII. [LXVI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Cum citarem iudices, domine, conventum inchoaturus, Flavius Archippus vacationem petere coepit ut 1
philosophus. Fuerunt, qui dicerent non modo liberandum eum iudicandi necessitate, sed omnino tollendum 2
de iudicum numero reddendumque poenae, quam fractis vinculis evasisset. Recitata est sententia Velii Pauli 3
proconsulis, qua probabatur Archippus crimine falsi damnatus in metallum: ille nihil proferebat, quo restitutum se doceret; adlegabat tamen pro restitutione et libellum a se Domitiano datum et epistulas eius ad honorem suum pertinentes et decretum Prusensium. Addebat his et tuas litteras scriptas sibi, addebat et patris tui edictum et epistulam, quibus confirmasset beneficia
a Domitiano data. Itaque, quamvis eidem et alia cri- 4

---

12 existimabat *Cat.* 20 non modo lib. *a, Muell.,* non lib. *K., Hard.,* non modo non lib. *Cat.* 31 et alia *Madv., cf. infra ep. 60 (68), p. 299, 29,* talia *vulg.*

mina adplicarentur, nihil decernendum putavi, donec te consulerem de eo, quod mihi constitutione tua dignum videbatur. Ea, quae sunt utrimque recitata, his litteris subieci.

EPISTULA DOMITIANI AD TERENTIUM MAXIMUM.

5 Flavius Archippus philosophus impetravit a me, ut agrum ei ad C circa Prusiadem, patriam suam, emi iuberem, cuius reditu suos alere posset. Quod ei praestari volo. Summam expensam liberalitati meae feres.

EIUSDEM AD L. APPIUM MAXIMUM.

6 Archippum philosophum, bonum virum et professioni suae etiam moribus respondentem, commendatum habeas velim, mi Maxime, et plenam ei humanitatem tuam praestes in iis, quae verecunde a te desideraverit.

EDICTUM DIVI NERVAE.

7 Quaedam sine dubio, Quirites, ipsa felicitas temporum edicit, nec expectandus est in iis bonus princeps, quibus illum intellegi satis est, cum hoc sibi civium meorum spondere possit vel non admonita persuasio, me securitatem omnium quieti meae praetulisse, ut et nova beneficia conferrem et ante me concessa servarem.
8 Ne tamen aliquam gaudiis publicis adferat haesitationem vel eorum, qui impetraverunt, diffidentia vel eius memoria, qui praestitit, necessarium pariter credidi ac laetum obviam dubitantibus indulgentiam meam mit-
9 tere. Nolo existimet quisquam, quod alio principe vel privatim vel publice consecutus *sit*, ideo saltem a me

---

7 ad C *B, Hard.*, DC *a*; ad agrum ei adderem circa Prusiadam (Prusiam *Cut.*, Prusiadem *Cellar.*) patriam suam tam uberem *A, K. II, Muell. cruce addita.* — 8 spectandus *vulg.*, expectandus *Valckius obss. misc. c. 15 p. 94, cf. infra v. 25, Muell.* — bonus *vulg.*, novus *Mede., Muell.* — 27 sit *add. Or.*

ST. MICHAEL'S COLLEGE LIBRARY

rescindi, ut potius mihi debeat. Sint, *si* rata, et certa, nec gratulatio ullius instauratis egeat precibus, quem fortuna imperii vultu meliore respexit. Me novis beneficiis vacare patiantur et ea demum sciant roganda esse, quae non habent.

EPISTULA EIUSDEM AD TULLIUM IUSTUM.

Cum rerum omnium ordinatio, quae prioribus temporibus inchoatae consummatae sunt, observanda sit, tum epistulis etiam Domitiani standum est.

## LIX. [LXVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Flavius Archippus per salutem tuam aeternitatemque petit a me, ut libellum, quem mihi dedit, mitterem tibi. Quod ego sic roganti praestandum putavi, ita tamen, ut missurum me notum accusatrici eius facerem, a qua et ipsa acceptum libellum his epistulis iunxi, quo facilius velut audita utraque parte dispiceres, quid statuendum putares.

## LX. [LXVIII.]

TRAIANUS PLINIO.

Potuit quidem ignorasse Domitianus, in quo statu esset Archippus, cum tam multa ad honorem eius pertinentia scriberet; sed meae naturae accommodatius est credere etiam statui eius subventum interventu principis, praesertim cum etiam statuarum ei honor totiens decretus sit ab iis, qui *non* ignorabant, quid de illo Paulus proconsul pronuntiasset. Quae tamen, mi Secunde carissime, non eo pertinent, ut, si quid illi novi criminis obicitur, minus de eo audiendum putes.

---

1* sint rata *corr.* *ex* si rata *B*, si ingrata *A*, si enim grata *a*, sint rata *K.*, *Hard.*, sint ⟨si⟩ rata *ego*. 2 egeat *Beroald.*, *K.*, *Hard.*, eget *Aa*, *Cat.*, *Muell.* 26 non *add.* *Ernestius.*

Libellos Furiae Primae accusatricis, item ipsius Archippi, quos alteri epistulae tuae iunxeras, legi.

## LXI. [LXIX.]

### C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Tu quidem, domine, providentissime vereris, ne commissus flumini atque ita mari lacus effluat; sed ego in re praesenti invenisse videor, quem ad modum huic
2 periculo occurrerem. Potest enim lacus fossa usque ad flumen adduci nec tamen in flumen emitti, sed relicto quasi margine contineri pariter et dirimi. Sic consequemur, ut nec vacuetur flumini mixtus et sit perinde, ac si misceatur. Erit enim facile per illam brevissimam terram, quae interiacebit, advecta fossa onera trans-
3 ponere in flumen. Quod ita fiet, si necessitas coget, et, spero, non coget. Est enim et lacus ipse satis altus et nunc in contrariam partem flumen emittit, quod interclusum inde et, quo volumus, aversum sine ullo detrimento lacus tantum aquae, quantum nunc portat, effundet. Praeterea per id spatium, per quod fossa facienda est, incidunt rivi; qui si diligenter colligantur,
4 augebunt illud, quod lacus dederit. Enimvero, si placeat fossam longius ducere et altius pressam mari aequare nec in flumen, sed in ipsum mare emittere, repercussus maris servabit et reprimet, quidquid e lacu veniet. Quorum si nihil nobis loci natura praestaret, expeditum tamen erat cataractis aquae cursum tem-
5 perare. Verum et haec et alia multo sagacius conquiret explorabitque librator, quem plane, domine, debes mittere, ut polliceris. Est enim res digna et magnitudine tua et cura. Ego interim Calpurnio Macro,

---

8 cuniculo *pro* periculo *A, Beroald., Cat.* 11 vacuetur *Schnelle (an* vacuefiat*?), Madv., Muell.,* vacuari videatur *K. II,* vacuo videatur *Aa,* vicino videatur *Cat., K. I, Hard.* 21 dein vero *pro* enimvero *Momms.* 22 altius *Gierig., Madv.,* artius *vulg.*

clarissimo viro, auctore te scripsi, ut libratorem quam maxime idoneum mitteret.

## LXII. [LXX.]

TRAIANUS PLINIO.

Manifestum est, mi Secunde carissime, nec prudentiam nec diligentiam tibi defuisse circa istum lacum, cum tam multa provisa habeas, per quae nec periclitetur exhauriri et magis in usu nobis futurus sit. Elige igitur id, quod praecipue res ipsa suaserit. Calpurnium Macrum credo facturum, ut te libratore instruat, neque provinciae istae his artificibus carent.

## LXIII. [XIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Scripsit mihi, domine, Lycormas, libertus tuus, ut, si qua legatio a Bosporo venisset urbem petitura, usque in adventum suum retineretur. Et legatio quidem, dumtaxat in eam civitatem, in qua ipse sum, nulla adhuc venit, sed venit tabellarius Sauromatae regis, quem ego usus opportunitate, quam mihi casus obtulerat, cum tabellario, qui Lycormam ex itinere praecessit, mittendum putavi, ut posses *et* ex Lycormae et ex regis epistulis pariter cognoscere, quae fortasse pariter scire deberes.

## LXIV. [XIV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Rex Sauromates scripsit mihi esse quaedam, quae deberes quam maturissime scire. Qua ex causa festinationem tabellarii, quem ad te cum epistulis misit, diplomate adiuvi.

---

5 est *a, om. K. I.* 8 usu *Cat., K. II,* usus *A a, Beroald., K. I, Hard., Merr.* 18 Sauromatae regis, quem ego *Schaefer., K. II, Muell.,* Sauromata cuius ego *A, Beroald., Cat.,* Sauromata quem ego *B a, K. I, Hard.* 21 ⟨et⟩ ex L. et ex *Muell.,* ex L. et ex *a, K. I, Hard.,* et L. et *K. II,* ex L. et *A.*

## LXV. [LXXI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Magna, domine, et ad totam provinciam pertinens quaestio est de condicione et alimentis eorum, quos
2 vocant θρεπτούς. In qua ego auditis constitutionibus principum quia nihil inveniebam aut proprium aut universale, quod ad Bithynos referretur, consulendum te existimavi, quid observari velles; neque enim putavi posse me in eo, quod auctoritatem tuam posceret,
3 exemplis esse contentum. Recitabatur autem apud me edictum, quod dicebatur divi Augusti, ad Asiam pertinens; recitatae et epistulae divi Vespasiani ad Lacedaemonios et divi Titi ad eosdem [ad Achaeos] et Domitiani ad Avidium Nigrinum et Armenium Brocchum proconsules, item ad Lacedaemonios; quae ideo tibi non misi, quia et parum emendata et quaedam non certae fidei videbantur, et quia vera et emendata in scriniis tuis esse credebam.

## LXVI. [LXXII.]

TRAIANUS PLINIO.

1 Quaestio ista, quae pertinet ad eos, qui liberi nati expositi, deinde sublati a quibusdam et in servitute educati sunt, saepe tractata est, nec quicquam invenitur in commentariis eorum principum, qui ante me fuerunt, quod ad omnes provincias sit constitutum.
2 Epistulae sane sunt Domitiani ad Avidium Nigrinum et Armenium Brocchum, quae fortasse debeant obser-

---

7 ferretur *A*, *K. I*, feretur *a*, referretur *K. II*. 8 enim *add. a*, *K. I*. 10 exemplis *B a*, *Cat.*, exemplum *A*, exemplo *Beroald.* 11 Anniam *A a*, *Cat.*, *K.*, *Muell.*, *Merr.*, Achaiam *Momms.*, Asiam *Hard.*, *cf. Dio Cass. LIV 7.* 13 eosdem et Achaeos *B*, *Budaeus*, *Merr.*, et Achaeos *del. Hard.*; eosdem Acheos *A*, *Beroald.*, *Cat.*, Achaeos *del. K. II*; eosdem dein ad Ach. *a*, eosdem ⟨item⟩ ad Ach. *Schnelle*; eosdem ⟨et⟩ ad Ach. *Muell.*

vari: sed inter eas provincias, de quibus rescripsit, non est Bithynia; et ideo nec adsertionem denegandam iis, qui ex eius modi causa in libertatem vindicabuntur, puto, neque ipsam libertatem redimendam pretio ali-
5 mentorum.

## LXVII. [XV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Legato Sauromatae regis, cum sua sponte Nicaeae, 1
ubi me invenerat, biduo substitisset, longiorem moram
10 faciendam, domine, non putavi, primum quod incertum adhuc erat, quando libertus tuus Lycormas venturus esset, deinde quod ipse proficiscebar in diversam provinciae partem ita officii necessitate exigente. Haec 2
in notitiam tuam perferenda existimavi, quia proxime
15 scripseram petisse Lycormam, ut legationem, si qua venisset a Bosporo, usque in adventum suum retinerem. Quod diutius faciendi nulla mihi probabilis ratio occurrit, praesertim cum epistulae Lycormae, quas detinere, ut ante praedixi, nolui, aliquot diebus hunc
20 legatum antecessurae viderentur.

## LXVIII. [LXXIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Petentibus quibusdam, ut sibi reliquias suorum aut propter iniuriam vetustatis aut propter fluminis incur-
25 sum aliaque his similia quocumque secundum exemplum proconsulum transferre permitterem, quia sciebam in urbe nostra ex eius modi causa collegium pontificum adiri solere, te, domine, maximum pontificem consulendum putavi, quid observare me velis.

---

1 non *a*, praeterita *Momms.*, intermissa *Or.*; observari: sed intra e. pr., de qu. rescr., inter quas non est Bith.? *coni. K. prob. Hard. et Merr.* 4 et *pro* neque *Wilde p. 47.* 19 hunc *a, Beroald., Cat.*, hinc *B*, huic *A.* 25* quocumque *ego Wien. St. XXV 312, cf. p. 304, 5 et 300, 17,* quaecumque *vulg.*

## LXIX. [LXXIV.]

TRAIANUS PLINIO.

Durum est iniungere necessitatem provincialibus pontificum adeundorum, si reliquias suorum propter aliquas iustas causas transferre ex loco in alium locum velint. Sequenda ergo potius tibi exempla sunt eorum, qui isti provinciae praefuerunt, et ut causa cuique, ita aut permittendum aut negandum.

## LXX. [LXXV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Quaerenti mihi, domine, Prusae ubi posset balineum, quod indulsisti, fieri, placuit locus, in quo fuit aliquando domus, ut audio, pulchra, nunc deformis ruinis. Per hoc enim consequemur, ut foedissima facies civitatis ornetur, atque etiam ut ipsa civitas amplietur nec ulla aedificia tollantur, sed, quae sunt vetustate sublapsa,
2 relaxentur in melius. Est autem huius domus condicio talis: Legaverat eam Claudius Polyaenus Claudio Caesari iussitque in peristylio templum ei fieri, reliqua [ex domo] locari. Ex ea reditum aliquandiu civitas percepit; deinde paulatim partim spoliata, partim neglecta cum peristylio domus tota collapsa est, ac iam paene nihil ex ea nisi solum superest; quod tu, domine, sive donaveris civitati sive venire iusseris, propter opportuni-
3 tatem loci pro summo munere accipiet. Ego, si permiseris, cogito in area vacua balineum collocare, eum autem locum, in quo aedificia fuerunt, exedra et porticibus amplecti tibique consecrare, cuius beneficio
4 elegans opus dignumque nomine tuo fiet. Exemplar testamenti, quamquam mendosum, misi tibi; ex quo cognosces multa Polyaenum in eiusdem domus ornatum

---

7 et ut? *K. II,* et ex *Cat., K. I, Hard.,* ex *Muell.* 17 reparentur *a.* 19 iusseratque *Cat.* — ex domo *del. K. II, retinet Merr.* 28 quem tibi *vel* tibique *B,* quae tibi *A*, atque tibi *a, K.*

reliquisse, quae ut domus ipsa perierunt, a me tamen, in quantum potuerit, requirentur.

## LXXI. [LXXVI.]

TRAIANUS PLINIO.

Possumus apud Prusenses area ista cum domo collapsa, quam vacare scribis, ad extructionem balinei uti. Illud tamen parum expressisti, an aedes in peristylio Claudio facta esset. Nam, si facta est, licet collapsa sit, religio eius occupavit solum.

## LXXII. [LXXVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Postulantibus quibusdam, ut de agnoscendis liberis restituendisque natalibus et secundum epistulam Domitiani scriptam Minicio Rufo et secundum exempla proconsulum ipse cognoscerem, respexi ad senatus consultum pertinens ad eadem genera causarum, quod de iis tantum provinciis loquitur, quibus proconsules praesunt; ideoque rem integram distuli, dum *tu*, domine, praeceperis, quid observare me velis.

## LXXIII. [LXXVIII.]

TRAIANUS PLINIO.

Si mihi senatus consultum miseris, quod haesitationem tibi fecit, aestimabo, an debeas cognoscere de agnoscendis liberis et natalibus suis restituendis.

## LXXIV. [XVI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Appuleius, domine, miles, qui est in statione Nicomedensi, scripsit mihi quendam nomine Callidromum,

---

6 ad *Ba, Cat., om. A.* 18 tu *add. Cat.* 24 suis *a, K. II, Hard.,* veris *A, K. I, Muell., Merr.*

cum detineretur a Maximo et Dionysio pistoribus, quibus operas suas locaverat, confugisse ad tuam statuam perductumque ad magistratus indicasse servisse aliquando Laberio Maximo captumque a Susago in Moesia et a Decibalo muneri missum Pacoro, Parthiae regi, pluribusque annis in ministerio eius fuisse, deinde
2 fugisse atque ita in Nicomediam pervenisse. Quem ego perductum ad me, cum eadem narrasset, mittendum ad te putavi; quod paulo tardius feci, dum requiro gemmam, quam sibi — habentem imaginem Pacori et
3 quibus ornatus fuisset — subtractam indicabat. Volui enim hanc quoque, si inveniri potuisset, simul mittere, sicut glebulam misi, quam se ex Parthico metallo attulisse dicebat. Signata est anulo meo, cuius est aposphragisma quadriga.

## LXXV. [LXXIX.]

### C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Iulius, domine, Largus ex Ponto nondum mihi visus ac ne auditus quidem (scilicet iudicio tuo credidit) dispensationem quandam mihi erga te pietatis suae
2 ministeriumque mandavit. Rogavit enim testamento, ut hereditatem suam adirem cerneremque ac deinde praeceptis quinquaginta milibus nummum reliquum omne Heracleotarum et Tianorum civitatibus redderem, ita ut esset arbitrii mei, utrum opera facienda, quae honori tuo consecrarentur, putarem an instituendos quinquennales agonas, qui Traiani adpellarentur. Quod in notitiam tuam perferendum existimavi ob hoc maxime, ut dispiceres, quid eligere debeam.

---

3 servisse ⟨se⟩ *Muell.* 10 et quibus ⟨insignibus⟩ orn. *Cat.*, et cuius orn. *Or.*, cum aliis quibus orn. *Momms.*, ab iis, quibus locatus? *Muell. cruce addita.* 19 credidit *Beroald.*, credit *Aa*, credens *Cat.* 22 perceptis *Aa.* 27 appellentur *a*, *Beroald.*

## LXXVI. [LXXX.]

TRAIANUS PLINIO.

Iulius Largus fidem tuam, quasi te bene nosset, elegit. Quid ergo potissimum ad perpetuitatem memoriae eius faciat, secundum cuiusque loci condicionem ipse dispice et, quod optimum existimaveris, id sequere.

## LXXVII. [LXXXI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Providentissime, domine, fecisti, quod praecepisti 1
Calpurnio Macro, clarissimo viro, ut legionarium centurionem Byzantium mitteret. Dispice, an etiam Iulio- 2
politanis simili ratione consulendum putes, quorum civitas, cum sit perexigua, onera maxima sustinet tantoque graviores iniurias, quanto est infirmior, patitur. Quidquid autem Iuliopolitanis praestiteris, id 3
etiam toti provinciae proderit. Sunt enim in capite Bithyniae plurimisque per eam commeantibus transitum praebent.

## LXXVIII. [LXXXII.]

TRAIANUS PLINIO.

Ea condicio est civitatis Byzantiorum confluente 1
undique in eam commeantium turba, ut secundum consuetudinem praecedentium temporum honoribus eius praesidio centurionis legionarii consulendum habuerimus. Iuliopolitanis succurrendum eodem modo putaveri- 2
mus, onerabimus nos exemplo; plures enim eo, quanto

---

5* *velim* facias, *cf. v. 6 et p. 306, 25.* 6 optimum *Ba,* potissimum *A, Cat., K., Muell.* 15 est *Ba,* et *A, Cat., K.* 26 ⟨Si⟩ Iuliop. *Cat., sed cf. ep. I 12, 8; Cic. de off. III 75; ad Att. XI 2, 4; Martial. III 38, 8, al., v. Kuk.*[3] *II p. 7.* 27* enim, et q. inf. e., idem petent. fiduciam *B, Hard.,* petent *om. A, Stangl, lacunam indicant K. II, Muell.,* enim tanto magis eadem requirent, quanto infirmiores erunt. tibi eam fiduciam *a;* enim, et q. inf. e., idem petent. ⟨Idem⟩ fiduciam *prius tentaveram, nunc malui:* enim eo, quanto inf. e., idem petent. ⟨Ideo⟩ fiduciam, *cf. e. g. 18, 3; 96, 8.*

infirmiores erunt, idem petent. *Ideo* fiduciam diligentiae *tuae* habeo, ut credam te omni ratione id acturum,
3 ne sint obnoxii iniuriis. Si qui autem se contra disciplinam meam gesserint, statim coërceantur; aut, si plus admiserint, quam ut in re praesenti satis puniantur, si milites erunt, legatis eorum, quod deprehenderis, notum facies aut, si in urbem versus venturi erunt, mihi scribes.

## LXXIX. [LXXXIII.]

### C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Cautum est, domine, Pompeia lege, quae Bithynis data est, ne quis capiat magistratum neve sit in senatu minor annorum triginta. Eadem lege comprehensum est, ut, qui ceperint magistratum, sint in senatu.
2 Secutum est dein edictum divi Augusti, quo permisit minores magistratus ab annis XXV capere.
3 Quaeritur ergo, an, qui minor triginta annorum gessit magistratum, possit a censoribus in senatum legi, et, si potest, an ii quoque, qui non gesserint, possint per eandem interpretationem ab ea aetate senatores legi, a qua illis magistratum gerere permissum est; quod alioqui factitatum adhuc et esse necessarium dicitur, quia sit aliquanto melius honestorum hominum liberos
4 quam e plebe in curiam admitti. Ego a destinatis censoribus, quid sentirem, interrogatus eos quidem, qui minores triginta annis gessissent magistratum, putabam posse in senatum et secundum edictum Augusti et secundum legem Pompeiam legi, quoniam Augustus gerere magistratus minoribus annis triginta permisisset, lex senatorem esse voluisset, qui gessisset magistratum.

---

2 tuae *om. Aa, add. Cat., K. I, Hard., v. Stangl p. 674.* 7* *pro* versus *(vide Hard., qui confert dissimilia) malim* in ius *ut paneg. 36, 3 (v. Wien. St. XXV 312).* 15 ab annis XXII *vulg.,* ab annis XXV *Merr. Class. Rev. XVII 54 (Nipperd. 'Die leges ann.' p. 15 n.), cf. Dig. 50, 4, 11.* 17 magistratus *Aa, K. I, Hard.* 18 an ex iis qui quoque n. g. possit quis per *a.* 19 senator *Aa.*

De iis autem, qui non gessissent, quamvis essent aetatis eiusdem cuius illi, quibus gerere permissum est, haesitabam; per quod effectum est, ut te, domine, consulerem, quid observari velles. Capita legis, tum edictum Augusti litteris subieci.

## LXXX. [LXXXIV.]

### TRAIANUS PLINIO.

Interpretationi tuae, mi Secunde carissime, idem existimo: hactenus edicto divi Augusti novatam esse legem Pompeiam, ut magistratum quidem capere possent ii, qui non minores XXV annorum essent, et, qui cepissent, in senatum cuiusque civitatis pervenirent. Ceterum non capto magistratu eos, qui minores triginta annorum sint, quia magistratum capere possint, in curiam etiam loci cuiusque non existimo legi posse.

## LXXXI. [LXXXV.]

### C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Cum Prusae ad Olympum, domine, publicis negotiis intra hospitium eodem die exiturus vacarem, 1 Asclepiades magistratus indicavit adpellatum me a Claudio Eumolpo. Cum Cocceianus Dion in bule adsignari civitati opus, cuius curam egerat, vellet, tum Eumolpus adsistens Flavio Archippo dixit exigendam esse a Dione rationem operis, ante quam rei publicae traderetur, quod aliter fecisset ac debuisset. Adiecit 2 etiam esse in eodem positam tuam statuam et corpora sepultorum, uxoris Dionis et filii, postulavitque, ut cognoscerem pro tribunali. Quod cum ego me pro- 3 tinus facturum dilaturumque profectionem dixissem, ut

---

8 idem ex. *Ba, Cat.*, ut ex. *A*. 11 XXII *vulg.*, XXV *Merr. ut p. 308, 15*. 12 qui accepissent *a*. 23 adsistens *Cat., K. I, Hard., cf. p. 310, 16*, adsistente *Ba, Beroald., K. II, Muell.*, absistente *A*. 26 eodem *B, K. II, Hard.*, aedem *A*, aede *Beroald., K. I*, eodem opere *a, Muell.*

longiorem diem ad instruendam causam darem utque
4 in alia civitate cognoscerem, petiit. Ego me auditurum
Nicaeae respondi. Ubi cum consedissem cogniturus,
idem Eumolpus tamquam adhuc parum instructus di-
lationem petere coepit, contra Dion, ut audiretur,
5 exigere. Dicta sunt utrimque multa, etiam de causa.
Ego cum dandam dilationem et *te* consulendum existi-
marem in re ad exemplum pertinenti, dixi utrique
parti, ut postulationum suarum libellos darent. Vole-
bam enim te ipsorum potissimum verbis ea, quae erant
6 proposita, cognoscere. Et Dion quidem se daturum
dixit, at Eumolpus respondit complexurum se libello,
quae rei publicae peteret, ceterum, quod ad sepultos
pertineret, non accusatorem se, sed advocatum Flavi
Archippi, cuius mandata pertulisset. Archippus, cui
Eumolpus sicut Prusiade adsistebat, dixit se libellum
daturum. At nec Eumolpus nec Archippus quam*quam*
plurimis diebus expectati adhuc mihi libellos dede-
7 runt; Dion dedit, quem huic epistulae iunxi. Ipse in
re praesenti fui et vidi tuam quoque statuam in
bibliotheca positam, id autem, in quo dicuntur sepulti
filius et uxor Dionis, in area collocatum, quae porti-
8 cibus includitur. Te, domine, rogo, ut me in hoc prae-
cipue genere cognitionis regere digneris, cum alioqui
magna sit expectatio, ut necesse est in ea re, quae et
in confessum venit et exemplis defenditur.

---

4 tamquam si adhuc *A, Beroald., Cat.,* si *om. a, K., Hard., Muell.,* tamquam scilicet adh. *Stangl.* 7 et ⟨te⟩ cons. *Schaefer., K. I, Hard.,* et cons. te *K. II,* te cons. *Stangl,* ad te cons. *Muell.* 12 at *Stangl,* et *vulg., K. II, om. Cat., K. I. Hard.* 15 cui Eumolpus *a, Cat., K. I, Hard.,* qui Eumolpus *AB,* qui Eumolpo *Beroald., K. II, Muell.* 17 at *Schaefer., Hard.,* ita *Aa, Muell.,* interim ? *K.* — quam⟨quam⟩ *K. II, Muell.,* quam *vulg.* 18 expectati *a,* expectatis *vulg.* 26 venit nec exempl. *Momms.*

## LXXXII. [LXXXVI.]

TRAIANUS PLINIO.

Potuisti non haerere, mi Secunde carissime, circa 1
id, de quo me consulendum existimasti, cum proposi-
5 tum meum optime nosses non ex metu nec terrore
hominum aut criminibus maiestatis reverentiam nomini
meo adquirere. Omissa ergo ea quaestione, quam non 2
admitterem, etiam si exemplis adiuvaretur, ratio potius
operis effecti sub curatura Cocceiani Dionis excutiatur,
10 cum et utilitas civitatis exigat nec aut recuset Dion
aut debeat recusare.

## LXXXIII. [LXXXVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Rogatus, domine, a Nicaeensibus publice per ea, quae
15 mihi et sunt et debent esse sanctissima, id est per aeternitatem tuam salutemque, ut preces suas ad te perferrem, fas non putavi negare acceptumque ab iis libellum huic epistulae iunxi.

## LXXXIV. [LXXXVIII.]

20 TRAIANUS PLINIO.

Nicaeensibus, qui intestatorum civium suorum concessam vindicationem bonorum a divo Augusto adfirmant, debebis vacare contractis omnibus personis ad idem negotium pertinentibus, adhibitis Virdio Gemel-
25 lino et Epimacho, liberto meo, procuratoribus, ut aestimatis etiam iis, quae contra dicuntur, quod optimum credideritis, statuatis.

---

7 adquirere *K. II, cf. Kraut p. 40,* adquiri *Aa, K. I, Hard.,* adquirendi *Madv., Muell.* 8 potius *de Winterfeld, Muell.,* totius *vulg.* 9 cura tua *Aa, Beroald., Cat., ed. Basil.,* tua *eiecit K.,* curatu⟨r⟩a *Orell., Merr.* 10 civitatis *Ba,* ei litis *A;* ei⟨us finem⟩ litis exigat nec aut rec. D. aut debeat ⟨accusator (*vel* Eumolpus)⟩ rec. *Winterf.* 21 concessam ⟨sibi⟩ vind. *Momms.*

## LXXXV. [XVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Maximum, libertum et procuratorem tuum, domine, per omne tempus, quo fuimus una, probum et industrium et diligentem ac sicut rei tuae amantissimum ita disciplinae tenacissimum expertus libenter apud te testimonio prosequor ea fide, quam tibi debeo.

## LXXXVI A. [XVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Gavium Bassum, domine, praefectum orae Ponticae, integrum, probum, industrium atque inter ista reverentissimum mei expertus voto pariter et suffragio prosequor ea fide, quam tibi debeo.

## LXXXVI B. [XVIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Fabium Valentem instructum commilitio tuo, *domine,* valde probo; cuius disciplinae debet, quod indulgentia tua dignus est. Apud me et milites et pagani, a quibus iustitia eius et humanitas penitus inspecta est, certatim ei qua privatim qua publice testimonium perhibuerunt. Quod in notitiam tuam perfero ea fide, quam tibi debeo.

---

3 meum *pro* tuum *A.* 10 Gabium *a, K. I,* Galbium *A, cf. ad p. 281, 3.* — Ponti *Aa, sed v. p. 21, 1.* 13 '*Novae epistulae initium recte constituerat Cat. in prima editione*' *K. II, Muell., Hard.* 16* Fabium Valentem . . tuo valde probo *B, Cat.*[1]*, Hard.;* debeo *(v. 13):* quam ea quae speret instr. comm. tuo *A;* debeo quam abunde ea, quae speret instructum *a;* debeo, quem abunde conspexi instructum *Cat.*[2]*; lacunam indic. K. et Muell., v. Hard. edition. p. 200 et Journ. of Philol. XVII 108, cf. Wilde p. 116 sqq.* — Valentem, ⟨domine⟩, instr. *Prollius;* tuo, ⟨domine⟩, valde *ego.* 20 testimonium *a, Cat.,* testimonio *A,* testimonia *Beroald.* — pertrib. *Aa, K., Muell.,* retrib. *Cat.,* perhib. *Hard.; cf. 87, 3; paneg. 95, 1.*

## LXXXVII. [XIX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Nymphidium Lupum, domine, primipilarem com- 1
militonem habui, cum ipse tribunus essem, ille praefectus: inde familiariter diligere coepi. Crevit postea caritas ipsa mutuae vetustate amicitiae. Itaque et 2
quieti eius inieci manum et exegi, ut me in Bithynia consilio instrueret. Quod ille amicissime et otii et senectutis ratione postposita et iam fecit et facturus est. Quibus ex causis necessitudines eius inter meas 3
numero, filium in primis, Nymphidium Lupum, iuvenem probum, industrium et egregio patre dignissimum, suffecturum indulgentiae tuae, sicut primis eius experimentis cognoscere potes, cum praefectus cohortis plenissimum testimonium meruerit Iuli Ferocis et Fusci Salinatoris, clarissimorum virorum. Meum gaudium, domine, meamque gratulationem filii honore *rogo* contineas.

## LXXXVIII. [LXXXIX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Opto, domine, et hunc natalem et plurimos alios quam felicissimos agas aeternaque laude florentem virtutis tuae gloriam *per*quam incolumis et fortis aliis super alia operibus augeas.

---

16 gaudium domine meamque (meam *a*) *Ba*, domine *om. cett.* 17 *honore continebis *B, Cat., Hard.*, honore ⟨rogo⟩ contineas *ego [vide infra v. 24* augebis *Aa pro* augeas, *cf. ad Trai. 5 (4), 2; 27 (36); 29 (38), 2; 45 (54) al.]*, h. continebo *K.*, h. continerent *Aa*, honores continuent *Gesner.*, honores complebunt *? Muell.* 23* quam *Aa, Beroald., eiecit K.*, et *Cat.*, ⟨per⟩quam *ego, cf. ep. II 11, 13; 17, 21; III 4, 3; 6, 1; IV 15, 13; VI 2, 3; VII 4, 5; 27, 1; 30, 3; paneg. 35, 4; 60, 6; 68, 7.* 24 augebis *Aa*.

## LXXXIX. [XC.]

TRAIANUS PLINIO.

Agnosco vota tua, mi Secunde carissime, quibus precaris, ut plurimos et felicissimos natales florente statu rei publicae nostrae agam.

## XC. [XCI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Sinopenses, domine, aqua deficiuntur; quae videtur et bona et copiosa ab sexto decimo miliario posse perduci. Est tamen statim ab capite paulo amplius passus mille locus suspectus et mollis, quem ego interim explorari modico impendio iussi, an recipere 2 et sustinere opus possit. Pecunia curantibus nobis contracta non deerit, si tu, domine, hoc genus operis et salubritati et amoenitati valde sitientis coloniae indulseris.

## XCI. [XCII.]

TRAIANUS PLINIO.

Ut coepisti, Secunde carissime, explora diligenter, an locus ille, quem suspectum habes, sustinere opus aquae ductus possit. Neque enim dubitandum puto, quin aqua perducenda sit in coloniam Sinopensem, si modo et viribus suis adsequi potest, cum plurimum ea res et salubritati et voluptati eius collatura sit.

## XCII. [XCIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Amisenorum civitas libera et foederata beneficio indulgentiae tuae legibus suis utitur. In hac datum

---

11 passus mille *B*, mille passibus *a*, *K. I*, *Hard.*, passibus *om. A*, mille passuum *Cat.*, *K. II*, *Muell.* 23 et viribus suis *A*, *Beroald.*, id vir. suis *Cat.*, et vir. suis ipsa id ads. *a*, ipsa vir.? *Muell.*

mihi libellum ad ἐράνους pertinentem his litteris subieci, ut tu, domine, dispiceres, quid et quatenus aut permittendum aut prohibendum putares.

## XCIII. [XCIV.]

TRAIANUS PLINIO.

Amisenos, quorum libellum epistulae tuae iunxeras, si legibus istorum, quibus beneficio foederis utuntur, concessum est eranum habere, possumus, quo minus habeant, non impedire, eo facilius, si tali collatione non ad turbas et ad inlicitos coetus, sed ad sustinendam tenuiorum inopiam utuntur. In ceteris civitatibus, quae nostro iure obstrictae sunt, res huius modi prohibenda est.

## XCIV. [XCV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Suetonium Tranquillum, probissimum, honestissi- 1
mum, eruditissimum virum, et mores eius secutus et studia iam pridem, domine, in contubernium adsumpsi tantoque magis diligere coepi, quanto nunc propius inspexi. Huic ius trium liberorum necessarium faciunt 2
duae causae; nam et iudicia amicorum promeretur et parum felix matrimonium expertus est impetrandumque a bonitate tua per nos habet, quod illi fortunae malignitas denegavit. Scio, domine, quantum bene- 3
ficium petam, sed peto a te, cuius in omnibus desideriis meis indulgentiam experior. Potes enim colligere, quanto opere cupiam, quod non rogarem absens, si mediocriter cuperem.

---

1 mihi publice libellum *a.* — ἐράνους *B,* eranos *vulg.* 7 istorum *vulg.,* ipsorum *Or., Madv., Muell.* 17 intuitus *pro* secutus *? Muell.* 19 nunc *de Winterfeld, Muell.,* tunc *Schnelle, Guenther,* hunc *vulg., del. K. II.* 26 meis plenissimam indulgentiam *a.*

## XCV. [XCVI.]

TRAIANUS PLINIO.

Quam parce haec beneficia tribuam, utique, mi Secunde carissime, haeret tibi, cum etiam in senatu adfirmare soleam non excessisse me numerum, quem apud amplissimum ordinem suffecturum mihi professus sum: tuo tamen desiderio subscripsi et dedisse me ius trium liberorum Suetonio Tranquillo ea condicione, qua adsuevi, referri in commentarios meos iussi.

## XCVI. [XCVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Sollemne est mihi, domine, omnia, de quibus dubito, ad te referre. Quis enim potest melius vel cunctationem meam regere vel ignorantiam instruere? Cognitionibus de Christianis interfui numquam: ideo nescio, quid et quatenus aut puniri soleat aut quaeri.
2 Nec mediocriter haesitavi, sitne aliquod discrimen aetatum, an quamlibet teneri nihil a robustioribus differant, detur paenitentiae venia, an ei, qui omnino Christianus fuit, desisse non prosit, nomen ipsum, si flagitiis careat, an flagitia cohaerentia nomini puniantur. Interim *in* iis, qui ad me tamquam Christiani
3 deferebantur, hunc sum secutus modum. Interrogavi ipsos, an essent Christiani. Confitentes iterum ac tertio interrogavi supplicium minatus: perseverantes duci iussi. Neque enim dubitabam, qualecumque esset, quod faterentur, pertinaciam certe et inflexibilem obstinatio-
4 nem debere puniri. Fuerunt alii similis amentiae, quos, quia cives Romani erant, adnotavi in urbem remittendos. Mox ipso tractatu, ut fieri solet, diffundente se
5 crimine plures species inciderunt. Propositus est li-

---

14 instruere *a, K. II,* extruere *A, K. I,* excutere *Beroald.* 19 deturne *a.* 20 ipsum etiam si *a.* 22 in *add. Cat.* 27 pervicaciam *a.*

bellus sine auctore multorum nomina continens. Qui negabant esse se Christianos aut fuisse, cum praeeunte me deos adpellarent et imagini tuae, quam propter hoc iusseram cum simulacris numinum adferri, ture ac vino supplicarent, praeterea male dicerent Christo, quorum nihil posse cogi dicuntur, qui sunt re vera Christiani, dimittendos esse putavi. Alii ab indice nominati esse 6
se Christianos dixerunt et mox negaverunt; fuisse quidem, sed desisse, quidam ante triennium, quidam ante plures annos, non nemo etiam ante viginti. *Hi* quoque omnes et imaginem tuam deorumque simulacra venerati sunt et Christo male dixerunt. Adfirmabant autem 7
hanc fuisse summam vel culpae suae vel erroris, quod essent soliti stato die ante lucem convenire carmenque Christo quasi deo dicere secum invicem seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum adpellati abnegarent. Quibus peractis morem sibi discedendi fuisse rursusque coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen et innoxium; quod ipsum facere desisse post edictum meum, quo secundum mandata tua hetaerias esse vetueram. Quo 8
magis necessarium credidi ex duabus ancillis, quae ministrae dicebantur, quid esset veri, et per tormenta quaerere. Nihil aliud inveni quam superstitionem pravam, inmodicam. Ideo dilata cognitione ad consulendum te decucurri. Visa est enim 9
mihi res digna consultatione, maxime propter periclitantium numerum. Multi enim omnis aetatis, omnis ordinis, utriusque sexus etiam vocantur in periculum et vocabuntur. Neque civitates tantum,

---

6 cogi posse *a*. 9 quidam ante trienn. *om. Or., K. I, Hard., sed v. Arnold p. 54, adn.* 10 viginti quoque. Omnes et *Aa, K. I;* viginti quinque. Omnes qui *Rittersh., Hard.* (*sed hic* et *pro* qui); viginti. ⟨Hi⟩ quoque omnes et *K. II, Lightfoot, Merr., Muell.* 19 coeundi *om. A, K. I.* 25 quaerere. Sed nihil *a*. 27 decurri *A, Beroald.* 31 neque enim civ. *a*.

sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est; quae videtur sisti et corrigi posse. Certe satis constat prope iam desolata templa coepisse celebrari, et sacra sollemnia diu intermissa repeti postumque venire victimarum, cuius adhuc rarissimus emptor inveniebatur. Ex quo facile est opinari, quae turba hominum emendari possit, si sit paenitentiae locus.

## XCVII. [XCVIII.]

TRAIANUS PLINIO.

Actum, quem debuisti, mi Secunde, in excutiendis causis eorum, qui Christiani ad te delati fuerant, secutus es. Neque enim in universum aliquid, quod quasi certam formam habeat, constitui potest. Conquirendi non sunt; si deferantur et arguantur, puniendi sunt, ita tamen, ut, qui negaverit se Christianum esse idque re ipsa manifestum fecerit, id est supplicando dis nostris, quamvis suspectus in praeteritum, veniam ex paenitentia impetret. Sine auctore vero propositi libelli *in* nullo crimine locum habere debent. Nam et pessimi exempli nec nostri saeculi est.

## XCVIII. [XCIX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Amastrianorum civitas, domine, et elegans et ornata habet inter praecipua opera pulcherrimam eandemque longissimam plateam; cuius a latere per spatium omne porrigitur nomine quidem flumen, re vera cloaca foedissima ac sicut turpis inmundissimo adspectu ita pestilens odore taeterrimo. Quibus ex causis non minus salubritatis quam decoris interest eam contegi; quod

---

2 corripi *Gronov.* 5 passimque venire victimas, quarum *a, Cat., Muell.,* pastumque (passumq. *A*) ven. victimarum, cuius *AB, Beroald., K., Hard., Merr.* 18 praet. fuerit, ven. *a.* 20 in *add. Gierig.*

fiet, si permiseris, curantibus nobis, ne desit *usque*quaque pecunia operi tam magno quam necessario.

## XCIX. [C.]

TRAIANUS PLINIO.

Rationis est, mi Secunde carissime, contegi aquam istam, quae per civitatem Amastrianorum fluit, si intecta salubritati obest. Pecunia ne huic operi desit, curaturum te secundum diligentiam tuam certum habeo.

## C. [CI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Vota, domine, priore anno nuncupata alacres laetique persolvimus novaque rursus certante commilitonum et provincialium pietate suscepimus precati deos, ut te remque publicam florentem et incolumen ea benignitate servarent, quam super magnas plurimasque virtutes praecipua sanctitate, obsequio, deorum honore meruisti.

## CI. [CII.]

TRAIANUS PLINIO.

Solvisse vota dis inmortalibus te praeeunte pro mea incolumitate commilitones cum provincialibus laetissimo consensu et in futurum nuncupasse libenter, mi Secunde carissime, cognovi litteris tuis.

## CII. [CIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Diem, quo in te tutela generis humani felicissima successione translata est, debita religione celebravimus

---

1* quoque *omnes, sed displicuit Gierigio et Muellero,* ⟨usque⟩quaque *ego, vide ad Trai. 18 (29), 3; 24 (35); 38 (47); 43 (52); cf. ep. I 7, 5; VII 12, 5; 20, 2; VIII 6, 12; IX 30, 4.* 11 priore anno *Momms., Hard.,* priorum annorum *vulg.* 12 certante *Cellarius,* curante *A a, sed v. ad p. 295, 4.*

commendantes dis imperii tui auctoribus et vota publica et gaudia.

## CIII. [CIV.]

TRAIANUS PLINIO.

Diem imperii mei debita laetitia et religione commilitonibus et provincialibus praeeunte te celebratum libenter cognovi litteris tuis.

## CIV. [CV.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Valerius, domine, Paulinus excepto Paulino ius Latinorum suorum mihi reliquit; ex quibus rogo tribus interim ius Quiritium des. Vereor enim, ne sit inmodicum pro omnibus pariter invocare indulgentiam tuam, qua debeo tanto modestius uti, quanto pleniorem experior. Sunt autem, pro quibus peto, C. Valerius Astraeus, C. Valerius Dionysius, C. Valerius Aper.

## CV. [CVI.]

TRAIANUS PLINIO.

Cum honestissime iis, qui apud fidem tuam a Valerio Paulino depositi sunt, consultum velis mature per me, iis interim, quibus nunc petisti, dedisse me ius Quiritium referri in commentarios meos iussi idem facturus in ceteris, pro quibus petieris.

## CVI. [CVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Rogatus, domine, a P. Accio Aquila, centurione cohortis sextae equestris, ut mitterem tibi libellum, per

---

10 Paulino *A*, uno *a*. 16 Aper *a*, *K. I*, *Hard.*, Axer *A*, † *add. K. II et Muell.*, Asper ? *Merr.* 20 velis mature per me, iis *Beroald.*, *K. I*, *Hard.*; velis, matura per me. Iis *K. II*, *Muell.* 27 cohortis III campestris *coni. Momms. coll. inscr. ed. Henzen n. 5443 (CIL. III p. 868; Dessau 2004).*

quem indulgentiam pro statu filiae suae implorat, durum putavi negare, cum scirem, quantam soleres militum precibus patientiam humanitatemque praestare.

## CVII. [CVIII.]

TRAIANUS PLINIO.

Libellum P. Acci Aquilae, centurionis cohortis sextae equestris, quem mihi misisti, legi; cuius precibus motus dedi filiae eius civitatem Romanam. Libellum rescripti, quem illi redderes, misi tibi.

## CVIII. [CIX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Quid habere iuris velis et Bithynas et Ponticas 1
civitates in exigendis pecuniis, quae illis vel ex locationibus vel ex venditionibus aliisve causis debeantur, rogo, domine, rescribas. Ego inveni a plerisque proconsulibus concessam iis *πρωτοπραξίαν* eamque pro lege valuisse. Existimo tamen tua providentia constituen- 2
dum aliquid et sanciendum, per quod utilitatibus eorum in perpetuum consulatur. Nam, quae sunt ab illis instituta, sint licet sapienter indulta, brevia tamen et infirma sunt, nisi illis tua contingit auctoritas.

## CIX. [CX.]

TRAIANUS PLINIO.

Quo iure uti debeant Bithynae vel Ponticae civitates in iis pecuniis, quae ex quaque causa rei publicae debebuntur, ex lege cuiusque animadvertendum est. Nam, sive habent privilegium, quo ceteris creditoribus anteponantur, custodiendum est, sive non habent, in iniuriam privatorum id dari a me non oportebit.

---

15 *cf. CIG. 4957.* 21 contingat *a, Cat.*

## CX. [CXI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Ecdicus, domine, Amisenorum civitatis petebat apud me a Iulio Pisone denariorum circiter quadraginta milia donata ei publice ante viginti annos bule et ecclesia consentiente utebaturque mandatis tuis, quibus
2 eius modi donationes vetantur. Piso contra plurima se in rem publicam contulisse ac prope totas facultates erogasse dicebat. Addebat etiam temporis spatium postulabatque, ne id, quod pro multis et olim accepisset, cum eversione reliquae dignitatis reddere cogeretur. Quibus ex causis integram cognitionem differendam existimavi, ut te, domine, consulerem, quid sequendum putares.

## CXI. [CXII.]

TRAIANUS PLINIO.

Sicut largitiones ex publico fieri mandata prohibent, ita, ne multorum securitas subruatur, factas ante aliquantum temporis retractari atque in inritum vindicari non oportet. Quidquid ergo ex hac causa actum ante viginti annos erit, omittamus. Non minus enim hominibus cuiusque loci quam pecuniae publicae consultum volo.

## CXII. [CXIII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Lex Pompeia, domine, qua Bithyni et Pontici utuntur, eos, qui in bulen a censoribus leguntur, dare pecuniam non iubet; sed ii, quos indulgentia tua quibusdam civitatibus super legitimum numerum adicere permisit, et singula milia denariorum et bina in-
2 tulerunt. Anicius deinde Maximus proconsul eos etiam, qui a censoribus legerentur, dumtaxat in paucissimis

---

6 utebaturque *Cat.*, utebanturque *Aa*, *Beroald.*, nitebaturque *ed. Basil.*, *Merr.*

civitatibus aliud aliis iussit inferre. Superest ergo, ut 3
ipse dispicias, an in omnibus civitatibus certum aliquid omnes, qui deinde buleutae legentur, debeant pro introitu dare. Nam, quod in perpetuum mansurum
5 est, a te constitui decet, cuius factis dictisque debetur aeternitas.

## CXIII. [CXIV.]

### TRAIANUS PLINIO.

Honorarium decurionatus omnes, qui in quaque ci-
10 vitate Bithyniae decuriones fiunt, inferre debeant necne, in universum a me non potest statui. Id ergo, quod semper tutissimum est, sequendam cuiusque civitatis legem puto, sed adversus eos, qui inviti fiunt decuriones, id existimo acturum, ut praestantior ceteris
15 praeferatur.

## CXIV. [CXV.]

### C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Lege, domine, Pompeia permissum Bithynicis civi- 1
tatibus adscribere sibi, quos vellent, cives, dum ne
20 quem earum civitatium, quae sunt in Bithynia. Eadem lege sancitur, quibus de causis e senatu a censoribus eiciantur. Inde me quidam ex censoribus consulendum 2
putaverunt, an eicere deberent eum, qui esset alterius civitatis. Ego, quia lex sicut adscribi civem alienum 3
25 vetabat, ita eici e senatu ob hanc causam non iubebat,

---

1 aliud alios *Or.*, aliud ⟨in⟩ aliis *Guenther.* 3 legentur *Schaefer., K. II, Muell.*, leguntur *vulg.* 13 sed adversus *B*, scilicet adv. *A a.* 14* acturum *(sc.* te, *cf. p. 22, 6 et vide Kraut p. 10)*, ut praestantior *(cf. paneg. 88, 6)* cet. praef. *ego (vide ad Trai. 79 [83], 3; paneg. 62, 2; cf. ad Trai. 38 [47]; 78 [82], 2; 99 [100]; Wien. St. XXV 313 et Kuk.*[3] *II p. 114sq.)*; acturos ut praefatio cet. praef. *A*, acturos: ut erogatio cet. praef. *a*, *Cat.*, acturos, ut praestatio cet. proferatur *Or.*, *alii alia, † add. K. et Muell.* 19 dum civitatis non sint alienae, sed suarum quisque matrum civitatium *a.* 22 eiciantur, inter quas nihil de cive alieno cavetur. Inde *a.*

praeterea, quod adfirmabatur mihi in omni civitate plurimos esse buleutas ex aliis civitatibus, futurumque ut multi homines multaeque civitates concuterentur ea parte legis, quae iam pridem consensu quodam exolevisset, necessarium existimavi consulere te, quid servandum putares. Capita legis his litteris subieci.

## CXV. [CXVI.]

TRAIANUS PLINIO.

Merito haesisti, Secunde carissime, quid a te rescribi oporteret censoribus consulentibus, an *manere deberent* in senatu aliarum civitatium, eiusdem tamen provinciae cives. Nam et legis auctoritas et longa consuetudo usurpata contra legem in diversum movere te potuit. Mihi hoc temperamentum eius placuit, ut ex praeterito nihil moveremus, sed manerent quamvis contra legem adsciti quarumcumque civitatium cives, in futurum autem lex Pompeia observaretur; cuius vim si retro quoque velimus custodire, multa necesse est perturbari.

## CXVI. [CXVII.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Qui virilem togam sumunt vel nuptias faciunt vel ineunt magistratum vel opus publicum dedicant, solent totam bulen atque etiam e plebe non exiguum numerum vocare binosque denarios vel singulos dare. Quod
2 an celebrandum et quatenus putes, rogo scribas. Ipse enim, sicut arbitror, praesertim ex sollemnibus causis, concedendas iussisti invitationes, at vereor, ne ii,

---

1 quod *Beroald., K., Hard.,* quibus *A,* a quibusdam *Cat.,* quia ab aliquibus *a,* quia a quibusdam *Muell.* 3 ea p. l. quae iam *a, Hard.,* si revocaretur ea pars legis quae iam *Cat.,* eaque pars legis iam *B, Beroald.,* ea p. l. cum iam *Or., lacunam indic. K. II, Muell.* 10 *Lacunam explevit Hardeius duce Cat., qui voluit* manere possent. 15 moveremus *Beroald., Hard.,* novaremus *Ba,* noveremus *A.* 28 concedendum iussisti invitationes *B, Budaeus, correxit Hard.,* concedendum ius invitationis *Scheffer., K. II, Muell., Merr., alii alia.*

qui mille homines, interdum etiam plures vocant, modum excedere et in speciem διανομῆς incidere videantur.

## CXVII. [CXVIII.]

TRAIANUS PLINIO.

Merito vereris, ne in speciem διανομῆς incidat invitatio, quae et in numero modum excedit et quasi per corpora, non viritim singulos ex notitia ad sollemnes sportulas contrahit. Sed ego ideo prudentiam tuam elegi, ut formandis istius provinciae moribus ipse moderareris et ea constitueres, quae ad perpetuam eius provinciae quietem essent profutura.

## CXVIII. [CXIX.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

Athletae, domine, ea, quae pro iselasticis certami- 1
nibus constituisti, deberi sibi putant statim ex eo die, quo sunt coronati; nihil enim referre, quando sint patriam invecti, sed quando certamine vicerint, ex quo invehi possint. Ego contrascribo 'iselastici nomine': itaque *temporum* eorum vehementer addubitem an sit potius id [tempus], quo εἰσήλασαν, intuendum. Iidem 2
obsonia petunt pro eo agone, qui a te iselasticus factus est, quamvis vicerint, ante quam fieret. Aiunt enim congruens esse, sicut non detur sibi pro iis certamini-
bus, quae esse iselastica, postquam vicerunt, desierunt, ita pro iis dari, quae esse coeperunt. Hic quoque non 3
mediocriter haereo, ne cuiusquam retro habeatur ratio

---

10 [formandis] *Wilde,* reformandis *Cat.* 19 contrascribo *Aa, Or., Hard., cf.* ἀντιγραφεύς, contrascriba. 20* itaque ⟨temporum⟩ eorum *ego,* itaque eorum *Aa,* ita ut *Beroald., Hard.,* ita tamen ut *Cat.* 21* tempus *eieci; K. prob. Muell.:* ego contra servo iselastici nomine data; quo fit, ut veh. add. an sit potius id tempus, *alii alia.* 24 non detur *K., Muell.,* non datur *a,* nunc detur *Or.,* non dentur *Schaefer., Hard.* 27* ne . . habeatur *vulg., velim* an . . habenda, *nam dissimilia confert Hard. edit. p. 234.*

dandumque, quod tunc, cum vincerent, non debebatur. Rogo ergo, ut dubitationem meam regere, id est beneficia tua interpretari ipse digneris.

## CXIX. [CXX.]

TRAIANUS PLINIO.

Iselasticum tunc primum mihi videtur incipere deberi, cum quis in civitatem suam ipse *εἰσήλασεν*. Obsonia eorum certaminum, quae iselastica esse placuit mihi, si ante iselastica non fuerunt, retro non debentur. Nec proficere pro desiderio athletarum potest, quod eorum, quae postea iselastica non esse constitui, quam vicerant, accipere desierunt. Mutata enim condicione certaminum nihilo minus, quae ante perceperant, non revocantur.

## CXX. [CXXI.]

C. PLINIUS TRAIANO IMPERATORI.

1 Usque in hoc tempus, domine, neque cuiquam diplomata commodavi neque in rem ullam nisi tuam misi. Quam perpetuam servationem meam quaedam necessi-
2 tas rupit. Uxori enim meae audita morte avi volenti ad amitam suam excurrere usum eorum negare durum putavi, cum talis officii gratia in celeritate consisteret, sciremque te rationem itineris probaturum, cuius causa erat pietas. Haec tibi scripsi, quia mihi parum gratus fore videbar, si dissimulassem inter alia beneficia hoc unum quoque me debere indulgentiae tuae, quod fiducia

---

1 dandumque quod . . . . debebatur *B, Merr.*, dandaque quae . . . . debebantur *vulgo.* 11 non esse *Schaefer.*, non lege *Aa.* 12 vicerant *Schaefer., K., Muell.*, vincerent *Cat.*, qui ierant *Aa*, vicerunt *Hard.* — desierant *Hard.* 13 perceperant *Ba, Hard.*, peregerant *A, Beroald., Cat., K., Muell.* 19 observationem *Cat.* 23 te *om. A, K.* 26 unum quoque *Cat., K. I*, unum quod *a*, uno quod *A*, uno quem *B*, uno quoque *Beroald.*, novum quoque *Or., Hard.*, quoque *Gesner., K. II, Merr., Muell.*

eius quasi consulto te non dubitavi facere, quem si consuluissem, sero fecissem.

## CXXI. [CXXII.]

TRAIANUS PLINIO.

5 Merito habuisti, Secunde carissime, fiduciam animi mei nec dubitandum fuisset, si expectasses, donec me consuleres, an iter uxoris tuae diplomatibus, quae officio tuo dedi, adiuvandum esset, cum apud amitam suam uxor tua deberet etiam celeritate gratiam ad-
10 ventus sui augere.

---

1 quasi consulto te *Ba, Merr.,* quae inconsulto te *A,* quamvis inc. te *Or.,* quamquam inc. te *K., Hard., Muell.* — quem *Aa, Cat., Merr.,* quod *B, Hard.,* quae *K., Muell.* 6 nec (non *Cat.*) dubitandum fuisse (fuisset *Ba, sc.* de animo meo) si expectasses (expectasset *A*) *ABa, Beroald., Cat., K. I;* nec dub. fuit ⟨tibi facere quae sero fecisses⟩, si expectasses *Momms., K. II;* quae dubitanda fuisset, si expectasses *Hard.,* nec fuit tibi expectandum *Merr. (cf. Class. Review XVII 55), sed vide supra ep. I 14, 3 et II 4,* §*1.*

C. PLINI CAECILI SECUNDI

# PANEGYRICUS

TRAIANO IMPERATORI DICTUS

# INDEX SIGLORUM.

**M** Baehrensi codicum aut omnium aut optimorum consensus *(Archetypus Maguntinus)*.

**A** codex Universitatis Upsaliensis 18, saec. XV; contulerunt Baehrens et Strömberg.

**H** codex Harleianus 2480, saec. XV; post patrem (cf. Brugmans Cod. Gron. Catal. n. 568) denuo contulit Baehrens filius.

**B** codex Venetus Marcianus 436, saec. XV; Baehr.

**B′** codex Barberinianus VIII 88, saec. XV; contulit Suster.

**C** consensus Baehrensi librorum **m**, **r**, **u**:
**m** codex Monacensis 756
**r** codex Vaticanus Reginensis 1475
**u** codex Vindobonensis 48
} saec. XV; Baehr.

**M′** codex Venetus Marcianus 12 cl. XI, saec. XV, contin. capp. 43—95 (inde a verbis *donavit pater tuus*); Sust.

**O** codex Ottobonianus 1215, saec. XV; post Susterum denuo contuli.

**R** fragmenta codicis rescripti Ambrosiani ord. sup. *E* 147, saec. VII/VIII, contin. capp. 7 sq. *(uterque optimus — tumultus fuisset)*, 78—80 *(verecundiae — principis atque)*, 85 sq. *(amicos — et ille qui)*; ipse denuo contuli.

**V** codex Vaticanus lat. 1776, saec. XV; Baehr.

**W** codex Vaticanus lat. 1775, saec. XV, post Baehr. denuo inspexi.
**w** eiusdem corrector.

**ς** Baehrensi codices interpolati, sive unus sive omnes.

***edd.*** editiones antiquae, sive omnes sive complures, veluti Ioannis Cuspiniani a. 1513 ***(Cusp.)***, Iusti Lipsi a. 1604 ***(Lips.)***, aliorum; nostrorum temporum editiones et commentationes, Keili aa. 1853 et 1870 ***(K.)***, Baehrensi patris a. 1874 ***(Baehr.)***, C. F. W. Muelleri a. 1903 ***(Muell.)***, Baehrensi fili aa. 1910 (diss.) et 1911 ***(Bae.)***, commentarioli mei ed. III. a. 1912 ***(Kuk.³)***, aliorum (cf. praef.) passim adhibitae sunt.

***Burkh.*** C. I. Burkhardi observ. crit. ad Paneg. lat., Acta sem. Erlang. III (1884), 161 sqq., vel eiusdem disputatiunculae ephemeridibus insertae (v. praef. cap. III).

***Sprichw.*** A. Otto, Die Sprichwörter der Römer, Lipsiae 1890.

* Asterisco loci notantur, quibus meo Marte codicum lectiones sanare licuit.

# C. PLINI CAECILI SECUNDI

# PANEGYRICUS

## TRAIANO IMPERATORI DICTUS.

---

Bene ac sapienter, patres conscripti, maiores insti- 1
tuerunt ut rerum agendarum ita dicendi initium a precationibus capere, quod nihil rite, nihil providenter homines sine deorum inmortalium ope, consilio, honore auspicarentur. Qui mos cui potius quam consuli aut 2
quando magis usurpandus colendusque est, quam cum imperio senatus, auctoritate rei publicae ad agendas optimo principi gratias excitamur? Quod enim prae- 3
stabilius est aut pulchrius munus deorum quam castus et sanctus et dis simillimus princeps? Ac, si adhuc 4
dubium fuisset, forte casuque rectores terris an aliquo numine darentur, principem tamen nostrum liqueret divinitus constitutum. Non enim occulta potestate fa- 5
torum, sed ab Iove ipso coram ac palam repertus est, electus quippe inter aras et altaria eodemque loci, quem deus ille tam manifestus ac praesens quam cae-
lum ac sidera insedit. Quo magis aptum piumque est 6
te, Iuppiter optime, antea conditorem, nunc conservatorem imperii nostri, precari, ut mihi digna consule, digna senatu, digna principe contingat oratio, utque omnibus, quae dicentur a me, libertas, fides, veritas

---

6 caperent *w*. 17 repertus electus est quippe *MB′O*.
21 *post* optime *add.* maxime ς.

constet, tantumque a specie adulationis absit gratiarum actio mea, quantum abest a necessitate.

2 Equidem non consuli modo, sed omnibus civibus enitendum reor, ne quid de principe nostro ita dicant,
2 ut idem illud de alio dici potuisse videatur. Quare abeant ac recedant voces illae, quas metus exprimebat: nihil quale ante dicamus; nihil enim quale antea patimur; nec eadem de principe palam quae prius praedicemus: neque enim eadem secreto quae prius loquimur.
3 Discernatur orationibus nostris diversitas temporum, et ex ipso genere gratiarum agendarum intellegatur, cui, quando sint actae. Nusquam ut deo, nusquam ut numini blandiamur; non enim de tyranno, sed de cive,
4 non de domino, sed de parente loquimur. Et hoc magis excellit atque eminet, quod unum ille se ex nobis putat nec minus hominem se quam hominibus prae-
5 esse meminit. Intellegamus ergo bona nostra dignosque nos illis usu probemus atque identidem cogitemus, *nisi* si maius principibus praestemus obsequium, qui
6 servitute civium quam qui libertate laetantur. Et populus quidem Romanus dilectum principum servat, quantoque paulo ante concentu formosum alium, hunc fortissimum personat, quibusque aliquando clamoribus gestum alterius et vocem, huius pietatem, abstinentiam,
7 mansuetudinem laudat. Quid? nos ipsi divinitatem principis nostri an humanitatem, temperantiam, facilitatem, ut amor et gaudium tulit, celebrare universi solemus? Iam quid tam civile, tam senatorium quam illud additum a nobis 'Optimi' cognomen? quod

---

8 palam *om. dett.* 9 qu. pr. secr. *dett.* 14 *sq. v. Reiffersch. Mus. Rhen. XVI 17 n. 2.* 16 *v. ad p. 121, 24.* — se *vulg.*, esse *Baehr.*, esse se? *Muell.* 18* cogitemus si *codd., tenent K. II, Kraut p. 27 coll. ep. V 8, 3*, cog. ⟨quam sit indignum⟩ si *Cusp., K. I, Baehr.*, cog. ⟨quam sit non congruens⟩ si *Stangl*, cog. ⟨quam ei videamur ingrati⟩ si *Sust.*, cogitemus (*sc.* bona nostra, *cf. ep. V 5, 4*), ⟨nisi⟩ si *ego, cf. Cic. ad fam. V 9, 2; XIV 2, 1; Brix Plaut. trin. 474.*

peculiare huius et proprium adrogantia priorum principum fecit. Enimvero quam commune, quam ex 8
aequo, quod felices nos, felicem illum praedicamus alternisque votis 'Haec faciat, haec audiat' quasi non
5 dicturi, nisi fecerit, comprecamur! Ad quas ille voces lacrimis etiam ac multo pudore suffunditur. Agnoscit enim sentitque sibi, non principi dici.

Igitur, quod temperamentum omnes in illo subito 3
pietatis calore servamus, hoc singuli quoque medita-
10 tique teneamus sciamusque nullum esse neque sincerius neque acceptius genus gratiarum, quam quo[d] illas acclamationes aemulemur, quae fingendi non habent tempus. Quantum ad me pertinet, laborabo, ut orationem 2
meam ad modestiam principis moderationemque sub-
15 mittam, nec minus considerabo, quid aures eius pati possint, quam quid virtutibus debeatur. Magna et in- 3
usitata principis gloria, cui gratias acturus non tam vereor, ne me in laudibus suis parcum quam ne nimium putet. Haec me cura, haec difficultas sola 4
20 circumstat; nam merenti gratias agere facile est, patres conscripti. Non enim periculum est, ne, cum loquar de humanitate, exprobrari sibi superbiam credat, cum de frugalitate, luxuriam, cum de clementia, crudelitatem, cum de liberalitate, avaritiam, cum de benignitate,
25 livorem, cum de continentia, libidinem, cum de labore, inertiam, cum de fortitudine, timorem. Ac ne illud 5
quidem vereor, ne gratus ingratusve videar, prout satis aut parum dixero. Animadverto enim etiam deos ipsos non tam accuratis adorantium precibus quam
30 innocentia et sanctitate laetari, gratioremque existimari, qui delubris eorum puram castamque mentem quam qui meditatum carmen intulerit. Sed parendum est 4
senatus consulto, quo ex utilitate publica placuit, ut consulis voce sub titulo gratiarum agendarum boni

---

11 *sq.* quod . . aemulemur *codd.*, quo . . aemulemur *Baehr.*, quod . . aemuletur *Cusp.*, ? *Muell.*

principes, quae facerent, recognoscerent, mali, quae
2 facere deberent. Id nunc eo magis sollemne ac necessarium est, quod parens noster privatas gratiarum actiones cohibet et comprimit intercessurus etiam publicis, si permitteret sibi vetare, quod senatus iube-
3 ret. Utrumque, Caesar Auguste, moderate, et quod alibi tibi gratias agi non sinis, et quod hic sinis. Non enim a te ipsi tibi honor iste, sed [ab] agentibus habetur. Cedis adfectibus nostris, nec nobis munera tua praedicare, sed audire tibi necesse est.

4 Saepe ego mecum, patres conscripti, tacitus agitavi, qualem quantumque esse oporteret, cuius dicione nutuque maria, terrae, pax, bella regerentur; cum interea fingenti formantique mihi principem, quem aequata dis inmortalibus potestas deceret, numquam voto saltem concipere succurrit similem huic, quem videmus.
5 Enituit aliquis in bello, sed obsolevit in pace; alium toga, sed non et arma honestarunt; reverentiam ille terrore, alius amorem humilitate captavit; ille quaesitam domi gloriam in publico, hic in publico partam domi perdidit; postremo adhuc nemo extitit, cuius vir-
6 tutes nullo vitiorum confinio laederentur. At principi nostro quanta concordia quantusque concentus omnium laudum omnisque gloriae contigit! Ut nihil severitati eius hilaritate, nihil gravitati simplicitate, nihil maie-
7 stati humanitate detrahitur! Iam firmitas, iam proceritas corporis, iam honor capitis et dignitas oris, ad hoc aetatis indeflexa maturitas nec sine quodam munere deum festinatis senectutis insignibus ad augendam maiestatem ornata caesaries nonne longe lateque prin-
5 cipem ostentant? Talem esse oportuit, quem non bella civilia nec armis oppressa res publica, sed pax et
2 adoptio et tandem exorata terris numina dedissent. An fas erat nihil differre inter imperatorem, quem homines

---

8 ab *del. Gesner. auctore Schwarzio.* 28 indeflexa *M, K., Muell.,* inflexa *Beroald.,* indefessa *Patarol.,* indevexa *Momms.,* indefecta *Baehr., v. Consoli neolog. p. 56.*

et quem di fecissent? quorum quidem in te, Caesar
Auguste, iudicium et favor tunc statim, cum ad exer-
citum proficiscereris, et quidem inusitato *signo* eno-
tuit. Nam ceteros principes aut largus cruor hostiarum 3
aut sinister volatus avium consulentibus nuntiavit, tibi
ascendenti de more Capitolium quamquam non id agen-
tium civium clamor ut iam principi occurrit, siquidem 4
omnis turba, quae limen insederat, ad ingressum tuum
foribus reclusis illa quidem, ut tunc arbitrabatur, deum,
ceterum, ut docuit eventus, te consalutavit imperatorem.
Nec aliter a cunctis omen acceptum est. Nam ipse 5
intellegere nolebas; recusabas enim imperare, recusabas,
quod erat bene imperaturi. Igitur cogendus fuisti. 6
Cogi porro non poteras nisi periculo patriae et nuta-
tione rei publicae. Obstinatum enim tibi non suscipere
imperium, nisi servandum fuisset. Quare ego illum 7
ipsum furorem motumque castrensem reor extitisse,
quia magna vi magnoque terrore modestia tua vincenda
erat. Ac, sicut maris caelique temperiem turbines 8
tempestatesque commendant, ita ad augendam pacis
tuae gratiam illum tumultum praecessisse crediderim.
Habet has vices condicio mortalium, ut adversa ex 9
secundis, ex adversis secunda nascantur. Occultat
utrorumque semina deus, et plerumque bonorum malo-
rumque causae sub diversa specie latent. Magnum 6
quidem illud saeculo dedecus, magnum rei publicae
vulnus impressum est: imperator et parens generis
humani obsessus, captus, inclusus, ablata mitissimo
seni servandorum hominum potestas ereptumque prin-
cipi illud in principatu beatissimum, quod nihil cogitur.
Si tamen haec sola erat ratio, quae te publicae salutis 2
gubernaculis admoveret, prope est, ut exclamem tanti

---

2 studium *pro* iudicium *Baehr. prob. Burkh., sed cf. c. 94, 4.* 3 inusitato enotuit (*vel.* innot.) *codd.*, inus. ⟨signo⟩ enot. *Sust.*, i. omine enot. *K. prob. Burkh.*, i. omine notuit *Baehr.*, inus. indicio enot. *K. I*, in. modo en.? *Bae.* 13 bene erat *dett.* 14 nutatione *H*, mut. *A et rell.*

fuisse. Corrupta est disciplina castrorum, ut tu cor-
rector emendatorque contingeres, inductum pessimum
exemplum, ut optimum opponeretur, postremo coactus
princeps, quos nolebat, occidere, ut daret principem,
3 qui cogi non posset. Olim tu quidem adoptari me-
rebare; sed nescissemus, quantum tibi deberet imperium,
si ante adoptatus esses. Expectatum est tempus, quo
liqueret non tam accepisse te beneficium quam dedisse.
Confugit in sinum tuum concussa res publica, ruens
imperium super imperatorem imperatoris tibi voce
4 delatum est. Imploratus adoptione et accitus es, ut
olim duces magni a peregrinis externisque bellis ad
opem patriae ferendam revocari solebant. Ita filius ac
parens uno eodemque momento rem maximam invicem
praestitistis: ille tibi imperium dedit, tu illi reddidisti.
5 Solus ergo ad hoc aevi pro munere tanto paria acci-
piendo fecisti, immo ultro dantem obligasti; communi-
cato enim imperio sollicitior tu, ille securior factus est.
7 O novum atque inauditum ad principatum iter! Non
te propria cupiditas, proprius metus, sed aliena utili-
2 tas, alienus timor principem fecit. Videaris licet, quod
est amplissimum, inter homines consecutus, felicius
tamen erat illud, quod reliquisti: sub bono principe
3 privatus esse desisti. Adsumptus es in laborum cu-
rarumque consortium, nec te prospera et laeta stationis
istius, sed aspera et dura ad capessendam eam com-
pulerunt: suscepisti imperium, postquam alium suscepti
4 paenitebat. Nulla adoptati cum eo, qui adoptabat,
cognatio, nulla necessitudo, nisi quod uterque optimus
erat, dignusque alter eligi, alter eligere. Itaque adopta-
tus es non ut prius alius atque alius in gratiam uxoris.
Adscivit enim te filium non vitricus, sed princeps,
eodemque animo divus Nerva pater tuus factus est,

---

9 ruens *O W et Keili Acd, K.,* ruensque *cett.* 22 consec. inter hom. *dett.* 29 *quae inter* nisi quod *et* nisi incidisset *(c. 8, 5 p. 338, 16) interposita leguntur, habet cod. R.*

quo erat omnium. Nec decet aliter filium adsumi, si 5
adsumatur a principe. An senatum populumque Romanum, exercitus, provincias, socios transmissurus uni successorem e sinu uxoris accipias summaeque potesta-
5 tis heredem tantum intra domum tuam quaeras? non totam per civitatem circumferas oculos et hunc tibi proximum, hunc coniunctissimum existimes, quem optimum, quem dis simillimum inveneris? Imperaturus 6
omnibus eligi debet ex omnibus; non enim servulis
10 tuis dominum, ut possis esse contentus quasi necessario herede, sed principem civibus daturus es imperator. Superbum istud et regium, nisi adoptes eum, quem constet imperaturum fuisse, etiamsi non adoptasses. Fecit hoc Nerva nihil interesse arbitratus, genuerit an 7
15 elegerit, si perinde sine iudicio adoptentur liberi ac nascuntur; nisi quod tamen aequiore animo ferunt homines, quem princeps parum feliciter genuit, quam quem male elegit. Sedulo ergo vitavit hunc casum 8
nec modo iudicia hominum, sed deorum etiam in
20 consilium adsumpsit. Itaque non in cubiculo, sed in templo, nec ante genialem torum, sed ante pulvinar Iovis optimi maximi adoptio peracta est, qua tandem non servitus nostra, sed salus et libertas et securitas fundabatur. Sibi enim gloriam illam di vin- 2
25 dicaverunt: horum opus illud, horum imperium. Nerva tantum fuit minister atque *is*, qui adoptabat, tam paruit quam tu, qui adoptabaris. Adlata erat ex

---

8 dignissimum *pro* dis simillimum *R*. 14 genuerit an elegerit (elegeris *R*) *R B′ C O*, genueris an elegeris *cett.* 19 iudicium *R, K. II (ind. Halens. p. XII), Baehr., Muell.*, iudicia *ex suo A K. I, Sust.*, iudicio *plerique codd.* 20 non *RAB′O, K. II,* non tu *M,* non tum *Baehr.*, non tua *Burkh.*, tui non *Schaefer., K. I.* 26* fuit minister ut qui adoptaret *RB′O, item cett. codd, sed pro* ut qui *plerique* utque qui *v.* utrique qui *v.* uterque qui; *Baehr.:* minister fuit adiutorque: qui ⟨cum⟩ adoptaret; *Burkh. prob. Muell.:* m. f. adiutorque: cum adopt.; *K.:* m. f. et qui adoptabat*?; ego:* f. m. atque ⟨is⟩ qui adoptabat, *cf. p. 336, 28 et infra cap. 39, 3 et 89, 2; alii alia.*

Pannonia laurea id agentibus dis, ut invicti im-
3 peratoris exordium victoriae insigne decoraret. Hanc
imperator Nerva in gremio Iovis collocarat, cum
repente solito maior et augustior advocata contione
hominum deorumque te filium sibi, hoc est unicum
4 auxilium fessis rebus, adsumpsit. Inde quasi depositi
imperii qua securitate qua gloria laetus (nam quan-
tulum refert, deponas an partiaris imperium? nisi quod
difficilius hoc est), non secus ac praesenti tibi innixus,
tuis umeris se patriamque sustentans tua iuventa, tuo
5 robore invaluit. Statim consedit omnis tumultus. Non
adoptionis opus istud, sed adoptati fuit; atque adeo
temere fecerat Nerva, si adoptasset alium. Oblitine
sumus, ut nuper post adoptionem non desierit seditio,
sed coeperit? Inritamentum istud irarum et fax tumul-
6 tus fuisset, nisi incidisset in te. An dubium est, ut
dare posset imperium imperator, qui reverentiam
amiserat, auctoritate eius effectum, cui dabatur? Simul
filius, simul Caesar, mox imperator et consors tribu-
niciae potestatis et omnia pariter et statim factus es,
quae proxime parens verus tantum in alterum filium
contulit.

9 Magnum hoc tuae moderationis indicium, quod non
solum successor imperii, sed particeps etiam sociusque
placuisti. Nam successor, etiamsi nolis, habendus est,
2 non est habendus socius, nisi velis. Credentne posteri
patricio et consulari et triumphali patre genitum, cum
fortissimum, amplissimum, amantissimum sui exerci-
tum regeret, imperatorem non ab exercitu factum?
eidem, cum Germaniae praesideret, Germanici nomen
hinc missum? nihil ipsum, ut imperator fieret, agi-
3 tasse, nihil fecisse, nisi quod meruit et paruit? Paru-
isti enim, Caesar, et ad principatum obsequio per-

---

18 *post* effectum *intrudunt* esse *edd. ant., sed cf. c. 9, 2; 16, 5; 25, 2, al.* 23 iudicium *Baehr.*

venisti, nihilque magis a te subiecto animo factum est,
quam quod imperare coepisti iam Caesar, iam impe-
rator, iam Germanicus, absens et ignarus et post tanta
nomina, quantum ad te pertinet, privatus. Magnum 4
5 videretur, si dicerem 'Nescisti te imperatorem futurum':
eras imperator et esse te nesciebas. Ut vero ad te
fortunae tuae nuntius venit, malebas quidem hoc esse,
quod fueras, sed non erat liberum. An non obsequere-
ris principi civis, legatus imperatori, filius patri?
10 Ubi deinde disciplina, ubi mos a maioribus traditus, 5
quodcumque imperator munus iniungeret, aequo animo
paratoque subeundi? Quid enim, si provincias ex pro-
vinciis, ex bellis bella mandaret? *Adparet* eodem illo uti
iure, cum ad imperium te vocet, quo sit usus, cum ad
15 exercitum miserit, nihilque interesse, ire legatum an
redire principem iubeat, nisi quod maior sit obsequii
gloria in eo, quod quis minus velit. Augebat aucto- **10**
ritatem iubentis in summum discrimen auctoritas eius
adducta, utque magis parendum imperanti putares, ef-
20 ficiebatur eo, quod ab aliis minus parebatur. Ad hoc 2
audiebas senatus populique consensum: non unius
Nervae iudicium illud, illa electio fuit. Nam, qui ubi-
que sunt homines, hoc idem votis expetebant: ille
tantum iure principis occupavit primusque fecit, quod
25 facturi omnes erant. Nec hercule tanto opere cunctis
factum placeret, nisi placuisset, ante quam fieret. At 3
quo, di boni, temperamento potestatem tuam fortu-
namque moderatus es! Imperator tu titulis et imagi-
nibus et signis, ceterum modestia, labore, vigilantia
30 dux et legatus et miles, cum iam tua vexilla, tuas

---

1 subiecti animo *MOB', K. I, Muell., Bae.*, subiecti animi *Cat., K. II*, subiecto animo *ς, Baehr., cf. statim § 5* animo parato. 13 Eodem illum (illo *M*) uti *Duebner., K. I;* eodem illum uti iure ⟨posse putes⟩ *Cuspin.* (*item Cat., sed* illo *pro* illum); ⟨adparet⟩ eodem illo u. i. *Haupt Herm. VI 26;* ⟨claret⟩ eodem illum *(sed v. Kraut p. 10)* u. i. *Baehr.* 14 te vocet *Baudius, Baehr.*, revocet *vulg.*

aquilas magno gradu anteires neque aliud tibi ex illa adoptione quam filii pietatem, filii obsequium adsereres longamque huic nomini aetatem, longam gloriam pre-
4 carere. Iam te providentia deorum primum in locum provexerat, tu adhuc in secundo resistere atque etiam 5 senescere optabas: privatus tibi videbaris, quam diu imperator et alius esset. Audita sunt tua vota, sed in quantum optimo illi et sanctissimo seni utile fuit, quem di ideo caelo vindicaverunt, ne quid post illud
5 divinum et inmortale factum mortale faceret. Deberi 10 quippe maximo operi hanc venerationem, ut novissimum esset, auctoremque eius statim consecrandum, ut quandoque inter posteros quaereretur, an illud iam deus
6 fecisset. Ita ille nullo magis nomine publicus parens, quam quia tuus. Ingens gloria ingensque fama; cum 15 abunde expertus esset, quam bene umeris tuis sederet imperium, tibi terras, te terris reliquit eo ipso carus omnibus ac desiderandus, quod prospexerat, ne desideraretur.

**11** Quem tu lacrimis primum, ita ut filium decuit, mox 20 templis honestasti non imitatus illos, qui hoc idem, sed alia mente fecerunt. Dicavit caelo Tiberius Augustum, sed ut maiestatis crimen induceret, Claudium Nero, sed ut inrideret, Vespasianum Titus, Domitianus Titum, sed
2 ille, ut dei filius, hic, ut frater videretur. Tu sideribus 2 patrem intulisti non ad metum civium, non in contumeliam numinum, non in honorem tuum, sed quia deum
3 credis. Minus hoc est, cum fit ab iis, qui et sese deos putant. Sed et licet illum turibus, aris, pulvinaribus, flamine colas, non alio tamen magis deum et facis et 3 probas, quam quod ipse talis es. In principe enim, qui electo successore fato concessit, una eademque cer-
4 tissima divinitatis fides est bonus successor. Num ergo

---

7 aud. ⟨non⟩ sunt *Schnelle.* — vota tua *dett.* 9 di ideo *Baehr.*, dii de *MOB′*, de *del. vulg.* 28 est hoc *dett.* 29 et *add. A.* — turis *A, om. rell.*, turibus *Baehr., ineptit Bae. diss. p. 25, cf. Ov. met. I 249; VII 589; XI 577; trist. I 2, 104, al.*

tibi ex inmortalitate patris aliquid adrogantiae accessit, num hos proximos divinitate parentum desides ac superbos potius quam illos veteres et antiquos aemuleris, qui hoc ipsum imperium *condiderunt?* Quod iam *derisui hostibus erat, quamdiu* imperator is, cuius pulsi fugatique non aliud maius habebatur indicium, quam quod triumpharet. Ergo sustulerant animos et iugum excusserant nec iam nobiscum de sua libertate, sed de nostra servitute certabant ac ne indutias quidem nisi aequis condicionibus inibant legesque, ut acciperent, dabant. At nunc rediit omnibus terror **12** et metus et votum imperata faciendi. Vident enim Romanum ducem unum ex illis veteribus et priscis, quibus imperatorium nomen addebant contecti caedibus campi et infecta victoriis maria. Accipimus obsides ergo, non 2 emimus nec ingentibus damnis inmensisque muneribus paciscimur, ut vicerimus. Rogant, supplicant: largimur, negamus, utrumque ex imperii maiestate. Agunt gratias, qui impetraverunt, non audent queri, quibus negatum est. An audeant, qui sciant te adsedisse ferocissimis populis eo ipso tempore, quod amicissimum 3 illis, difficillimum nobis, cum Danubius ripas gelu iungit duratusque glacie ingentia tergo bella transportat, cum ferae gentes non telis magis quam suo caelo, suo sidere armantur? Sed, ubi in proximo tu, non secus 4 ac si mutatae temporum vices essent, illi quidem latibulis suis clausi tenebantur, nostra agmina percursare ripas et aliena occasione, si permitteres, uti ultroque hiemem suam barbaris inferre gaudebant.

Haec tibi apud hostes veneratio. Quid? apud mi- **13** lites quam admirationem quem ad modum comparasti?

---

3 aemuleris *Muell. ex M,* aemularis *vulg.* 4* *lacunam desperatam explere tentavi coll. Tac. Agr. 39;* ipsum imperium quoniam (*vel* quam) imperatoris (*vel* imperium) cuius *codd.;* ipsum imperium ⟨peperere, quod modo hostes invaserant contempserantque⟩, cuius *Catan., alii alia,* '*sed plura etiam quam quae ab editoribus addita sunt, excidisse videntur*' *K.* 7 quam quod *B, cod. Livinei, Baehr.,* quam si *vulg., hariolatur Bae.*

cum tecum inediam, tecum sitim ferrent, cum in illa
meditatione campestri militaribus turmis imperatorium
pulverem sudoremque misceres, nihil a ceteris nisi ro-
bore ac praestantia *diversus* libero Marte nunc eminus
tela vibrares, nunc vibrata susciperes, alacer virtute 5
militum et laetus, quotiens aut cassidi tuae aut clipeo
2 gravior ictus incideret (laudabas quippe ferientes hor-
tabarisque, ut auderent, et audebant iam), cum specta-
tor moderatorque ineuntium certamina virorum arma
componeres, tela temptares ac, si quod durius accipienti 10
3 videretur, ipse vibrares. Quid cum solacium fessis,
aegris opem ferres? Non tibi moris tua inire tentoria,
nisi commilitonum ante lustrasses, nec requiem corpori
4 nisi post omnes dare. Hac mihi admiratione dignus
imperator *vix* videretur, si inter Fabricios et Scipiones 15
et Camillos talis esset; tunc enim illum imitationis
5 ardor semperque melior aliquis accenderet. Postquam
vero studium armorum a manibus ad oculos, ad volup-
tatem a labore translatum est, postquam exercitationi-
bus nostris non veteranorum aliquis, cui decus muralis 20
aut civica, sed Graeculus magister adsistit, quam ma-
gnum est unum ex omnibus patrio more, patria virtute
laetari et sine aemulo, sine exemplo secum certare,
secum contendere ac, sicut imperare solum, ita solum
esse, qui debeat imperare! 25
14 Non incunabula haec tibi, Caesar, et rudimenta,
cum puer admodum Parthica lauro gloriam patris au-
geres nomenque Germanici iam tum mererere, cum fe-

---

1 ferr. sit. *dett.* 2* velitatione *pro* medit. *Momms.*, exercitatione *? cf. § 5 et c. 18, 2.* 4 diversus *add. Baehr.*, dispar, differens *v.* differres, distans *all.* 8 spectator moderatorque ς, spectatorque *MB'*, sp. laudatorque (*v.* exhortatorque) *Sust.* 15 vix *add. Muell.*, non *dett.*, *K. I*, nec mihi adm. *K. II*, haut m. adm. *Baehr.*, ⟨minus⟩ dignus *Momms.*, *Burkh.*, hac mihi adm. d. imp. vid., si ..... esset? *Schnelle*, hac. m. adm. ⟨in⟩dignus *Sust.*, *cf. Novák ZfdöG. XLII (1891) p. 1068.* 24 imperaret solus solum ita *M*, *corr. Baehr.*

rociam superbiamque Parthorum, ex proximo auditus,
magno terrore cohiberes Rhenumque et Euphratem ad-
mirationis tuae societate coniungeres? cum orbem ter-
rarum non pedibus magis quam laudibus peragrares
5 apud eos semper maior et clarior, quibus postea con-
tigisses? Et necdum imperator, necdum dei filius eras. 2
Germaniam *Hispaniam*que cum plurimae gentes ac
prope infinita vastitas interiacentis soli tum Pyrenaeus,
Alpes inmensique alii montes, nisi his comparentur,
10 muniunt dirimuntque. Per hoc omne spatium cum le- 3
giones duceres seu potius (tanta velocitas erat) raperes,
non vehiculum umquam, non equum respexisti. Levis
hic, non subsidium itineris, sed decus, et cum subseque-
batur, ut cuius tibi nullus usus, nisi cum die stativorum
15 proximum campum alacritate discursus pulvere attol-
leres. Initium laboris mirer an finem? Multum est, 4
quod perseverasti, plus tamen, quod non timuisti, ne
perseverare non posses. Nec dubito, quin ille, qui te 5
inter illa Germaniae bella ab Hispania usque ut vali-
20 dissimum praesidium exciverat, iners ipse alienisque
virtutibus tunc quoque invidus imperator, cum ope
earum indigeret, tantam admirationem tui non sine
quodam timore conceperit, quantam ille genitus Iove
post saevos labores duraque imperia regi suo indomitus
25 semper indefessusque referebat, cum aliis super alias
expeditionibus itinere illo dignus invenireris. Tribunus **15**
vero disiunctissimas terras teneris adhuc annis viri fir-
mitate lustrasti iam tunc praemonente fortuna, ut diu
penitusque perdisceres, quae mox praecipere deberes.

---

1 barbarorum *pro* Parth. *Schwarz.*, *K. I.* 7 Hispaniam *add. K.* 13 et cum *M*, et tamen *w*, et cum ceteris *edd. antiquiss.*, *K. I*, et tutamen *Baehr. (cf. Verg. Aen. V 262)*, et ornamentum *? K. II*, te tantum *Schnelle*, equitatum *? Muell.*, et lumen *Stangl*, et comes *Suster.*, *del. ut glossema* (et cum = *equum*) *Haupt Herm. V 26*, *sed nil mutandum:* . . es gereichte dir zur Zierde, auch wenn es dir (bloß) folgte, zumal du es nur gebrauchtest, wenn . ., *ceterum cf. c. 83, 5; 84, 8.* 14 null. tibi *dett.* 15 discursu *codd.*, *corr. Baehr.* 19 inter ipsa *A.*

2 Neque enim prospexisse castra brevemque militiam quasi transisse contentus ita egisti tribunum, ut esse dux statim posses nihilque discendum haberes tempore
3 docendi: cognovisti per stipendia decem mores gentium, regionum situs, opportunitates locorum et diversam aquarum caelique temperiem, ut patrios fontes patriumque sidus ferre consuesti. Quotiens equos, quotiens
4 emerita arma mutasti! Veniet ergo tempus, quo posteri visere visendumque tradere minoribus suis gestient, quis sudores tuos hauserit campus, quae refectiones tuas arbores, quae somnum saxa praetexerint, quod denique tectum magnus hospes impleveris, ut tunc ipsi tibi ingentium ducum sacra vestigia isdem in locis
5 monstrabantur. Verum haec olim; in praesentia quidem, quisquis paulo vetustior miles, hic te commilitone censetur. Quotus enim quisque, cuius tu non ante commilito quam imperator? Inde est, quod prope omnes nomine adpellas, quod singulorum fortia facta commemoras; nec habent adnumeranda tibi pro re publica vulnera, quibus statim et laudator et testis contigisti.

**16** Sed tanto magis praedicanda est moderatio tua, quod innutritus bellicis laudibus pacem amas nec, quia vel pater tibi triumphalis vel adoptionis tuae die dicata Capitolino Iovi laurus, idcirco ex occasione omni quaeris
2 triumphos. Non times bella nec provocas. Magnum est, imperator Auguste, magnum est stare in Danubii ripa, si transeas, certum triumphi nec decertare cupere cum recusantibus; quorum alterum fortitudine, alterum
3 moderatione efficitur. Nam, ut ipse nolis pugnare, moderatio, fortitudo tua praestat, ut neque hostes tui velint. Accipiet ergo aliquando Capitolium non mimicos currus nec falsae simulacra victoriae, sed imperatorem veram ac solidam gloriam reportantem tranquillitatem et tam confessa hostium obsequia, ut vincendus

---

2 transilisse *Arntzen, K. II, Baehr.* — dux esse *W, K. II.*
31 mimicos *H, Schwarz., Gesner.*, inimicos *v.* iniquos *v.* inanes *cett.*

nemo fuerit. Pulchrius hoc omnibus triumphis. Neque 4
enim umquam nisi ex contemptu imperii nostri factum
est, ut vinceremus. Quodsi quis barbarus rex eo insolen- 5
tiae furorisque processerit, ut iram tuam indignationem-
que mereatur, ne ille, sive interfuso mari seu fluminibus
inmensis seu praecipiti monte defenditur, omnia haec
tam prona tamque cedentia virtutibus tuis sentiet, ut
subsedisse montes, flumina exaruisse, interceptum mare
inlatasque sibi non classes nostras, sed terras ipsas
arbitretur.

Videor iam cernere non spoliis provinciarum et **17**
extorto sociis auro, sed hostilibus armis captorumque
regum catenis triumphum gravem, videor ingentia du- 2
cum nomina nec indecora nominibus corpora noscitare,
videor intueri inmanibus ausis barbarorum onusta fer-
cula et sua quemque facta vinctis manibus sequentem,
mox ipsum te sublimen instantemque curru domitarum
gentium tergo, ante currum autem clipeos, quos ipse
perfoderis. Nec tibi opima defuerint, si quis regum 3
venire in manus aùdeat nec modo telorum tuorum, sed
oculorum etiam minarumque coniectum toto campo
totoque exercitu opposito perhorrescat. Meruisti 4
proxima moderatione, ut, quandocumque te vel inferre
vel propulsare bellum coëgerit imperii dignitas, non
ideo vicisse videaris, ut triumphares, sed triumphare,
quia viceris.

Aliud ex alio mihi occurrit. Quam speciosum est **18**
enim, quod disciplinam castrorum lapsam, extinctam
refovisti depulso prioris saeculi malo, inertia et con-
tumacia et dedignatione parendi! Tutum est reveren- 2

---

9 non esse cl. *dett., cf. ad c. 8, 6.* 16 fata *cod. Venetus Schwarzii.* 17 subl. curru inst. *Heumann., Baehr.* 23 quandoque *M, Bae.*, quandocumque *cett. recte, nam nusquam Plinius adverbium* quandoque *sensu relativo* (wann auch immer) *usurpavit, v. ep. II 10, 3; III 18, 10; IV 13, 6; VI 21, 2; pan. 10, 5; 28, 5; 35, 4; 94, 5.* 28 extinctamque *c deterr. codd. K.*, et ext. *Baehr., sed vide Kraut p. 44 sq.*

tiam, tutum caritatem mereri, nec ducum quisquam aut non amari a militibus aut amari timet; [et] inde offensae pariter gratiaeque securi instant operibus, adsunt exercitationibus, arma, moenia, viros aptant.
3 Quippe non is princeps, qui sibi inminere, sibi intendi putet, quod in hostes paretur; quae persuasio fuit illorum, qui, hostilia cum facerent, timebant. Iidem ergo torpere militaria studia nec animos modo, sed et corpora ipsa languescere, gladios etiam incuria hebetari retundique gaudebant. Duces porro nostri non tam regum exterorum quam suorum principum insidias nec tam hostium quam commilitonum manus ferrumque
**19** metuebant. Est haec natura sideribus, ut parva et exilia validiorum exortus obscuret: similiter imperatoris ad-
2 ventu legatorum dignitas inumbratur. Tu tamen maior quidem omnibus eras, sed sine ullius deminutione maior: eandem auctoritatem praesente te quisque quam absente retinebat; quin etiam plerisque ex eo reverentia
3 accesserat, quod tu quoque illos reverebare. Itaque perinde summis atque infimis carus sic imperatorem commilitonemque miscueras, ut studium omnium laboremque et tamquam exactor intenderes et tamquam par-
4 ticeps sociusque relevares. Felices illos, quorum fides et industria non per internuntios et interpretes, sed ab ipso te nec auribus tuis, sed oculis probabantur! Consecuti sunt, ut absens quoque de absentibus nemini magis quam tibi crederes.

**20** Iam te civium desideria revocabant, amoremque castrorum superabat caritas patriae. Iter inde placidum
2 ac modestum et plane a pace redeuntis. Nec vero ego in laudibus tuis ponam, quod adventum tuum non pater quisquam, non maritus expavit: adfectata aliis castitas, tibi ingenita et innata interque ea, quae imputare non
3 possis. Nullus in exigendis vehiculis tumultus, nullum

---

2 et inde *MB′O*, exinde *Baehr.*, [et] inde *K.II.* 16 omn. qu. *dett.*

circa hospitia fastidium; annona quae ceteris; ad hoc comitatus accinctus et parens. Diceres magnum aliquem ducem ac te potissimum ad exercitus ire: adeo nihil aut certe parum intererat inter imperatorem factum et
5 futurum. Quam dissimilis nuper alterius principis 4
transitus! si tamen transitus ille, non populatio fuit, cum abact*ib*us hospitium exsereret, omniaque dextra laevaque perusta et attrita, ut si vis aliqua vel ipsi illi barbari, quos fugiebat, inciderent. Persuadendum
0 provinciis erat illud iter Domitiani fuisse, non principis. Itaque non tam pro tua gloria quam pro utilitate 5
communi edicto subiecisti, quid in utrumque vestrum esset impensum. Adsuescat imperator cum imperio calculum ponere; sic exeat, sic redeat tamquam rationem
5 redditurus; edicat, quid absumpserit. Ita fiet, ut non 6
absumat, quod pudeat edicere. Praeterea futuri principes, velint nolint, sciant [tanti tuum constat] propositisque duobus exemplis meminerint perinde coniecturam de moribus suis homines esse facturos, prout hoc
0 vel illud elegerint.

Nonne his tot tantisque meritis novos aliquos ho- **21**
nores, novos tetulos merebare? At tu etiam patris patriae recusabas. Quam longa nobis cum modestia tua
pugna, quam tarde vicimus! Nomen illud, quod alii 2

---

2 parcus *Cuspin., Baehr.* 7* abactus (abacto *O*) hospitium exereret *(A B C, Haupt Herm. V 27) vel* exceceret *vel* exerceret *codd.,* abactus hospitium exederet *Baehr.,* abactus hospitium exerceret *antiq. edd., K.,* abactus ⟨pecorum post⟩ hospitium exerceret *Novák,* abact⟨ib⟩us hospitium exsereret *ego, cf. p. 216, 10; 340, 2; Suet. Tib. 33; Lagergreen p. 124.* 9 inciderint *Schwarz., Baehr.* 17* *v. Sprichw. p. 362.* — sciant tanti tuum constat propositisque *M,* sc. tantum c. pr. *C,* sc. tamen c. pr. *Schwarzii cod., Patav., † ponunt K. et Muell.,* sciant: tanti ⟨iter⟩ t. c., pr. *Rittersh., alii alia, sed iam Schwarzius recte suspicabatur confusionem glossemate ortam esse, quod imbecillus quidam librarius superscripsisset verbo* sciant, *quamquam rem obiectam e § 5* (quid in utr. vestr. esset impensum) *facile subaudire liceret: ergo barbarum istud interpolamentum uncis tandem resecui.*

primo statim principatus die ut imperatoris et Caesaris
receperunt, tu usque eo distulisti, donec tu quoque,
beneficiorum tuorum parcissimus aestimator, iam te
3 mereri fatereris. Itaque soli omnium contigit tibi, ut
pater patriae esses, ante quam fieres. Eras enim in 5
animis, in iudiciis nostris, nec publicae pietatis inter-
erat, quid vocarere, nisi quod ingrata sibi videbatur, si te
imperatorem potius vocaret et Caesarem, cum patrem
4 experiretur. Quod quidem nomen qua benignitate, qua
indulgentia exerces! ut cum civibus tuis quasi cum 10
liberis parens vivis! ut reversus imperator, qui privatus
exieras, agnoscis, agnosceris! Eosdem nos, eundem te
putas, par omnibus et hoc tantum ceteris maior, quod
melior.

22 Ac primum quidem qui dies ille, quo expectatus 15
desideratusque urbem tuam ingressus es! Iam hoc
ipsum, quod ingressus es, quam mirum laetumque!
Nam priores invehi et importari solebant, non dico
quadriiugo curru et albentibus equis, sed umeris ho-
2 minum, quod adrogantius erat. Tu sola corporis pro- 20
ceritate elatior aliis et excelsior non de patientia nostra
quendam triumphum, sed de superbia principum egisti.
Ergo non aetas quemquam, non valetudo, non sexus
retardavit, quo minus oculos insolito spectaculo im-
3 pleret. Te parvuli noscere, ostentare iuvenes, mirari 25
senes, aegri quoque neglecto medentium imperio ad con-
spectum tui quasi ad salutem sanitatemque prorepere.
Inde alii se satis vixisse te viso, te recepto, alii nunc
magis esse vivendum praedicabant. Feminas etiam tunc
fecunditatis suae maxima voluptas subiit, cum cerne- 30
rent, cui principi cives, cui imperatori milites peperis-
4 sent. Videres referta tecta ac laborantia ac ne eum qui-
dem vacantem locum, qui non nisi suspensum et insta-

---

15 quidem qui dies *Schwarz.*, *Baehr.*, quidem d. *vel* quid d. *vel* qui dies *(K.) codd.* 17 quomodo *pro* quod *Baehr.*, *sed v. Burkh. p. 170.*

bile vestigium caperet, oppletas undique vias angustumque tramitem relictum tibi, alacrem hinc atque inde populum, ubique par gaudium paremque clamorem: tam aequalis ab omnibus ex adventu tuo laetitia percepta est, quam omnibus venisti; quae tamen ipsa cum ingressu tuo crevit ac prope in singulos gradus aucta est. Gratum erat cunctis, quod senatum osculo exci- **23** peres, ut dimissus osculo fueras, gratum, quod equestris ordinis decora honore nominum sine monitore signares, gratum, quod tan*to* tumultu clientibus salutatis quasdam familiaritatis notas adderes, gratius tamen, 2 quod sensim et placide, et quantum respectantium turba pateretur, incederes, quod occursantium populus te quoque, te immo maxime artaret, quod primo statim die latus tuum crederes omnibus. Neque enim stipatus sa- 3 tellitum manu, sed circumfusus undique nunc senatus, nunc equestris ordinis flore, prout alterutrum frequentiae genus invaluisset, silentes quietosque lictores tuos subsequebare; nam milites nihil a plebe habitu, tranquillitate, modestia differebant. Ubi vero coepisti Ca- 4 pitolium ascendere, quam laeta omnibus adoptionis tuae recordatio, quam peculiare gaudium eorum, qui te primi eodem loco salutaverant imperatorem! Quin etiam deum ipsum *patrem* tuum praecipuam voluptatem operis sui percepisse crediderim: ut quidem isdem vesti- 5 giis institisti quibus parens tuus ingens illud deorum prolaturus arcanum, quae circumstantium gaudia, quam recens clamor, quam similis ille dies, qui hunc diem

---

3* *ego interpunxi, v. ad p. 47, 24; 355, 24.* 6 gradus adaucta *dett.* 10* tanto tumultu *ego, cf. ep. VII 6, 9; paneg. 76, 7;* tantum ultro *codd.,* tantum ⟨non⟩ ultro *Lipsius,* tantum⟨num⟩ ultro *Cat.,* tantum ⟨tum non⟩ ultro *Livin.,* tot ultro *Bae.,* tantus ultro *Brakman.* 24 ipsum tuum *codd.,* patrem *add. Beroald., K. II,* ipsum tum *Livin.,* ipsum tunc *K. I.* 25 ut quidem *codd., K.,* utque dein *Baehr.,* utque *Burkh.* 28* illi dies qui h. gen. diem (diem gen. *A H, Bae.*) *codd., K.,* illi diei qui h. gen. dies *Livin.,* illi qui h. gen. dies *Haupt Herm. V 27,* illi dies qui hunc genuit *Baehr.,* ille dies, q. h. diem g. *ego.*

genuit! ut plena altaribus, angusta victimis cuncta, ut in unius salutem collata omnium vota, cum sibi se ac liberis suis intellegerent precari, quae pro te precaren-
6 tur! Inde tu in palatium quidem, sed eo vultu, ea moderatione, ut si privatam domum peteres; ceteri ad penates suos quisque iteraturus gaudii fidem, ubi nulla necessitas gaudendi est.

**24** Onerasset alium eius modi introitus, tu cotidie admirabilior et melior, talis denique, quales alii principes futuros se tantum pollicentur. Solum ergo te commendat augetque temporis spatium. Iunxisti enim ac miscuisti res diversissimas, securitatem olim imperantis et
2 incipientis pudorem. Non tu civium amplexus ad pedes tuos deprimis nec osculum manu reddis: manet imperatori quae prius oris humanitas. Incedebas pedibus, incedis; laetabaris labore, laetaris, eademque illa omnia
3 circa te, nihil *in* ipso te fortuna mutavit. Liberum est ingrediente per publicum principe subsistere, occurrere, comitari, praeterire: ambulas inter nos, non quasi contingas, et copiam tui, non ut imputes, facis. Haeret lateri tuo, quisquis accessit, finemque sermoni suus
4 cuique pudor, non tua superbia facit. Regimur quidem a te et subiecti tibi, sed quem ad modum legibus sumus. Nam et illae cupiditates nostras libidinesque moderantur, nobiscum tamen et inter nos versantur. Emines, excellis ut Honor, ut Potestas, quae super homines
5 quidem, hominum sunt tamen. Ante te principes fastidio nostri et quodam aequalitatis metu usum pedum amiserant. Illos ergo umeri cervicesque servorum super ora nostra, te fama, te gloria, te civium pietas, te li-

---

15 prius *A (v. Baehr. p. XXII)*, prior *H cum dett., Bae.* 16 eademque (eodemque) illa omnia (omnia illa) *codd.*, eadem quae omnia illa *Gesn., K. I*, eademque illa quae omnia *K. II*, eadem illa quae omnia *Baehr.*, eademque alia omnia *Muell.* 17 in *add. Lipsius.* 19* non quasi ⟨non⟩ *Baehr.* — *pro* contingas *malim* conniveas, *sed cf. p. 343, 5 et 357, 6.* 21 sermonis *Baehr., sed cf. p. 83, 26; 146, 11.*

bertas super ipsos principes vehunt; te ad sidera tollit humus ista communis et confusa principis vestigia.

Non vereor, patres conscripti, ne longior videar, cum 25
sit maxime optandum, ut ea, pro quibus aguntur prin-
5 cipi gratiae, multa sint; quae quidem reverentius fuerit integra inlibataque cogitationibus vestris reservari quam carptim breviterque perstringi, quia fere sequitur, ut illa quidem, de quibus taceas, tanta, quanta sunt, esse videantur: nisi vero leviter attingi placet locuple- 2
10 tatas tribus datumque congiarium populo et datum totum, cum donativi partem milites accepissent. An mediocris animi est his potius repraesentare, quibus magis negari potest? quamquam in hac quoque diversitate aequalitatis ratio servata est. Aequati sunt
15 enim populo milites eo, quod partem, sed priores, populus militibus, quod posterior, sed totum statim accepit. Enimvero qua benignitate divisum est, quantae- 3
que tibi curae fuit, ne quis expers liberalitatis tuae fieret! Datum est his, qui post edictum tuum in lo-
20 cum erasorum subditi fuerant, aequatique sunt ceteris illi etiam, quibus non erat promissum. Negotiis aliquis, 4
valetudine alius, hic mari, ille fluminibus distinebatur: expectatus est, provisumque, ne quis aeger, ne quis occupatus, ne quis denique longe fuisset, veniret quis-
25 que, cum vellet, veniret quisque, cum posset. Magni- 5
ficum, Caesar, et tuum disiunctissimas terras munificentiae ingenio velut admovere inmensaque spatia liberalitate contrahere, intercedere casibus, occursare fortunae atque omni ope adniti, ne quis e plebe Romana
30 dante congiarium te hominem se magis sentiret fuisse quam civem.

---

1 super priores princ. *Baehr.*, super illos pr. *C. Schenkl*, super ipsos ⟨illos⟩ pr. *Burkh.* 3 nec *pro* non *dett.* 8 ⟨haut⟩ tanta *Baehr.*, *sed v. Burkh. p. 166*, non videantur *Novák ZfdöG. 1891 p. 1068, alii alia.* 18 curae tibi *dett.* 19 datum et (*vel* etiam) iis *Schnelle.* 23 ne quis occupatus, ne quis aeger *Schnelle.* 30 *v. ad p. 332, 16.*

26 Adventante congiarii die observare principis egressum in publicum, insidere vias examina infantium futurusque populus solebat. Labor parentibus erat ostentare parvulos impositosque cervicibus adulantia verba
2 blandasque voces edocere: reddebant illi, quae monebantur, ac plerique inritis precibus surdas principis aures obstrepebant ignarique, quid rogassent, quid non
3 impetrassent, donec plane scirent, differebantur. Tu ne rogari quidem sustinuisti et, quamquam laetissimum oculis tuis esset conspectu Romanae sobolis impleri, omnes tamen, ante quam te viderent adirentve, recipi, incidi iussisti, ut iam inde ab infantia parentem publicum munere educationis experirentur, crescerent de tuo, qui crescerent tibi, alimentisque tuis ad stipendia tua pervenirent, tantumque omnes uni tibi, quantum pa-
4 rentibus suis quisque deberent. Recte, Caesar, quod spem Romani nominis sumptibus tuis suscipis. Nullum est enim magno principe inmortalitatemque merituro impendii genus dignius, quam quod erogatur in poste-
5 ros. Locupletes ad tollendos liberos ingentia praemia et pares poenae cohortantur, pauperibus educandi una
6 ratio est bonus princeps. Hic fiducia sui procreatos nisi larga manu fovet, auget, amplectitur, occasum imperii, occasum rei publicae accelerat frustraque proceres plebe neglecta ut desectum corpore caput nuta-
7 turumque instabili pondere tuetur. Facile est coniectare, quod perceperis gaudium, cum te parentum, liberorum, senum, infantium [puerorum] clamor exciperet. Haec prima parvulorum civium vox aures tuas imbuit, quibus tu daturus alimenta hoc maximum praestitisti, ne rogarent.

27 Super omnia est tamen, quod talis es, ut sub te

---

6 at *Gesner.*, atqui *Baehr.* — *v. Sprichw. p. 47 sq.* 7 obstr. *w*, adstr. *M, Bae. (Lundström Eranos 1910, p. 3)*, — erogassent *C. Schenkl.* 16 deberet *dett.* 25 defeçtum *mell. codd., K. I.* 28 puerorum *om. A, del. Baehr. p. XXII*, puerorum, ⟨puellarum⟩ *Sauppe Phil. XXX 134.*

liberos tollere libeat, expediat. Nemo iam parens filio nisi fragilitatis humanae vices horret, nec inter insanabiles morbos principis ira numeratur. Magnum quidem est educandi incitamentum tollere liberos in spem ali-
5 mentorum, in spem congiariorum, maius tamen in spem libertatis, in spem securitatis. Atque adeo nihil largiatur 2
princeps, dum nihil auferat, non alat, dum non occidat; nec deerunt, qui filios concupiscant. Contra largiatur et auferat, alat et occidat: ne ille id tant*um* brevi
10 tempore effecerit, ut omnes non posterorum modo, sed sui parentumque paeniteat. Quocirca nihil magis in 3
tota tua liberalitate laudaverim, quam quod congiarium das de tuo, alimenta de tuo, neque a te liberi civium ut ferarum catuli sanguine et caedibus nutriuntur;
15 quodque gratissimum est accipientibus, sciunt dari sibi, 4
quod nemini est ereptum, locupletatisque tam multis pauperiorem esse factum principem tantum; quamquam ne hunc quidem. Nam, cuius est, quidquid est omnium, tantum ipse quantum omnes habet.

20 Alio me vocat numerosa gloria tua. Alio autem? 28
quasi vero iam satis veneratus miratusque sim, quod tantam pecuniam profudisti, non ut flagitii tibi conscius ab insectatione eius averteres famam, nec ut tristes hominum maestosque sermones laetiore materia
25 detineres. Nullam congiario culpam, nullam alimentis 2
crudelitatem redemisti, nec tibi bene faciendi fuit causa, ut, quae male feceras, impune fecisses. Amor impendio isto, non venia quaesita est, populusque Romanus obligatus a tribunali tuo, non exoratus recessit. Obtulisti 3
30 enim congiarium gaudentibus gaudens securusque securis; quodque antea principes ad odium sui leniendum tumentibus plebis animis obiectabant, id tu tam inno-

---

9* id tantum *ego, cf. p. 348, 13,* in tam *vel* vitam *codd.,* etiam *Schwarz., K. I,* iam *Gesner., K. II,* quam *Buchner,* mihi iam *Baehr.,* ita *Behr., Schnelle,* miseriam *Burkh.,* idem *Muell., del. Novák.* 12 tua tota *M, vulg.,* tota *om. B′,* tua *om. O,* tua tuta *Baehr., cf. Burkh. p. 172.*

4 cens populo dedisti, quam populus accepit. Paulo minus, patres conscripti, quinque milia ingenuorum fuerunt, quae liberalitas principis nostri conquisivit, 5 invenit, adscivit. Hi subsidium bellorum, ornamentum pacis publicis sumptibus aluntur patriamque non ut patriam tantum, verum ut altricem amare condiscunt, ex his castra, ex his tribus replebuntur, ex his quando- 6 que nascentur, quibus alimentis opus non sit. Dent tibi, Caesar, aetatem di, quam mereris, serventque animum, quem dederunt: et quanto maiorem infantium 7 turbam iterum atque iterum iubebis incidi! Augetur enim cotidie et crescit, non quia cariores parentibus liberi, sed quia principi cives. Dabis congiaria, si voles, praestabis alimenta, si voles: illi tamen propter te nascuntur.

**29** Instar ego perpetui congiarii reor adfluentiam annonae. Huius aliquando cura Pompeio non minus addidit gloriae quam pulsus ambitus campo, exactus hostis 2 mari, oriens triumphis occidensque lustratus. Nec vero ille civilius quam parens noster auctoritate, consilio, fide reclusit vias, portus patefecit, itinera terris, litoribus mare [litora mari] reddidit diversasque gentes ita commercio miscuit, ut, quod genitum esset usquam, 3 id apud omnes natum videretur. Nonne cernere datur, ut sine ullius iniuria omnis usibus nostris annus exuberet? Quippe non ut ex hostico raptae perituraeque in horreis messes nequiquam quiritantibus sociis 4 auferuntur. Devehunt ipsi, quod terra genuit, quod sidus aluit, quod annus tulit, nec novis indictionibus 5 pressi ad vetera tributa deficiunt. Emit fiscus, quidquid videtur emere. Inde copiae, inde annona, de qua

---

11 videbis *pro* iubebis *dett., sed cf. c. 26, 3 (Bae.).* 21 ⟨itinerib. terras⟩, itin. terris *Momms.* 22 [litora mari] *Schnelle,* [litoribus mare] *Suster.* 24 natum esse vid. *dett., cf. c. 8, 6.* — nonne ⟨nunc⟩ cern. *Schnelle.* 31 iubetur emere *Livin.,* videtur ei e re? *Baehr.,* venditur *Stangl.*

inter licentem vendentemque conveniat, inde hic satietas nec fames usquam.

Aegyptus alendis augendisque seminibus ita gloriata **30**
est, ut nihil imbribus caeloque deberet, siquidem proprio
5 semper amne perfusa nec alio genere aquarum solita
pinguescere, quam quas ipsa devexerat, tantis segetibus
induebatur, ut cum feracissimis terris quasi numquam
cessura certaret. Haec inopina siccitate usque in iniuriam 2
sterilitatis exaruit, quia piger Nilus cunctanter alveo
10 sese ac languide extulerat ingentibus quidem tunc quo-
que ille fluminibus, fluminibus tamen conferendus.
Hinc pars magna terrarum mergi repararique amne con- 3
sueta alto pulvere incanduit frustraque tunc Aegyptus
nubila optavit caelumque respexit, cum ipse fecunditatis
15 parens contractior et exilior isdem ubertatem eius anni
angustiis quibus abundantiam suam cohibuisset. Neque 4
enim solum vagus ille, cum expanditur, amnis intra
usurpata semper collium *valla* substiterat atque haeserat,
sed supino etiam ac detinenti solo non placido se molli-
20 que lapsu refugum abstulerat necdum satis umentes
terras addiderat arentibus. Igitur inundatione, id est 5
ubertate, regio fraudata sic opem Caesaris invocavit,
ut solet amnem suum; nec longius illi adversorum fuit
spatium, quam dum nuntiat: tam velox, Caesar, potestas

---

8 usque *M*, usque in *dett.*, usque ad *K e suis Ac, fortasse recte, cf. ep. III 7, 7; ad Trai. 5, 1.* 10 quidem tu ne quoque ille *M*, ille quid. tunc qu. *K.*, *v. Samuelson Eranos 1908, p. 50 sqq.* 11 fluminibus tamen *om. B′ O, quare alterum* fluminibus *deleri iubet Suster, sed cf. p. 350, 27.* 13 frustra *vulg.*, frustraque *A.* 15 anni *vulg.*, *om. Baehr.*, ubertatis eius ang. *mell. codd.* 17 expandatur *e suis codd. Baehr., correxit w.* 18* usurpata semper (semper *om. O et Keili Ac*) collium *codd., vulg.*, valla *addidi coll. Cic. Pis. 33, 81* Alpium vallum, *vide etiam supra ep. VIII 17,* usurpata semper vallium *Baehr.*, usurpatam [semper] saepem collium *Madv. prob. Muell.* 19 detinenti *vulg.*, clementi *K. I,* declivi *Muell.*, non detinenti solo plac. *Baehr.* 20 refugus *Baehr.* 21 indeque ubert. *Baehr., sed v. Burkh. p. 173.* 24* *ego interpunxi, v. ad p. 47, 24; 349, 3.* — potentia *dett., cf. e. g. c. 87, 1.*

tua est tamque in omnia pariter intenta bonitas et accincta, ut tristius aliquid saeculo tuo passis ad remedium
31 salutemque sufficiat, ut scias. Omnibus equidem gentibus fertiles annos gratasque terras precor; crediderim tamen per hunc Aegypti statum tuas fortunam vires experiri tuamque vigilantiam spectare voluisse. Nam, cum omnia ubique secunda merearis, nonne manifestum est, si quid adversi cadat, tuis laudibus tuisque virtutibus materiam campumque praesterni, cum secunda feli-
2 ces, adversa magnos probent? Percrebruerat antiquitus urbem nostram nisi opibus Aegypti ali sustentarique non posse. Superbiebat ventosa et insolens natio, quod victorem quidem populum pasceret tamen quodque in suo flumine, in suis navibus vel abundantia nostra vel
3 fames esset. Refudimus Nilo suas copias: recepit frumenta, quae miserat, deportatasque messes revexit. Discat igitur Aegyptus credatque experimento non alimenta se nobis, sed tributa praestare, sciat se non esse
4 populo Romano necessariam et tamen serviat. Post haec, si volet, Nilus amet alveum suum et fluminis modum servet: nihil hoc ad urbem ac ne ad Aegyptum quidem, nisi ut inde navigia inania et vacua et similia redeuntibus, hinc plena et onusta, et qualia solent venire, mittantur, conversoque munere maris hinc potius venti
5 ferentes et brevis cursus optentur. Mirum, Caesar, videretur, si desidem Aegyptum cessantemque Nilum non sensisset urbis annona; quae tuis opibus, tua cura usque illuc redundavit, ut simul probaretur et nos Aegypto posse et nobis Aegyptum carere non posse.
6 Actum erat de fecundissima gente, si libera fuisset; pudebat sterilitatis insolitae nec minus erubescebat fame, qua torquebatur, cum pariter a te necessitatibus eius pudorique subventum est. Stupebant agricolae plena horrea, quae non ipsi refersissent, quibus de cam-

---

7 sec. ubiq. *W, K. I ex Ac,* ubiq. sec. *vulg.* 32 quam torqu. *H.*

pis illa subvecta messis, quave in Aegypti parte alius amnis. Ita beneficio tuo nec maligna tellus, et obsequens Nilus Aegypto quidem saepe, sed gloriae nostrae numquam largior fluxit.

5 Quam nunc iuvat provincias omnes in fidem no- 32
stram dicionemque venisse, postquam contigit princeps, qui terrarum fecunditatem nunc huc, nunc illuc, ut tempus et necessitas posceret, transferret referretque, qui diremptam mari gentem ut partem aliquam populi
10 plebisque Romanae aleret ac tueretur! Et caelo quidem 2
numquam benignitas tanta, ut omnes simul terras ubertet foveatque: hic omnibus pariter, si non sterilitatem, at mala sterilitatis exturbat, hic, si non fecunditatem, at bona fecunditatis importat, hic alternis commeatibus
15 orientem occidentemque conectit, ut, quae ferunt quaeque expetunt, omnes gentes discant invicem, capiant, quanto libertati discordi servientibus sit utilius unum esse, cui serviant. Quippe discretis quidem bonis om- 3
nium sua cuiusque ad singulos mala, sociatis autem
20 atque permixtis singulorum mala ad neminem, ad omnes omnium bona pertinent. Sed, sive terris divinitas quaedam sive aliquis amnibus genius, et solum illud et flumen ipsum precor, ut hac principis benignitate contentum molli gremio semina recondat, multiplicata
25 restituat. Non quidem reposcimus fenus: putet tamen 4
esse solvendum fallacemque unius anni fidem omnibus annis omnibusque postea saeculis tanto magis, quia non exigimus, excuset.

---

2 *vide Hofacker p. 55.* 3* Nilus: ⟨is⟩ Aeg. *Baehr., velim* tellus et obs. Nilus, ⟨qui⟩ Aeg. 11 uberet *M, Bae.* 15 ferunt quaeque expetunt opes (omnes *B′O, Puteol.*) gentes disc. inv. cap. *codd.,* feruntur quaeq. expetuntur opes inv. cap. gent. ⟨et⟩ disc. *K. II,* ferunt quaeq. exportant orae, inv. cap. gent. discant⟨que⟩ *Baehr.,* ferunt quaeq. expet. omn. gent. inv. cap. ⟨et⟩ disc. *Schwarz., alii alia, cf. infra cap. 62, 4, vide Suster Riv. di fil. XVII 528.* 17 libertati *Gesner., Baehr., Muell.,* libertate *M, K.* — libertate disc. ruentibus *Momms.*

**33** Satis factum qua civium qua sociorum utilitatibus. Visum est spectaculum inde non enerve nec fluxum, nec quod animos virorum molliret et frangeret, sed quod ad pulchra vulnera contemptumque mortis accenderet, cum in servorum etiam noxiorumque corporibus 5
2 amor laudis et cupido victoriae cerneretur. Quam deinde in edendo liberalitatem, quam iustitiam exhibuit omni adfectione aut intactus aut maior! Impetratum est, quod postulabatur, oblatum, quod non postulabatur. Institit ultro et, ut concupisceremus, admonuit, ac sic 10
3 quoque plura inopinata, plura subita. Iam quam libera spectantium studia, quam securus favor! Nemini impietas, ut solebat, obiecta, quod odisset gladiatorem, nemo e spectatore spectaculum factus miseras voluptates
4 unco et ignibus expiavit. Demens ille verique honoris 15 ignarus, qui crimina maiestatis in harena colligebat ac se despici et contemni, nisi etiam gladiatores eius veneraremur, sibi male dici in illis, suam divinitatem, suum numen violari interpretabatur, cumque se idem
**34** quod deos, idem gladiatores quod se putabat. At tu, 20 Caesar, quam pulchrum spectaculum pro illo nobis execrabili reddidisti! Vidimus delatorum iudicium quasi grassatorum, quasi latronum. Non solitudinem illi, non iter, sed templum, sed forum insederant; nulla iam testamenta secura, nullus status certus; non orbitas, non 25
2 liberi proderant. Auxerat hoc malum partium avaritia: advertisti oculos atque ut ante castris ita postea pacem foro reddidisti; excidisti intestinum malum et provida

---

22 iudicium *vulg.*, inductum *M, quod prave defendit Bae. coll. Suet. Cal. 27.* 25 nullius *H, Cusp.* 26* partim *vel* partum *vel* parcum *codd.*, principum *vulg., K. I, lacunam indicant K. II, Baehr., Muell.*, parti⟨cipu⟩m *ego tentaveram,* priorum *coni. Hosius, nunc* partium *restitui:* Gier nach Anteilen (Provisionen), *cf. e. g. Sen. const. sap. 12, 2* avaritia aeris alieni; *nam delatores e proscriptorum, quos detulerant, fortunis suas* partes *(cf. ep. IX 37, 3) percipiebant, v. ep. IV 9, 5; Ps.-Asc. ad Cic. div. 9 p. 110 et 208 Or.; Tac. ann. IV 20; Realenzyklop. IV 2427 sq.; Kuk.*[3] *II p. 1 sq.*

severitate cavisti, ne fundata legibus civitas eversa legibus videretur. Licet ergo cum fortuna tum libera- 3
litas tua visenda nobis praebuerit, ut praebuit, nunc ingentia robora virorum et pares animos, nunc inma-
5 nitatem ferarum, nunc mansuetudinem incognitam, nunc secretas illas et arcanas ac sub te primum communes opes, nihil tamen gratius, nihil saeculo dignius, quam quod contigit desuper intueri delatorum supina ora retortasque cervices. Agnoscebamus et fruebamur, 4
10 cum velut piaculares publicae sollicitudinis victimae supra sanguinem noxiorum ad lenta supplicia graviores- que poenas ducerentur. Congesti sunt in navigia raptim 5
conquisita ac tempestatibus dediti: abirent, fugerent vastatas delationibus terras, ac, si quem fluctus ac pro-
15 cellae scopulis reservassent, hic nuda saxa et inhospitale litus incoleret, ageret duram et anxiam vitam relictaque post tergum totius generis humani securitate maereret. Memoranda facies, delatorum classis permissa 35
omnibus ventis coactaque vela tempestatibus pandere
20 iratosque fluctus sequi, quoscumque in scopulos detulissent. Iuvabat prospectare statim a portu sparsa navigia et apud illud ipsum mare agere principi gratias, qui clementia sua salva ultionem hominum terrarum- que dis maris commendasset. Quantum diversitas tem- 2
25 porum posset, tum maxime cognitum est, cum isdem quibus antea cautibus innocentissimus quisque tunc nocentissimus adfigeretur, cumque insulas omnes, quas modo senatorum, iam delatorum turba compleret; quos quidem non in praesens tantum, sed in aeternum re-
30 pressisti mille poenarum indagine inclusos. Ereptum 3
alienas pecunias eunt, perdant, quas habent; expellere penatibus gestiunt, suis exturbentur neque ut antea exsanguem illam et ferream frontem nequiquam con- vulnerandam praebeant punctis et notas suas rideant,
35 sed expectent paria praemio damna nec maiores spes

---

11 sanguinem ⟨in⟩noxiorum ? *Cat., sed v. Suet. Tit. 8, 5.*

quam metus habeant timeantque, quantum timebantur.
4 Ingenti quidem animo divus Titus securitati nostrae ultionique prospexerat ideoque numinibus aequatus est: sed quanto tu quandoque dignior caelo, qui tot res illis adiecisti, propter quas illum deum fecimus! Id hoc magis arduum fuit, quod imperator Nerva te filio, te successore dignissimus perquam magna quaedam edictis Titi adstruxerat nihilque reliquisse nisi tibi videbatur, qui tam multa excogitasti, ut si ante te nihil esset inventum; quae singula quantum tibi gra-
5 tiae dispensata adiecissent! At tu simul omnia profudisti, ut sol et dies non parte aliqua, sed statim totus nec uni aut alteri, sed omnibus in commune profertur.

**36** Quam iuvat cernere aerarium silens et quietum, et quale ante delatores erat! Nunc templum illud, nunc vere decus, non spoliarium civium cruentarumque praedarum saevum receptaculum ac toto in orbe terrarum adhuc locus unus, in quo optimo principe boni malis
2 impares essent. Manet tamen honor legum, nihilque ex publica utilitate convulsum, nec poena cuiquam remissa, sed addita est ultio, solumque mutatum, quod
3 iam non delatores, sed leges timentur. At fortasse non eadem severitate fiscum qua aerarium cohibes: immo tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo quam de publico credis. Dicitur actori atque etiam procuratori
4 tuo: 'In ius veni, sequere ad tribunal.' Nam tribunal quoque excogitatum principatui est par ceteris, nisi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors et urna fisco iudicem adsignat; licet reicere, licet exclamare: 'Hunc nolo, timidus est et bona saeculi parum intellegit;

6 imperialis N. *A*, imperator ⟨talis⟩ N. *Baehr.*, *Muell.*, talis *om. rell.* 8 edicti *A*, edictis *Baehr.*, edicto *H*, *vulg.* 17 decus *solus B′*, *cf. cap. 14, 3; 83, 5;* deus *cett.*, *K. I*, aedes *Gron.*, *K. II*, *Baehr.*, *Muell.*, dei sedes *Schwarz.*, deūm *Stangl*, thesaurus *? Ammon Bl. f. d. bayer. Gw. XLI 73.* 28 principatui *Lips.*, cruciatui *v.* cruciatu *v.* cruciatum *codd.*

illum volo, qui Caesarem fortiter amat.' Eodem foro utuntur principatus et libertas; quae praecipua tua gloria est, saepius vincitur fiscus, cuius mala causa numquam est nisi sub bono principe. Ingens hoc me- 5
5 ritum, maius illud, quod eos procuratores habes, ut plerumque cives tui non alios iudices malint. Liberum est autem discrimini suo locum eligere. Neque enim ullam necessitatem muneribus tuis addis, ut qui scias hanc esse beneficiorum principalium summam, si illis
10 et non uti licet.

Onera imperii pleraque vectigalia institui ut pro utili- 37
tate communi ita singulorum *cum* iniuriis coëgerunt. His vicesima reperta est, tributum tolerabile et facile heredibus dumtaxat extraneis, domesticis grave. Itaque 2
15 illis inrogatum est, his remissum, videlicet quod manifestum erat, quanto cum dolore laturi seu potius non laturi homines essent destringi aliquid et abradi bonis, quae sanguine, gentilitate, sacrorum denique societate meruissent, quaeque numquam ut aliena et speranda,
20 sed ut sua semperque possessa ac deinceps proximo cuique transmittenda cepissent. Haec mansuetudo legis 3 veteribus civibus servabatur: novi, seu per Latium in civitatem seu beneficio principis venissent, nisi simul cognationis iura impetrassent, alienissimi habebantur,
25 quibus coniunctissimi fuerant. Ita maximum beneficium 4 vertebatur in gravissimam iniuriam, civitasque Romana instar erat odii et discordiae et orbitatis, cum carissima pignora salva ipsorum pietate distraheret. Inveniebantur tamen, quibus tantus amor nominis nostri, ut 5

---

1 nolo *dett.*, *Sauppe Phil. XXX 136*, *Sust.* — quia *pro* qui *B′CO et Keili B*, *K. I*, *Muell.* 2 quae *codd.*, *K. I*, *Sust.*, quae⟨que⟩ *Lips.*, *K. II*, *Baehr.*, *Muell.* 3 saepe *Stangl e Keili Ad.* 7 discrimini suo locum eligere *Madv.*, *Muell.*, discriminis 'nolo (volo *BB′VW*) eum eligere' *vulg.* 12 ita ⟨sine⟩ sing. iniur. *Madv.*, sing. ⟨cum⟩ iniur. *Baehr.* — cogerent his *vel* cogerentur his *codd.*, coegerunt (coegere *Baehr.*). His (In his *K. II*) *Cat.*, *K. II*, *Baehr.*, *Muell*, *v. Burkh. p. 174*, coegere. Inter ista *Schnelle.* 29 nostri inesset ut *v.* nostri erat ut *dett.*

Romanam civitatem non vicesimae modo, verum etiam
adfinitatum damno bene compensari putarent; sed iis
maxime debebat gratuita contingere, a quibus tam
6 magno aestimabatur. Igitur pater tuus sanxit, ut, quod
ex matris ad liberos, ex liberorum bonis pervenisset ad
matrem, etiamsi cognationum iura non recepissent, cum
civitatem adipiscerentur, eius vicesimam ne darent.
7 Eandem inmunitatem in paternis bonis filio tribuit,
si modo reductus esset in patris potestatem, ratus im-
probe et insolenter ac paene impie his nominibus inseri
publicanum, nec sine piaculo quodam sanctissimas ne-
cessitudines velut intercedente vicesima scindi, nullum
tanti esse vectigal, quod liberos ac parentes faceret ex-
38 traneos. Hactenus ille, parcius fortasse, quam decuit
optimum principem, sed non parcius quam optimum
patrem, qui adoptaturus hoc quoque parentis indul-
gentissimi fecit, quod delibasse quaedam seu potius
demonstrasse contentus largam ac prope intactam bene
2 faciendi materiam filio reservavit. Statim ergo muneri
eius liberalitas tua adstruxit, ut, quem ad modum in
patris filius, sic in hereditate filii pater esset inmunis
nec eodem momento, quo pater esse desisset, hoc
3 quoque amitteret, quod fuisset. Egregie, Caesar, quod
lacrimas parentum vectigales esse non pateris. Bona
filii pater sine deminutione possideat, nec socium he-
reditatis accipiat, qui non habet luctus; nemo recen-
tem et attonitam orbitatem ad computationem vocet
4 cogatque patrem, quid reliquerit filius, scire. Augeo,
patres conscripti, principis munus, cum ostendo libe-
ralitati eius inesse rationem. Ambitio enim et iactantia
et effusio et quidvis potius quam liberalitas existimanda
5 est, cui ratio non constat. Dignum ergo, imperator,
mansuetudine tua minuere orbitatis iniurias nec pati
quemquam filio amisso insuper adfici alio dolore. Sic

---

16 optimum *ante* adoptaturus *inserunt vulgo Cataneo auctore, improb. Schnelle et Muell.*

quoque abunde misera res est pater filio solus heres:
quid si coheredem non a filio accipiat? Adde, quod, 6
cum divus Nerva sanxisset, ut in paternis bonis liberi
necessitate vicesimae solverentur, congruens erat ean-
5 dem inmunitatem parentes in liberorum bonis obtinere.
Cur enim posteris amplior honor quam maioribus ha- 7
beretur, curve non retro quoque recurreret aequitas
[non] eadem? Tu quidem, Caesar, illam exceptionem
removisti, si modo filius in potestate patris fuisset,
0 intuitus, opinor, vim legemque naturae, quae semper
in dicione parentum esse liberos iussit nec uti inter
pecudes sic inter homines potestatem et imperium va-
lentioribus dedit. Nec vero contentus primum cogna- 39
tionis gradum abstulisse vicesimae secundum quoque
5 exemit cavitque, ut in sororis bonis frater et contra in
fratris soror, utque avus et avia in neptis nepotisque,
et invicem illi servarentur inmunes. His quoque, quibus 2
per Latium civitas Romana patuisset, idem indulsit
omnibusque inter se cognationum iura commisit simul
0 et pariter et more naturae, quae priores principes a
singulis rogari gestiebant non tam praestandi animo
quam negandi. Ex quo intellegi potest, quantae beni- 3
gnitatis, quanti spiritus fuerit sparsas atque, ut ita
dicam, laceras gentilitates colligere atque conectere et
5 quasi renasci iubere, deferre, quod negabatur, atque id
praestare cunctis, quod saepe singuli non impetrassent,
postremo ipsum sibi eripere tot beneficiorum occasi-
ones, tam numerosam obligandi imputandique ma-
teriam. Indignum, credo, ei visum ab homine peti, quod 4
30 di dedissent. Soror estis et frater, avus et nepotes: quid
est ergo, cur rogetis, ut sitis? Vobis estis, qui*bus* pro

---

7 *sq.* aequitas? ⟨an⟩ non eadem? *Baehr.*, non *del. Schwarz.* 9 fuisset patris *A H.* 19 permisit *Schwarz.*, concessit *K. II.* 30 soror *Livin.*, sorores *codd.* 31* vobis estis qui *codd.*, vob. estis. Quid? *K. I*, vob. estis. Quippe *K. II*, vobis ⟨ad⟩est is qui *Baehr.*, Testis vobis est is, qui? *Muell.*, vobis estis, qui⟨bus⟩ *ego; recte interpr. est Lipsius: 'et estis fratres et vobis estis, non fisco.'*

cetera sua moderatione non minus invidiosum putat
5 dare hereditatem quam auferre. Laeti ergo adite honores, capessite civitatem; neminem hoc necessitudini*bus* abruptum velut truncum amputatumque destituet; isdem omnes quibus ante pignoribus, sed honestiores perfruentur.

Ac ne remotioris quidem iamque deficientis adfinitatis gradus a qualibet quantitate vicesimam ut prius inferre cogentur. Statuit enim communis omnium pa-
40 rens summam, quae publicanum pati posset. Carebit 10
onere vicesimae parva et exilis hereditas et, si ita gratus heres volet, tota sepulcro, tota funeri serviet; nemo observator, nemo castigator adsistet. Cuicumque modica pecunia ex alicuius hereditate obvenerit, securus habeat
2 quietusque possideat. Ea lex vicesimae dicta est, ut 15
ad periculum eius perveniri nisi opibus non possit. Conversa est iniquitas in gratulationem, iniuria in vo-
3 tum: optat heres, ut vicesimam debeat. Additum est, ut, qui ex eius modi causis in diem edicti vicesimam deberent, nondum tamen intulissent, non inferrent. At 20
in praeteritum subvenire ne di quidem possunt: tu tamen subvenisti cavistique, ut desineret quisque debere, quod non esset postea debiturus, id est effecisti,
4 ne malos principes habuissemus. Quo ingenio, si natura pateretur, quam libenter tot spoliatis, tot trucidatis 25
5 bona et sanguinem refudisses! Vetuisti exigi, quod deberi non tuo saeculo coeperat. Alius ut contumacibus irasceretur tarditatemque solvendi dupli vel etiam quadrupli inrogatione multaret, tu nihil referre iniquitatis existimas, exigas, quod deberi non oportuerit, 30
an constituas, ut debeatur.

---

3 necessitudini⟨bu⟩s *Madv.*, *Muell.*, necessitudinis *vulg.* 8 ut prius *om. dett.* 9 cogetur *dett.* 14 hered. alic. *dett.* 19 ei. modi ex *dett.* 21 *v. Sprichw. p. 108 sq. et 286.* 26 sangu. et bona *dett.* 28 vel etiam *A*, *edd. ant.*, *Baehr.*, *Muell.*, vel et *M*, *K*.

Feres, Caesar, curam et sollicitudinem consularem. 41
Nam mihi cogitanti eundem te collationes remisisse,
donativum reddidisse, congiarium obtulisse, delatores
abegisse, vectigalia temperasse, interrogandus videris,
5 satisne computaveris imperii reditus. An tantas vires
habet frugalitas principis, ut tot impendiis, tot erogationibus sola sufficiat? Nam quid est causae, cur aliis 2
quidem, cum omnia raperent et rapta retinerent, ut si
nihil rapuissent, nihil retinuissent, defuerint omnia,
10 tibi, cum tam multa largiaris et nihil auferas, ut si
nihil largiaris et auferas *omnia*, omnia supersint? Num- 3
quam principibus defuerunt, qui fronte tristi et gravi
supercilio utilitatibus fisci contumaciter adessent. Et
erant principes ipsi sua sponte avidi et rapaces, et qui
15 magistris non egerent; plura tamen semper a nobis
contra nos didicerunt. Sed ad tuas aures cum ceteris
omnibus tum vel maxime avaris adulationibus obstructus est aditus. Silent ergo et quiescunt, et, postquam 4
non est, cui suadeatur, qui suadeant, non sunt. Quo
20 evenit, ut, cum plurimum tibi pro tuis, plus tamen pro
nostris moribus debeamus.

Locupletabant et fiscum et aerarium non tam Vo- 42
coniae et Iuliae leges quam maiestatis singulare et
unicum crimen eorum, qui crimine vacarent. Huius tu
5 metum penitus sustulisti contentus magnitudine, qua
nulli magis caruerunt, quam qui sibi maiestatem vindicabant. Reddita est amicis fides, liberis pietas, obse- 2
quium servis: verentur et parent et dominos habent.
Non enim iam servi nostri principis amici, sed nos 3
10 sumus, nec pater patriae alienis se mancipiis cariorem
quam civibus suis credit. Omnes accusatore domestico
liberasti unoque salutis publicae signo illud, ut sic
dixerim, servile bellum sustulisti. In quo non minus
servis quam dominis praestitisti; nos enim securos,

---

9 nihil retinuissent *om. dett.* 11 omnia *duplic. Schwarz.*
34 hos *edd. antiq., K. I.*

4 illos bonos fecisti. Non vis in te ea laudari, nec fortasse laudanda sint: grata sunt tamen recordantibus principem illum in capita dominorum servos subornantem monstrantemque crimina, quae tamquam delata puniret, magnum et inevitabile ac totiens cuique experiendum malum, quotiens quisque similes principi servos haberet.

43 In eodem genere ponendum est, quod testamenta nostra secura sunt, nec unus omnium, nunc quia scriptus, nunc quia non scriptus, heres. Non tu falsis, non 1
tu iniquis tabulis advocaris. Nullius ad te iracundia, nullius impietas, nullius furor confugit, nec, quia offen-
2 dit alius, nuncuparis, sed quia ipse meruisti. Scriberis ab amicis, ab ignotis praeteriris, nihil inter privatum et principem interest, nisi quod nunc a pluribus amaris; 1
3 nam et plures amas. Tene, Caesar, hunc cursum, et probabitur experimento, sitne feracius et uberius non ad laudem modo, sed ad pecuniam principi, si herede
4 illo mori homines velint, quam si cogantur. Donavit pater tuus multa, *multa* et ipse donasti. Cesserit parum gratus: manent tamen hi, qui bonis eius *fruantur* nihilque ex illis ad te nisi gloria redit. Nam liberalitatem iucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus
5 facit. Sed quis ante le laudem istam pecuniae praetulit? quotus quisque principum ne id quidem in patrimoniis nostris suum duxit, quod esset de suo? Nonne ut regum ita Caesarum munera illitos cibis hamos, opertos praeda laqueos aemulabantur, cum privatis fa-

---

1 in te ea *K. II, Baehr.,* interea *(K. I) vel* in terra *codd.* 16 et ⟨tu⟩ plures *? Muell.* 19 hom. mori *dett.* — *A verbis* donavit pater *incipit cod. M'.* 20 multa *duplic. Ernestius.* — cesserit parum gratus *codd., K.,* decess. p. gr. *Madv. (sed vide Tac. hist. II 55, cf. Wölfflin. Phil. XXVI 116),* cesserint p. gratis *Livin., Baehr.,* ceperit p. gratus *Lips., † add. Muell.* 21 hi qui bonis eius ⟨fruantur⟩ *Cat.* (fruuntur *K. I*), *† ponunt K. II, Muell.,* aeque in bonis eius *Momms.,* digni bonis eius *Baehr.,* hi qui ⟨in⟩ bonis eius *Thoernell, Bae.*

cultatibus velut hausta et implicita retro secum, quidquid attigerant, referrent?

Quam utile est ad usum secundorum per adversa 44
venisse! Vixisti nobiscum, periclitatus es, timuisti,
5 quae tunc erat innocentium vita. Scis et expertus es,
quanto opere detestentur malos principes, etiam qui
malos faciunt. Meministi, quae optare nobiscum, quae
sis queri solitus. Nam privato iudicio principem geris, 2
meliorem immo te praestas, quam tibi alium precabare.
10 Itaque sic imbuti sumus, ut, quibus erat summa voto-
rum melior pessimo princeps, iam non possimus nisi
optimum ferre. Nemo est ergo tam tui, tam ignarus 3
sui, ut locum istum post te concupiscat. Facilius est,
ut esse aliquis successor tuus possit, quam ut velit.
15 Quis enim curae tuae molem sponte subeat? quis com- 4
parari tibi non reformidet? Expertus et ipse es, quam
sit onerosum succedere bono principi, et adferebas excu-
sationem adoptati. An parva pronaque sunt ad aemulan- 5
dum, quod nemo incolumitatem turpitudine rependit,
20 salva est omnibus vita et dignitas vitae nec iam con-
sideratus et sapiens, qui aetatem in tenebris agit?
Eadem quippe sub principe virtutibus praemia quae in 6
libertate, nec bene factis tantum ex conscientia merces.
Amas constantiam civium et erectos ac vividos animos
25 non ut alii contundis ac deprimis, sed foves et attollis.
Prodest bonos esse, cum sit satis abundeque, si non 7
nocet; his honores, his sacerdotia, his provincias offers,
hi amicitia tua, hi iudicio florent. Acuuntur isto integri-

---

1 *post* velut *add.* fautores *Baehr.* — implicita *A H,* implicata *Schwarz. e cod. Veneto,* amplificata *Gruter.,* multiplicata *vulg., cf. Cic. de har. resp. 4, 7.* 8 nam *vulg.,* iam *Madv.,* nunc *Livin.,* nempe *Rappold.* — privati *Lips., Baehr.* 9* quam *(sic vulg.) vel* quem *vel* que *codd., velim* quam ⟨qualem⟩. 18 adoptanti *Keili A, Schwarz., fort. recte.* 21 ac *pro* et *dett.* 24* et erectos *ego,* et rectos *A W, Baehr. p. XXIII,* rectosque *cett. codd.,* erectosque *Wassius, Stangl, cf. ep. III 5, 5; IX 26, 2; pan. 85, 3.* — vividos ς, invidos *B C V M′,* mundos *O W.* 26 *v. Hofacker p. 58.*

tatis et industriae pretio similes, dissimiles alliciuntur; nam praemia [bonorum malorumque] bonos ac malos
8 faciunt. Pauci adeo ingenio valent, ut non turpe honestumque, prout bene aut secus cessit, expetant fugiantve; ceteri, ubi laboris inertiae, vigilantiae somno, frugalitatis luxuriae merces datur, eadem ista, quibus alios artibus adsecutos vident, consectantur, qualesque sunt illi, tales esse et videri volunt et, dum volunt, fiunt.

**45** Et priores quidem principes excepto patre tuo, praeterea uno aut altero (et nimis dixi), vitiis potius civium quam virtutibus laetabantur, primum quod in alio sua quemque natura delectat, deinde quod patientiores servitutis arbitrabantur, quos non deceret esse
2 nisi servos. Horum in sinum omnia congerebant, bonos autem otio ac situ abstrusos et quasi sepultos non nisi delationibus et periculis in lucem ac diem proferebant.
3 Tu amicos ex optimis, et hercule aequum est esse eos carissimos bono principi, qui invisissimi malo fuerint. Scis, ut sunt diversa natura dominatio et principatus, ita non aliis esse principem gratiorem, quam
4 qui maxime dominum graventur. Hos ergo provehis et ostentas quasi specimen et exemplar, quae tibi secta vitae, quod hominum genus placeat; et ideo non censuram adhuc, non praefecturam morum recepisti, quia tibi benificiis potius quam remediis ingenia nostra experiri placet. Et alioqui nescio an plus moribus conferat princeps, qui bonos esse patitur, quam qui cogit.
5 Flexibiles quamcumque in partem ducimur a principe

---

2* bonor. malorumq. *inclusi ut glossema, cf. c. 70, 2; futili argumento retinet Bae.;* [malorumque] bonos ec malis *Baehr.;* n. pr. b. plerumque bonos et *(= etiam)* malos f. *Suster.* 4 aut *Bentley Hor. sat. II 1, 31,* ac *M.* 11 altero nec nim. *Baehr.* 12 primum quod — *13* arbitrabantur *om. B V.* 13 deinde *Ald., K. II (disp. I 14), Baehr.,* denique *codd.* 18 *post* optimis *add.* sumis *K.,* legis *Cat., v. Lagergreen p. 41 sqq., Kraut p. 47.* 19 invisissimi *Baehr.,* in nuis *(superscr. z)* si in *A (vide Strömberg Eranos II 46),* invisi *vulg.* 20 sint *M.* 22 *cf. Lucan. VII 284.*

atque, ut ita dicam, sequaces sumus. Huic enim cari, huic probati esse cupimus, quod frustra speraverint dissimiles, eoque obsequii continuatione pervenimus, ut prope omnes [homines] unius moribus vivamus. Porro non tam sinistre constitutum est, ut, qui malum principem possumus, bonum non possimus imitari. Perge modo, Caesar, et vim effectumque censurae 6
tuum propositum, tui actus obtinebunt. Nam vita principis censura est eaque perpetua: ad hanc dirigimur, ad hanc convertimur, nec tam imperio nobis opus est quam exemplo. Quippe infidelis recti magister est metus. Melius homines exemplis docentur, quae in primis hoc in se boni habent, quod adprobant, quae praecipiunt, fieri posse. Et quis terror valuisset efficere, quod re- **46**
verentia tui effecit? Obtinuit aliquis, ut spectaculum pantomimorum populus Romanus tolli pateretur, sed non obtinuit, ut vellet: rogatus es tu, quod cogebat 2
alius, coepitque esse beneficium, quod necessitas fuerat. Neque enim a te minore concentu, ut tolleres pantomimos, quam a patre tuo, ut restitueret, exactum est. Utrumque recte; nam et restitui oportebat, quos sustu- 3
lerat malus princeps, et tolli restitutos. In iis enim, quae a malis bene fiunt, hic tenendus est modus, ut adpareat auctorem displicuisse, non factum. Idem ergo 4
populus ille, aliquando scaenici imperatoris spectator et plausor, nunc in pantomimis quoque aversatur et damnat effeminatas artes et indecora saeculo studia. Ex 5
quo manifestum est principum disciplinam capere etiam vulgus, cum rem, si ab uno fiat, severissimam fecerint omnes. Macte hac gravitatis gloria, Caesar, qua consecutus es, ut, quod antea vis et imperium, nunc mores vocarentur. Castigaverunt vitia sua ipsi, qui castigari 6
merebantur, iidemque emendatores, qui emendandi fuerunt. Itaque nemo de severitate tua queritur, et libe-

---

1 *v. Hofacker p. 58.* 4 homines *del. Schaefer.*, hominis *Baehr.* 10 nobis *om. A.* 14 et quis *M*, ecquis *Bae. coll. cap. 49, 3; 56, 2; 72, 6.* 29 a bono *pro* ab uno *Baehr.*

7 rum est queri. Sed, cum ita comparatum sit, ut de
nullo minus principe querantur homines, quam de quo
maxime licet, tuo in saeculo nihil est, quo non omne
8 hominum genus laetetur et gaudeat. Boni provehuntur,
mali, qui est tranquillissimus status civitatis, nec 5
timent nec timentur. Vitiorum paenitentiam expectas,
mederis erroribus, sed implorantibus, omnibusque, quos
bonos facis, hanc adstruis laudem, ne coëgisse videaris.
47 Quid? vitam, quid? mores iuventutis quam princi-
paliter formas! quem honorem dicendi magistris, quam 10
dignationem sapientiae doctoribus habes! ut sub te
spiritum et sanguinem et patriam receperunt studia!
quae priorum temporum inmanitas exiliis puniebat,
cum sibi vitiorum omnium conscius princeps inimicas
vitiis artes non odio magis quam reverentia relegaret. 15
2 At tu easdem artes in complexu, oculis, auribus habes.
Praestas enim, quaecumque praecipiunt, tantumque eas
3 diligis, quantum ab illis probaris. An quisquam studia
humanitatis professus non cum omnia tua tum vel in
primis laudibus ferat admissionum tuarum facilitatem? 20
4 Magno quidem animo parens tuus hanc ante vos prin-
cipes arcem 'publicarum aedium' nomine inscripse-
rat, frustra tamen, nisi adoptasset, qui habitare ut in pu-
5 blicis posset. Quam bene cum titulo isto moribus tuis
convenit, quamque omnia sic facis, tamquam non alius 25
inscripserit! Quod enim forum, quae templa tam re-
serata? Non Capitolium ipsaque illa adoptionis tuae
sedes magis publica, magis omnium. Nullae obices,
nulli contumeliarum gradus superatisque iam mille li-
6 minibus ultra semper aliqua dura et obstantia. Magna 30
ante te, magna post te, iuxta te tamen maxima quies:
tantum ubique silentium, tam altus pudor, ut ad par-
vos penates et larem angustum ex domo principis mo-
48 destiae et tranquillitatis exempla referantur. Ipse autem
ut excipis omnes, ut expectas! ut magnam partem 35

6 vitior. paen. expect. *om. dett.* 7 implorantium? *Schwarz. fort. recte.*

dierum inter tot imperii curas quasi per otium transigis! Itaque non *b*albi et attoniti nec, ut periculum capitis adituri, tardi ad te, sed securi et hilares, cum commodum est, convenimus. Et, admittente principe, 2
5 interdum est aliquid, quod nos domi quasi magis necessarium teneat: excusati semper tibi nec umquam excusandi sumus. Scis enim sibi quemque praestare, quod te videat, quod frequentet, ac tanto liberalius ac diutius voluptatis huius copiam praebes. Nec salutatio- 3
10 nes tuas fuga et vastitas sequitur: remoramur, resistimus ut in communi domo, quam nuper illa inmanissima belua plurimo terrore munierat, cum velut quodam specu inclusa nunc propinquorum sanguinem lamberet, nunc se ad clarissimorum civium strages
15 caedesque proferret. Obversabantur foribus horror et 4
minae et par metus admissis et exclusis: ad hoc ipse occursu quoque visuque terribilis; superbia in fronte, ira in oculis, femineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore suffusa. Non adire quisquam, non 5
20 adloqui audebat tenebras semper secretumque captantem nec umquam ex solitudine sua prodeuntem, nisi ut solitudinem faceret. Ille tamen, quibus sibi parietibus 49
et muris salutem suam tueri videbatur, dolum secum et insidias et ultorem scelerum deum inclusit. Dimovit
25 perfregitque custodias poena angustosque per aditus et obstructos non secus ac per apertas fores et invitantia limina inrupit: longe tunc illi divinitas sua, longe arcana illa cubilia saevique secessus, in quos timore et superbia et odio hominum agebatur. Quanto nunc tu- 2

---

2* alii *codd.*, albi *Madv.*, alienati *Muell.*, anxii (*vel* pallidi) *? K. prob. Baehr.*, pavidi *? Suster.*, solliciti *Schnelle*, balbi *ego, v. Gloss. V 348, 27* balbus turbatae linguae, qui vult loqui et non potest, *ceterum cf. c. 66, 4 sq.* 3 tardi ad te *Lips.*, tarditate *codd.*, *vulg.* — hilares ⟨et⟩ cum *? K. prob. Baehr.* 4 sin adm. *Baehr.*, *sed idem* et adm. princ. ⟨si⟩ *praef. p. XXIII, cf. Burkh. p. 175*, principes *A*, si *om. vulg.*, *K. recte, cf. cap. 25, 4; 66, 4; al.* 11 in communi in domo *Schnelle.* 27 longeque tunc *dett.*

tior, quanto securior eadem domus, postquam erus non
crudelitatis, sed amoris excubiis, non solitudine et clau-
3 stris, sed civium celebritate defenditur! Ecquid ergo
discimus experimento fidissimam esse custodiam prin-
cipis innocentiam ipsius? Haec arx inaccessa, hoc inex- 5
pugnabile munimentum, munimento non egere. Frustra
se terrore succinxerit, qui saeptus caritate non fuerit;
4 armis enim arma inritantur. Num autem serias tantum
partes dierum in oculis nostris coetuque consumis? non
remissionibus tuis eadem frequentia eademque illa so- 10
5 cialitas interest? non tibi semper in medio cibus sem-
perque mensa communis? non ex convictu nostro mutua
voluptas? non provocas reddisque sermones? non ipsum
tempus epularum tuarum, cum frugalitas contrahat,
6 extendit humanitas? Non enim ante medium diem 15
distentus solitaria cena spectator adnotatorque convivis
tuis inmines nec ieiunis et inanibus plenus ipse et
ructans non tam adponis quam obicis cibos, quos de-
digneris attingere, aegreque perpessus superbam illam
convictus simulationem rursus te ad clandestinam ga- 20
7 neam occultumque luxum refers. Ergo non aurum nec
argentum nec exquisita ingenia cenarum, sed suavita-
tem tuam iucunditatemque miramur, quibus nulla sa-
tietas adest, quando sincera omnia et vera et ornata
8 gravitate. Neque enim aut peregrinae superstitionis 25
ministeria aut obscaena petulantia mensis principis
oberrat, sed benigna invitatio et liberales ioci et stu-
diorum honor. Inde tibi parcus et brevis somnus, nul-
lumque amore nostri tempus angustius, quam quod sine
nobis agis. 30

**50** Sed, cum rebus tuis ut participes perfruamur, quae
habemus ipsi, quam propria, quam nostra sunt! Non
enim exturbatis prioribus dominis omne stagnum, om-
nem lacum, omnem etiam saltum inmensa possessione

---

1 erus *Lips.*, eius *M*, *del. vulg.* 5 innoc. ipsius *AH*, *Baehr. Mus. Rhen. XXX 465*, ips. inn. *dett.*

circumvenis, nec unius oculis flumina, montes, maria
deserviunt. Est, quod Caesar non suum videat, tandem- 2
que imperium principis quam patrimonium maius est.
Multa enim ex patrimonio refert in imperium, quae
5 priores principes occupabant, non ut ipsi fruerentur,
sed ne quis alius. Ergo in vestigia sedesque nobilium 3
inmigrant pares domini, nec iam clarissimorum viro-
rum receptacula habitatore servo teruntur aut foeda
vastitate procumbunt. Datur intueri pulcherrimas aedes 4
10 deterso situ auctas ac vigentes. Magnum hoc tuum
non erga homines modo, sed erga tecta ipsa meritum,
sistere ruinas, solitudinem pellere, ingentia opera eodem,
quo extructa sunt, animo ab interitu vindicare. Muta
quidem illa et anima carentia sentire tamen et laetari
15 videntur, quod niteant, quod frequententur, quod ali-
quando coeperint esse domini scientis. Circumfertur 5
sub nomine Caesaris tabula ingens rerum venalium,
prodiit detestanda avaritia illius, qui tam multa con-
cupiscebat, cum haberet supervacua tam multa. Tum
20 exitialis erat apud principem huic laxior domus, illi
amoenior villa; nunc princeps in haec eadem dominos 6
quaerit, ipse inducit; ipsos illos magni aliquando im-
peratoris hortos, illud numquam nisi Caesaris sub-
urbanum licemur, emimus, implemus. Tanta benignitas 7
25 principis, tanta securitas temporum est, ut ille nos
principalibus rebus existimet dignos, nos non timeamus,
quod esse digni videmur. Nec vero emendi tantum
civibus tuis copiam praebes, sed amoenissima quaeque
largiris et donas, ista, inquam, donas, in quae electus,
30 in quae adoptatus es: transfers, quod iudicio accepisti,
ac nihil magis tuum credis, quam quod per amicos
habes.

---

1 montes *AH, cf. p. 345, 8,* fontes *rell.* 18* quod sit *M,* quod fit *M′,* quo fit *Perizon., K., Baehr.,* quo sit *Liv., Muell.,* quod fecit *Gierig.,* quod siit *(*sivit *?) Rappold,* quas ⟨rap⟩uit *ego prius, nunc* prodiit, *i. e.* adparuit, in lucem prolata est, *cf. e. g. Plaut. Cas. prol. 9; Ov. met. I 141; fast. I 157; ceterum v. ep. VI 19, 4 sq.* 20 latior *Baehr.*

**51** Idem tam parcus in aedificando quam diligens in tuendo. Itaque non ut ante inmanium transvectione saxorum urbis tecta quatiuntur; stant securae domus nec iam templa nutantia. Satis est tibi nimiumque, cum
2 successeris frugalissimo principi; mavis reicere aliquid et amputare ex his, quae princeps tamquam necessaria reliquit. Praeterea pater tuus usibus suis detrahebat, quae fortuna imperii dederat, tu tuis, quae pater. At
3 quam magnificus in publicum es! Hinc porticus, inde delubra occulta celeritate properantur, ut non consummata, sed tantum commutata videantur. Hinc inmensum latus circi templorum pulchritudinem provocat, digna populo victore gentium sedes nec minus ipsa vi-
4 senda, quam quae ex illa spectabuntur, visenda autem cum cetera specie, tum quod aequatus plebis ac principis locus, siquidem per omne spatium una facies, omnia continua et paria, nec magis proprius spectanti Cae-
5 sari suggestus quam propria, quae spectet. Licebit ergo te civibus tuis invicem contueri; dabitur non cubiculum principis, sed ipsum principem cernere in publico, in populo sedentem, populo, cui locorum quinque milia adiecisti. Auxeras enim numerum eius congiarii facilitate maioremque in posterum suscipi liberalitatis tuae fide iusseras.

**52** Horum unum si praestitisset alius, iam dudum illi radiatum caput et media inter deos sedes auro staret aut ebore augustioribusque aris et grandioribus victimis
2 invocaretur. Tu delubra non nisi adoraturus intras, tibi maximus honor excubare pro templis postibusque praetexi. Sic fit, ut *tibi* di summum inter homines

---

5 magis *edd. ant.*, magnum *codd.*, mavis *Bongarsius prob. Schwarzio*, magnum ⟨vero⟩ *Baehr.*, magnum ⟨est⟩ *ego prius.* — reicere *codd.*, recidere *Gronov.* 17 spectandi Caesaris *codd.*, spectanti Caesari *Gesner.* 19 te civ. tuis inv. *B C M′ W*, te *om. V*, tibi et civ. tuis inv. *Baehr.*, civ. tuis et inv. *Kroll diss. Vrat. 1891 thes. 9, nihil mutat Schnelle*, civ. tuis te inv. *K., Muell.* 30 tibi *om. M*, di ⟨tibi⟩ *K. II, Baehr., Bae., sed v. ad c. 73, 6 et 78, 2.*

fastigium servent, cum deorum ipse non adoptes. Ita- 3
que tuam statuam in vestibulo Iovis optimi maximi
unam alteramve et hanc aeream cernimus. At paulo
ante aditus omnes, omnes gradus totaque area hinc
5 auro, hinc argento relucebat seu potius polluebatur,
cum incesti principis statuis permixta deorum simula-
cra sorderent. Ergo istae quidem aereae et paucae 4
manent manebuntque quam diu templum ipsum, illae
autem *aureae* et innumerabiles strage et ruina publico
10 gaudio litaverunt. Iuvabat illidere solo superbissimos
vultus, instare ferro, saevire securibus, ut si singulos
ictus sanguis dolorque sequeretur. Nemo tam temperans 5
gaudii seraeque laetitiae, quin instar ultionis videretur
cernere laceros artus, truncata membra, postremo truces
15 horrendasque imagines obiectas excoctasque flammis,
ut ex illo terrore et minis in usum hominum ac vo-
luptates ignibus mutarentur. Simili reverentia, Caesar, 6
non apud genium tuum bonitati tuae gratias agi, sed
apud numen Iovis optimi maximi pateris: illi debere
20 nos, quidquid tibi debeamus, illius, quod bene facias,
muneris esse, qui te dedit. Ante quidem ingentes ho- 7
stiarum greges per Capitolinum iter magna sui parte
velut intercepti devertere via cogebantur, cum saevis-
simi domini atrocissima effigies tanto victimarum
25 cruore coleretur, quantum ipse humani sanguinis pro-
fundebat.

Omnia, patres conscripti, quae de aliis principibus **53**
a me aut dicuntur aut dicta sunt, eo pertinent, ut
ostendam, quam longa consuetudine corruptos depra-
30 vatosque mores principatus parens noster reformet et
corrigat. Alioqui nihil non parum grate sine com-
paratione laudatur. Praeterea hoc primum erga opti- 2

---

1 adoptes *M′, Lips.,* adeptus *M,* adpetas *v.* adfectes *Livin.* 9 aureae *add. Cat.* — str. ac ruina *B V, Baehr., sed v. ad c. 44, 5, cf. Muell. ad edit. suae p. 49, 23.* 15 flammis excoctasque *K. II, Baehr.* 21 *v. Hofacker p. 58.* 31 ⟨et⟩ alioquin *Livin., cf. c. 45, 4; 68, 7; 70, 8.*

mum imperatorem piorum civium officium est, insequi
dissimiles. Neque enim satis amarit bonos principes,
3 qui malos [satis] non oderit. Adice, quod imperatoris
nostri non aliud amplius ac diffusius meritum est, quam
4 quod insectari malos principes tutum est. An excidit 5
dolori nostro modo vindicatus Nero ? Permitteret, credo,
famam vitamque eius carpi, qui mortem ulciscebatur,
nec ut in se dicta interpretaretur, quae de simillimo
5 dicerentur. Quare ego vero, Caesar, muneribus tuis
omnibus comparo, multis antepono, quod licet nobis 10
et in praeteritum de malis imperatoribus cotidie vindicari et futuros sub exemplo praemonere nullum locum, nullum esse tempus, quo funestorum principum
6 manes a posterorum execrationibus conquiescant. Quo
constantius, patres conscripti, et dolores nostros et 15
gaudia proferamus, laetemur his, quibus fruimur, ingemiscamus illis, quae patiebamur. Simul utrumque faciendum est sub bono principe. Hoc secreta nostra, hoc sermones, hoc ipsae gratiarum actiones agant meminerintque sic maxime laudari incolumem imperatorem, si 20
priores secus meriti reprehendantur. Nam, cum de malo principe posteri tacent, manifestum est eadem facere
**54** praesentem. Et quis iam locus miserae adulationis manebat ignarus, cum laudes imperatorum ludis etiam et
comissationibus celebrarentur, saltarentur atque in omne 25
ludibrium effeminatis vocibus, modis, gestibus frangerentur ? Sed illud indignum, quod eodem tempore in senatu et in scaena, ab histrione et a consule laudaban-
2 tur. Tu procul a tui cultu ludicras artes removisti. Seria

---

3 satis *del. Madv.* 9 ego te *vel* ergo te *codd.*, te *del. K. I*, ego ⟨in⟩ te *Baehr.*, circa te *Schnelle*, ego hoc *Suster.*, equidem ? *Muell. cruce addita*, ego vero *K. II, cf. supra p. 109, 6.* 16 laetemur h. q. fruimur *add. A, Baehr., tuetur Sust. e suo apographo U, om. K. II.* 21 de *add. w.* 23 ecquis *Cuspin.*, et quis *M, v. ad c. 46, 1.* 25 commissationibus *M, quod recte defendit Schwarz.*, commissionibus *Livin. coll. Suet Aug. 89.*

ergo te carmina honorque aeternus annalium, non haec
brevis et pudenda praedicatio colit; quin etiam tanto
maiore consensu in venerationem tui theatra ipsa con-
surgent, quanto magis de te scaenae silebunt. Sed quid 3
ego istud admiror, cum eos quoque honores, qui tibi
a nobis offeruntur, aut delibare parcissime aut omnino
soleas recusare? Nihil ante tam vulgare, tam parvum
in senatu agebatur, ut non laudibus principum inmo-
rarentur, quibuscumque censendi necessitas accidisset.
De ampliando numero gladiatorum aut de instituendo 4
collegio fabrorum consulebamur et quasi prolatis im-
perii finibus nunc ingentes arcus excessurosque tem-
plorum fastigium titulos, nunc menses etiam nec hos
singulos nomini Caesarum dicabamus. Patiebantur illi
et, quasi meruissent, laetabantur. At nunc quis nostrum 5
tamquam oblitus eius, de quo refertur, censendi officium
principis honore consumit? Tuae moderationis laus
haec constantia nostra est. Tibi obsequimur, quod in
curiam non ad certamen adulationum, sed ad usum
munusque iustitiae convenimus hanc simplicitati tuae
veritatique gratiam relaturi, ut te, quae vis, velle, quae
non vis, nolle credamus. Incipimus inde, desinimus 6
ibi, a quo incipi, in quo desini sub alio principe non
posset. Nam plerosque ex decretis honoribus et alii
non receperunt; nemo ante tantus fuit, ut crederetur
noluisse decerni; quod ego titulis omnibus speciosius 7
reor, quando non trabibus aut saxis nomen tuum, sed
monimentis aeternae laudis inciditur. Ibit in saecula **55**
fuisse principem, cui florenti et incolumi numquam
nisi modici honores, saepius nulli decernerentur. Et 2
sane, si velimus cum priorum temporum necessitate
certare, vincemur; ingeniosior est enim ad excogitan-
dum simulatio veritate, servitus libertate, metus amore.
Simul, cum iam pridem novitas omnis adulatione con- 3
sumpta sit, non alius erga te novus honor superest,

---

25 te *post* ante *add. Livin., sed v. supra v. 7.*

4 quam si aliquando de te tacere audeamus. Age, si quando pietas nostra silentium rupit et verecundiam tuam vicit, quae qualiaque [aut] decernimus non, [aut] tu non recusas, ut adpareat non superbia et fastidio te amplissimos honores repudiare, qui minores non dedi- 5
5 gneris. Pulchrius hoc, Caesar, quam si recusares omnes; nam recusare omnes ambitionis, moderatio est eligere parcissimos. Quo temperamento et nobis et aerario consulis, nobis quidem, quod omni liberas suspicione, aerario autem, quod sumptibus eius adhibes modum, 10 ut qui exhaustum non sis innocentium bonis repleturus.
6 Stant igitur effigies tuae, quales olim ob egregia in rem publicam merita privatis dicabantur; visuntur eadem e materia Caesaris statuae qua Brutorum, qua
7 Camillorum. Nec discrepat causa. Illi enim reges ho- 15 stemque victorem moenibus depulerunt, hic regnum ipsum, quaeque alia captivitas gignit, arcet ac summovet
8 sedemque obtinet principis, ne sit domino locus. Ac mihi intuenti sapientiam tuam minus mirum videtur, quod mortales istos caducosque titulos aut depreceris 20 aut temperes; scis enim, ubi vera principis, ubi sempiterna sit gloria. Hi sunt honores, in quos nihil flam-
9 mis, nihil senectuti, nihil successoribus liceat. Arcus enim et statuas, aras etiam templaque demolitur et obscurat oblivio, neglegit carpitque posteritas: contra con- 25 temptor ambitionis et infinitae potestatis domitor ac frenator animus ipsa vetustate florescit nec ab ullis magis laudatur, quam quibus minime necesse est. Praeterea, ut quisque factus est princeps, extemplo fama
10 eius, incertum bona an mala, ceterum aeterna est. Non 30

---

1* *pro* age *malim* at. 3 aut *utroque loco sustulit Gryphius.* 7 moderatio est *AB′CM′OW, K.,* moderationis est (est *om. B*) *BV, Baehr., Muell.* 8 aerario — *9* suspicione *add. w et Keili Ad.* 18 loc. dom. *Hofacker p. 48.* 22 gl. hi (ii) sint (sunt) *codd.;* gloria, ubi sint *vulg.;* gloria. Hi sinceri *Baehr.* 28 Praeterea — *30* aeterna est *AB′M′O, om. rell. codd., K. II, Baehr.*

ergo perpetua principi fama, quae invitum manet, sed bona concupiscenda est; ea porro non imaginibus et statuis, sed virtute ac meritis prorogatur. Quin etiam 11 leviora haec, formam principis figuramque, non aurum melius vel argentum quam favor hominum exprimat teneatque. Quod quidem prolixe tibi cumulateque contingit, cuius laetissima facies et amabilis vultus in omnium civium ore, oculis, animo sedet.

Adnotasse vos credo, patres conscripti, iam dudum **56** me non eligere, quae referam. Propositum est enim mihi principem laudare, non principis facta. Nam laudabilia multa etiam mali faciunt, ipse laudari nisi optimus non potest. Quare non alia maior, imperator auguste, gloria tua, quam quod agentibus tibi gratias nihil velandum est, nihil omittendum. Ecquid est enim 2 in principatu tuo, quod cuiusquam praedicatio vel transsilire vel praetervehi debeat? Quod momentum, quod immo temporis punctum aut beneficio sterile aut vacuum laude? Non omnia eius modi, ut is optime te laudasse videatur, qui narraverit fidelissime? Quo fit, ut prope in inmensum diffundatur oratio mea, et necdum de biennio loquor. Quam multa dixi de moderatione, et quanto plura adhuc restant! ut illud, quod 3 secundum consulatum recepisti, quia princeps et pater deferebat. At, postquam ad te imperii summam et cum omnium rerum tum etiam tui potestatem di transtulerunt, tertium consulatum recusasti, cum agere tam bonum consulem posses. Magnum est differre honorem, 4 gloriam maius. Gestum consulatum mirer an non receptum? gestum non in hoc urbis otio et intimo sinu pacis, sed iuxta barbaras gentes, ut illi solebant, quibus erat moris paludamento mutare praetextam ignotasque terras victoria sequi. Pulchrum imperio, gloriosum tibi, 5 cum te socii atque amici sua in patria, suis in sedibus

---

1 invita eum *Baehr.* 15 omittendum est quid *CM′VW, om.* est *BB′O,* omittendum. Ecquid *Livin., v. ad c. 46, 1.*

6 adierunt. Decora facies multa post saecula consulis tribunal viridi caespite extructum nec fascium tantum, sed pilorum signorumque honore circumdatum. Augebant maiestatem praesidentis diversi postulantium habitus ac
7 dissonae voces raraque sine interprete oratio. Magnificum est civibus iura, quid hostibus reddere! speciosum certam fori pacem, quid inmanes campos sella curuli victorisque vestigio premere, inminere minacibus ripis tutum quietumque, spernere barbaros fremitus hostilemque terrorem non armorum magis quam to- 1
8 garum ostentatione compescere! Itaque non te apud imagines, sed ipsum praesentem audientemque consalutabant imperatorem, nomenque, quod alii domitis hostibus, tu contemptis merebare.

**57** Haec laus acti consulatus, illa dilati, quod adhuc 1
initio principatus ut iam exsatiatus honoribus et expletus consulatum recusasti, quem novi imperatores de-
2 stinatum aliis in se transferebant. Fuit etiam, qui in principatus sui fine consulatum, quem dederat ipse, magna ex parte iam gestum extorqueret et raperet. Hoc 2
ergo honore, quem et incipientes principes et desinentes adeo concupiscunt, ut auferant, tu otioso ac vacante
3 privatis cessisti. Invidiosusne erat aut tibi tertius consulatus aut principi primus? Nam secundum imperator quidem, sub imperatore tamen inisti, nihilque imputare 2
in eo vel honori potes vel exemplo nisi obsequium.
4 Ita vero, quae civitas quinquies atque etiam sexies consules vidit, non illos, qui expirante iam libertate per vim ac tumultum creabantur, sed quibus sepositis et absentibus in rura sua consulatus ferebantur, in hac 3
civitate tertium consulatum princeps generis humani
5 ut praegravem recusasti? Tantone Papiriis etiam et Quintiis moderatior Augustus et Caesar et pater patriae? At illos res publica ciebat. Quid? te non eadem res

---

1 cons. m. p. saec. *dett.* 16 exsatiatus *AH*, excusatus *dett.* 25 *sq.* imputari . . . . potest *dett.*, *v. c. 20, 2; 59, 3; cf. 68, 6.*

publica, non senatus, non consulatus ipse, qui sibi tuis
umeris attolli et augescere videtur? Non te ad exem- **58**
plar eius voco, qui continuis consulatibus fecerat lon-
gum quendam et sine discrimine annum: iis te confero,
quos certum est, quotiens consules fuerunt, non sibi
praestitisse. Erat in senatu ter consul, cum tu tertium
consulatum recusabas. Onerosum nescio quid verecun- 2
diae tuae consensus noster indixerat, ut princeps totiens
consul esses quotiens senator tuus: nimia modestia
istud etiam privatus recusasses. An consularis viri tri- 3
umphalisque filius, cum tertio consul creatur, ascendit?
non debitum hoc illi, non vel sola generis claritate
promeritum? Contigit ergo privatis aperire annum
fastosque reserare, et hoc quoque redditae libertatis
indicium fuit, quod consul alius quam Caesar esset. Sic
exactis regibus coepit liber annus, sic olim servitus
pulsa privata fastis nomina induxit. Miseros ambitionis, 4
qui ita consules semper ut semper principes erant!
Quamquam non tam ambitio quam livor et malignitas
videri potest omnes annos possidere summumque illud
purpurae decus non nisi praecerptum praefloratumque
transmittere. Tuam vero magnanimitatem an mode- 5
stiam an benignitatem prius mirer? Magnanimitatis
fuit expetito semper honore abstinere, modestiae cedere,
benignitatis per alios frui.

Sed iam tempus est te ipsi consulatui praestare, ut **59**
maiorem eum suscipiendo gerendoque facias. Nam
saepius recusare ambiguam ac potius illam interpreta-
tionem habet, tamquam minorem putes. Tu quidem
ut maximum recusasti; sed hoc persuadere nemini po-
teris, nisi aliquando et non recusaveris. Cum arcus, 2
cum tropaea, cum statuas deprecaris, tribuenda est ve-
recundiae tuae venia; illa enim sane tibi dicantur. Nunc
vero postulamus, ut futuros principes doceas inertiae

---

19 non tam amb. quam *Keili cod. Mediol., Baehr.*, non amb. magis (*om.* magis *M M′ O*) quam *cett codd., K.*

renuntiare, paulisper delicias differre, paulisper et saltem
ad brevissimum tempus ex illo felicitatis somno velut
excitari, induere praetextam, quam, cum dare possent,
occuparint, ascendere curulem, quam detineant, esse
denique, quod concupierint, nec ideo tantum velle con-
3 sules fieri, ut fuerint. Gessisti alterum consulatum,
scio; illum exercitibus, illum provinciis, illum etiam
exteris gentibus poteris imputare, non potes nobis.
Audimus quidem te omne munus consulis obisse, sed
audimus; diceris iustissimus, humanissimus, patientissi- 1
mus fuisse, sed diceris. Aequum est aliquando nos iu-
dicio nostro, oculis nostris, non famae semper et ru-
4 moribus credere. Quousque absentes de absente gaude-
bimus? Liceat experiri, an aliquid superbiae tibi ille
ipse secundus consulatus attulerit. Multum in commu- 1
tandis moribus hominum medius annus valet, in prin-
5 cipum plus. Didicimus quidem, cui virtus aliqua con-
tingat, omnes inesse, cupimus tamen experiri, an nunc
quoque una eademque res sit bonus consul et bonus
6 princeps. Nam praeter id, quod est arduum, duas eas- 2
que summas potestates simul capere, tum inest utrique
non nulla diversitas, cum principem quam *simillimum
esse privato, consulem quam* dissimillimum deceat.

**60** Atque ego video proximo anno consulatus recusandi
hanc praecipuam fuisse rationem, quod eum absens 2
gerere non poteras. Sed iam urbi votisque publicis
redditus quid est, in quo magis sis adprobaturus, quae
quantaque fuerint, quae desiderabamus? Parum est, ut
in curiam venias, nisi et convocas, ut intersis senatui,
nisi et praesides, ut censentes audias, nisi et perrogas. 3
2 Vis illud augustissimum consulum aliquando tribunal
maiestati suae reddere? ascende. Vis constare reveren-

---

3 excitari *A*, excitati *MB′O*, excitatos *M′ς*, *K*. 11 *v. Hofacker p. 58.* 17 dicimus *dett., sed cf. Cic. off. II 10, 35.* 20 easque simul cap. pot. summas *dett.* 22 sim. esse pr. cons. quam *add. Cusp.* 29 *sq.* convoces — praesideas — perroges *w, K.* 31 tribun. aliq. *K. II, Baehr.*

tiam magistratibus, legibus auctoritatem, modestiam postulantibus? accipe. Quod enim interesset rei publi- 3
cae, si privatus esses, consulem te haberet tantum an et senatorem, hoc nunc scito interesse, principem te ha-
5 beat tantum an et consulem. His tot tantisque rationi- 4
bus quamquam multum reluctata verecundia principis nostri tandem tamen cessit. At quem ad modum cessit? Non se ut privatis, sed ut privatos sibi pares faceret. Recepit enim tertium consulatum, ut daret. Noverat 5
10 pudorem, noverat moderationem hominum, qui non sustinerent tertio consules esse nisi cum ter consule. Bellorum istud sociis olim, periculorum consortibus, parce tamen, tribuebatur, quod tu singularibus viris ac de te quidem bene ac fortiter, sed in toga meritis
15 praestitisti. Utriusque cura, utriusque vigilantia ob- 6
strictus es, Caesar. Sed in principe rarum ac prope insolitum est, ut se putet obligatum aut, si putet, amet. Debes ergo, Caesar, et solvis et, cum ter consules facis, non tibi magnus princeps, sed non ingratus amicus
20 videris; quin etiam perquam modica quaedam civium merita fortunae tuae viribus in maius extollis. Efficis 7
enim, ut tantum tibi quisque praestitisse videatur, quantum a te recepit. Quid isti benignitati precer, nisi ut semper obliges, obligeris incertumque facias, utrum
25 magis expediat civibus tuis debere tibi an praetitisse!

Equidem illum antiquum senatum contueri videbar, **61**
cum ter consule adsidente tertio consulem designatum rogari sententiam cernerem. Quanti tunc illi, quantusque tu! Accidit quidem, ut corpora quamlibet ardua 2
30 et excelsa procerioribus admota decrescant, item ut al-

---

2* postulatibus *Baehr.* — accipe (*sc.* consulatum) *ego, cf. e. c. p. 387, 20; 400, 18*, adire *codd.*, adi *vulg.*, audi *Lips.*, *K. II*, adside *Baehr.*, ades *Schwarz.*, adtende? *K.*, adnitere *Schnelle*, adsiste? *Suster.*, adorire *Rappold, alii alia.* 4 *v. Hofacker p. 55.* 9 *sq.* noverat moder. hom., nov. pud. *dett.* 12 olim ⟨ut⟩ peric. *Baehr.* 14 praest. in t. mer. *dett.* 18 et cum *Gruter.*, sed cum *M.* 23 recipit *M, K.*

tissimae civium dignitates collatione fastigii tui quasi deprimantur, quantoque propius ad magnitudinem tuam ascenderint, tantum etiam a sua descendisse videantur.
3 Illos tamen tu, quamquam non potuisti tibi aequare, cum velles, adeo in edito collocasti, ut tantum super
4 ceteros quantum infra te cernerentur. Si unius tertium consulatum eundem in annum in quem tuum contulisses, ingentis animi specimen haberetur. Ut enim felicitatis est, quantum velis, posse, sic magnitudinis velle,
5 quantum possis. Laudandus quidem et ille, qui consulatum tertium meruit, sed magis, sub quo meruit: magnus memorandusque, qui tantum praemium cepit, sed
6 maior, qui capienti dedit. Quid, quod duos pariter tertio consulatu, duos collegii tui sanctitate decorasti? ut sit nemini dubium hanc tibi praecipuam causam fuisse extendendi consulatus tui, ut duorum consulatus am-
7 plecteretur collegamque te non uni daret. Uterque nuper consulatum alterum gesserat a patre tuo: *at* idem quanto minus quam a te datum! utriusque adhuc oculis paulo ante dimissi fasces oberrabant, utriusque sollemnis ille lictorum et praenuntius clamor auribus insederat, cum rursus curulis rursusque purpura; ut olim, cum hostis in proximo et in summum discrimen adducta res publica expertum honoribus virum posceret, non consulatus hominibus isdem, sed iidem homines con-
8 sulatibus reddebantur. Tanta tibi bene faciendi vis, ut indulgentia tua necessitates aemuletur. Modo praetextas exuerant: resumant; modo lictores abire iusserant: revocent; modo gratulantes amici recesserant: rever-
9 tantur. Hominisne istud ingenium est, hominis potestas,

---

8 *v. Hofacker p. 55.* 10 tert. cons. *K.* 14 collegii *Lips.*, collegit *A*, collegas *cett. codd.*, *K. I.* 17 collegamque te (*vel* et collegamque te) non uni daret *codd.*, te collegam. Quem te non uni ⟨dare licuisse⟩ claret *Baehr.* 18* ⟨at⟩ idem *ego, cf. e. c. p. 360, 11; 370, 16; 379, 25,* id est *plerique codd., edd., om. B′, frustra defendit Bae.*, idem *O.* 28 *v. Hofacker p. 58.*

renovare gaudia, redintegrare laetitiam nullamque requiem gratulationibus dare neque alia repetendis consulatibus intervalla permittere, nisi dum finiuntur? Facias ista semper, nec umquam in hoc opere aut animus tuus aut fortuna lassetur, des quam plurimis tertios consulatus, et, cum plurimis tertios consulatus dederis, semper tamen plures, quibus debeas dare, supersint.

Omnium quidem beneficiorum, quae merentibus tri- **62**
buuntur, non ad ipsos gaudium maius quam ad similes redundat, praecipue tamen ex horum consulatu non ad partem aliquam senatus, sed ad totum senatum tanta laetitia pervenit, ut eundem honorem omnes sibi et dedisse et accepisse videantur. Nempe enim hi sunt, 2
quos senatus, cum publicis sumptibus minuendis optimum quemque praeficeret, elegit, et quidem primos. Hoc est igitur, hoc est, quod penitus illos animo Caesaris insinuavit. An parum saepe experti sumus hanc 3
esse rerum condicionem, ut senatus favor apud principem aut prosit aut noceat? Nonne paulo ante nihil magis exitiale erat quam illa principis cogitatio: 'hunc senatus probat, hic senatui carus est'? Oderat, quos nos amaremus, sed et nos, quos ille. Nunc inter prin- 4
cipem senatumque dignissimi cuiusque caritate certatur. Demonstramus invicem, credimus invicem, quodque maximum amoris mutui signum est, eosdem amamus. Proinde, patres conscripti, favete aperte, diligite con- 5
stanter. Non iam dissimulandus est amor, ne noceat, non premendum odium, ne prosit: eadem Caesar quae senatus probat improbatque. Vos ille praesentes, vos etiam absentes in consilio habet. Tertio consules fecit, quos vos elegeratis, et fecit hoc ordine, quo electi a vobis erant. Magnus uterque honor vester, sive eosdem 6
maxime diligit, quos scit vobis esse carissimos, sive

---

19 aut ⟨non⟩ *(an* ⟨parum⟩ *?)* prosit aut *Muell.*, haut prosit, at *Baehr.*, *del. Novák ZfdöG. XLII p. 1068, sed vide Burkh. p. 166.* 32 utique *pro* uterque *M', Lips., K. I.*

illis neminem praefert, quamvis aliquem magis amet.
7 Proposita sunt senioribus praemia, iuvenibus exempla. Adeant, frequentent securas tandem ac patentes domos. Quisquis probatos senatui viros suscipit, hic
8 maxime principem promeretur. Sibi enim accrescere putat, quod cuique adstruatur, nullamque in eo gloriam ponit, quod sit omnibus maior, nisi maximi
9 fuerint, quibus maior est. Persta, Caesar, in ista ratione propositi talesque nos crede, qualis fama cuiusque est. Huic aures, huic oculos intende: ne respexeris clandestinas existimationes nullisque magis quam audientibus insidiantes susurros. Melius omnibus quam singulis creditur; singuli enim decipere et decipi possunt: nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.

**63** Praevertor iam ad consulatum tuum, etsi sunt quaedam ad consulatum quidem pertinentia, ante consulatum tamen, in primis quod comitiis tuis interfuisti candidatus non consulatus tantum, sed inmortalitatis et gloriae et exempli, quod sequerentur principes boni,
2 mali mirarentur. Vidit te populus Romanus in illa vetere potestatis suae sede; perpessus es longum illud carmen comitiorum nec iam inridendam moram consulque sic factus es ut unus ex nobis, quos facis con-
3 sules. Quotus quisque principum antecedentium honorem istum aut consulatui habuit aut populo? Nam alii marcidi somno hesternaque cena redundantes comitiorum suorum nuntios opperiebantur, alii sane pervigiles et insomnes, sed intra cubilia sua illis ipsis consulibus, a quibus consules renuntiabantur, exilia et
4 caedes machinabantur. O prava et inscia verae maie-

---

4 suscipit *M, cf. p. 151, 30 (Schwarz.), Muell.,* suspicit *Lirin., K., Baehr., Bae.* 15 fefellerint *maluisset Schwarz., contra codd. scr. K. II coll. cap. 74, 2, Baehr.* 16 revertor *w, K., sed cf. ep. V 14, 7.* 19 inm. etiam glor. *Baehr.,* inm. etiam et glor. *? K.* 26 nam *B′M′Ow, K.,* non *rell., defendit Bae.* (non = nonne). 31 caedes *Baehr*, caedem *vulg.*

statis ambitio, concupiscere honorem, quem dedigneris, dedignari, quem concupieris, cumque ex proximis hortis campum et comitia prospectes, sic ab illis abesse, tamquam Danubio Rhenoque dirimare! Averseris tu 5
honori tuo sperata suffragia renuntiarique te consulem iussisse contentus liberae civitatis ne simulationem quidem serves, abstineas denique comitiis abstrusus atque abditus, quasi illic tibi non consulatus detur, sed abrogetur imperium? Haec persuasio superbissimis domi- 6
nis erat, ut sibi viderentur principes esse desinere, si quid facerent tamquam senatores. Plerique tamen non tam superbia quam metu quodam submovebantur. An 7
stuprorum sibi incestarumque noctium conscii auspicia polluere sacratumque campum nefario auderent contaminare vestigio? Non adeo deos hominesque contem- 8
pserant, ut in illa speciosissima sede hominum deorumque coniectos in se oculos ferre ac perpeti possent. Tibi contra et moderatio tua suasit et sanctitas, ut te et religioni deorum et iudiciis hominum exhiberes. Alii 64
consulatum, ante quam acciperent, tu, et dum accipis, meruisti. Peracta erant sollemnia comitiorum, si principem cogitares, iamque se omnis turba commoverat, cum tu mirantibus cunctis accedis ad consulis sellam, adigendum te praebes in verba principibus ignota, nisi cum iurare cogerent alios. Vides, quam necessarium fuerit consulatum non recusare. Non putassemus istud te facturum fuisse, si recusasses. Stupeo, patres con- 2
scripti, necdum satis aut oculis meis aut auribus credo atque identidem me, an audierim, an viderim, interrogo. Imperator ergo et Caesar et Augustus *et* pontifex maximus stetit ante gremium consulis, seditque consul principe ante se stante et sedit inturbatus, interritus, et tamquam ita fieri soleret. Quin etiam sedens stanti 3
praeiit ius iurandum, et ille iuravit, expressit explana-

---

16 spaciosissima *M.* 28 necdumque satis *Keili B, Bae. tacite.* 30 et *add. Livin.* 33 stanti *om. dett.*

vitque verba, quibus caput suum, domum suam, si
sciens fefellisset, deorum irae consecraret. Ingens,
Caesar, et par gloria tua, sive fecerint istud postea
4 principes sive non fecerint. Ullane satis digna prae-
dicatio est idem tertio consulem fecisse quod primo, 5
idem principem quod privatum, idem imperatorem
quod sub imperatore? Nescio iam, nescio, pulchriusne
sit illud, quod praeeunte nullo, an hoc, quod alio
65 praeeunte iurasti. In rostris quoque simili religione
ipse te legibus subiecisti, legibus, Caesar, quas nemo 10
principi scripsit. Sed tu nihil amplius vis tibi licere
quam nobis: sic fit, ut nos tibi plus velimus. Quod
ego nunc primum audio, nunc primum disco, non est:
'Princeps super leges', sed: 'Leges super principem
2 idemque Caesari consuli quod ceteris non licet.' Iurat in 15
leges attendentibus dis (nam cui magis quam Caesari
attendant?), iurat observantibus iis, quibus idem
iurandum est, non ignarus alioqui nemini religiosius,
quod iuraverit, custodiendum, quam cuius maxime in-
terest non peierari. Itaque et abiturus consulatu iurasti 20
te nihil contra leges fecisse. Magnum hoc erat, cum
3 promitteres, maius, postquam praestitisti. Iam totiens
procedere in rostra inascensumque illum superbiae prin-
cipum locum terere, hic suscipere, hic ponere magistra-
tus quam dignum te quamque diversum consuetudini 25
illorum, qui pauculis diebus gestum consulatum, immo
non gestum abiciebant per edictum! Hoc pro contione,
pro rostris, pro iure iurando, scilicet ut primis extrema
congruerent, utque hoc solo intellegerentur ipsi con-
sules fuisse, quod alii non fuissent. 30

---

2 sciens *Livin.*, *vulg.*, scienter *codd.*, *Bae.*, *sed* scientem fallere *saepissime in iurisiurandi formulis occurrit, nusquam vero* scienter fallere. 14* supra — supra *vulg.*, *Baehr.*, super — supra *M*, super — super *C*, *K. recte*, *cf. c. 24*, *4*; *ceterum malim* Leges super principem neque C. cons. ⟨licet?⟩, quod cet. non licet. 16 leges *Lips.*, *K. II*, legem *M*, *K. I.* 23 que *om. OW*, *Keili A*, *K.* 25 consuetudini *Baehr.*, consuetudine *M*.

Non transilui, patres conscripti, principis nostri **66**
consulatum, sed eundem in locum contuli, quidquid
de iure iurando dicendum erat. Neque enim ut in ste-
rili ieiunaque materia eandem speciem laudis diducere
5 ac spargere atque identidem tractare debemus. Inluxe- 2
rat primus consulatus tui dies, quo tu curiam ingressus
nunc singulos, nunc universos adhortatus es resumere
libertatem, capessere quasi communis imperii curas,
invigilare publicis utilitatibus et insurgere. Omnes 3
10 ante te eadem ista dixerunt, nemini tamen ante te cre-
ditum est. Erant sub oculis naufragia multorum, quos
insidiosa tranquillitate provectos improvisus turbo per-
culerat. Quod enim tam 'infidum mare' quam blan-
ditiae principum illorum, quibus tanta levitas, tanta
15 fraus, ut facilius esset iratos quam propitios cavere?
Te vero securi et alacres, quo vocas, sequimur. Iubes 4
esse liberos: erimus; iubes, quae sentimus, promere in
medium: proferemus. Neque enim adhuc ignavia qua-
dam et insito torpore cessavimus: terror et metus et
20 misera illa ex periculis facta prudentia monebat, ut a
re publica (nulla erat autem omnino res publica) ocu-
los, aures, animos averteremus. At nunc tua dextra 5
tuisque promissis freti et innixi obsaepta diutina servi-
tute ora reseramus frenatamque tot malis linguam re-
25 solvimus. Vis enim tales esse nos, quales iubes, nihil-
que exhortationibus tuis fucatum, nihil subdolum, nihil
denique, quod credentem fallere paret non sine peri-
culo fallentis. Neque enim umquam deceptus est prin-
ceps, nisi qui prius ipse decepit.
30 Equidem hunc parentis publici sensum cum ex **67**

---

9 *v. Hofacker p. 55.* 13 *Lucr. 2, 557 (Bornecque).*
15 facilius *M, vulg.,* felicius *Lips.,* securius *Baehr. in contextu, sed* facilius *Mus. Rhen. XXX 464,* melius *Suster.* — habere *vulg.,* cavere *Baehr. l. l. ex uno H, qui habet* cabere *(sic Bae. ridicule,* tabere *A).* 21 nulla *om. M,* ⟨ab⟩erat *Baehr.*
26 nihil denique *K. diss. I 14, Baehr., Muell.,* denique nihil *K. I ex suo A,* denique *om. M, K. II.*

oratione eius tum pronuntiatione ipsa perspexisse videor. Quae enim illa gravitas sententiarum, quam inadfectata veritas verborum, quae adseveratio in voce, quae adfirmatio in vultu, quanta in oculis, habitu, ge-
2 stu, toto denique corpore fides! Tenebit ergo semper, quid suaserit, scietque nos, quotiens libertatem, quam
3 dedit, experiemur, sibi parere. Nec verendum est, ne incautos putet, si fidelitate temporum constanter utamur, quos meminit sub malo principe aliter vixisse. Nuncupare vota et pro aeternitate imperii et pro salute principum, immo pro salute principum ac propter
4 illos pro aeternitate imperii solebamus. Haec pro imperatore nostro in quae sint verba suscepta, operae pretium est adnotare: 'Si bene rem publicam et ex utilitate omnium *rexeris*.' Digna vota, quae sem-
5 per suscipiantur semperque solvantur. Egit cum dis ipso te auctore, Caesar, res publica, ut te sospitem incolumemque praestarent, si tu ceteros praestitisses; si contra, illi quoque a custodia tui capitis oculos dimoverent teque relinquerent votis, quae non palam susciperentur.
6 Alii se superstites rei publicae optabant faciebantque, tibi salus tua invisa est, si non sit cum rei publicae salute coniuncta. Nihil pro te pateris optari, nisi expediat optantibus, omnibusque annis in consilium de te deos mittis exigisque, ut sententiam suam mutent,
7 si talis esse desieris, qualis electus es, et ingenti conscientia, Caesar, quasi pacisceris cum dis, ut te, si merueris, servent, cum scias, an merearis, neminem
8 magis quam deos scire. Nonne vobis, patres conscripti, haec diebus ac noctibus agitare secum videtur: 'Ego

---

2 sent. quae quam *e suo Monac. K. II.* 3 verborum! ⟨tum⟩ quae *Baehr.*, verborum quae *vel* verbo rerum quae *vel* verborum rerumque *codd.*, verborum rerumque, quae *Suster.* 12 pro imperatore *Perizon.*, pro imperio *M.* 15 rexeris *add. edd. ant., cf. p. 391, 9.* 26 et *Baehr.*, sed *M, vulg.*, sed ingens tibi conscientia, Caesar, qua *? K.* 27 quasi *Baehr., Muell.*, qua *codd., om. edd. ant.* 28 merueris *K. II*, mereberis *M.*

quidem in me, si omnium utilitas ita posceret, etiam praefecti manum armavi; sed ne deorum quidem aut iram aut neglegentiam deprecor, quaeso immo et obtestor, ne umquam pro me vota res publica invita
5 suscipiat aut, si susceperit invita, ne debeat'? Capis 68
ergo, Caesar, salutis tuae gloriosissimum fructum ex consensu deorum. Nam, cum excipias, ut ita demum te di servent, 'si bene rem publicam et ex utilitate omnium rexeris', certus es bene te rem publi-
10 cam regere, cum servent. Itaque securus tibi et laetus 2
dies exit, qui principes alios cura et metu distinebat, cum suspensi et attoniti parumque confisi patientia nostra hinc atque inde publicae servitutis nuntios expectarent. Ac, si forte aliquos flumina, nives, venti 3
15 praepedissent, statim hoc illud esse credebant, quod verebantur; nec erat discrimen ullum pavoris, propterea quod, cum a malo principe tamquam successor timeatur, quisquis est dignior, cum sit nemo non dignior, omnes timentur. Tuam securitatem non mora 4
20 nuntiorum, non litterarum tarditas differt. Scis tibi ubique iurari, cum ipse iuraveris omnibus. Nemo hoc sibi non praestat. Amamus quidem te, in quantum 5
mereris; istud tamen non tui facimus amore, sed nostri, nec umquam inlucescat dies, quo pro te nuncupet vota
25 non utilitas nostra, sed fides, Caesar. Turpis tutela 6
principis, cui potest imputari. Queri libet, quod in secreta nostra non inquirant principes, nisi quos odimus. Nam, si eadem cura bonis ac malis esset, quam 7
ubique admirationem tui, quod gaudium exultationem-
30 que deprehenderes, quos omnium cum coniugibus ac liberis, quos etiam cum domesticis aris focisque sermones!

---

9 bene te *K. II, Baehr.*, te bene *C, K. I.* 10 regere *A (Strömberg Eranos II 47) B′ O,* gerere *M M′.* 16 vereb. *Baehr., Muell.,* mereb. *vulg.* 22 sibi non *B′ W, Keil A, K. I recte, v. ad c. 73, 6;* non sibi *vulg.* 27 *v. Hofacker p. 58.* 28 et mal. *pro* ac mal. *C O V, K. II,* quae mal. *M′, edd. ant.*

Scires mollissimis istis auribus parci. Et alioqui, cum sint odium amorque contraria, hoc perquam simile habent, quod ibi intemperantius amamus bonos principes, ubi liberius malos odimus.

69 Cepisti tamen et adfectus nostri et iudicii experimentum, quantum maximum praesens capere potuisti, illo die, quo sollicitudini pudorique candidatorum ita consuluisti, ne ullius gaudium alterius tristitia turbaret. Alii cum laetitia, alii cum spe recesserunt, multis gra-
2 tulandum, nemo consolandus fuit. Nec ideo segnius iuvenes nostros exhortatus es, senatum circumirent, senatui supplicarent atque ita a principe sperarent ho-
3 nores, si a senatu petissent. Quo quidem in loco, si quibus opus exemplo, adiecisti, ut te imitarentur. Arduum, Caesar, exemplum, et quod imitari non magis quisquam candidatorum quam principum possit. Quis enim vel uno die reverentior senatus candidatus quam tu cum omni vita tum illo ipso tempore, quo iudicas
4 de candidatis? An aliud a te quam senatus reverentia obtinuit, ut iuvenibus clarissimae gentis debitum generi honorem, sed ante quam deberetur, offerres?
5 Tandem ergo nobilitas non obscuratur, sed inlustratur a principe, tandem illos ingentium virorum nepotes, illos posteros libertatis nec terret Caesar nec pavet, quin immo festinatis honoribus amplificat atque auget et maioribus suis reddit. Si quid usquam stirpis antiquae, si quid residuae claritatis, hoc amplexatur et refovet et in usum rei publicae pro-
6 mit. Sunt in honore hominum et in ore famae magna nomina *evocata* ex tenebris oblivionis indul-

---

20 clarissime genitis *Livin., Baehr.* 21 et *pro* sed *Baehr.* 26 ⟨maiores⟩ maioribus *Eußner Fleckeis. ann. 1886, 114, sed v. Suster. Riv. di filol. XVII 536.* 29 ore *Livin., Baehr.,* honore *codd., K.,* in ore hom. et in honore famae *Eußner.* 30* ex *M,* ⟨excitata⟩ ex *? K.,* ⟨evocata⟩ ex *ego, cf. Cic. Deiot. 11, 30.*

gentia Caesaris, cuius haec intentio est, ut nobiles et conservet et efficiat.

Praefuerat provinciae quaestor unus ex candidatis **70**
inque ea civitatis amplissimae reditus egregia consti-
5 tutione fundaverat. Hoc senatui adlegandum putasti. 2
Cur enim te principe, qui generis tui claritatem virtute superasti, deterior esset condicio eorum, qui posteros habere nobiles mererentur, quam eorum, qui parentes habuissent? O te dignum, qui de magistratibus nostris
10 semper haec nunties nec poenis malorum, sed bonorum
praemiis bonos facias! Accensa est iuventus erexitque 3
animos ad aemulandum, quod laudari videbat, nec fuit quisquam, quem non haec cogitatio subiret, cum sciret, quidquid a quoque in provinciis bene fieret, omnia te
15 scire. Utile est, Caesar, et salutare praesidibus provin- 4
ciarum hanc habere fiduciam, paratum esse sanctitati, industriae suae maximum praemium, iudicium principis, suffragium principis. Adhuc autem quamlibet 5
sincera rectaque ingenia, etsi non detorquebat, hebe-
20 tabat tamen misera, sed vera reputatio: 'Vicies enim 6
si quid bene fecero, sciet Caesar? aut, si scierit, testimonium reddet?' Ita eadem illa seu neglegentia seu 7
malignitas principum, cum male consultis impunitatem, recte factis nullum praemium polliceretur, nec illos a
25 crimine et hos deterrebat a laude. At nunc, si bene 8
aliquis provinciam rexerit, huic quaesita virtute dignitas offertur. Patet enim omnibus honoris et gloriae

---

1 Caesaris ⟨asserta⟩ c. *Baehrens.*, ⟨extracta⟩ *Lipsius*, ⟨prolata⟩ *Suster.*, ⟨emergentia⟩ *Eußner.* — intentio est *om. dett.* 2 afficiat *AH.* 13 [cum sciret] *Baehr.*, cum scires *K. II, Muell., sed recte codd.: omnes cogitatio (sc.* aemulandi*) subiit, cum scirent omnia te scire.* 20* vides (in dies $A^2$ *in marg.*) enim si *codd., K., Schnelle, Stängl, Bae.*, enim *del. Cat.*, quid enim si *posteriores Catanaei editiones*, quid est enim? *K.*, quid est? enim *Leo*, cui rest? num *Baehr.*, † *add. Muell.*, ipse enim, si *ego prius*, vicies enim si *nunc scripsi, etenim* vicies *i. q.* saepe, *cf. e. g. Mart. 12, 77; Vopisc. Tac. 5; εἰκοσάκις Hom. Il. IX 379; XXII 349, al.; de* enim *v. Kuk.*[3] *II p. 73 ad ep. VII 3, 1*

campus: ex hoc quisque, quod concupiit, petat et ad-
secutus sibi debeat. Provinciis quoque in posterum et
iniuriarum metum et accusandi necessitatem remisisti.
Nam, si profuerint, quibus gratias egerint, de nullo
queri cogentur, et alioqui nihil mavis prodesse candi- 5
dato ad sequentes honores quam peractos. Optime ma-
9 gistratus magistratu, honore honor petitur. Volo ego,
qui provinciam rexerit, non tantum codicillos ami-
corum nec urbana coniuratione eblanditas preces, sed
decreta coloniarum, decreta civitatum adleget. Bene 10
suffragiis consularium virorum urbes, populi, gentes in-
seruntur. Efficacissimum pro candidato genus est ro-
71 gandi gratias agere. Iam quo adsensu senatus, quo
gaudio exceptum est, cum candidatis, ut quemque no-
minaveras, osculo occurreres devexus quidem in planum 15
2 et quasi unus ex gratulantibus! Te magis mirer an
improbem illos, qui effecerunt, ut istud magnum vide-
retur, cum velut adfixi curulibus suis manum tantum
et hanc cunctanter et pigre et imputantibus similes
3 promerent? Contigit ergo oculis nostris alta facies 20
principis aequati candidatis et simul stantis, intueri

---

1 concupiit *A*, cupiit *v.* cupit *dett.* 5 cogentur et *codd.*, cogentur. ⟨Dec⟩et *Duebner., alii alia, lacunam indic. K. II et Baehr.*, cogentur, ⟨qui sci⟩et *(an* ⟨qui nor⟩it*?) ego tentaveram, sed nil intercidisse videtur, cf. c. 45, 4; 68, 7 (Bae).* — magis *omnes,* mavis *Rappold probabilissime.* — prodesse ⟨sciunt⟩ candidato *Bae.* 10 ne *M,* ⟨be⟩ne *Lips.* 16 mir. mag. *dett.* 20* ante facies (fac. ante *A*) *codd.,* ⟨insolita⟩ a. f. *vulg.,* ⟨invisa⟩ a. f. *Baehr.,* ⟨memor⟩anda facies *Suster.,? Muell., coll. p. 359, 18; cf. et p. 380, 1,* a te facies *Rappold,* facies alta *ego, cf. ep. I 10, 6; pan. 4, 7; 22, 2; Cic. fin. III 8, 29; Tusc. V 10, 31; Sall. Iug. 2, 2; 6, 1; Hor. c. III 4, 37; IV 9, 42; sat. II 5, 62, al.* 21 principis equitum candidati et *A,* principis aequatus (*v.* equitus) candidatus et *vel similia cett. codd.;* princeps candidatis aequatus et similis sectantis; ⟨licuit⟩ int. *Baehr.,* princeps aequatus candidatis et simul stans; ⟨contigit⟩ intueri *K.,* princeps aequatus candidatis et † simul stantis int. *Muell.,* principis candidatis aequati et simul stantis, intueri *Suster., alii alia.*

parem accipientibus *cum*, qui dabat honorem. Quod fac- 4
tum tuum a cuncto senatu quam vera acclamatione celebratum est: 'Tanto maior, tanto augustior'! Nam, cui nihil ad augendum fastigium superest, hic uno modo
5 crescere potest, si se ipse summittat securus magnitudinis suae. Neque enim ab ullo periculo fortuna prin- 5
cipum longius abest quam humilitatis. Mihi quidem non tam humanitas tua quam intentio eius admirabilis videbatur. Quippe, cum orationi oculos, vocem, manum 6
10 commodares, ut si alii eadem ista mandasses, omnes comitatis numeros obibas. Atque etiam, cum suffragatorum nomina honore, quo solent, exciperentur, tu quoque inter excipientes eras, et ex ore Caesaris ille senatorius adsensus audiebatur, quodque apud princi- 7
15 pem perhibere testimonium merentibus gaudebamus, perhibebatur a principe. Faciebas ergo, cum diceres optimos; nec ipsorum modo vita a te, sed iudicium senatus comprobabatur ornarique se, non illos magis, quos laudabas, laetabatur.

20 Iam, quod precatus es, ut illa ipsa ordinatio comi- **72**
tiorum bene ac feliciter eveniret nobis, rei publicae, tibi, nonne tale est, ut nos hunc ordinem votorum convertere debeamus deosque obsecrare, ut omnia, quae facis quaeque facies, prospere cedant tibi, rei publicae,
25 nobis, vel, si brevius sit optandum, ut uni tibi, in quo et res publica et nos sumus? Fuit tempus, ac nimium 2
diu fuit, quo alia adversa, alia secunda principi et nobis: nunc communia tibi nobiscum tam laeta quam tristia, nec magis sine te nos esse felices quam tu sine
30 nobis potes. An, si posses, in fine votorum adiecisses, 3
ut ita precibus tuis di adnuerent, si iudicium nostrum mereri perseverasses? Adeo nihil tibi amore civium

---

1* accip. hon. qui dab. *M, K.*, a. q. hon. d. *Livin., Baehr.*, acc. ⟨eum⟩ q. d. honorem *ego, cf. e. g. cap. 89, 2.* 13 principis *pro* Caesaris *dett.* 18 ornari qui se *Schwarz.*, qui. orn. se *Baehr.* 20 iam *Hearn.*, nam *M.* 23 deosque *Livin., Burkh.*, eos (*vel* deos) denique *vel* eosdemque *codd.*, deosque enixe *Baehr.*

antiquius, ut ante a nobis, deinde a dis atque ita ab
4 illis amari velis, si a nobis ameris. Et sane priorum
principum exitus docuit ne a dis quidem amari, nisi
quos homines ament. Arduum erat has precationes tuas
5 laudibus adaequare; adaequavimus tamen. Qui amoris 5
ardor, qui stimuli, quae faces illas nobis exclamationes
subiecerunt! Non nostri, Caesar, ingenii, sed tuae vir-
tutis tuorumque meritorum voces fuerunt, quas nulla
umquam adulatio invenit, nullus cuiquam terror ex-
6 pressit. Quem sic timuimus, ut haec fingeremus? quem 10
sic amavimus, ut haec fateremur? Nosti necessitatem
servitutis: ecquando simile aliquid audisti, ecquando
7 dixisti? Multa quidem excogitat metus, sed quae adpa-
reant quaesita ab invitis. Aliud sollicitudinis, aliud se-
curitatis ingenium est; alia tristium inventio, alia gau- 15
dentium: neutrum simulationes expresserint. Habent
sua verba miseri, sua verba felices, utque iam maxime
73 eadem ab utrisque dicantur, aliter dicuntur. Testis ipse
es, quae in omnium ore laetitia. Non amictus cuiquam,
non habitus, quem modo extulerat. Inde resultantia 20
vocibus tecta, nihilque tantis clamoribus satis clausum.
2 Quis tunc non e vestigio suo exiluit? quis exiluisse
sensit? Multa fecimus sponte, plura instinctu quodam
3 et imperio; nam gaudio quoque cogendi vis inest. Num
ergo modum ei tua saltem modestia imposuit? Non, 25
quanto magis a te reprimebatur, exarsimus? non con-
tumacia, Caesar; sed, ut in tua potestate est, an gaude-
4 amus, ita, in quantum, nec in nostra. Comprobasti et
ipse acclamationum nostrarum fidem lacrimarum tu-
arum veritate. Vidimus humescentes oculos tuos demis- 30
sumque gaudio vultum tantumque sanguinis in ore
5 quantum in animo pudoris. Atque hoc magis incensi

---

9 cuiusquam *dett.* 12 ecquando *Livin.*, et quando *codd.*, *utroque loco.* 17* utque iam *M*, at quae iam *Suster.*, atqui iam max. eadem ab utr. dicuntur (*del.* dicantur aliter) *Baehr.*, *malim* utque quam. 19 es. Quae in omn. o. laetitia! *Madv.* 22 exiluisse ⟨se⟩ *Madv.*, *Muell.* 26 *v. Hofacker p. 58.*

sumus, ut precaremur, ne quando tibi non eadem causa
lacrimarum, utque numquam frontem tuam *contraheres*.
Hoc ipsum has sedes nos quasi responsuras interro- 6
gemus, viderintne umquam principis lacrimas: at se-
5 natus saepe viderunt. Onerasti futuros principes, sed et
posteros nostros. Nam et hi a principibus suis exigent,
ut eadem audire mereantur, et illi, quod non audiant,
indignabuntur. Nihil magis possum proprie dicere, 74
quam quod dictum est a cuncto senatu: 'O te felicem'!
10 Quod cum diceremus, non opes tuas, sed animum mi-
rabamur. Ea enim demum vera felicitas, felicitate di-
gnum videri. Sed, cum multa illo die dicta sunt sapien- 2
ter et graviter tum vel in primis: 'Crede nobis, crede
tibi.' Magna hoc fiducia nostri, maiore tamen tui
15 diximus. Alius enim fortasse alium, ipsum se nemo de- 3
ceperit, introspiciat modo vitam seque, quid mereatur,
interroget. Proinde dabat vocibus nostris fidem apud
optimum principem, quod apud malos detrahebat.
Quamvis enim faceremus, quae amantes solent, illi
20 tamen non amari se credebant sibi. Super haec pre- 4
cati sumus, ut sic te amarent di quem ad modum tu nos.
Quis hoc aut de se aut principi diceret mediocriter
amanti? Pro nobis ipsis quidem haec fuit summa vo-
torum, ut nos sic amarent di quo modo tu. Estne verum,
25 quod inter ista clamavimus: 'O nos felices'? Quid enim
felicius nobis, quibus non iam illud optandum est, ut
nos diligat princeps, sed *ut* di quem ad modum prin-
ceps? Civitas religionibus dedita semperque deorum in- 5
dulgentiam pie*tate* merita nihil felicitati suae putat ad-
30 strui posse, nisi ut di Caesarem imitentur.

---

2 *lacunam explevit Gierig.* 3 has nos sedes *AH, Bae. perperam, nam eurhythmiae causa monosyllaba per disyllaba fere dirimuntur, v. ad c. 52, 2; 68, 4; 78, 2; 83, 8; ep. IV 27, 2.* 8 pro re *Baehr.*, pro te *Suster., sed v. Burkh. Wien. St. IX 171.* 11 ea enim *coni. K.*, est enim *M*, est enim ⟨haec⟩ *Baehr.* 27 ut *add. K. II, cf. e. c. p. 409, 11 sq.* 29 pie merita *(Bae.) v.* prae merita *codd.*, pie⟨tate⟩ m. *Lips. recte, cf. e. g. Verg. Aen. II 690.*

75 Sed quid singula consector et colligo? quasi vero aut oratione complecti aut memoria consequi possim, quae vos, patres conscripti, ne qua interciperet oblivio, et in publica acta mittenda et incidenda in aere cen-
2 suistis. Ante orationes principum tantum eius modi genere monimentorum mandari aeternitati solebant, acclamationes quidem nostrae parietibus curiae claudebantur. Erant enim, quibus nec senatus gloriari nec
3 principes possent. Has vero et in vulgus exire et posteris prodi cum ex utilitate tum ex dignitate publica fuit, primum ut orbis terrarum pietatis nostrae adhiberetur testis et conscius, deinde ut manifestum esset audere nos de bonis malisque principibus non tantum post ipsos iudicare, postremo ut experimento cognosceretur et ante nos gratos, sed miseros fuisse, quibus esse
4 [nos] gratos probare antea non licuit. At qua contentione, quo nisu, quibus clamoribus expostulatum est, ne adfectus nostros, ne tua merita supprimeres, denique
5 ut in posterum exemplo provideres! Discant et principes acclamationes veras falsasque discernere habeantque muneris tui, quod iam decipi non poterunt. Non instruendum illis iter ad bonam famam, sed non deserendum, non submovenda adulatio, sed non reducenda est. Certum est, et quae facere et quae debeant audire,
6 si faciant. Quid nunc ego super ea, quae sum cum toto senatu precatus, pro senatu precer, nisi ut haereat animo tuo gaudium, quod tunc oculis protulisti, ames illum diem, et tamen vincas, nova merearis, nova audias? eadem enim dici nisi *ob eadem* facta non possunt.

76 Iam quam antiquum, quam consulare, quod triduum totum senatus sub exemplo patientiae tuae sedit, cum
2 interea nihil praeter consulem ageres! Interroga*tus cen-*

---

5 ante ⟨te⟩ *coni. K.* 15 miseros ⟨eos⟩ *Baehr.* 16* nos *eieci.* 22 struendum? *Muell.* 29 ob eadem *add Cat.,* nisi facta ⟨sint eadem⟩ non? *K. II,* nisi facta ⟨nova assunt⟩ non *Baehr.* 32 interrogavit *M,* interroga⟨tus cens⟩uit *Muell.,* interroga⟨tus ora⟩vit *Baehr.*

suit quisque, quod placuit; *licuit* dissentire, discedere
et copiam iudicii sui rei publicae facere; consulti
omnes atque etiam dinumerati sumus, vicitque sen-
tentia non prima, sed melior. At quis antea loqui, 3
5 quis hiscere audebat praeter miseros illos, qui primi
interrogabantur? Ceteri quidem defixi et attoniti ipsam
illam mutam ac sedentariam adsentiendi necessitatem
quo cum dolore animi, quo cum totius corporis hor-
rore perpetiebantur! Unus solusque censebat, quod se- 4
10 querentur omnes et omnes improbarent, in primis ipse,
qui censuerat. Adeo nulla magis omnibus displicent,
quam quae sic fiunt, tamquam omnibus placeant. For- 5
tasse imperator in senatu ad reverentiam eius com-
ponebatur; ceterum egressus statim se recipiebat in
15 principem omniaque consularia officia abicere, negle-
gere, contemnere solebat. Ille vero ita consul, ut si 6
tantum consul foret, nihil infra se putabat, nisi quod
infra consulem esset. Ac primum ita domo progredie- 7
batur, ut illum nullus adparatus adrogantiae princi-
20 palis, nullus praecursorum tumultus detineret. Una erat
in limine mora consultare aves revererique numinum
monitus. Nemo proturbabatur, nemo submovebatur; 8
tanta viatoribus quies, tantus pudor fascibus, ut ple-
rumque aliena turba subsistere et consulem et princi-
25 pem cogeret. Ipsius quidem officium tam modicum, 9
tam temperatum, ut antiquus aliquis magnusque con-
sul sub bono principe incedere videretur. Iter illi saepius
in forum, frequenter tamen et in campum. Nam co- 77
mitia consulum obibat ipse; tantum ex renuntiatione
30 eorum voluptatis quantum prius ex destinatione capie-
bat. Stabant candidati ante curulem principis, ut ipse 2
ante consulis steterat, adigebanturque in verba, in quae
paulo ante ipse iuraverat princeps, qui tantum putat

---

1 licuit *add. Haupt.*, interrogatus quisque quod placuit ⟨sentiebat, licuit⟩ dissentire? *K. II*, interrogavit quisque quod placuit: dissentire . . . . . facere ⟨tutum fuit⟩ *K. I cum Cat.*
4 *cf. ep. II 12, 5.* 27 *v. Hofacker p. 55.*

esse in iure iurando, ut illud et ab aliis exigat. Reliqua
3 pars diei tribunali dabatur. Ibi vero quanta religio
aequitatis, quanta legum reverentia! Adibat aliquis ut
4 principem: respondebat se consulem esse. Nullius ab
eo magistratus ius, nullius auctoritas inminuta est, 5
aucta etiam, siquidem pleraque ad praetores remittebat,
atque ita ut collegas vocaret, non quia populare gra-
5 tumque audientibus, sed quia ita sentiebat. Tantum
dignationis in ipso honore ponebat, ut non amplius
esse censeret, quod aliquis collega adpellaretur a prin- 10
cipe, quam quod praetor esset. Ad hoc tam adsiduus
6 in tribunali, ut labore refici ac reparari videretur. Quis
nostrum idem curae, idem sudoris insumit? quis adeo
7 expetitis honoribus aut deservit aut sufficit? Et sane
aequum est tantum ceteris praestare consulibus ipsum, 15
qui consules facit: quippe etiam fortuna videatur in-
dignus, si possit honores dare, qui genere non possit.
8 Facturus consules doceat accepturisque amplissimum
honorem persuadeat scire se, quid sit, quod dabit: sic
fit, ut illi quoque sciant, quid acceperint. 20

78 Quo iustius senatus, ut susciperes quartum consu-
latum, et rogavit et iussit. Imperii hoc verbum, non
adulationis esse obsequio tuo crede, quod non alia in
re magis aut senatus exigere a te aut tu praestare se-
2 natui debes. Ut enim ceterorum hominum ita prin- 25
cipum, illorum etiam, qui sibi di videntur, aevum omne
et breve et fragile est. Itaque optimum quemque niti
et contendere decet, ut post se quoque rei publicae pro-
sit, moderationis scilicet iustitiaeque monimentis, quae
3 prima statuere consul potest. Haec nempe intentio 30
tua, ut libertatem revoces ac reducas. Quem ergo ho-
norem magis amare, quod nomen usurpare saepius

---

16 videatur — *17* possit — possit *Madv.*, videbatur — posset — posset *vulg.* 17* indignum *codd.*, indignus *ego, cf. c. 74, 1; 87, 2; 5.* 24 tu *om. dett.* 26 sibi di *A H*, di sibi *vulg., sed v. ad c. 52, 2 et 73, 6.* 30 prima (primo *A*) *codd., recte def. Schwarz.*, p⟨lu⟩rima *Gesner.*

debes, quam quod primum invenit recuperata libertas? Non est minus civile et principem esse pariter et consulem quam tantum consulem. Habe etiam rationem 4
verecundiae collegarum tuorum, collegarum inquam;
5 ita enim et ipse loqueris et nos loqui vis. Onerosa 5
erit modestiae illorum tertii consulatus sui recordatio, donec te saepius consulem videant. Neque enim potest non nimium esse privatis, quod principi satis est. Adnuas, Caesar, optantibus, quibusque apud deos adesse
10 consuesti, quorum potes ipse votorum, compotes facias. Tibi fortasse sufficiat tertius consulatus, sed nobis tanto 79
minus sufficit. Ille nos instituit et induxit, ut te iterum iterumque consulem habere cupiamus. Remissius istud 2
contenderemus, si adhuc nesciremus, qualis esses fu-
15 turus: tolerabilius fuit experimentum tui nobis quam usum negari. Dabiturne rursus videre consulem illum? 3
Audiet reddetque quas proxime voces? Praestabitque gaudium, quantum ipse percipiet? Praesidebit laetitiae publicae auctor eius et causa. Temptabitque adfectus
20 nostros, ut solet, cohibere? Non poterit. *Erit* pietati 4
senatus cum modestia principis felix speciosumque certamen, seu fuerit victa seu vicerit. Equidem incognitam quandam proximaque maiorem praesumo laetitiam. Quis enim est tam imbecilli ingenii, qui non tanto me-
25 liorem consulem speret, quanto saepius fuerit? Alius 5
se a continuo labore, etsi non desidiae ac voluptatibus dedisset, otio tamen et quiete recreasset, hic consularibus curis exsolutus principales resumpsit tam diligens tem-

---

3 habe *Livin.*, habes *codd.*, habeas *Strömberg.* — *quae inter* rationem *et* etiam dei *(c. 80, 3) interposita leguntur, habet cod. R.* 17 reddetque *R*, reddet *vulg.* 20 coh. non pot. *RA*, coh. nec pot. *H cum dett.* — erit *add. Lips.* — *post* pietati *add.* certe *R.* 24 imbecilli ingenii *AH*, docili ingenio *R*, imbecilli ingenio *Baehr.*, imbecillo ingenio *K.*, modicilli ingenii *M*, *Strömberg, sed v. ep IV 2, 1 et 18, 1.* 25 alius — *26* etsi non *R*, *K. II (ind. Halens. p. IX)*, *Baehr.*, alios continuos labores si non *AH*, alius labores si non continuo se *vulg.* 26 voluptati *M*, voluntatibus *R*, voluptatibus *K. II.*

peramenti, ut nec consulis officium princeps nec prin-
6 cipis consul adpeteret. Videmus, ut provinciarum de-
sideriis, ut singularum etiam civitatium precibus occur-
rat. Nulla in audiendo difficultas, nulla in respondendo
mora. Adeunt statim, dimittuntur statim, tandemque 5
principis fores exclusa legationum turba non obsidet.
80 Quid? in omnibus cognitionibus quam mitis severitas,
quam non dissoluta clementia! Quid? non tu locuple-
tando fisco operatus sedes, nec aliud tibi sententiae tuae
2 pretium quam bene iudicasse. Stant ante te litigatores 10
non de fortunis suis, sed de tua existimatione solliciti
nec tam verentur, quid de causa sua quam quid de
3 moribus sentias. O veras principis atque etiam dei curas
reconciliare aemulas civitates tumentesque populos non
imperio magis quam ratione compescere, intercedere in- 15
iquitatibus magistratuum infectumque reddere, quid-
quid fieri non oportuerit, postremo velocissimi sideris
more omnia invisere, omnia audire et undecumque invo-
4 catum statim velut numen adesse et adsistere! Talia
esse crediderim, quae ille mundi parens temperat nutu, 20
si quando oculos demisit in terras et fata mortalium
5 inter divina opera numerare dignatus est; qua nunc
parte liber solutusque tantum caelo vacat, postquam te
dedit, qui erga omne genus humanum vice sua fun-
gereris. Fungeris enim sufficisque mandanti, cum tibi 25
dies omnis summa cum utilitate nostra, summa cum
tua laude condatur.

81 Quodsi quando cum influentibus negotiis paria fe-
cisti, instar refectionis existimas mutationem laboris.

---

8 clementia tua *K. ind. p. X.* — clem. cui non tu loc. fisco oper. sed. *R, del.* cui *Baehr., K. II; omittunt* cui, tu, operatus *rell. codd., K. I;* clementia, quam tu non . . . . *Haasius misc. phil. II 19,* clementia! Quid? non tu . . . . *Schnelle, cf. p. 370, 9.* 13 veras *R (cf. c. 16, 3; 33, 4; 55, 8; 75, 5; 84, 8, al.),* vere *rell., vulg. (cf. c. 36, 1).* 18 adire *Livin.* 19 numen *om. MO, K. II.* 20 ipse *pro* ille *dett.* 24* genus hominum *A,* hom. gen. *rell.,* genus humanum *ego coll. c. 6, 1; 34, 5; 57, 4; 90, 2; nam aliud valet c. 46, 7 (p. 370, 3)* omne hominum genus.

Quae enim remissio tibi nisi lustrare saltus, excutere cubilibus feras, superare inmensa montium iuga et horrentibus scopulis gradum inferre nullius manu, nullius vestigio adiutum atque inter haec pia mente adire lu-
5 cos et occursare numinibus? Olim haec experientia 2
iuventutis, haec voluptas erat, his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu; nec mediocre pacis decus habebatur submota campis inruptio ferarum et
10 obsidione quadam liberatus agrestium labor. Usurpa- 3
bant gloriam istam illi quoque principes, qui obire non poterant; usurpabant autem ita, ut domitas fractasque claustris feras ac deinde in ipsorum quidem ludibrium emissas mentita sagacitate colligerent. Huic par capien-
15 di quaerendique sudor summusque et idem gratissimus
labor invenire. Enimvero, si quando placuit idem cor- 4
poris robur in maria proferre, non ille fluitantia vela aut oculis sequitur aut manibus, sed nunc gubernaculis adsidet, nunc cum valentissimo quoque sodalium certat
20 frangere fluctus, domitare ventos reluctantes remisque
transilire obstantia freta, quantum dissimilis illi, qui 82
non Albani lacus otium Baianique torporem et silentium ferre, non pulsum saltem fragoremque remorum perpeti poterat, quin ad singulos ictus turpi formidine
25 horresceret! Itaque procul ab omni sono inconcussus 2
ipse et inmotus religato revinctoque navigio non secus
ac piaculum aliquod trahebatur. Foeda facies, cum po- 3
puli Romani imperator alienum cursum alienumque rectorem velut capta nave sequeretur. Nec deformitate ista 4
30 saltem flumina carebant, atque etiam Danubius ac Rhenus testem illum nostri dedecoris vehere gaudebant non

---

12 ita *om. dett.* 21 transilire *O*, *K.*, transferre *M B′ M′*, *Bae.*, transfretare *Cat.*, transnare *Baehr.*, transforare ? *Muell.* 26 et iam inmotus *Baehr.*, et immotus *B′*, etiam motus *v.* etiam immotus *cett. codd.* 29 ista ⟨extera⟩ salt. *Baehr.* 30 atqui *Baehr.* 31* tantum illud *codd.*, *vulg.*, ⟨os⟩tentum illum *Baehr.*, ⟨os⟩tentum illud *Suster.*, testem illum *ego*, *cf. p. 215, 9 sq.; 396, 18; 398, 12.*

minore cum pudore imperii, quod haec Romanae aquilae, Romana signa, Romana denique ripa, quam quod
5 hostium prospectaret, hostium, quibus moris est eadem illa nunc rigentia gelu flumina aut campis superfusa, nunc liquida ac deferentia lustrare navigiis nandoque 5
6 superare. Nec vero per se magnopere laudaverim duritiam corporis ac lacertorum; sed, si his validior ipso corpore animus imperitet, quem non fortunae indulgentia emolliat nec copiae principales ad segnitiem luxumque detorqueant, tunc ego, seu montibus seu mari 10 exerceatur, et laetum opere corpus et crescentia labori-
7 bus membra mirabor. Video enim iam inde antiquitus maritos dearum ac deorum liberos *nec parentum divinitate* nec dignitate nuptiarum magis quam his artibus
8 inclaruisse. Simul cogito, cum sint ista ludus et avo- 15 camentum, quae quantaeque sint huius curae seriae et intentae, et a quibus se in tale otium recipit. Voluptates sunt enim, voluptates, quibus optime de cuiusque
9 gravitate, sanctitate, temperantia creditur. Nam quis adeo dissolutus, cuius non occupationibus aliqua spe- 20 cies severitatis insideat? Otio prodimur. An non plerique principes hoc idem tempus in aleam, stupra, luxum conferebant, cum seriarum laxamenta curarum vitiorum contentione supplerent?

**83** Habet hoc primum magna fortuna, quod nihil tec- 25 tum, nihil occultum esse patitur; principum vero non domus modo, sed cubicula ipsa intimosque secessus recludit omniaque arcana noscenda famae proponit atque explicat. Sed tibi, Caesar, nihil accommodatius fuerit

---

3 hostium ⟨turba⟩ prosp. *Baehr.* 5 defer. ⟨plaustris⟩ lustr. *Baehr.* 6 laud. p. se magn. *dett.* 7 toto *pro* ipso *dett.* 9 nec *A*, non *vulg.* 13 *lacun. expl. Schnelle, cf. p. 341, 2.* 15 cuius sint *Baehr.* 16 huius curae *Muell.*, huius illae *M, lacunam indicant K., Baehr.* 25 privum (*vel* proprium *?*) *Rittershus. prob. Baehr.* 27 domus modo *AH*, m. domus *Baehr. cum dett.*, m. domos *K.*

ad gloriam quam penitus inspici. Sunt quidem prae- 2
clara, quae in publicum profers, sed non minora ea,
quae limine tenes. Est magnificum, quod te ab omni
contagione vitiorum reprimis ac revocas, sed magni-
5 ficentius, quod tuos; quanto enim magis arduum est 3
alios praestare quam se, tanto laudabilius, quod, cum
ipse sis optimus, omnes circa te similes tui fecisti. Mul- 4
tis inlustribus dedecori fuit aut inconsultius uxor ad-
sumpta aut retenta patientius: ita foris claros domestica
10 destruebat infamia, et, ne maximi cives haberentur, hoc
efficiebatur, quod mariti minores erant. Tibi uxor in 5
decus et gloriam cedit. Quid enim illa sanctius, quid
antiquius? Nonne, si pontifici maximo eligenda sit
coniunx, aut hanc aut similem (ubi est autem similis?)
15 elegerit? Quam illa nihil sibi ex fortuna tua nisi gau- 6
dium vindicat, quam illa constanter non potentiam
tuam, sed ipsum te reveretur! Idem estis invicem, quod
fuistis, probati ex aequo, nihilque vobis felicitas addi-
dit, nisi quod scire coepistis, quam bene uterque vestrum
20 felicitatem ferat. Eadem quam modica cultu, quam 7
parca comitatu, quam civilis incessu! Mariti hoc opus,
qui ita imbuit, ita instituit; nam uxori sufficit obsequii
gloria. An, cum videat, quam nullus te terror, nulla 8
comitetur ambitio, non et ipsa cum silentio incedat
25 ingredientemque pedibus maritum, in quantum patitur
sexus, imitetur? Decuerit hoc illam, etiamsi diversa
tu facias. Sub hac vero modestia viri quantam debet
verecundiam uxor marito, femina sibi! Soror autem 84
tua ut se sororem esse meminit! ut in illa tua simpli-
30 citas, tua veritas, tuus candor agnoscitur; ut, si quis
eam uxori tuae conferat, dubitare cogatur, utrum sit
efficacius ad recte vivendum bene institui an feliciter
nasci. Nihil est tam pronum ad simultates quam ae- 2

---

1 *v. Hofacker p. 55.* 7 effecisti *dett.* 11 efficiebatur *AH,* efficiebat *rell.* 16 illa *A, om. cett.* 20 *v. Hofacker p. 55.* 23 te nullus *dett., v. ad c. 73, 6.*

mulatio, in feminis praesertim: ea porro maxime nascitur ex coniunctione, alitur aequalitate, exardescit in-
3 vidia, cuius finis est odium. Quo quidem admirabilius existimandum est, quod mulieribus duabus in una domo parique fortuna nullum certamen, nulla contentio est.
4 Suspiciunt invicem, invicem cedunt, cumque te utraque effusissime diligat, nihil sua putant interesse, utram tu magis ames. Idem utrique propositum, idem tenor vitae,
5 nihilque, ex quo sentias duas esse. Te enim imitari, te subsequi student. Ideo utraque mores eosdem, quia utraque tuos habet. Inde moderatio, inde etiam perpetua securitas. Neque enim umquam periclitabuntur
6 esse privatae, quae non desierunt. Obtulerat illis senatus cognomen Augustarum, quod certatim deprecatae sunt, quam diu adpellationem patris patriae tu recusasses, seu quod plus esse in eo iudicabant, si uxor
7 et soror tua quam si Augustae dicerentur. Sed, quaecumque illis ratio tantam modestiam suasit, hoc magis dignae sunt, quae in animis nostris et sint et habeantur
8 augustae, quia non vocantur: quid enim laudabilius feminis, quam si verum honorem non in splendore titulorum, sed in iudiciis hominum reponant magnisque nominibus pares se faciant, et dum recusant?

**85** Iam et[iam et] in privatorum animis exoleverat priscum mortalium bonum, amicitia, cuius in locum migraverant adsentationes, blanditiae et peior odio amoris simulatio. Etenim in principum domo nomen tantum amicitiae,
2 inane scilicet inrisumque, remanebat. Nam qui poterat esse inter eos amicitia, quorum sibi alii domini, alii servi videbantur? Tu hanc pulsam et errantem re-

---

1 maxime *K. I, Baehr. e suis codd., om. K. II.* 15 ⟨seu⟩ quamdiu *Schnelle.* 16 vel quod *Baehr.* 17 *inter* dicerentur *et* sed *lacunam significat K. II,* seu quaecumque *coni. Muell. Mus. Rhen. 1865, p. 156, sed v. eundem 'Über den Gebrauch von sive', Berol. 1871, p. 28.* 24 iam etiam et in *M, dittographiam delerit Livin.* 28 quae *K. e suis Ad.* 29 domini alii alii servi *W, Baehr.*

duxisti: habes amicos, quia amicus ipse es. Neque enim 3
ut alia subiectis ita amor imperatur, neque est ullus
adfectus tam erectus et liber et dominationis impatiens,
nec qui magis vices exigat. Potest fortasse princeps 4
5 inique, potest tamen odio esse non nullis, etiamsi ipse
non oderit: amari, nisi ipse amet, non potest. Diligis 5
ergo, cum diligaris, et in eo, quod utrimque honestis-
simum est, tota gloria tua est; qui superior factus
descendis in omnia familiaritatis officia et in amicum
10 ex imperatore submitteris, immo tunc maxime impe-
rator, cum amicum agis. Etenim, cum plurimis ami- 6
citiis fortuna principum indigeat, praecipuum est prin-
cipis opus amicos parare. Placeat tibi semper haec 7
secta, et cum reliquas virtutes tuas tum hanc constan-
15 tissime teneas nec *q*uidquam tibi persuadeatur humili*us*
esse principi nisi odisse. Iucundissimum est in rebus
humanis amari, sed non minus amare. Quorum utroque 8
ita frueris, ut, cum ipse ardentissime diligas, adhuc
tamen ardentius diligaris, primum quia facilius est
20 unum amare quam multos, deinde quia tibi amicos tuos
obligandi tanta facultas inest, ut nemo te possit nisi
ingratus non magis amare. Operae pretium est referre, 86
quod tormentum tibi iniunxeris, ne quid amico negares.
Dimisisti optimum virum tibique carissimum invitus
25 et tristis, et quasi retinere non posses, quantumque ama-
res eum, desiderio expertus es, distractus separatusque,
dum cedis et vinceris. Ita, quod fando inauditum, cum 2
princeps et principis amicus diversa velletis, id potius
factum est, quod amicus volebat. O rem memoriae, lit-

---

1 *cf. Sprichw. p. 17.* 4 princ. fort.? *K., scr. Baehr.* 10 max. imperator⟨em⟩ *K. II, Baehr.*, imperator ⟨es⟩ *Livin.* 13 *quae inter* opus *et* . . . dem ut *(c. 86, 6) interposita leguntur, habet cod. R.* 14 reliquas *R*, alias *M.* 15* tibi *om. M.* — umquam *et* humile *miro consensu omnes*, ⟨q⟩uidquam *et* humili⟨us⟩ *ego, cf. statim infra v. 21 sq.* 21 t. fac. inest *R, Schnelle, v. K. ind. Halens. p. IX et Suster. Riv. di filol. XVII 541,* adest fac. tanta (tua) *vulg.* 25 quantumque *R*, quantum *M.* 29 literis *R*, litterisque *vulg., cf. Kraut p. 44 sq.*

teris mandandam, praefectum praetorio non ex ingerentibus se, sed ex subtrahentibus legere eundemque otio, quod pertinaciter amet, reddere, cumque sis ipse distentus imperii curis, non quietis gloriam cuiquam
3 invidere! Intellegimus, Caesar, quantum tibi pro laboriosa ista statione et exercita debeamus, cum otium a te tamquam res optima et petatur et detur. Quam ego audio confusionem tuam fuisse, cum digredientem prosequereris! Prosecutus enim nec temperasti tibi, quo minus exeunti in litore amplexus, in litore osculum
4 ferres. Stetit Caesar in illa amicitiae specula, stetit precatusque est abeunti prona maria celeremque, si tamen ipse voluisset, recursum nec sustinuit recedentem
5 non etiam atque etiam votis et lacrimis sequi. Nam de liberalitate taceo. Quibus enim muneribus aequari haec cura principis, haec patientia potest, qua meruisti, ut ille sibi nimium fortis ac prope durus videretur? Nec dubito, quin agitaverit secum, an gubernacula retorqueret, et fecisset, nisi quod paene ipso contubernio principis felicius iucundiusque est desiderare principem
6 desiderantem. Et ille quidem ut maximo fructu suscepti ita maiore depositi officii gloria fruitur, tu autem facilitate ista consecutus es, ne quem retinere videaris
87 invitum. Civile hoc et parenti publico convenientissimum, nihil cogere semperque meminisse nullam tantam potestatem cuiquam dari posse, ut non sit gratior po-
2 testate libertas. Dignus es, Caesar, qui officia mandes deponere optantibus, qui petentibus vacationem invitus quidem, sed tamen tribuas, qui ab amicis orantibus

---

4 gloria *B′M′, K. II, sed v. ad p. 58, 8,* gratiam *maluisset Schwarz., scr. Baehr., sed v. infra v. 22.* 7* *malim* qu⟨ant⟩am. 9 *R post* prosecutus *habet* es *in ras., quod tuentur K. II, Baehr., Muell., om. cett., cf. ad p. 295, 21, ineptit Bae.* 10 *post* amplexus *add.* in litore *R, om. M.* 11 stetit *post* specula *repetit R.* 12 est abeunti prona *add. R, om. M.* 14 votis et lacrimis *R, K. II (ind. p. XI),* votis, lacrimis *vulg.* 24 hoc erat et *dett.*

requiem non te relinqui putes, qui semper invenias, et
quos ex otio revoces et quos otio reddas. Vos quoque, 3
quos parens noster familiariter inspicere dignatur, fo-
vete iudicium eius, quod de vobis habet: hic vester
5 labor est. Princeps enim, cum in uno probavit amare 4
se scire, vacat culpa, si alios minus amat. Ipsum qui-
dem quis mediocriter diligat, cum leges amandi non
det, sed accipiat? Hic praesens, ille mavult absens
amari; uterque amatur, ut mavult; nemo in taedium
10 praesentia, nemo in oblivionem absentia venit. Tenet 5
quisque locum, quem semel meruit, faciliusque est, ut
oculis eius vultus absentis quam ut animo caritas excidat.

Plerique principes, cum essent civium domini, liber- 88
torum erant servi: horum consiliis, horum nutu rege-
15 bantur; per hos audiebant, per hos loquebantur; per
hos praeturae etiam et sacerdotia et consulatus, immo
ab his petebantur. Tu libertis tuis summum quidem 2
honorem, sed tamquam libertis habes abundeque suf-
ficere his credis, si probi et frugi existimentur. Scis
20 enim praecipuum esse indicium non magni principis
magnos libertos. Ac primum neminem in usu habes 3
nisi aut tibi aut patri tuo aut optimo cuique princi-
pum dilectum spectatumque; deinde hos ipsos cotidie
ita formas, ut se non tua fortuna, sed sua metiantur;
25 et tanto magis digni sunt, quibus honor omnis praeste-
tur a nobis, quia non est necesse. Iustisne de causis sena- 4
tus populusque Romanus optimi tibi cognomen adiecit?
Paratum id quidem et in medio positum, novum tamen.
Scias neminem ante meruisse, quod non erat excogi-
30 tandum, si quis meruisset. An satius fuit felicem vo- 5
care? quod non moribus, sed fortunae datum est. Satius
magnum? cui plus invidiae quam pulchritudinis inest.

---

9 amatur *Schaefer.*, ametur *M.* 10 veniat *M.* 16 et *post* immo *add. dett.* 23 spectatumque *Gesn.*, statimque *codd.*, *K.*, aestimatumque *Gruter.*, probatumque *Burkh.* — hos ipsos cotidie deinde *codd.*, *K.*, cotidie; hos ips. d. *Baehr.*, d. h. i. c. *Burkh.*, † *add. Muell.* 25 sunt *om. dett.*

Adoptavit te optimus princeps in suum, senatus in
6 optimi nomen. Hoc tibi tam proprium quam paternum;
nec magis distincte definiteque designat, qui Traianum
quam qui optimum adpellat, ut olim frugalitate Pi-
sones, sapientia Laelii, pietate Metelli monstrabantur;
quae simul omnia uno isto nomine continentur. Nec
videri potest optimus, nisi qui est optimis omnibus in
7 sua cuiusque laude praestantior. Merito tibi ergo post
ceteras adpellationes haec est addita ut maior. Minus
est enim imperatorem et Caesarem et Augustum quam
omnibus imperatoribus et Caesaribus et Augustis esse
8 meliorem. Ideoque ille parens hominum deorumque
optimi prius nomine, deinde maximi colitur. Quo prae-
clarior laus tua, quem non minus constat optimum
9 esse quam maximum. Adsecutus es nomen, quod ad
alium transire non possit, nisi ut adpareat in bono
principe alienum, in malo falsum, quod licet omnes
postea usurpent, semper tamen agnoscetur ut tuum.
10 Etenim, ut nomine Augusti admonemur eius, cui pri-
mum dicatum est, ita haec optimi adpellatio numquam
memoriae hominum sine te recurret, quotiensque posteri
nostri optimum aliquem vocare cogentur, totiens re-
cordabuntur, quis meruerit vocari.

89 Quanto nunc, dive Nerva, gaudio frueris, cum vides
et esse optimum et dici, quem tamquam optimum ele-
gisti! quam laetum tibi, quod comparatus filio tuo vin-
ceris! Neque enim alio magis adprobatur animi tui
magnitudo, quam quod optimus ipse non timuisti eli-
2 gere meliorem. Sed et tu, pater Traiane, (nam tu
quoque, si non sidera, proximam tamen sideribus ob-
tines sedem) quantum percipis voluptatem, cum illum
tribunum, illum militem tuum tantum imperatorem,
tantum principem cernis cumque eo, qui adoptavit,

---

7 optimus omnibus *AH*, omn. optimus *dett.* 13 optimi nomine deinde maximi *A*, opt. prius deinde max. nomine *dett., perperam interpunxit Bae.*

amicissime contendis, pulchrius fuerit genuisse talem
an elegisse! Macte uterque ingenti in rem publicam 3
merito, cui hoc tantum boni contulistis! Licet alteri
vestrum filii virtus triumphalia, caelum alteri dederit,
5 non minor tamen vestra laus, quod ista per filium,
quam si ipsi meruissetis.

Scio, patres conscripti, cum ceteros cives tum prae- 90
cipue consules oportere sic adfici, ut se publice magis
quam privatim obligatos putent. Ut enim malos prin- 2
10 cipes rectius pulchriusque est ex communibus iniuriis
odisse quam ex propriis, ita boni speciosius amantur ob
ea, quae generi humano quam quae hominibus prae-
stant. Quia tamen in consuetudinem vertit, ut consules 3
publica gratiarum actione perlata, suo quoque nomine
15 quantum debeant principi, profiteantur, concedite me
non pro me magis munere isto quam pro collega meo
Cornuto Tertullo, clarissimo viro, fungi. Cur enim non 4
pro illo quoque gratias agam, pro quo non minus de-
beo? praesertim cum indulgentissimus imperator in
20 concordia nostra ea praestiterit ambobus, quae si tan-
tum in alterum contulisset, ambos tamen aequaliter
obligasset. Utrumque nostrum ille optimi cuiusque spo- 5
liator et carnifex stragibus amicorum et in proximum
iacto fulmine adflaverat. Isdem enim amicis gloria-
25 bamur, eosdem amissos lugebamus, ac sicut nunc spes
gaudiumque ita tunc communis nobis dolor et metus
erat. Habuerat hunc honorem periculis nostris divus 6
Nerva, ut nos, etsi minus *notos,* ut bonos promovere
vellet, quia mutati saeculi signum et hoc esset, quod
30 florerent, quorum praecipuum votum ante fuerat, ut
memoriae principis elaberentur. Nondum biennium 91
compleveramus in officio laboriosissimo et maximo,
cum tu nobis, optime principum, fortissime imperato-

---

11 ex *om. dett.* 14 peracta *Ernest.*, perorata *? Baehr., v. Burkh. p. 179.* 28 notos *add. Lips , frustra negant lacunam recentiores. — post* bonos *inserunt* tamen *edd. ant.*

rum, consulatum obtulisti, ut ad summum honorem
2 gloria celeritatis accederet: tantum inter te et illos principes interest, qui beneficiis suis commendationem ex difficultate captabant gratioresque accipientibus honores arbitrabantur, si prius illos desperatio et taedium et similis repulsae mora in notam quandam pudoremque
3 vertissent. Obstat verecundia, quo minus percenseamus, quo utrumque nostrum testimonio ornaris, ut amore recti, amore rei publicae priscis illis consulibus aequa-
4 veris. Merito necne, neutram in partem decernere audemus, quia nec fas est adfirmationi tuae derogare et onerosum confiteri vera esse, quae de nobis, prae-
5 sertim tam magnifica, dixisti. Tu tamen dignus es, qui eos consules facias, de quibus ista possis praedicare. Tribuas veniam, quod inter haec beneficia tua gratissimum est nobis, quod nos rursus collegas esse voluisti.
6 Ita caritas mutua, ita congruens tenor vitae, ita una eademque ratio propositi postulabat, cuius ea vis, ut morum similitudo concordiae nostrae gloriam minuat, ac perinde sit mirum, si alter nostrum a collega ac
7 si a se ipse dissentiat. Non ergo temporarium et subitum est, quod uterque collegae consulatu tamquam iterum suo gaudet, nisi quod tamen, qui rursus consules fiunt, bis quidem, sed temporibus diversis obligantur, nos duos consulatus simul accepimus, simul gerimus alterque in altero consul, sed iterum et pariter sumus.

**92** Illud vero quam insigne, quod nobis praefectis aerario consulatum ante quam successorem dedisti! Aucta est dignitas dignitate, nec continuatus tantum, sed geminatus est honor, finemque potestatis alterius, tam-
2 quam parum esset excipere, praevenit *altera*. Tanta tibi

---

2 gratia celer. *Baehr., v. ad p. 408, 4.* 5 desper. in taed. *Baehr.* 7 vertisset *B B′ V*, *Baehr.* 11 audeamus *dett.* 25 acc. sim., sim. ger. *dett., sed cf. c. 8, 6.* 26 consul sed *M*, consules sed *A*, *Lips.*, consules et *Baehr. p. XXV*, consules *B V*, *Baehr. in contextu, ineptit Bae.* 31 altera *ante* praev. *inser. Livin.*, *post* praev. *Muell.*, *post* alterius *v. 30 K. II.*

integritatis nostrae fiducia fuit, ut non dubitares te salva diligentiae tuae ratione facturum, si nos post maximum officium privatos esse non sineres. Quid, quod eundem in annum consulatum *tuum et* nostrum contu-
5 listi? Ergo non alia nos pagina quam te consulem accipiet, et nostra quoque nomina addentur fastis, quibus ipse praescriberis. Tu comitiis nostris praesidere, tu 3
nobis sanctissimum illud carmen praeire dignatus es, tuo iudicio consules facti, tua voce renuntiati sumus, ut
10 idem honoribus nostris suffragator in curia, in campo declarator existeres. Iam, quod e*i* *n*os potissimum 4
mensi attribuisti, quem tuus natalis exornat, quam pulchrum nobis, quibus edicto, quibus spectaculo celebrare continget diem illum triplici gaudio laetum, qui
15 principem abstulit pessimum, dedit optimum, meliorem optimo genuit! Nos sub oculis tuis augustior solito 5
currus accipiet, nos inter secunda omina et vota certantia, quae praesenti tibi conferentur, vehemur alacres et incerti, ex utra parte maior auribus nostris accidat
20 clamor. Super omnia tamen praedicandum videtur, **93**
quod pateris consules esse, quos fecisti; quippe nullum periculum, nullus ex principe metus consulares animos debilitat et frangit, nihil invitis audiendum, nihil coactis decernendum erit. Manet manebitque honori ve-
25 neratio sua nec securitatem auctoritate perdemus. Ac, 2
si quid forte ex consulatus fastigio fuerit diminutum, nostra haec erit culpa, non saeculi. Licet enim, quantum ad principem, licet tales consules agere, quales ante principes erant. Ullamne tibi pro beneficiis referre 3
30 gratiam parem possumus? nisi tamen illam, ut semper nos meminerimus consules fuisse et consules tuos, ea sentiamus, ea censeamus, quae consularibus digna sunt, ita versemur in re publica, ut credamus esse rem pu-

---

4 tuum et *add. Sauppe Phil. XXX 136,* ⟨in quem tuum⟩ consulatum, nostrum *Schnelle, cf. supra p. 384, 7.* 11 iam *K. II, Baehr.*, nam *vulg.* — ei nos *Schwarz.*, eos *codd.*

blicam, non consilium nostrum, non operam subtrahamus nec defunctos nos et quasi dimissos consulatu, sed quasi adstrictos et devinctos putemus eundemque locum laboris et curae quem reverentiae dignitatisque teneamus.

94 In fine orationis praesides custodesque imperii divos ego consul pro rebus humanis ac te praecipue, Capitoline Iuppiter, precor, ut beneficiis tuis faveas tantis-
2 que muneribus addas perpetuitatem. Audisti, quae malo principi precabamur: exaudi, quae pro dissimillimo optamus. Non te distringimus votis; non enim pacem, non concordiam, non securitatem, non opes oramus, non honores: simplex cunctaque ista complexum om-
3 nium votum est, salus principis. Nec vero novam tibi iniungimus curam. Tu enim iam tunc illum in tutelam recepisti, cum praedonis avidissimi faucibus eripuisti; neque enim sine auxilio tuo, cum altissima quaeque quaterentur, hic, qui omnibus excelsior erat, inconcussus stetit: praeteritus est a pessimo principe, qui praeteriri
4 ab optimo non poterat. Tu clara iudicii tui signa misisti, cum proficiscenti ad exercitum tuo nomine, tuo honore cessisti. Tu voce imperatoris, quid sentires, locutus filium illi, nobis parentem, tibi pontificem maxi-
5 mum elegisti. Quo maiore fiducia isdem illis votis, quae ipse pro se nuncupari iubet, oro et obtestor, 'si bene rem publicam, si ex utilitate omnium regit', primum ut illum nepotibus nostris ac pronepotibus serves, deinde ut quandoque successorem ei tribuas, quem genuerit, quem formaverit similemque fecerit adoptato, aut, si hoc fato negatur, in consilio sis eligenti monstresque aliquem, quem adoptari in Capitolio deceat.

---

2 deiunctos *Duebn., K. I.* 9 malo principi *edd. ant., K. I, Baehr., Muell.,* malo principe *M,* pro m. principe *w, K. II.* 10* dis simillimo? *cf. p. 337, 8.* 15 curam *om. dett.* 16 *v. Sprichw. p. 133.* 20 poterat ς, *K. II, Baehr.,* poterit *MB′M′,* potuit *vulg., K. I.*

Vobis, patres conscripti, quantum debeam, publicis **95**
etiam monimentis continetur. Vos mihi in tribunatu
quietis, in praetura modestiae, vos in istis etiam officiis,
quae e studiis nostris circa tuendos socios iniunxeratis,
5 cum *fidei* tum constantiae antiquissimum testimonium
perhibuistis. Vos proxime destinationem consulatus mei 2
his acclamationibus adprobavistis, ut intellegam etiam
atque etiam enitendum mihi, ut hunc consensum ves-
trum complectar et teneam et in dies augeam. Etenim
10 memini tunc verissime iudicari, meruerit quis honorem
necne, cum adeptus est. Vos modo favete huic proposito 3
et credite, si cursu quodam provectus ab illo insidiosissi-
mo principe, ante quam profiteretur odium bonorum,
postquam professus est, substiti; *si*, cum viderem, quae 4
15 ad honores compendia paterent, longius iter malui; si
malis temporibus inter maestos et paventes, bonis in-
ter securos gaudentesque numeror; si denique in tantum
diligo optimum principem, in quantum invisus pessi-
mo fui. Ego reverentiae vestrae sic semper inserviam, 5
20 non ut me consulem et mox consularem, sed ut candida-
tum consulatus putem.

---

3 etiam off. quae *A*, off. etiam q. *vulg.*, off. quae etiam *M'*. 4 quae e stud. *K.*, qua et e stud. *AM*, quae et stud. *M'*, quae ex stud. *Baehr.*, quae studiis *Madv.*, *Muell.*, *Bae.* 5 fidei *add. K. II, cf. p. 7, 19; 39, 18; 73, 29; 137, 19, om. M*, cuncti constantiae *vulg.*, *K. I.* 12 quodam *B' M' Oς, vulg.*, quondam *M et Keili AB.* 14 ⟨si⟩ cum *Heumann.*, *Baehr.*, '*fort. non necess.*' *Muell.*, ⟨et⟩ cum *K. I.*

# INDEX NOMINUM.*)


Abascantus v. Satrius.
Accius poeta V 3, 6.
P. Accius Aquila centurio X 106; 107.
Accius Sura X 12.
Achaia VIII 20, 2; 24, 2; [Achaei] X 65, 3.
Achaici VIII 6, 2.
Achilles V 6, 43.
Acilianus II 16. V. Minicius.
Acilius III 14. P. Acilius I 14, 6. Acil. Rufus V 20, 6; VI 13, 5.
Acutius Nerva II 12, 2.
Aefulanus Marcellinus V 16; VIII 23 (?).
Aegyptus V 19, 6; VIII 20, 2; X 7; 10, 2; pan. 30; 31.
Aegyptius X 6, 1 sq.
Aemilia via V 14, 1.
Aeneas V 6, 43.
Aeschines I 20, 4; II 3, 10; IV 5, 1; IX 26, 9 sqq.
Afer v. Domitius.
Afranius Dexter V 13, 4 sq.; VIII 14, 12.
Africa II 11, 19; III 7, 12; 9, 2; VII 27, 2; IX 33, 2. Afri II 11, 2.
Africani VIII 6, 2.
Africanus v. Iulius.
Agathemeris (?) v. Antonia Harmeris.
Albana villa IV 11, 6. Albanus lacus pan. 82, 1.
Albinus VI 10. V. Lucceius.
Alexandrina civitas X 6; 7; 10.
Allifanus v. Pontius.
Alpes pan. 14, 2.
Alsiensis villa VI 10.
Altinates III 2, 2.
Amastriani X 98; 99.
Amerina praedia VIII 20, 3.
Amiseni X 92; 93; 110.
Ammius Flaccus IX 13, 13.
Ancharia Soteris X 11, 2.
Anicius Maximus X 112, 2.
Anio VIII 17, 3.
Annaeus Seneca V 3, 5.
†Annia X 65, 3.
Annius (Annianus?) II 16. Annius Bassus VII 31, 5. Ann. Severus III 6; V 1.
Anteia IX 13, 4 sqq.
†Antonia Harmeris X 5, 2. Ant. Maximilla X 5, 2.
Antoninus v. Arrius.
M. Antonius V 20, 5.
Apamea X 47. Apameni X 48.
Aper v. Flavius et Valerius.
Apollinaris v. Domitius.
Appenninus V 6, 2 et 4. Appenninae valles V 6, 29.
L. Appius Maximus (Norbanus) X 58, 6.
Appuleius X 74, 1.
Aquila v. Accius.
Aratus V 6, 43.
Archippus v. Flavius.
Aristo v. Titius.
Ariston (Aristion?) v. Claudius.
Aristophanes I 20, 19.
Armenius Brocchus X 65, 3; 66, 2.


*) cf. Prosopographiam Imperii Romani.

Arpinae chartae III 21, 5.
Arria maior, Caecinae Paeti uxor, III 16; VI 24, 5; minor III 11, 3; 16; VII 19, 5 et 9 sq.; IX 13, 3 et 5.
Arrianus Maturus I 2; II 11; 12; III 2, 2; IV 8; 12; VI 2; VIII 21.
Arrionilla I 5, 5.
Arrius Antoninus IV 3; 18; 27, 5; V 15.
Artemidorus III 11.
Artemisius v. Popilius.
(Iunius) Arulenus Rusticus I 5, 2 et 5; 14, 1 sq.; II 18; III 11, 3; V 1, 8.
Asclepiades X 81, 1.
Asia III 7, 3; IV 3, 1; VIII 20, 2; X 65, 3.
Asinius Bassus IV 15, 6 sqq. As. Gallus IV 17. Gallus As. Pollionis filius VII 4, 3 et 6. Pollio I 20, 4; V 3, 5; VI 29, 5. Rufus IV 15.
Astraeus v. Valerius.
Asudius Curianus V 1.
Athenae IV 3, 5; VII 25, 4; 27, 5 et 7; VIII 24, 4.
Athenodorus VII 27, 7 sqq. (v. Prosop. I p. 174).
Atilius Crescens I 9, 8; II 14, 2; VI 8. At. Scaurus VI 25.
Atrius IX 35.
Attia Viriola VI 33, 2.
Atticinus v. Montanius.
Atticus v. Iulius.
Atticus sermo II 3, 1; Athenae IV 3, 5; anus Attica IX 23, 5.
Attius Clemens I 10; IV 2.
Aufidius Bassus III 5, 6.
Augurinus v. Serius.
Augusta pan. 84, 6.
Augustus V 3, 5; VIII 8, 6; X 65, 3; 79; 80; 84; pan. 11, 1; 88, 10.
Aurelia II 20, 10 sq.
Avidius Nigrinus X 65, 3; 66, 2. Av. Quietus VI 29, 1; IX 13, 15.
Avitus II 6. V. Iulius et Iunius et Octavius.
†Axer v. Valerius.

Baebius Hispanus I 24; VI 25? Macer III 5; IV 9, 16 sqq.; 12, 4. Massa III 4, 4; VI 29, 8; VII 33, 4 sqq.; Probus III 9, 12 sqq.
Baetica provincia III 4, 2; 9; VII 16, 3; 33, 4. Baetici I 7, 2 sqq.; III 4, 6; 9, 6; VI 29, 8.
Baianus mos IX 7, 2; lacus pan. 82, 1.
Bassus v. Annius et Asinius et Aufidius et Gavius et Iulius et Pomponius.
Bithyni V 20; VI 13; VII 6; 10, 1; X 65; 79; 112. Bithynia IV 9, 2; VIII 24, 8; X 17; 18; 32; 33; 66, 2; 77, 3; 79; 87, 2; 113; 114. Bithynae civitates X 108; 109; Bithynicae 114.
Bittius Proculus IX 13, 13, cf. Vettius.
Blaesus v. Velleius.
Bosporus X 63; 67, 2.
Brixia I 14, 4.
Brocchus v. Armenius.
Bructerum rex II 7, 2.
Bruttianus v. Lustricius.
M. Brutus V 3, 5. Bruti I 17, 3; pan. 55, 6.
Byzantii X 43; 44; 78. Byzantium X 77.

Caecilius Celer I 5, 8. Classicus III 4, 2 et 7; 9, 2 sqq.; VI 29, 8. Macrinus III 4. V. Macrinus et Minicius et Strabo.
Caecina Paetus III 16, 3 sqq.
Caelianus v. Sempronius.
M. Caelius I 20, 4. Clemens X 51, 1.

Caepio Hispo IV 9, 16 sqq. (v. Prosop. II 37 sq. s. n. Eppuleius).
Caesar, C. Iul. I 20, 4; III 12, 2; divus Iulius V 3, 5; VIII 6, 13. V. Augustus et Tiberius et Domitianus. Caesar Augustus Traianus II 7, 1; 11, 10 et 15; 13, 8; III 7, 6; 13; 18; IV 8, 1, *al.*
Caesennius Silvanus III 8, 1; 4.
P. Caesius Phosphorus X 11, 2.
Calestrius Tiro I 12; VI 1; 22; IX 5; VII 16; 23; 32, 1.
Callidromus X 74.
Callimachus IV 3, 4.
Calpurnia, uxor Plinii tertia, IV 1, 1 et 7; 19; V 14, 8; VI 4; 7; VII 5; VIII 10; 11, 3; 19, 1; X 120, 2; 121. Calp. Hispulla IV 1, 7; 19; V 14, 8; VIII 11; X 120, 2; 121.
Calpurnius Fabatus IV 1; V 11; 14, 8; VI 12; 30; VII 11; 16; 23; 32; VIII 10; 20, 3; X 120, 2. Calp. Flaccus V 2. Macer V 18; X 42; 61, 5; 62; 77. V. Piso.
Calvina II 4.
C. Calvisius Rufus I 12, 12; II 20; III 1; 19; IV 4; V 7; VIII 2; IX 6.
C. Calvus I 2, 2; 16, 5; IV 27, 4; V 3, 5. V. Servilius.
Camenae IX 25, 3.
Camerinus I 5, 3 (v. Prosop. III 282, 713).
Camilli pan. 13, 4; 55, 6.
Camilliana villa VI 30, 2.
Campania III 7, 6; V 14, 9; VI 4, 1; 20, 3; 28; 30, 2; VII 3, 1. Uxor Praesentis Campana VII 3, 1.
Candidus v. Iulius.
Caninius Rufus I 3; II 8; III 7; VI 21; VII 18; VIII 4; X 33.
Capito v. Claudius et Titinius.
Capitolium pan. 5, 3; 16, 3; 23, 4; 47, 5; 94, 5. Capitolinum iter 52, 7. V. Iuppiter.
Capreae VI 20, 11.
Carsulanum I 4, 1.
Carthago VII 27, 3.
Carus v. Mettius.
Carystiae columellae V 6, 36.
C. Cassius (Longinus) VII 24, 8. Cassii I 17, 3.
Casta, Classici uxor, III 9, 19 et 29 et 34.
Catilius Severus I 22; III 12.
Catius Lepidus IV 7. T. Catius IV 28, 1. V. Fronto.
Cato I 20, 4; III 12; 21, 5; IV 7, 5. Catones I 17, 3; IV 27, 4.
Catullus I 16, 5; IV 14, 5; 27, 4. Messalinus IV 22, 5 sq.
Q. (Lutatius) Catulus V 3, 5.
Celer VII 17; eques Rom. IV 11, 10. V. Caecilius et Nonius.
Celerina v. Pompeia.
Celsus v. Iuventius.
Centum Cellae VI 31, 1 et 13 sqq.
Cereris aedes IX 39.
Cerialis II 19. V. Tuccius et Velius.
Certus v. Publicius.
Christus X 96, 5 sqq. Christiani X 96; 97.
Chrysippus X 11, 2.
Cicero I 2, 4; 5, 11 sq.; 20, 4 sqq.; III 15, 1; IV 8, 4; V 3, 5; VII 4, 3 et 6; 17, 13; XI 2, 2; 26, 8.
†Clarius IX 28, 5.
Clarus v. Erucius et Septicius.
Classicus v. Caecilius.
Claudiopolitani X 39, 5; 40, 3.
Claudius Ariston (Aristion?) VI 31, 3. Caesar I 13, 3; III 16, 7; 9; X 70, 2; 71; pan. 11, 1. Capito VI 13, 2. Eumolpus X 81. Fuscus (an

Cluvius?) III 9, 18. Marcellinus II 11, 15. Pollio VII 31. Polyaenus X 70. Restitutus III 9, 16. V. Capito.
Clemens v. Attius et Caelius.
Clitumnus VIII 8, 5. Clitumni fons VIII 8.
Cluentius I 20, 8.
Cluvius Rufus IX 19, 5. V. Claudius.
Cocceianus Dion (*Χρυσόστομος*) X 81; 82.
Collega v. Pompeius.
Colonus IX 9.
Comum I 3, 1; III 6, 4; IV 13, 3.
Concordiae aedes V 1, 9.
Corellia, soror Corelli Rufi, I 12, 3; VII 11; 14; Hispulla, filia Corelli, I 12, 3 et 9; III 3; IV 17.
Corellius Rufus I 12; III 3, 1; IV 17, 2 sqq.; V 1, 5; VII 11, 3; 31, 4; IX 13, 6.
Cornelia Vestalis IV 11, 6 sqq.
Cornelianus VI 31.
C. Cornelius I 20, 8. Corn. Minicianus III 9; IV 11; VII 22; VIII 12. Nepos IV 28, 1; V 3, 6. Priscus III 21; V 20, 7. Tacitus I 6; 20; II 1, 6; 11, 2 et 17 et 19; IV 13; 15, 1; VI 9; 16; 20; VII 20; 33; VIII 7; IX 10; 14; 23, 2 sq. Titianus I 17; IX 32? V. Ursus.
Cornutus Tertullus II 11, 19 sqq.; 12, 2; IV 17, 9; V 14; VII 21; 31; IX 13, 15 sq.; pan. 90, 3 sqq.
Cottia III 10; 1, 5.
(Vestricius) Cottius II 7, 3 sqq.; cf. III 10.
(Licinius) Crassus I 5, 3.
Cremutius Ruso VI 23, 2 sqq.; IX 19.
Crescens v. Atilius.
Crispus v. Metilius et Passienus.
Ctesiphon, oratio pro Ctes. VI 33, 11.
Curianus v. Asudius.
Curius Severus v. Vibius Severus.
Curtilius Mancia VIII 18, 4.
Curtius Rufus VII 27, 2 sqq.

Dacia VI 31, 8. Dacicum bellum VIII 4.
Danubius pan. 12, 3; 16, 2; 63, 4; 82, 4.
Decibalus X 74, 1; cf. VIII 4, 2.
Decimus Paternus IV 14 (?); v. Plinius.
Demosthenes I 2, 2; 20, 4; II 3, 10; IV 5, 1; 7, 6; VI 33, 11; VII 30, 4; IX 23, 5; 26, 8 sqq.
Dexter v. Afranius.
Diana I 6, 3; IX 10, 1.
Diomedes V 2, 2.
Dion v. Cocceianus.
Dionysius pistor X 74, 1.
Domitianus I 5, 1 et 5 et 14; 12, 6; 18, 3; III 9, 31; 33; IV 9, 2; 11, 5 sqq.; 22, 5; VII 27, 14; IX 13, 2; X 58, 3 et 10; 60; 65, 3; 66, 2; 72; pan. 11, 1; 20, 4; 33, 4; 42, 4; 48, 3 sqq.; 52, 3 et 7; 82, 1; 90, 5; 94, 3; 95, 4 sq.
Domitius Afer II 14, 10 sqq.; VIII 18, 4 sq. et 7 (v. Prosop. II 16 sq., 106 et 107). Apollinaris II 9; V 6; IX 13, 13. Lucanus VIII 18, 4. Tullus VIII 18.
Drusus Nero III 5, 4.

Egnatius Marcellinus IV 12.
Encolpius VIII 1, 2.
Ennius V 3, 6.
Ephesus X 15; 17, 1; 18. Ephesii VI 31, 3.
Epigonus X 11, 2.
Epimachus X 84.

Erucius Clarus I 16; II 9, 4. Sext. Er. Clarus filius II 9.
Esquiliae III 21, 5.
Eumolpus v. Claudius.
Euphrates philosophus I 10. Flumen pan. 14, 1.
Eupolis I 20, 17.
Euripides IV 11, 9; 27, 6.
Eurythmus (M. Ulpius) V 31, 8 sqq.

Fabatus v. Calpurnius.
Fabius Hispanus III 9, 12 sqq. Iustus I 5, 8; 11; ? VII 2; Postumius (Maximinus?) IX 13, 13. Valens IV 24; X 86*b*. V. Fadius et Flavius.
Fabricius Veiento (A. Didius Gallus) IV 22, 4; IX 13, 13 sqq. Fabricii pan. 13, 4.
Fadius (Fabius?) Rufinus IX 23, 4.
Falco v. Pompeius.
Fannia III 11, 3; 16, 2; VII 19; IX 13, 3 sqq.
C. Fannius V 5.
Ferox v. Iulius.
Festus v. Valerius.
Firmani VI 18.
Firminus v. Hostilius.
Firmus v. Romatius et Saturius.
Flaccus v. Ammius et Calpurnius.
Flavius (Fabius?) Aper V 13, 5. Fl. Archippus X 58; 59; 60; 81. Fl. Marcianus II 11, 8 sqq.
Fonteius Magnus V 20, 4; VII 6, 2 et 6; 10, 1.
Formiana villa III 14, 2. Formianum VI 14, 1.
Forum Iuli V 19, 7.
Frontinus, Sex. Iulius IV 8, 3; V 1, 5; IX 19.
Fronto, Catius II 11, 3; 18; IV 9, 15; VI 13, 2.
Frugi v. Libo.
Fundanus, Minicius I 9; IV 15; V 16; VI 6.
Furia Prima X 59; 60.
Fuscus Salinator pater VI 26, 1; X 87, 3. Fuscus Salinator filius VI 11; 26; VII 9; IX 36; 40. V. Claudius.

Gaditanus II 3, 8. Gaditanae I 15, 3.
Gaetulicus v. Lentulus.
Galba II 20, 2.
Galla v. Pomponia.
Gallitta VI 31, 4.
Gallus I 7, 4; II 17; VIII 20. V. Asinius.
Gavius Bassus X 21; 22; 86*a*.
Gemellinus v. Virdius.
C. Geminius I 12, 9.
Geminus Rosianus VII 1; 24; VIII 5; 22; IX 11; 30; X 26.
Genialis VIII 13.
Genitor v. Iulius.
Germania III 5, 4; VIII 23, 5; pan. 9, 2; 14, 2 et 5.
Gracchi I 20, 4.
Graecia VIII 24; X 40, 3.
Gratilla (Verulana) III 11, 3; V 1, 8.

†Harmeris v. Antonia.
Harpocras X 5; 6; 7; 10.
Hedia X 5, 2.
Helvidia IX 13, 16. Helvidiae IV 21.
Helvidius Priscus VII 19, 3 sqq.; filius III 11, 3; IV 21, 3; VII 30, 4; IX 13; nepos IV 21, 4.
Heracleotae X 75, 2.
Hercules pan. 14, 5.
Herennius Pollio IV 9, 14. Senecio I 5, 3; III 11, 3; IV 7, 5; 11, 12; VII 19, 5; 33, 4 sq. Severus IV 28.
Hermes VII 11.
Herodes (Herondas) poeta IV 3, 4.

Hipponensis colonia IX 33, 2.
Hispania III 5, 17; VI 20, 5 et 10; pan. 14, 2 et 5; citerior II 13, 4.
Hispanus VI 25. V. Baebius et Fabius.
Hispellates VIII 8, 6.
Hispo v. Caepio.
Hispulla I 12, 3 et 7 et 9 et 10. V. Calpurnia et Corellia.
Homerus I 7, 1 et 4; 18, 1 et 4; 20, 22; II 14, 2; III 9, 28; IV 3, 3; V 6, 43; 19, 2; 20, 8; VI 8, 3; VIII 2, 8; 4, 4; IX 1, 3; 13, 20; 26, 6.
Homullus v. Titius.
Honoratus v. Vitellius.
Horatius IX 22, 2.
Q. Hortensius V 3, 5.
Hostilius Firminus II 11, 23; 12.
Hyperides I 20, 4.

Iavolenus Priscus VI 15 (Prosop. II 428, 40).
Icaria VII 4, 3.
Illyricum III 16, 7.
Isaeus II 3.
Iseon X 33, 1.
Isocrates VI 29, 6.
Italia I 14, 4; II 11, 19; IV 7, 2; VI 19, 4. Italica praedia VI 19, 6.
Italicus IX 23, 2. V. Silius.
Iulia lex VI 31, 6; pan. 42, 1; basilica V 9, 1.
Iuliopolitani X 77; 78.
Iulius Africanus VII 6, 11. Avitus II 6?; V 21, 3 sqq. Atticus I 12, 10. Bassus IV 9; V 20, 1; VI 29, 10; X 56, 4 sq.; 57, 2. Candidus V 20, 5. Ferox II 11, 5; VII 13?; X 87, 3. Genitor III 3, 4 sqq.; 11; VII 30; IX 17. Largus X 75; 76. Naso IV 6; VI 6. Piso X 110. Servianus III 17; VI 26; VII 6, 8; VIII 23, 5; X 2 Tiro VI 31, 7. Valens V 21. Valerianus II 15; V 4; 13. V. Caesar et Frontinus et Sparsus.
Iunia virgo Vestalis VII 19, 1.
Iunior v. Terentius.
Iunius Avitus II 6?; VIII 23. Mauricus I 5, 10 et 15 sq.; 14; II 18; III 11, 3; IV 22, 3; VI 14. Pastor I 18, 3.
Iuppiter I 7, 1; III 6, 5; pan. 1, 5 sqq.; 8, 1 et 3; 14, 5; 52, 3 et 6; Capitolinus pan. 16, 1; 94, 1.
Iustus Fabius I 5, 8; 11; VII 2? Tullius X 58, 10. V. Minicius.
Iuventius Celsus VI 5, 4.

Laberius Maximus X 74, 1.
Lacedaemon VIII 24, 4. Lacedaemonii X 65, 3.
Laelii pan. 88, 6.
Larcius Licinius (Licinus?) II 14, 9; 11; III 5, 17. Macedo III 14.
Largus v. Iulius.
Larius lacus II 8; IV 30, 2; VI 24; VII 11, 5; IX 7.
Latium pan. 37, 3; 39, 2. Latini libertini X 104.
Laurentinum I 9, 4; 22, 11; II 17; IV 6; V 2; VII 4, 3; IX 40. Laurentina via II 17, 2.
Lentulus Gaetulicus V 3, 5.
Lepidus v. Catius.
Leptitani II 11, 23.
Liberalis v. Salvius.
Libo Frugi III 9, 33.
Licinianus v. Norbanus et Valerius.
Licinius Nepos IV 29, 2; V 4, 2; 9, 3; 13, 1; VI 5. Sura IV 30; VII 27. V. Crassus et Larcius (Licinus?).

Liviae porticus I 5, 9.
T. Livius II 3, 8; VI 20, 5.
Lucania VII 3, 1.
Lucanus v. Domitius.
Lucceius Albinus III 9, 7; IV 9, 13.
Lucretius IV 18, 1.
Lugdunum IX 11, 2.
Lupercus II 5; IX 26.
Lupus v. Nymphidius.
Lustricus (vel Lustricius) Bruttianus VI 22.
Lyaeus III 21, 5.
Lycormas X 63; 67.
Lysias I 20, 4.

Macedo v. Larcius.
Macer VI 24. V. Baebius et Calpurnius.
Macrinus II 7; VII 6; 10; VIII 5, 1; 17; IX 4, v. Minicius et Caecilius.
Maesius v. Messius.
Magnus v. Fonteius.
Malea X 15.
Mamilianus IX 16; 25.
Mancia v. Curtilius.
Marcellinus VIII 23. V. Aefulanus et Claudius et Egnatius.
Marcellus v. Neratius.
Marcianus v. Flavius.
Marcus (?) libertus VII 27, 12.
Marinus v. Postumius.
Marius Priscus II 11; 12; III 9, 2 et 4; VI 29, 9; X 3ª, 2. Marii VIII 6, 2.
Mars VII 9, 11.
Marsi II 15, 1.
Martialis v. Valerius.
Massa v. Baebius.
Mater Magna X 49; 50.
Maturus v. Arrianus.
Mauricus v. Iunius.
Maximilla v. Antonia et ad IV 11, 6 (Cornelia M.?).
Maximinus v. Fabius.
Maximus II 14; VI 8, 4; 11; VII 26; VIII 19; IX 1; 23; libertus X 27; 28; 85. Max. pistor X 74. V. Anicius et L. Appius et Laberius et Messius et Nonius et Vibius.
Mediolanum IV 13, 3; VII 23, 1.
C. Memmius V 3, 5.
*Μεμφίτης νομός* X 10.
Menander VI 21, 4.
M. Messala V 3, 5.
Messalinus v. Catullus.
Messius (Maesius?) Maximus III 20; IV 25.
Metelli pan 88, 6.
Metilius Crispus VI 25, 2. V. Nepos.
Mettius Carus I 5, 3; VII 19, 5; 27, 14. Mett. Modestus I 5, 5 sqq.
Minerva I 6, 3; III 21, 5; VII 9, 11; IX 10, 1.
Minicianus v. Cornelius.
Minicius VII 12. Acilianus I 14, 3 sqq. Iustus VII 2?; 11, 4. Macrinus I 14, 5. (v. Caecilius et Macrinus). Rufus X 72. V. Fundanus.
Misenum VI 16, 4 et 21; 20, 1 et 11 et 15 et 19.
Mithridates X 11, 2.
Modestus servus IV 10. V. Mettius.
Moesia X 43, 3; 44; 74.
Montanius (v. Montanus) Atticinus VI 22.
Montanus VII 29; VIII 6.
Murena tribunus IX 13, 19. Cicero pro Mur. I 20, 7.
Musa III 21, 5.
C. Musonius (Rufus) III 11, 5 et 7.
Mustius IX 39.

Narbonensis provincia VII 25, 2.
Narniense I 4, 1.

Naso v. Iulius.
Neapolis III 7, 8. Neapolitanum III 7, 1.
Nepos, Metilius II 3; III 16; IV 26; VI 19. V. Cornelius et Licinius et Varisidius.
Neratius Marcellus III 8, 1. V. Priscus.
Nero I 5, 1 et 3; III 5, 5; 7, 3 sqq.; V 3, 6; 5, 3 et 5; VI 31, 9; pan. 11, 1; 53, 4; 57, 2. V. Drusus.
Nerva II 1, 3; IV 9, 2; 11 14; 17, 8; 22, 4; V 3, 5; VII 31, 4; 33, 9; X 58, 3; pan. 6, 4; 7; 8; 10; 23, 4; 35, 4; 37, 6; 38; 45, 1; 46, 2; 47, 4; 51, 1 sq.; 56, 3; 61, 7; 88, 5; 89; 90, 6. V. Acutius.
Nicaea X 31; 39; 67; 81, 4. Nicaeenses X 39, 4; 40; 83; 84.
Nicetes Sacerdos VI 6, 3.
Nicomedia X 25; 31; 33; 34; 74. Nicomedenses X 34; 37; 38; 41; 49; 74. Nicomedensis civitas X 38; statio X 74; lacus X 41; 42; 61; 62.
Nigrinus V 13, 6; 20, 6; VII 6. V. Avidius.
Nilus pan. 30, 2; 31, 3 sqq.
Nominatus v. Tuscilius.
Nonianus, Servilius I 13, 3.
Nonius IX 30, 1. Celer VI 32, 1. Maximus (alias Novius M.) IV 20; V 5.
Norbanus Licinianus III 9, 29 sqq.
Novius v. Nonius.
Numantini VIII 6, 2.
Nymphidius Lupus X 87; filius ib. 3.

Ocriculum VI 25, 1. Ocriculanum I 4, 1.
Octavius II 10. Avitus IX 33, 9. Rufus I 7.
Olympus X 81, 1.
Ostiensis colonia II 17, 26; via II 17, 2.

Pacorus X 74, 1 sq.
Padus VI 1, 1.
Paetus v. Caecina et Thrasea.
Pallas VII 29; VIII 6.
Pannonia VIII 23, 5; pan. 8, 2.
Paphlagonia X 27.
Papirii pan. 57, 5.
Parthia X 74, 1. Parthicum metallum X 74, 3; Parthica laurus pan. 14, 1.
Passennus Paulus VI 15; IX 22.
Passienus Crispus VII 6, 11.
Pastor v. Iunius.
Patavinum municipium I 14, 6.
Paternus v. Decimus et Plinius.
Paulinus v. Valerius.
Paulus v. Passennus et Velius.
Pergamum X 17, 1.
Pericles I 20, 17 sqq.
Perusinum I 4, 1.
Phosphorus v. Caesius.
Picenum VI 1, 1.
Piso, L. Calpurnius III 7, 12. (v. Prosop. I 283, 237). L. Calp. Piso Licinianus II 20, 2 (v. ib. 287 sq., 250). Pisones pan. 88, 6. C. Calp. Piso V 17 (v. ib. 279, 225). V. Iulius.
Planta v. Pompeius
Platonica sublimitas I 10, 5.
Plautus I 16, 6; VI 21, 4.
Plinius Paternus I 21; IV 14?; VIII 16; IX 27. C. Plin. Secundus I 19, 1; III 5; V 8, 5; VI 16; 20. V. Zosimus.
Plotina, Pompeia IX 28, 1; pan. 83, 5 sqq.
Pollio v. Asinius et Claudius et Herennius.
Polyaenus VII 6, 6 et 14; 10, 1. V. Claudius.

Polyclitus I 20, 10. Neronis libertus VI 31, 9.
Pompeia Celerina I 4; 18, 3; III 19, 8; VI 10; X 51, 1.
Pompeius VIII 6, 2; pan. 29, 1. Lex Pompeia X 79, 1 et 4; 80; 112, 1; 114; 115. Collega II 11, 20 sqq. Falco I 23; IV 27; VII 22; IX 15. Iulianus I 10, 8. Planta IX 1; X 7; 10, 2. Quintianus IX 9. Saturninus I 8; 16; V 21; VII 7; 8; 15; IX 38.
Pomponia Galla V 1, 1.
Pomponianus VI 16, 11 et 14.
Pomponius Bassus IV 23. Rufus III 9, 33; IV 9, 3; 14. Secundus III 5, 3; VII 17, 11.
Pontius Allifanus V 14; VI 28; VII 4.
Pontus X 75, 1. Pontica ora X 21; 86; civitates X 108; 109; Pontici X 112.
Popilius Artemisius IX 28, 2.
Postumius Marinus X 11. V. Fabius.
Praenestina praedia V 6, 45.
Praesens VII 3.
Prima v. Furia.
Priscus, L. Neratius II 13; VI 8?; VII 7, 1; 8; 15, 3; 19. V. Cornelius et Iavolenus et Marius et Stilonius et Vettius.
Probus v. Baebius.
Procula v. Serrana.
Proculus v. Silius et Vettius.
Propertius VI 15, 1; IX 22, 1 sq.
Prusa X 70. Ad Olympum X 81. Prusias X 58, 5; 81, 6. Prusenses X 17, 3; 23; 24; 58, 3; 71.
Publicius Certus IX 13, 11 sqq.
Pudens v. Servilius.
Pyrenaeus pan. 14, 2.

Quadratilla v. Ummidia.
Quadratus v. Ummidius.
Quietus v. Avidius.
Quintianus v. Pompeius.
Quintii pan. 57, 5.
Quintilianus vir Tutiliae VI 32. M. Fabius II 14, 9 sq.; VI 6, 3.

Rectina VI 16, 8 sq.
Regia villa IV 11, 6.
M. Regulus I 5; 20, 14; II 11, 22; 20; IV 2; 7; VI 2.
Restitutus VI 17. V. Claudius.
Rhenus pan. 14, 1; 63, 4; 82, 4.
Rhodii II 3, 10; IV 5.
Robustus VI 25.
Romanus v. Vergilius et Voconius.
Romatius Firmus I 19; IV 29.
Rosianus v. Geminus.
Rufinus VIII 18. V. Fadius et Trebonius.
Rufus v. Acilius et Asinius et Calvisius et Caninius et Corellius et Curtius et Minicius et Octavius et Pomponius et Sempronius et Satrius et Varenus et Verginius.
Ruso v. Cremutius.
Rusticus IX 29. V. Arulenus.

Sabina IV 10.
Sabinianus IX 21; 24.
Sabinus VI 18; IX 2; 18. V. Statius.
Sacerdos v. Nicetes.
Salinator v. Fuscus.
Salvius Liberalis II 11, 17; III 9, 33 et 36.
Sardus IX 31.
L. Satrius Abascantus X 11, 2. Satr. Rufus I 5, 11; IX 13, 17.
Saturius Firmus IV 15, 3.
Saturnalia II 17, 24; IV 9, 7; VIII 7, 1.
Saturni aerarium X 3, 1.

Saturninus V 7. V. Pompeius.
Sauromates rex X 63; 64; 67.
Q. Scaevola V 3, 5.
Scaurus v. Atilius et Terentius.
Scipiones pan. 13, 4.
Scribonianus III 16, 7 et 9 (v. Prosop. I 145, 936).
Secundus v. Pomponius.
Sempronius Caelianus X 29; 30. Rufus IV 22; V 9; VI 30, 5?; VII 25; IX 38. Senecio VI 31, 8 sqq.
Seneca v. Annaeus.
Senecio v. Herennius et Sempronius et Sosius.
Sentius (?) v. Serius.
C. Septicius Clarus I 1; 15; II 9, 4; VII 28; VIII 1.
Serius Augurinus IV 27; IX 8.
Serrana Procula I 14, 6.
Sertorius III 9, 11. Sert. Severus V 1, 1.
Servianus v. Iulius.
P. Servilius Calvus X 56, 2; 57, 1. Serv. Pudens X 25.
Severus VI 27; IX 22 (Prosop. III 233, 451). V. Annius et Catilius et Herennius et Vibius.
Sicilia IV 11, 1 et 14.
L. Silanus I 17 (Prosop. II 250, 560).
Silius Italicus III 7. Proculus III 15.
Silvanus v. Caesennius.
Sinopenses X 90. Sin. colonia X 91.
Socratici sermones III 12, 1.
Sollers, Bellicius V 4, 1.
Sosius Senecio I 13; IV 4.
Sotadici V 3, 2.
Soteris v. Ancharia.
Sparsus, Iulius IV 5; VIII 3.
Spurinna v. Vestricius.
Stabiae VI 16, 12.
Statius Sabinus IV 10.
Stilonius Priscus III 9, 18.
Strabo, C. Caecilius IV 12, 4; 17, 1.
Stratonice X 11, 2.
Suburanus, Attius VII 6, 10 sq.; (Suberinus?) VI 33, 6.
Suetonius Tranquillus I 18; 24; III 8; V 10; IX 34; X 94; 95.
L. Sulla V 3, 5. Sullae VIII 6, 2.
Serv. Sulpicius V 3, 5.
Sura v. Accius et Licinius.
Susagus X 74, 1.
Syria I 10, 2; III 11, 5.

Tacitus v. Cornelius.
† Tascus VI 16, 8.
Terentius I 16, 6; VI 21, 4. Iunior VII 25, 2 sqq.; VIII 15; IX 12. Maximus X 58, 5. Scaurus V 12.
Tertullus v. Cornutus.
Theon X 5, 2.
Theophanes IV 9, 3 sqq.
Thermutis X 5, 2.
Thrasea Paetus III 16, 10; VI 29, 1 et 7; VII 19, 3; VIII 22, 3.
Thucydides IV 7, 3; V 8, 11.
Tiani X 75, 2.
Tiberis IV 2, 5; V 6, 11; VIII 17.
Tiberius Caesar V 3, 5; pan. 11, 1.
Tiburtina praedia V 6, 45; via VII 29, 2.
Ticinus VII 16, 3.
Tifernum Tiberinum IV 1, 4 sqq.
Timo I 5, 5.
Tiro (M. Tullius) VII 4, 3 et 6. V. Calestrius et Iulius.
Titianus v. Cornelius.
Titinius Capito I 17; V 8; VIII 12.
Titius Aristo I 22; V 3; VIII

14. Homullus IV 9, 15; V 20, 6; VI 19, 3.
Titus IV 9, 2; X 65, 3; pan. 11, 1; 35, 4.
Torquatus V 3, 5.
Traianus pater pan. 89, 2. V. Caesar.
Tranquillus v. Suetonius.
Transpadana regio IV 6.
Trebonius Rufinus IV 22.
Triarius VI 23.
Tuccius Cerialis II 11, 9.
Tullius v. Cicero et Iustus.
Tullus v. Domitius.
Tuscanum (?) IV 13, 1. Tusci III 4, 2; IV 1, 3; 6; V 6; 18, 2; IX 15; 36; 40.
Tusculana praedia IV 13, 1; V 6, 45.
Tuscilius Nominatus V 4; 13.
Tutilius VI 32, 1.

Vadimonis lacus VIII 20, 3 sqq.
Valens v. Fabius et Iulius.
Valerianus v. Iulius.
C. Valerius † Axer (Aper? Asper?) X 104 ex. Astraeus X 104 ex. Dionysius X 104 ex. Festus III 7, 12. Licinianus IV 11. Martialis III 21. Paulinus IV 9, 20 sq.; X 104; 105 (v. Prosop. III 373, 107). C. Val. Paulinus (Paullinus?) II 2; IV 16; V 19; IX 3; 37 (v. Prosop. III 373, 108). Varus VI 8, 4.
Varenus, Rufus V 20; VI 5, 1; 13; 29, 11; VII 6; 10; L. Varenus I 20, 7.
Varisidius Nepos IV 4.
Varro (M. Terentius) V 3, 5.
Varus v. Valerius.
Veiento v. Fabricius.
Velius Cerialis IV 21. Paulus X 58, 3; 60.
Velleius Blaesus II 20, 7 sq.
Venator IX 20.
Venus VII 9, 11.
Verania II 20, 2 sqq.
Vergilius III 7, 8; V 3, 6; 6, 43; 8, 3; VI 20, 1; 33, 1; VII 20, 4. Romanus VI 21, 2.
Verginius Rufus II 1; V 3, 5; VI 10; IX 19.
Veronenses VI 34, 1.
Verres I 20, 10.
Verus VI 3.
Vespasianus I 14, 5; III 5, 9; IV 9, 1; X 65, 3; pan, 11, 1.
Vesta IV 11, 7; VII 19, 2. Vestales IV 11, 6; VII 19, 2.
Vestricius Spurinna I 5, 8 sq.; II 7; III 1; 10; IV 27, 5; V 17.
Vesuvius VI 16, 5 sqq.; 20.
Vettius (Bittius?) Priscus VI 12, 2. Proculus v. Bittius.
Vibius Maximus II 14?; III 2; VI 11?; 34; VII 26?; VIII 19?; 24; IX 1?; 23?; VI 8, 4. Severus III 18; IV 28.
Vicetini V 4; 13.
Viennenses IV 22.
Vindex VI 10, 4; IX 19, 1.
Virdius Gemellinus X 27; 28; 84.
Viriola v. Attia.
Vitellius III 7, 3. Vitelliana cicatrix I 5, 2. Vit. Honoratus II 11 8 sq.
Ummidia Quadratilla VII 24.
Ummidius Quadratus VI 11; 29; VII 24; IX 13.
Voconius Romanus I 5; II 1; 13; III 13; VI 15; 33; VIII 8; IX 7; 28; X 4. Voconiae leges pan. 42, 1.
Ursus, Cornelius IV 9; V 20; VI 5; 13; VIII 9.
Vulcanalia III 5, 8.

Xenophon VII 32, 2.
Xerxes III 7, 13.

Zosimus (C. Plinius) V 19.

nor opera
# 10772
1965

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
59 QUEEN'S PARK CRESCENT
TORONTO — 5, CANADA

10772